

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Årg. 19. Nr 1. 1938.

Redaktör och ansvarig utgivare: Fil. dr JOHN NIHLÉN

Redaktionskommitté: Lektor LORENTZ BOLIN, Fil. lic. FR. HAZELIUS
och Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

Sekretariat: Mäster Samuelsgatan 3, Stockholm. Postgiro: 8136. Tel.: 119424

HEMBYGD VAKNAR

Vi leva i en allvarstid. Vårt svenska kultursamhälle, över vars nutida utgestaltung vi yvas inför gästande utlänningars beundrande blickar, är icke helt utan fara. Orosmolnen vid horisonten kasta en hotfull skugga framför sig. Även om vi till synes leva i trygghet, kunna vi av händelserna ute i världen lära, hur bräckligt allt bestående är.

Sådant är tidsläget. Och med detta som bakgrund måste vi hårt och ofrånkomligt fastslå, att det är på svensk ungdom det ankommer, hur vårt folks morgondag skall gestalta sig. Men det vilar för mycket av mått självgodhet över ungdomen av i dag. Den saknar det »väl-signade missnöjet», som i alla tider givit den tändande gnistan till ungdomlig bragd och offervillighet. Vi vilja se idéer födas, som äro stora nog att betvinga den smygande olusten och håglösheten bland vårt folks ungdom och på nytt skänka åt den skaparlust och strids-humör.

Att frambringa en frisk och alstringskraftig modern folkkultur torde vara nutidens angelägnaste omsorg. Är det då att förvåna, att vi som lärt värdesätta åldrig svensk kultur och som starkt förnimma gemenskap med denna, hårt, ja, ursinnigt vilja hålla fast vid de ban-

den i tro, att där dväljas värden, som äro omistliga i vår tids nydningensarbete, och att vi räkna som »synd mot den helige ande», när den spirande pånyttfödelsern trampas ned och förhärjas!

Tradition behöver icke stå hindrande i vägen för sund utveckling. Tradition skänker näring åt växandet. I själva innebörden av ordet tradition ligger något av rörelse. Råder stillestånd, orsakas detta av att växtkraften sinat, att anden är slocknad.

Det är en vida utbredd uppfattning, att hembygdsvård och traditionsbevarande av nödvändighet skall innebära bakåtsträveri. Om så är, skulle t. ex. ett ungdomligt hembygdsgille vara en omöjlighet. För en livskraftig ungdomsverksamhet bör sålunda gälla att söka orientera medlemmarna i samtidens problemvärld lika såväl som att föra dem samman med upprepningsarbetet under samhällsutvecklingens gång, ej minst på det sociala området.

Gångna tiders säregna bygdeskapande synes ha slocknat. Bygden — folket ger numera intet nytt. Nu är däremot sed i stad såväl som på landsbygd att okritiskt och med öppen famn taga emot allt, som flödar utifrån. Men importgodset är och förblir endast en råvara, ty det hinner aldrig kultiveras, förrän något nytt lika främmande och till naturen fientligt och barbariskt tränger sig på. Så t. ex. tvingas man ofta — såsom samhällsmaskineriet verkar — att mot sin vilja giva tribut åt det i nöjesindustrien försänkta kapitalet.

När vi — »bygdeungdomar» — i samlad skara av tio, hundra eller tusen bära färgrika dräkter från skilda bygder, valda efter frändskap, tycke och smak — när vi bänka oss vid långbord — då visor och låtar klinga — när vi leka och dansa våra danser — då skapa vi omkring oss ett skådespel, där vi alla äro medspelande med ett stoff, delvis vunnet ur det egna jaget och delvis hämtat från fädrens arv. Då skapa vi ett stycke nytt levande liv, och liksom vid allt skapande förnimma vi i dessa ögonblick, huru vårt blod strömmar livligare, och huru vårt inre fylles av skapandets glädje. Och det, som i en gången tid gestaltats under omedveten påverkan av släktarv, folklynne och omgivande natur, blir för oss barn av en ny tid en avsiktlig uppsökt inspirationskälla.

Vi måste lära samtidens människor att söka sig fram till något utöver det fulländat tekniska i samfundslivet. Man skall sålunda inte tro, att landsbygden lyftes ur depressionen blott och bart genom traktorer, kylskåp och varmvatten, och att staden finner själens ro på asfaltgator, i Epahus och genom filmen. Tidens människor måste

Den svenska ungdomen får i arv icke endast den gamla kulturen, utan även bygdens yttre ram — landskapet. Att skydda detta från vandalisering är en viktig uppgift vid arvets förvaltande. — Sjön Racken, Värmland.

finna en bärande och ledande tanke i vardagens arbete såväl som under helgerna — ack, så sällsynta — stilla stunder.

Men äro källsprången väl en gång lösta, och förnimma vi bruset av de flödande krafternas spel i djupet där inom oss, då gäller att inse det viktigaste av allt: vår strävans inriktning. Att lära nutidens svenska ungdom att känna sig som rika arvtagare, det vare vår främsta uppgift. Denna nyvunna rikemanskänsla skall bära de unga genom tiden. Den skall fylla deras sinnen med ny djärvhet och deras viljor med oböjlighet och trotsighet.

Den skall då åter lyfta hembygdens liv till nygestaltande och skapande kraft. Och från fjäll till slätt, från strand till strand, från djupet mot höjden skall då ropet stiga: hembygd vaknar — hembygd kallar — nu växer på nytt i hembygd!

Sigurd Gustavson.

HEDENS BLOMMOR

Med hed menar man ju i allmänhet i vårt land ljunghed. Det finns emellertid också hos oss hedar av annan karaktär. Här och där i södra Sverige förekomma t. ex. kulturmarker så magra, så torra och fattiga, att man inte kan bedriva jordbruk på dem i vanlig bemärkelse. Trädan dominerar och kan flera år i följd trycka sin prägel på landskapet, erbjudande ett sparsamt bete. Då och då sår man litet råg, man sätter potatis och gröngödselar ett och annat fält med lupiner, men den vilda växtvärlden är förhärskande och skänker hedkaraktär åt landskapet. Kulturmark och hed på en och samma gång.

Genom odlingen, den sedan århundraden tillbaka brukliga hävden av den torra och magra marken, hålles ljungheden borta. Heden växlar i stället gestalt och skiftar utseende år från år. Efter rågen t. ex. vandrar bergsyran (*Rumex acetosella*) in över fälten och färgar dem flammande röda med lätta och sirliga blomställningar. På de äldre markerna breder brunvenen (*Agrostis canina*) ut sina vassa grästuvor som ett violett täcke. Här och där ger monken (*Jasione montana*) ett lavendelblått inslag åt gräsmattan, och den vanliga fetknoppen (*Sedum acre*) bildar lysande gula fläckar. Men det finns också marker, på vilka den höga och väldiga blåelden (*Echium vulgare*) har hållit sitt intåg. Den skapar ett praktfullt färgspel åt heden. Då solen står lågt, lysa dess blommor med något av transparent klarhet, och ståndarna stå som en flammande, röd sky kring kronbladen. Tillsammans med blåelden trivs också oxtungörten (*Anchusa officinalis*), och den får en färg här ute på heden så sammetsdjup och blå, att man tycker sig förnimma den inte endast med ögonen utan också med känseln.

Som en sällsynt och sydländsk gäst visar sig på en och annan plats sandliljan (*Anthericum liliago*) och lyfter sina stora, vita klockor högt över marken. Men vackrast och sällsammast av hedens alla blommor är ändå den lilla sandnejlikan (*Dianthus arenarius*). Dess vita kronblad äro fransade, finare än det finaste spetskrås, och den sänder ut en berusande och mild nejlikedoft. När man ser den blomman, förstår man något av japanens blomsterkult. Man grips nästan av en lust att falla ner i tillbedjan.

En ensam bok långt ute på heden som ett minne från den tid, då heden ännu var skogklädd. Foto: Förf.

Icke endast från år till år skiftar heden gestalt och utseende utan även som ängen och lövbacken med årstiderna. Tidigt på försommaren, innan de gamla betesmarkerna ännu hunnit grönska upp, bryter fältsippan (*Pulsatilla pratensis*) fram ur jorden. Den är inte så strålande, inte så färgglad som backsippan (*Pulsatilla vulgaris*),

En av hedens allra ljuvligaste blommor är sandnejlikan. Den är utsökt som en av trädgårdskonstens mest förädlade produkter och äger ändå de vilda blommornas hela oberörda friskhet och charme. Foto: Förf.

men den är läcker i färgen och graciös, och dess vita fjun lysa i solskenet. När sedan sommaren är inne, skänka de silverduniga frukt-samlingarna en lustig omväxling åt blommornas färgrikedom.

Med högsommaren följer gärna en intensiv torka, och de flesta av de lysande blommorna försvinna från heden. Brunvenens gråvioletta matta kläds i en lätt och skir slöja av de fina blomvipporna, men den förflyktigas snart. Färginslaget på heden ges nu av det flammande gula hedblomstret (*Gnaphalium arenarium*) och av gråbinkens (*Erigeron acre*) kandelaberartade fruktställningar, som med sina dunbollar stråla som levande ljus.

Då sensommaren är inne, skjuter spådomstisteln upp sina konstrika blomkorgar. Långsamt, oändligt långsamt öppna dessa sig. Deras innersta holkfjäll sluta ännu länge som ett glest galler över de ljusa blom-

Som en sista utpost från skogen stå törnrosbuskarna, där heden börjar. Foto: Förf.

morna, men till sist stå också de som en ring omkring dem, och den bruna, förtorkade heden har fått en av sina skönaste prydnader.

Jorden törstar. Spådomstistelns bladrosetter gulna. Blad efter blad suges ut för att skänka blommorna näring. Det ser mörkt ut för heden att få sin fröskörd tryggad för nästa års blommor. Men våra

Tidigt på våren, innan ännu heden hunnit grönska, sticker den sällsynta fältsippan upp sina gråvioletta blomkalkar ur den vissna, bruna marken. Runt hela växten står som en sky av fina silkesfjun som skydd mot nätternas stränga kyla. Foto: förf.

svenska landskap äro sällan helt utan regn någon längre tid. Till sist dra tunga moln upp över himlen, och åskan mullrar. Så kan det fortsätta dag efter dag. Vattnet strömmar ned, och hedens blommor svara tacksamt med en grön nyans i sitt färgspel.

*

Så har heden levat sitt liv under generationer och åter generationer, men nu hotas den liksom så mycket annat i vår natur av förintelse. Hotet kommer från skogsplanteringarna. Den magra, sandiga jorden ger ej skördar, som man i våra dagar anser sig ha rätt att fordra av den. Det lönar sig bättre att plantera tall. Runt omkring resa sig redan tallskogarna och sträcka sina polyparmar ut över heden. Blommorna skola försvinna, de öppna vidderna skola stängas in, rymden skall krympa samman. I stället skall komma en tallöken, så som den

Den sällsynta stora sandliljan på den torra heden ser nästan ut som en främling från soligare länder, så praktfull är den. Foto: förf.

planterade tallskogen gärna blir: småvuxen skog, raka, nakna stammar, och på marken torra kvistar och grenar, som knastra under fötterna, fattig undervegetation.

Man kan inte rikta någon förebråelse mot jordägarna härför. Varför skola de ensamma bära kostnaderna för bevarandet av markens ljuvlighet. Vi ha i alla fall ingen rätt att klaga, om vi inte själva äro villiga att offra något därför. Skulle det inte kunna gå att bilda ett hedsällskap, en motsvarighet till det danska hedsällskapet, fastän inte för att plantera skog utan för att hindra planterandet av skog på en liten, en mycket liten del av Sveriges jord? Och inte hindra genom klagan och meningslösa protester utan genom inköp eller arrende av hotade marker.

Lorentz Bolin.

VÅRA ÖDEKYRKOR

Ödekyrkornas antal uppgår för hela landet till över 300. Ett fåtal av dem har övergivits redan tidigt, några t. o. m. under medeltiden. Detta gäller särskilt för Västergötland. Men det stora flertalet har nedlagts under 1700-talet och 1800-talet till förmån för rena nybyggnader. Tyvärr har man i många fall gått så grundligt tillväga, att den gamla kyrkan rivits eller nedsprängts. Många betydelsefulla monument äro sålunda jämnade med jorden och framträda nu endast såsom ödekyrkogårdar. I andra fall har man låtit den gamla kyrkan stå utan vård och underhåll. På förvånande kort tid förfaller emellertid en byggnad, som lämnas utan tillsyn. På några decennier blir den under vidriga omständigheter en ruin. Taket blir otätt, och fönstren gå sönder. Svamp och röta vinna insteg och fullborda snabbt sitt förstörelseverk. Murarna suga fuktighet vid regn och snösmältning, och frosten svarar för, att denna fukt spränger sönder murverket, först i små avspjälkningar, sedan i allt djupare tag. Har en byggnad kommit in i detta stadium, är den mycket snart en ruin. Och för en ruin går förintelsen av ömtåligare delar förfärande fort. Efter den snabbare ruineringsprocessen följer i regel en längre period av relativt stillestånd. De fastare murverkspartierna kunna motstå förstörelse ganska lång tid utan nämnvärd förändring. Men till slut kommer dock även för denna fastare stomme det ögonblick, då förstörelsens grepp blir aktivt på nytt. Har en ruin nått detta stadium, måste ingripandet ske snabbt och effektivt — om man överhuvud taget finner anledning att eftersträva monumentets fortsatta existens!

Många ödekyrkor stå emellertid alltjämt under tak och göra detta, därför att de erhållit vård i åtminstone sådan nödtorftig omfattning, att ruineringsprocessen motverkats. Bland dessa ödekyrkor finnas några av våra allra dyrbaraste minnesmärken. *Dädesjö* i Småland och *Södra Råda* i Värmland höra genom sina väl bevarade medeltidsmålningar till de allra främsta. De äro numera i statens ägo. *Källa* på Öland är märklig framförallt genom sina egenartade befästningsanordningar från 1100-talet, medan *Risinge* i Östergötland (även dessa båda i statlig ägo), *Suntak* i Västergötland, *Skårby* i Skåne, *Ragunda* i Jämtland

och *Ytterlännäs* i Ångermanland m. fl. genom sin välbevarade, från yngre tider härstammande inredning och utsmyckning utgöra förnäma vittnesbörd om vårt folks konstnärliga begåvning i olika faser och tidsavsnitt.

Ödekyrkornas vidmakthållande och istandsättande utgör ett av huvudområdena för Riksantikvarieämbetets byggnadsminnesvård. Det gäller i lika hög grad att hejda förstörelsen i ruinerna och att motverka de förstörande krafterna som att vidmakthålla, laga och förstärka de ännu såsom kyrkobyggnader under tak bibehållna monumenten. Härvid har Ämbetet att bygga på det intresse för minnesmärken och kulturvård, som nu är så levande på de flesta håll i bygderna. Nästan alltid finnes någon man eller kvinna i vederbörande ort, som är villig, ja, längtar efter att få göra uppgiften till sin och att offra krafter, pengar och tid för befrämja densamma och så småningom bringa den i hamn. Utan stödet av sådana medhjälpare skulle Ämbetets arbete icke nå längre än till enstaka uppgifters genomförande.

Det kan väl dock knappast betecknas såsom önskvärt, att staten helt och hållet övertager och bekostar vården av alla våra minnesmärken. Om det redan nu så tydligt framträdande ansvarsmedvetandet hos enskilda och menigheter beträffande kulturhistoriskt betydelsefulla byggnaders och andra minnesmärkens vidmakthållande och skyddande, respektive återställande, verkligen skall kunna genomtränga alla samhällslager, måste en av ledningens viktigaste uppgifter vara att söka tillvarataga, leda och stimulera just detta enskilda intresse. En lagstiftning och en statlig kulturminnesvård, som motverkar denna ansvarskänsla, vore säkerligen av ondo. Men för att Ämbetet skall kunna på ett effektivt sätt verka för uppgifterna, genom propaganda och upplysningsverksamhet, genom att tillhandagå med arbetsplaner, restaureringsförslag, råd och anvisningar samt kontroll och icke minst genom verksamt ekonomiskt stöd, krävas dock väsentligt ökade resurser.

Ödekyrkorna lämna en god provkarta på de olika arter av arbete och tillvägagångssätt, som komma ifråga beträffande Ämbetets monumentvårdande uppgifter.

Ruinkonsivering avser dels att rensa bort och hämma de förstörande moment, som bland annat vegetation i och omedelbart invid murverk utgör, och att avlägsna ohjälpligt murkna partier, dels att i möjligaste mån söka motarbeta den förstörande inverkan, som väder och vind, framförallt fuktigheten och frosten, utöva. Det gäller

Balkåkra gamla kyrka, före konserveringen. T. v. gravkor för grevliga ätten Ruuth.

att *avtäcka* murverket *så*, att uppifrån kommande fuktighet ej kan intränga i murarna, samt helst även *så*, att murens fot och marken närmast däromkring bli torra. Detta sistnämnda för att hindra uppsugning av fuktighet i murverket. Dränering är givetvis också av nöden. Ofta kommer man ej heller ifrån en effektiv grundförstärkning.

Ruinen av en ödekyrka ger ofta en skrämmande bild av förfall och vanvård. Hos de flesta människor utlöser en dylik bild ett starkt begär att laga, vårda och iståndsätta.

Ibland kan däremot själva förfallet ge starka skönhetsintryck, framförallt genom den praktfulla vegetation, som gärna smyger sig in just i rasmassor och murar. Murverkets kalk ger en god jordmån.

Bör man icke sätta denna skönhets värde högre än monumentets bestånd, har man frågat.

Balkåkra gamla kyrka efter konserveringen. En jämförelse med föregående bild visar vilka resultat man i vissa fall kan nå genom ett försiktigt iståndsättande av monumentet.

Förvisso kan förfallets skönhet någon gång rättvisligen skattas högre än ett säkerställande av minnesmärkets bestånd. Men i ett sådant val mellan olika och stora värden måste dock, trots allt, i de flesta fall ansvaret för vården av kulturarvet fälla utslaget.

När det gäller att genomföra en dylik konservering av en ruin, ställes ledaren av arbetet inför högst otrevliga problem. I de flesta fall vill han helst slippa att röra den måleriska bild, som en ruin mestadels erbjuder i omgivning av frodig vegetation, som till synes smeksam smyger sig kring de stympade murarna, förlänande dem ett trolskt skimmer. Men anser man nödvändigt att ingripa, att rädda det kulturhistoriska dokument, som ruinen utgör, då är det icke lönt att nöja sig med halvgjort arbete. Då måste rensningen göras. För ledaren innebär denna rensning nästan alltid ett motbjudande arbete. Ofta måste stora

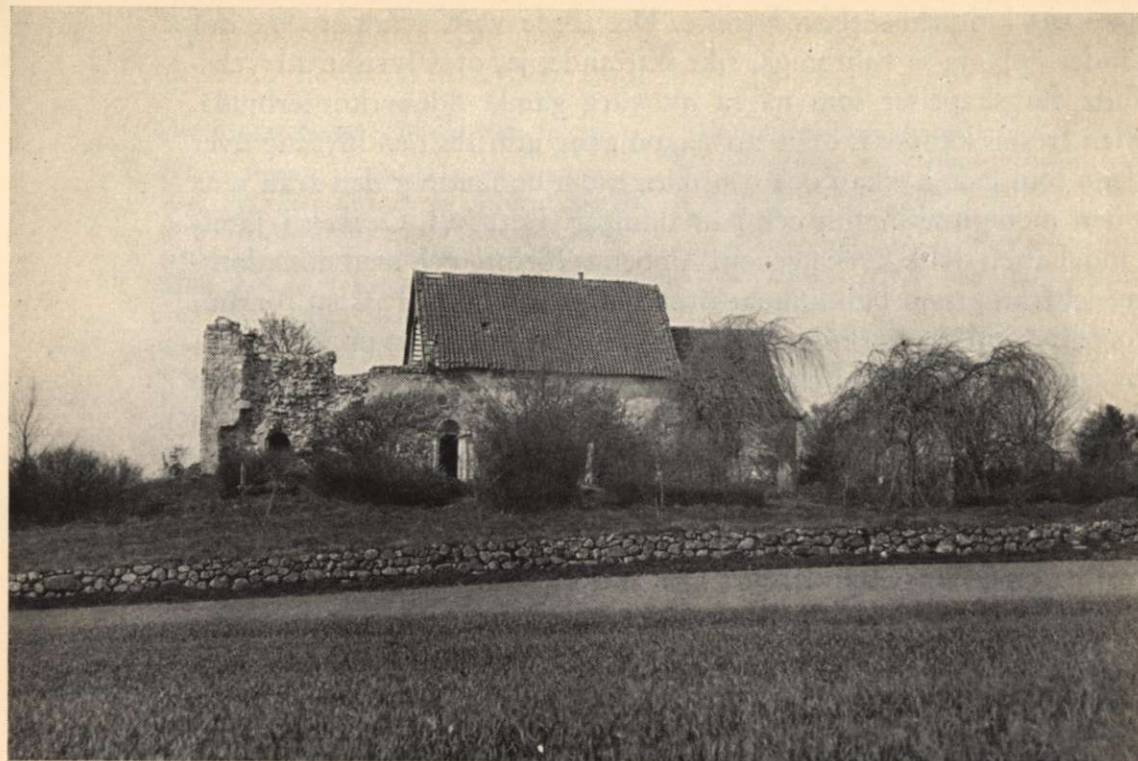
skönhetsvärden offras. Men ersättning plägar ju regelbundet följa i form av nyvunnen kunskap om monumentet, ofta av betydande värde.

Vid istandsättningen kunna olika metoder väljas. Är byggnadsmaterialet gott, t. ex. gråsten och fast murbruk, kan konserveringen ofta inskränkas till plombering av överytan och fogstrykning av de övre murskiften med vattentät cement. För att motverka, att den nya vattenavvisande ytan utsättes för starka temperaturomkastningar med åtföljande sprickbildningar i ytlagret, plägar man avtäckas med dubbla grästorvlager.

Är murverket sämre till materialet, lös kalksten eller sandsten, måste avtäckningar av annat slag göras. Allra svårast är emellertid att behandla tegelmurverk. Den enda fullt tillförlitliga metoden är vid dåligt murverk att ge byggnaden eller delar därav ordentligt yttertack. I vissa fall har detta gjorts genom betongtak, vilka sedan torvtäckas (av ovan anført skäl). I andra fall äro takkonstruktioner av trä att föredraga. Men i många fall kan man av estetiska eller andra skäl icke göra sådan avtäckning utan får nöja sig med att ge själva muren ett över kanten framspringande täcke — av stenplattor eller av betong. I sådana fall måste de olika murarnas krön påmuras och samlas i något så när sammanhängande flak. Annars blir täckningen icke tillräckligt effektiv. Under gynnsamma omständigheter kan emellertid ett dylikt avtäckande bit för bit inpassas i omgivningen. Exempel härpå erbjuder S. Karins ruin i Visby, varest genom användande av växelvis blyplåt och kalkstensflisor en för besökaren knappast märkbar skyddsanordning åstadkommits.

Åtskilliga kyrkoruiner ha icke hunnit så långt på förfallets väg, att de förlorat sin ursprungliga resning och gavelkonturernas linjer. Mången gång synes det då rimligast att med behandlingen syfta till att ånyo sätta byggnaden under tak samt till att återställa dess kyrkorum. Ruiner av detta slag ha i regel icke stått öde mera än någon mansålder, varför traditionen om deras utstyrsel och om inventariernas öden ännu är levande. Vanligen kan också en hel del av denna inredning ånyo hopsamlas och återföras. Ätminstone för den, som har att vårda och behandla hundratals ruiner, känns det som en lisa att få lägga på ordentligt tak och återföra byggnaden till nytt liv, att åter få introducera gudstjänst, sång och orgelbrus i kyrkan.

Beträffande de ruiner, vilka helt eller till större delen döljas under mark, vill Ämbetet tillämpa den principen att icke söka framdriva

Sjöruks kyrkoruin, Skåne. Den svårt skadade kyrkan restaurerades delvis för några år sedan, då opprensning och lagning av murverket utfördes. Konservering av torn och inredning återstår.

utgrävning och friläggande — annat än undantagsvis —, så länge tillgängliga allmänna anslag behöva tagas i anspråk för rena räddnings-, d. v. s. konserveringsarbeten. Men mången gång kan en dylik utgrävning utgöra ett angeläget önskemål i orten. Man kan t. ex. genom grävningens resultat få en efterlängtd fast punkt i studiet av ortens bebyggelsehistoria i äldre tider eller beträffande dess relativa betydelse under vissa kulturepoker, t. ex. i förhållande till järnhantlingens blomstring i orten. Givetvis ligger det i Ämbetets intresse att söka befordra ett dylikt undersökningsföretag samt att kontrollera eller direkt leda detsammats utförande.

Ödekyrkor, som stå under tak, ha sina egna problem. Många av dem ha ännu i behåll sin gamla målade inredning och utgöra, då densamma vanligen helt undgått senaste tiders ommålning och modernisering, oskattbara monument såväl genom sin orörda skönhet som ge-

nom sitt kulturhistoriska intresse. Det torde vara svårt att i andra länder uppleta så fulltoniga, rikt skiftande, ja, ofta lyriskt uttrycksfulla färgskapelser som några av våra gamla ödekyrkor erbjuda. Man frestas kanske t. o. m. att någon gång utbrista i en lovsång över dem, som lade kyrkan öde och därigenom undandrog den från sena tidens moderniseringsnit och påmålningar. I ett fall, *Oviken* i Jämtland, har en dylik kyrka genom Ämbetets försorg och med donationsmedel från privat håll kunnat iståndsättas och ordnas såsom församlingens ordinarie kyrka, medan den vid 1880-talets slut uppförda nybyggnaden lagts öde. I ett par andra fall, *Lannaskede* i Småland och *Håsjö* i Jämtland, ha kyrkorna försiktigt iståndsatts samt tagits i partiellt gudstjänstbruk. Kostnaderna ha i Lannaskede delats mellan Ämbetet, församlingen och enskilda givare men i Håsjö helt burits av församlingen. *Hedareds* märkliga stavkyrka i Västergötland har behandlats på motsvarande sätt. Den har omhändertagits såsom ordinarie kapell av Hedareds by.

I dessa ödekyrkor tilldrager sig måhända behandlingen av den gamla målningen den allra största uppmärksamheten, den dekorativa målningen å plafonderna eller valven, å väggarna och å inredningen, predikstol, altarprydnad, orgel, bänkinredning etc. Denna målning hör ofta till de stora värdena i vårt lands äldre konstalstring men har knappast ännu nått fram till den aktning och uppskattning i form av ömsint behandling, som borde komma densamma till del. Icke endast i ödekyrkorna, utan i kyrkor och äldre byggnader överhuvud taget, äro dylika målningssviter föremål för särskild uppmärksamhet från Byggnadsavdelningens i Ämbetet tjänstemän. I samarbete med de mest framstående av våra yrkeskonservatorer söker Ämbetet uppnå ett fullgott behandlingssätt härvidlag, och kontrollen av de statliga arbeten, som å detta område årligen utföras, utgör en av de mest väsentliga uppgifterna. Ämbetets och Historiska Museets gemensamme, vetenskapligt skolade konservator har härvid en betydelsefull roll såsom experimentator.

Givetvis kan i en ödekyrka av ifrågavarande slag ett mera rigoröst förfaringssätt tillämpas än i flertalet andra byggnader. I några fall kan t. o. m. bli va önskvärt, att en dylik byggnad behandlas såsom rent museiföremål och att man sålunda icke eftersträvar att få kyrkan tagen i mera reguljärt bruk. En dylik kyrka får alltså förbli i den ställning, vari den en gång råkat, undanryckt ur den fortsatta utvecklingens liv.

Erik Lundberg.

M E D D E L A N D E N

Hembygdsförening i Stockholm.

I nummer 4 av Tidskrift för hembygdsvård 1937 har författaren Albert Viksten skrivit en tänkvärd uppsats, betitlad »Motsättningar och enande linjer», vari han framhållit det märkvärdiga i, att Stockholms stad inte tidigare bildat en hembygdsförening. Det är kanske förklarligt, att hr Viksten, som icke är bosatt i huvudstaden, svärar i okunnighet om Samfundet S:t Erik och dess verksamhet. I annat fall borde han vetat, att Stockholm i detta samfund har en av de äldsta hembygdsföreningarna i landet. Samfundet S:t Erik bildades nämligen år 1901, och även om ordet »hembygd» eller »hembygdsvård» inte ingår i dess namn, är dess program dock av rent hembygdsvårdande natur. Enligt stadgarna skall samfundet nämligen sprida kännedom om Stockholms historia, väcka intresse för bevarande av stadens ur historisk, topografisk, konstnärlig eller kulturell synpunkt värdefulla minnesmärken och egendomar samt verka för tillgodoseende av historiska och konstnärliga krav vid stadens omdaning och utveckling.

För att förverkliga detta syfte har samfundet under sin tillvaro insamlat åtskilliga bidrag till Stockholms historia i vidsträcktaste mening. Det har låtit utföra undersökningar och uppmätningar av äldre byggnader. Det har understött utgivandet av och själv utgivit skrifter i olika Stockholmsämnen och utger sedan år 1903 en årsbok. För övrigt har samfundet praktiskt bidragit till hembygdsvården i Stockholm, bl. a. genom att ekonomiskt biträda vid räddandet av Drottninghuset. Samfundet har inköpt ett av de få trappgavelshusen i Stockholm att för framtiden bevaras, det s. k. Vindragarelagets hus vid Stora Hoparegränd, som också inrymmer landets enda skråhårbärge. Under de sistförflutna åren har samfundet också försökt att verksamt bidra till lösningen av det svåra saneringsproblemet i Staden mellan broarna och har för ändamålet bildat ett särskilt bolag, som med ekonomiskt stöd från Stockholms stad sanerat och ombyggt ett av Gamla stans största kvarter.

Under årens lopp är det många moderna och historiska Stockholms-problem, som diskuterats vid samfundets sammanträden. Det förefaller därför, som om hr Viksten använde överord, när han talar om, att det inte finns något organ för en praktisk ideell hembygdstanke i Stockholm och att staden inte har tid eller intresse för att syssla med kulturrötternas vård.

Gösta Selling.

Jag har haft tillfälle att ta del av ovanstående inlägg och vill tillfoga följande beriktigande:

Samfundet S:t Erik har inte varit mig fullständigt obekant, jag har bland annat med stort intresse tagit del av innehållet i några årsböcker. Sammanslutningens program och gärning har jag dock ej känt så ingående som nu efter herr Sellings upplysande förklaring. Emellertid föreställer jag mig, att Samfundet S:t Erik i likhet med många andra föreningar på ideell grund av samma syftning värvar sina medlemmar bland en viss grupp medborgare, en nödvändighet som förhållandena själva brukar stipulera. När jag talar om en hembygdsförening, menar jag givetvis en sammanslutning på bred och folklig basis, en organisation som famnar alla folklager, yrken och stånd. Det är i denna sant demokratiska grund hembygdsrörelsen har sin kärna och sin yttersta mening. Vi har även ute i landsorten en mängd samfund och sällskap med syften som är mycket besläktade med hembygdsrörelsens och som vanligtvis arbetar i intim kontakt med den. Jag kan sålunda inte finna, att min undran över att Stockholm saknar hembygdsförening är oberättigad. F. ö. vill jag understryka, att denna undran endast utgjorde en passus i förbigående i en artikel, som behandlade andra angelägenheter. Om denna passus emellertid givit impulsen till de värdefulla upplysningar, som herr Selling kommit att ge tidskriftens läsare angående Samfundet S:t Eriks verksamhet, bör ju detta vara till nytta för alla parter. För min del ber jag att få tacka!

Albert Viksten.

Sekreterarens arbetsrum.

Samfundet i nya lokaler.

I samband med den genomgripande omorganisation Samfundet för Hembygdsvård genomgått inför sina nya uppgifter, har också trångboddheten i dess gamla lokaler i Centrum måst hävas. Fr. o. m. detta år flyttar Samfundets byrå in i nya lokaler, Mästersamuelsgatan 3, och har därmed för åtskilliga år framåt fyllt sitt behov av rymliga, praktiska utrymmen.

»Nya linjer och nytt centrum för svensk hembygdsvård» sätter Svenska Dagbladet som rubrik över en artikel om Samfundets nya hem och vi tillåta oss citera följande: »En torvtäckt timmerstuga med 'hemvävd och prima luft', detta är för många människor hembygdsvård. Men Samfundets för Hembygdsvård nya lokaler ge sannerligen ej syn för sägen. I en ateljébetonad våning på Mästersamuelsgatan har Samfundet i dagarna installerat sig, och den moderna inredningen och organisationen symbolisera i viss grad de nya linjerna inom hembygdsvården utan att därför de gamla goda traditionerna spolieras.»

Lokalerna innehålla ett stort expeditiionsrum, som samtidigt är bibliotek och tidskriftsrum. Ett av de större rummen hyser sekr. och tjänstgör även som sessionsrum. Kassa och medlemsregister förfoga över ett mindre rum innanför den rymliga hallen. Den andra avdelningen består av ett rum för redaktion och bildningsverksamheten och härintill ett nyskapat arkivrum. Det största rummet i hela våningen är rit-salen med plats för tre ritare, skåp för typitritningar och handlingar m. m. Från dessa tre fönster har man förresten en strå-

lande utsikt över staden. Till sist ha vi ett litet originellt rum, liggande innanför rit-salen, där byggnadsbyråns föreståndare residerar.

Den organisation, som håller på att växa sig stark i denna ram, behöver kanske också en kort presentation.

Byggnadsbyrån, som förestås av arkitekt Ernst Auby, bedriver en omfattande verksamhet för en god och sund bebyggelse. Härifrån ledes byggnadskurserna och här lämnas råd och ritningar till egnahemsbyggare landet runt. Även typitritningar säljas i viss utsträckning.

Studieavdelningen söker i samarbete med befintliga folkbildningsorganisationer få fram hembygden som studieobjekt i studie-cirklarna landet runt. På skolans område verkar Samfundet i samarbete med bl. a. lärarna och deras organisationer för ett rationellt utnyttjande av de i skolschemat upptagna timmarna för hembygdsundervisningen. Kurser anordnas för lärare och studieledare. Här skötes också den allmänna upplysningsverksamheten rörande hembygdsvården. På denna avdelning arbetar Samfundets bildningskonsulent Sven Rydberg, som genom täta resor står i kontakt med våra medarbetare i landsorten.

Landskapsvården är ett av Samfundets äldsta och viktigaste arbetsfält. I detta avseende söka de främja en modern, socialt betonad landskapsvård. Den fackliga förankringen söker Samfundet åstadkomma genom kurser och propaganda. Föreståndare för denna avdelning är fr. o. m. i år lektor Lorentz Bolin.

Expeditionen.

I anslutning till byrån för landskapsvård verkar Samfundet också sedan ett år för en rationell *vägvård*. Dess uppgift är att få till stånd en bättre förståelse för vägnätets betydelse för landskap och bygd. Tills vidare fungerar arkitekt Sven Linde som föreståndare. Samfundet hoppas att denna växande vägbyrå så småningom och i samarbete med framför allt Svenska Naturskyddsföreningen och Föreningen för Dendrologi och Parkvård skall sanktioneras och stödjas av statsmakterna för att kunna motsvara alla förväntningar.

Samfundets bibliotek och tidskrifter med en omfattande bytesförbindelse skötes av amanuens C.-H. Tillhagen, som därtill är sysselsatt dels med Samfundets stora handbok i hembygdskunskap, dels med insamlandet av material till hembygdsvärken.

En institution, som vi hoppas skall utvecklas och få anta större betydelse är *Samfundets ombudsmöten*. Det är en slags mönstring för svensk hembygdsvård, då gemensamma problem framläggas och dryftas.

I centrum för den lilla organisation inom Samfundet, som här skildrats, står *sekretariatet*, vilket fungerar som verkställande organ och som förestås av fil. dr John Nihlén.

Generalplan för Stockholms frilufterservat.

Den viktigaste frågan om Stockholms friluftsliv och därmed sammanhängande markfrågor torde inom kort upptagas till slutgiltig behandling. Stadskollegiet har nyligen godkänt en plan, som utgör en inventering av för friluftsliv lämpliga områden. Denna plan har överlämnats till den av Regeringen tillsatta Fritidsutredningen, vars ordförande är landshövding Hilding Kjellman, Samfundets för Hembygdsvård ordförande.

Generalplanen innehåller en rad intressanta förslag, upptagande bland annat kommunala friluftsanläggningar i Stockholms närhet, utflyktshamnar i skärgården för båtfolket och upplåtande för rekreatiönsändamål av staten tillhöriga naturområden såväl i Stockholms närmaste omgivningar som på de stora kronoparkerna i Västmanland och Dalarna. Särskild uppmärksamhet ägnas i förslaget åt skärgården.

Till dem som bygga!

Den byggande har rätt att fordra full valuta för de pengar, han nedlägger i byggnadsföretaget.

Han får detta endast under förutsättning att byggnaden i alla avseenden fyller sin funktion och att största möjliga ekonomisering åstadkommes vid byggnadens planering och uppförande, utom att kravet på dess framtida bestånd därför åsidosättes.

Vid ombyggnad och reparation av äldre byggnad fordras i ännu högre grad än vid nybyggnad erfarenhet och allsidig teknisk kunnsighet. Vidare fordras förtrogenhet med svensk byggnadshistoria och sund byggetradition för att rätt tillvarataga förekommande estetiska och kulturhistoriska värden.

Samfundets för Hembygdsvård byggnadsbyrå,

i dagarna omorganiserad, erbjuder den byggande sina tjänster, särskilt beträffande landsbygdens aktuella problem. Byggnadsbyrån står kostnadsfritt till tjänst med muntliga upplysningar och råd av mera allmän karaktär samt åtager sig dessutom mot skäligt arvode upprättande av ritningar, arbetsbeskrivningar och andra för ett byggnadsföretag erforderliga handlingar. Vi vilja ock fästa lantmännens uppmärksamhet på, att byggnadsbyrån även åtager sig upprättandet av ritningar till ekonomibyggnader av olika slag.

Till dem, som ha för avsikt att anlita byggnadsbyrån för sina byggnadsangelägenheter, rikta vi en vädjan, att i så god tid som möjligt inkomma med sina önskemål och uppgifter, så att alla detaljer kunna bli föremål för en allsidig utredning redan från början.

Stockholm i januari 1938.

Ernst Auby

Ark. S. A. R.

Byggnadsbyråns föreståndare

C. Wilhelmson

MÅLERIFIRMA

E T A B L E R A D 1888

Grevtureg. 44 - Tel. 60 65 64

Värme- och Sanitära anläggningar

Värmeledningar, alla system, Badrums- och W.C.-installationer, Pump- och Hydrofonanläggningar.

Mångårig yrkesvana garanterar ett välgjort arbete. Anlita specialfirma. Förslag till anläggningar utföras.

Auktoriserad entreprenör för Ljusdals köpings Vattenverk

N. E. NILSSON
Värme- o. Vattenledningsaffär

I JUSDAL, Telefon 12 46

Låt drycken Eder väl smaka!

Begär alltid våra omtyckta
tillverkningar av

PILSNER - VICHYVATTEN
LÄSKEDRYCKER m. m.

Allt bör vara från

Centralbryggeriet

LINKÖPING - Ordertel. 2, 2 22

Trädgårdsmästare A. J. Andersohn

Alevägen 4. Djursholm Telefon 9 63.

Åtager sig alla slag av
**Trädgårds- och Park-
anläggningar**

Reelt arbete. Facila priser.

Infordra offert.

1.200 släktgårdar i Dalarna.

Dalarna, som nyligen skyltat i pressen med anledning av sina många ödegårdar och flykten från landsbygden, har på ett glädjande sätt rehabiliterat sig. Inte mindre än ca 1.200 gårdar har gått i arv inom släkten i över hundra år. Det finns gårdar i Dalarna som bevisligen ärvts inom släkten sedan 1400-talet. Detta är resultatet av den sista släktgårdsinventeringen, som fick sin högtidliga avslutning den 16 januari i Kristine kyrka i Falun, då landshövding Bernhard Erikson utdelade diplom till släktgårdarnas nuvarande innehavare.

Bland alla svenska landskap leder Dalarna på detta område, och initiativtagarna till släktgårdsinventeringarna är att gratulera till det vackra resultatet.

Släktgårdsinventeringarna ha stor betydelse för den folkliga hembygdsvården inte minst genom det intresse, som växt fram för släktforskning i allmänhet.

Illis quorum

har tilldelats rådman Karl Trotzig, Hedemora, initiativtagare till bl. a. släktgårdsinventeringarna i Dalarna.

Rådman Trotzig har under många decennier varit en föregångsman på hembygdsvårdens område. När han nu frånträder sin befattning som chef för Faluns museum, där han nedlagt en stor del av sin mannakraft, är det glädjande, att han fått officiell bekräftelse på den tacksamhet, varje hembygdsvårdare känner inför hans stolta livsverk.

Även inom Samfundet för Hembygdsvård har rådman Trotzig gjort insatser av betydande värde, varför Samfundet med glädje sällar sig till gratulanterna.

Inventering av privatarkiven

är en värdefull och efterföljansvärd uppgift, som Mellösa hembygdsförening påbörjat inom sin socken. Arbetet utföres av Kommittén för inventering av svenska privatarkiv, som bildades 1935, bestående av representanter för Riksarkivet, Nordiska museet, Geologiska föreningen, Rasbiologiska institutet, Samfundet för Hembygdsvård och Jordbrukareungdomens förbund.

Eget hembygdsförbund för Medelpad?

Då Västernorrlands läns hembygdsförbund hade sin årsstämma i Härnösand, framhölls som ett önskemål från Medelpadsrepresentanterna att Medelpad skulle bilda ett eget förbund och icke som nu sortera under ett för Ångermanland och Medelpad gemensamt förbund. Det framhölls att en länsintendent med säte i Härnösand icke skulle kunna räkna till för arbetet även inom Medelpad. Därför ville man i detta landskap ha ett eget förbund och en egen intendent, som ansågs få fullt upp att göra inom landskapets gränser.

Det kan tilläggas att Samfundet för Hembygdsvård gjort sig till tolk för liknande åsikter i sitt yttrande till Konungen med anledning av kulturminnesvårdssakkunnigas betänkande. Här anföres bland annat: »Det torde också stöta på svårigheter att i Härnösand skapa ett centralt museum som tillfredsställer olika anspråk inom det föreslagna området, vilket inbegriper också Medelpad. Det senare landskapet är ett väl avgränsat kulturområde, som bör ha sin centralpunkt och sitt museum.»

Till Landsantikvarie

i Dalarna har utsetts förste amanuensen vid Nordiska museet Svante Svärdström. Den nya landsantikvariern, som fick riksantikvariens förord, är själv dalmare och har gjort sig känd genom sina forskningar på allmogemåleriets, framför allt dalmåleriets, område.

Svenska Ungdomsringen för bygdekultur

har som korporativ medlem anslutit sig till Samfundet. Ungdomsringen, som har ca 7.000 medlemmar, och vars program i många avseenden sammanfaller med Samfundets, är ett värdefullt tillskott till medlemsstocken.

Tissereds kyrkoruin

i Gullereds socken, Västergötland, kommer i år att restaureras under ledning av antikvariern E. Lundberg. Ruinen är märklig i det avseendet att den utgör resterna efter en av de små karaktäristiska gårdskyrkorna, som under den första kristna tiden uppfördes i Västergötland.

Wallins Rörläggeri

Storgatan 22 · Tel. 803

HUDIKSVALL

Utför Värme-, Vatten-,
Avlopp-, W.C.-och Bad-
rumsanläggningar m. m.

*Förstklassigt arbete till humana priser
Förslag uppgöras · Införda offert*

Lisa Morén-Åkerberg Begravningsbyrå

Sibyllegatan 18

STOCKHOLM

Tel. 62 02 89

★

*Ombestyr allt vid
begravningar.*

Vid bosättning

och komplettering av Edert
hem vänd Eder till oss

Specialitet: Allmoge-
möbler, Bord, Stolar,
Skåp, Kistor m. m.

Välgjort arbete. Humana priser.

Delsbo Snickerifabrik

J. Larsson

Telefon 66

Dagligen färsk

MJÖLK och
GRÄDDE

Färskt Mejerismör,
Ost, Ägg och Bröd

VARORNA HEMSÄNDAS

Ljusdals Andelsmejeri

Telefon: Huvudaffären 148, Filialen 44

BYGGNADSKULTUREN

Egna hemmet

heter en liten bok, utgiven av Kooperativa förbundets arkitektkontor. Boken avser att i viss bestämd utsträckning giva en bild av huru våra villa- och egnahemsägare på skilda orter i vårt land bygga och bo. Den grundar sig på å respektive platser gjorda undersökningar såsom uppmätning av byggnaderna och inhämtande av upplysningar angående byggnadskostnader, byggets finansiering m. m. i den mån detta senare låtit sig göra.

Undersökningen i sin helhet omfattar icke mindre än 485 egnahem varav ett 40-tal äro reproducerade och 5 st. beskrivna i boken.

Få av de undersökta husen äro tillfredsställande planerade och inredda. Många förete en beklämmande bild av huru okunnighet och slentrian leda till fundamentala misstag. Är det månne en tillfällighet, att intet av de i boken beskrivna husen äro planerade av sakkunnig arkitekt? Förmodligen icke. Det är snarare troligt, att de utvalda byggnaderna i stort sett representera flertalet av de undersökta objekten. Ritningarna ha levererats av byggmästare och enligt uppgift betingat kostnader av 25—40 kr. I vissa fall ha virkesleverantörer ställt ritningar till förfogande gratis.

Man förstår egnahemsbyggarens strävan att ekonomisera, men man vet också av den gjorda undersökningen, att han icke förstår den ekonomisering, som ligger uti en väl genomtänkt ritning. En ritning efter vilken han kan bygga ett hus som fungerar, som har en tilltalande exteriör, som är ur trevnads- och nytto synpunkt väl inpassat på tomten och som först då ger full valuta för nedlagt kapital. Ett sparande av fackmannarbetet leder ovillkorligen till sämre ekonomisering vid byggandet och vad värre är: den byggande får svårt att avyttra fastigheten och tvingas alltså att bo kvar i det hus, som han, först sedan det är färdigt, inser vara mindre lyckat.

Att den enskilde egnahemsbyggaren i första hand är att beklaga måste ju erkännas, men — de förhållanden, som den gjorda undersökningen dragit fram i dagsljuset, böra ses i större sammanhang. Sam-

hället är till för många, och då praktiska och estetiska värden spolieras för den enskilde, så återverkar detta i sista hand på samhället såsom helhet.

Det synes därför vara i högsta grad påkallat, att de officiella myndigheternas kontroll måtte kunna sträckas längre än hittills varit fallet, och att kontrollen också anförtros åt personer, som äro kvalificerade för uppgiften. *E. A.*

Samfundets byggmästarkurser

ha under höstterminen 1937 hållits i Skellefteå, Malung, och Linköping i samarbete med respektive Hushållningssällskap. Kursen på Anderstorps lantmannaskola vid Skellefteå, som samlat 17 deltagare, leddes av arkitekt B. Borgström. Som lärare tjänstgjorde dessutom arkitekt Nils G:son Friberg och som föreläsare länsträdgårdsmästare Fordner.

I Malung, leddes kursen av arkitekt Borgström med arkitekt Friberg och agronom V. Mattsson som facklärare. Dessutom hölls föreläsningar av allmänt intresse, till vilka allmänheten hade tillträde. Kursen hade 16 deltagare.

I Linköping deltog 21 byggmästare och byggnadsarbetare från skilda delar av länet. I programmet ingick förutom de fastställda fackföreläsningarna och ritövningarna en studiefärd, anordnad av Hushållningssällskapet och med godsförvaltare A. Joachimsson som färdledare. Under färden besöktes bl. a. Viskeryds kronogård, Bankekinds prästgård, Åhs herrgård, Tufsäters kronogård samt Nyhults Bondehemman. Såsom facklärare fungerade arkitekterna Ernst Auby och Borgström. Dessutom hölls speciella föreläsningar av Hushållningssällskapets sekreterare, dir. Einar Engström, byggnadskonsulent Torgersruud samt hemkonsulent Rut Wallensteen.

Kyrkstaden i Löfvånger,

den bäst bevarade av våra kyrkstäder, kommer troligen att kunna bevaras. Riksantikvarieämbetet har nämligen inlett underhandlingar, som gå ut på att finna en praktisk och användbar form för bibehållandet av denna kyrkstad med sina 300 byggnader.

Den
Skånska Spettkakan

Ärade Hem-
bygdsvårdare
på festbordet höjer stämningen.
Lämplig som present vid alla tillfäl-
len. Levereras över hela landet från

Strähles Eftr:s Spettkaksbageri
Stora Södergat. 45 LUND Telefon 1482

Slottsparkett

Ekparkett i skivor 60×60
i flera tilltalande mönster.

Slitstark och hållfast.

Verkligt prydligt utseende.

*På grund av formatet lätt
och billigt att lägga.*

**Aktiebolaget
Sparreholms Snickerifabrik**
Sparreholm - Tel. Sparreholm 3.

Edsbyns Cementvarufabrik

Telefon 93 · EDSBYN

försäljer Cementrör,
Brunnsringar, Mur-
sten, Cement, Kalk
och Mursand m. m.

*Tillse vid köp av rör att de äro datumstämplade
i godset och har en ålder av minst sex veckor.*

Vid behov av

DÖRRAR, FÖNSTER,
PORTALER samt allt in-
om BYGGNADSSNIC-
KERIER hörande arbeten,
vänd Er med förtroende till

**BOLLSTANÄS
SNICKERIFABRIK**

(Inneh. K. A. Larsson) Tel. Bollstanäs 34

*Renoveringar och reparationer
utföras. Infordra kostnadsförslag*

Över en miljon trångbodda i vårt land.

Bostadssociala utredningen har utgivit ett nytt betänkande rörande barnrika och obemedlade familjer m. m. De resultat, denna utredning kommit till i den mån angivna siffror kunna anses vara representativa för landet, visar klart behovet av utvidgad statlig subvention för i utredningen berörda grupper. Trångboddheten beräknas för landsbygdens vidkommande beröra c:a 120.000 hushåll (inmot 700.000 personer), medan städer och stadliknande samhällen hysa 85.000 trångbodda familjer (c:a 450.000 personer). Genom dessa beräkningar kommer man till det skrämmande faktum att inte mindre än 1,2 miljoner människor sakna bostäder, som i ett eller annat avseende icke äro fullgoda.

Förslaget, som är väl motiverat, omfattar subvention åt mindre bemedlade och barnrika familjer och innesluter även nybyggen med karaktär av egnahem. Kostnaderna för denna subvention beräknas till c:a 12 miljoner kr. pr år.

I allmänhet har föregående statssubvention på bostadsproduktionens område utfallit till belåtenhet, vilket framgår av såväl egnahemsnämndernas som provinsialläkarens rapporter. Dock har från arkitekthåll, säkerligen med fog, framhållits, att byggnadsteknisk sakkunskap mera hade bort komma till sin rätt vid byggnadernas tekniska utgestaltung.

Betänkandet innehåller också en annan lika anmärkningsvärd som beklämmande upplysning. Mångenstädes råder trångboddhet, även där det finns goda ekonomiska förutsättningar för anskaffandet av fullgoda bostäder. Detta sorgliga förhållande kan inte avhjälpas med statliga subventioner, utan det blir i sista hand folkupplysningens uppgift att bota vad som här brister.

En hemförbättringspremiering

kommer att anordnas av Eskilstuna-Kuriren, som sedan ett halvår förberett en kampanj för förbättring av köken på landsbygden. I en tid, då den största omsorg nedlägges vid inredningen av köken i städerna, äro de förhållanden, under vilka hemarbetet måste utföras på landsbygden synnerligen efterblivna, vilket säkert är en bidragande orsak till flykten från lands-

bygden. Tidningens initiativ är en välkommen och berömvärd åtgärd för att skapa bättre förhållanden i dessa avseenden och på härmed sammanhängande områden.

I samband härmed kan nämnas att en av årets nya riksdagsmän i en intervju framhåller skapandet av ökad trevnad som en nödvändig åtgärd för att stoppa flykten från landsbygden. Vatten, avlopp och gärna även elektricitet skulle betyda mycket för husmödrarnas trivsel. Även bostäderna i övrigt skulle förbättras för mindre jordbrukare och lantarbetare.

Rationalisering av kvinnlig arbetskraft.

I skrivelse till Kungl. Maj:t av den 21/12 1937 framhåller Jordbrukets föreningsråd behovet av en utredning om bondgårdarnas modernisering med särskilt syfte att underlätta kvinnornas arbetsbörda.

Kungl. Maj:t har senare tillsatt en kommitté för utredning av hithörande frågor.

Bevara prästgårdsstilen!

Man har rätt att ställa andra anspråk på våra prästgårdars yttre skick än på tjänstebostäder av annat slag, skriver Stockholms-Tidningen och fortsätter: Prästgårdarna äro även i yttre måtto bärare av traditioner, som man gärna ser respekterade. Denna bygghet förete sig i en särart, som man bör nalkas med pietet. Fortfarande spela prästgårdarna sin särskilda roll i bygdernas liv. De utgöra en styrkekälla icke endast för kyrkliga utan också för andra kulturella strävanden. Och de äro härda för en mera traditionsmättad livsförsel, som man gärna ser speglad i byggnadsskicket.

Det är sålunda ett välbetänkt initiativ, som västsvenska hembygdsnämnden tagit, då den fäst regeringens uppmärksamhet på behovet att ta till vara det värdefulla i prästgårdarnas säregna byggnadskultur. Denna bör få leva vidare, såväl i de prästgårdar, som redan finnas, som de, vilka framdeles komma att uppföras. Detta innebär icke, att prästgårdarna skola ställas utanför de tekniska och hygieniska framsteg, som göra livet sundare och bekvämare. Dessa tekniska förbättringar kunna i allmänhet mycket väl tillvaratas inom ramen av ett byggnadsskick, som lämnar ett tillflyktigt inflytande åt en vacker tradition.

Rudtorps Plantskola

HUVUDSTA

Prydnadsträd och -buskar,
Fruktträd, Bärbuskar, Rosor, Perenna (fleråriga) växter m. m. i äldre och nyare sorter av högsta kvalitet.

Priskurant gratis · Tel. Huvudsta 98

Medlem av Svenska Trädskoleägareföreningen

Fordra kvalité!

Begär därför

Långtidspastöriserad

MJÖLK

från

Söderhamns Mejeriförening

Telefoner 435 och 935

Ljungbergs

specialtillverkning av öppna murade spisar i natursten och imitation.

Garanti för utrökning.

Levererar: Inåtgående fönster.

Utför Byggnadsreparationer.

Gustaf Ljungberg

BYGGMÄSTARE

Stockholm, Surbrunnsgatan 40.

Telefon 30 65 41.

788 är telefonnumret till

Porla-Bryggeriet

Ortens mest hygieniska och moderna svagdricksbryggeri.

Innehavare:

KNUT LIDEGÅRD

BOLLNÄS

L I T T E R A T U R

En modern hembygdsbok.

Den årsbok för tiden 1922—1927, som utgivits av Hembygdsbygget i Karlstad och som bär den goda rubriken »Vi och vår bygd», har redan refererats i dessa spalter. Men ett par ord måste tilläggas, vilka innebära ett omdöme. Jag tvekar inte att kalla den årets bästa hembygdsbok. Dess redaktör Sigurd Gustavson har gripit sig an uppgiften med allvar och inlevelse att skildra »de fredliga, tysta bragdernas män och kvinnor i hemstad och hembygd, i hem och på arbetsplats». Det är en ring, där i en rad förträffliga uppsatser och med ett rikt och väl valt bildmaterial, hembygden belyses; ej ur gammeltugans och fornsamlingens synvinkel utan med utgångspunkt från nuet och livet. Sällan har en hembygdsbok i detta avseende tagit steget så djärvt ut, sällan har det lyckats att göra en så fin syntes av en bygds förflutna och närvarande. Hembygdsbygget i Karlstad och dess ledare Sigurd Gustavson representera en form av hembygdsrörelse, som man bör ge akt på. Där finns både entusiasm och saklighet; där finns också tro på hembygden och dess bildningsvärde. Det är ett memento för dem, vilka anse hembygdsrörelsen vara död romantik. J. N.

Genom tiderna

heter en nyutkommen kulturhistorisk tidskrift utgiven av Tore Arwidsson och en redaktionskommitté bestående av docent J. E. Forssander, intendent Sven T. Kjellberg, intendent A. Nilsson, professor Jöran Sahlgren och fil. lic. A. Widén. Dess uppgift är att i sakliga uppsatser behandla det svenska folket och dess kultur genom tiderna. Det nu utkomna häftet innehåller bl. a. en uppsats om folklig teckentydning, om runstaven, almanackans föregångare, om medeltida hantverksskrän, och en avdelning »Ur gamla akter och skildringar», som är avsedd att bli konstant.

Bromma hembygdsförenings årsskrift

1937 innehåller en Brommakrönika av Axel Danielsson och en intressant artikel Bygd och Vägar omkring Bällstaviken av antikvarien Hans Hansson.

Hemslöjdens nyorientering.

Det sista numret av Hemslöjden 1937, som med anledning av 25-årsjubileet har festskriftskaraktär, framträder med nya och uppfriskande synpunkter på de stora hemslöjdsproblemen. Docenten Gerda Boëthius skriver i en programartikel: »Hemslöjden håller på att bli en verklig folkrörelse». Vad som i fortsättningen säges om hemslöjdens nya linjer är av ett särskilt intresse för hembygdsrörelsen, då man här kan konstatera en parallell och delvis likartad utveckling och inställning till aktuella tidsförhållanden. Det påpekas att svensk hemslöjd har lämnat ett viktigt skede bakom sig. Vad som nu höves är en levande kontakt med landsbygdens folk.

Docenten Boëthius, som med sina kunskaper och sitt friska initiativ blivit en av ledarna för hemslöjden i dess nya form, pekar på en rad viktiga uppgifter och krav: samarbete med landsbygdens ungdomsförbund t. ex. J. U. F. och S. L. U., kontakt med Sveriges Husmodersförenings Riksförbund, samarbete med Svenska Linodlarförbundet och motsvarande företag i grannländerna o. s. v. Hemslöjden har visat sig äga en uppgift i samhället av större mått än den tidigare haft; den kan bl. a. skapa arbetsförhållanden för landsbygdens folk, men produktionen måste, säger författaren, organiseras så att den på sunda villkor ger arbete åt de stora folklagen, och för att genomföra detta fordras en stor affärsmässig organisation. »De stora tillfällena, man skulle nästan säga dramatiska ögonblicken, passera snabbt och glimtvis, det gäller att gripa dem, annars brusar strömmen hastigt förbi. Det är i själva verket av mindre betydelse v e m som löser en uppgift, blott den löses på ett tillfredsställande sätt. Hemslöjdens monopol är icke ett önskemål, och vårt lands olika förhållanden gör att frågan bör lösas efter olika linjer.»

Den innehållsrika festskriften innehåller bl. a. statsrådet Skölds invigningstal vid nordiska hemslöjdsutställningen 1937 samt en artikel av Mattis Hörlén om den sista hemslöjdsutställningen, dessutom artiklar från grannländerna.

C. G. Björklund

Gas-, Vatten- och Värmelednings-
entreprenör

SÖDERTÄLJE

Torekällgatan 18—20 · Tel. 12 73

Helautomatiska oljeeldningsanläggningar
för värme och varmvatten

Vattenklosetter och pumpanläggningar

Värmeledningar för ånga och vatten

Gas-, Vatten- och Avloppsledningar

Bad- och toalettrumsinredningar

Varmvattenberedningar

Förstklassigt arbete till humant pris.
Förslag uppgöras. - Införda anbud.

BYGGNADS- SNICKERIER

såsom Fönster, Dörrar, Köks-
och Butiksinredningar m. m.

Snabb leverans. Lägsta priser.

Införda offert.

Södertälje Snickerifabrik

S Ö D E R T Ä L J E

Bergsgatan 3 - Telefon 1816

Axel Anderssons

BILD- & STENHUGGERI

Malmö - Tel. 278 63

Tillverkning av

Gravvårdar, Monument och

Gravinhängnader

i svart, grå och röd granit samt

Gravräck, Skulpturarbeten

Marmorarbeten

i all slags marmor

Alla slags byggnadsarbeten

i Sandsten, Kalksten

och Granit

Efterfråga möbler

av

Edsbyns Möbelfabriks

välkända tillverkningar i såväl
finare som enklare utföranden.

Partiaffärer i Stockholm,
Göteborg och Sundsvall.

**EDSBYNS
MÖBELFABRIK**

L. IVAR PETTERSSON - Tel. 1 23, 1 40.

Samma innehavare av Edsbyns Skidfabrik.

Höstdagar därhemma.

Västerhavets män och Lappmarken är namnet på tre filmessayer av Prins Wilhelm, vilka utgivits av Nordisk Rotogravyr i en bilderbok med text, som man inte i första taget lägger ifrån sig. Efter ett företal av Prins Wilhelm följer en serie bilder, utvalda från tre landskapsfilmer och försedda med kort text; ett fängslande galleri med natur, bygd och folkliv. Bilderna äro i allmänhet utmärkt reproducerade, några dock för grå i ytan. Man hade i denna ovanligt vackra bok över svenska bygder gärna önskat mer preciserade bildtexter, vilket för den exakta hembygdsforskaren spelar en stor roll.

J. N.

Om äldre biskötsel

i Sverige och Danmark utger intendent Albert Sandklef i Varberg en rikt illustrerad avhandling, utgörande ett värdefullt bidrag till kännedomen om sydsandinavisk biskötsel före mitten av 1800-talet. Arbetet är utgivet i Göteborgs Kungl. Vitterhets-Samhälles handlingar.

Vandringsfolken

och varför de vandra av Ragnar Numelin, Verdandis småskrifter nr 385.

Samfundet Sankt Eriks årsbok 1937,

utgiven genom Gösta Selling, utgör ett värdefullt bidrag till litteraturen om Stockholms kulturhistoria. Årsboken är rikt illustrerad, vilket särskilt gäller Göran Axel Nilssons artikel om mamsell Sjöberg, vars ur kulturhistorisk synpunkt värdefulla Stockholms-interiörer från 1800-talets mitt och senare hälft i stort antal reproducerats. Ett problem av aktuellt intresse behandlas av Gustaf Näsström i artikeln Norra Djurgårdens bebyggelse.

Södermanlands Fornminnesförenings årskrift 1937

har utkommit som Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria XXX. Elias Westén har gjort en utredning om Ingvar den vittfarne, en sörmländsk vikingahövding, grundad på runinskrifter om Ingvar eller hans män. Gravkor och gravar i Strängnäs domkyrka behandlas av Karl K:son Leijonhuvud.

3:dje uppl.

11:e—15:e tusendet.

I vävstolen

Av Anna-Skeri Mattsson
och Ingrid Osvald.

»I vävstolen» utkom i början av december 1937. Redan efter en månad presslades 3:dje upplagan, omfattande 11:e—15:e tusendet. Saklig och instruktiv framställning i förening med ett utomordentligt rikt och väl utvalt bildmaterial har skapat denna vävboks enastående framgång.

Efter ett inledande kapitel om vävning i hemmet, följer kapitlen om vävredskap, garnberäkning, mönsteruttagning, uppsättning av väv, vävmaterial och konstvävnad. I bokens andra del lämnas beskrivningar på olika nyttovävar.

C:a 200 illustrationer.

160 sidor. Inbunden.

Pris kr. 1.85 + porto.

L. T:s FÖRLAG

Klara Ö. Kyrkogata 12, Stockholm.

STROMSBRO TVÄTTEN

invid GÄVLE - Telefon 57 19

Utför

all slags tvätt i sin nyuppförda
hypermoderna tvättinrättning

Ring 5719

så hämta vi och hemsända.

Billiga priser. Snabb expediering.

Obs.! Inga frätande tvättmedel.

Bröderna Cederlöfs Kakelaffär / GÄVLE

Arbetshusgatan 58 - Tel. 20 02

Lager: Södra Kungsgatan 42

Specialleverantör av:

Kakelugnar, Kakelsmide,
Plansten, Väggbeklädnads-
plattor i parti och minut.

Kakeluppsättning utföres
till lägsta pris.

Infordra offert och kostnadsförslag.

J. A. Gustafsson BYGGMÄSTARE

Valevägen 29, vid Bragevägens station

DJURSHOLM

Tel. 13 05

★

Utför byggnadsarbeten av alla slag.

*Villabyggnader och reparationer
samt alla till yrket hörande
arbeten till lägsta möj-
liga priser.*

Finelektromekanisk verkstad

*Reparationer av alla slags
motorer för tandläkare, dam-
friseringar etc. utföras. Om-
lindning av motorer. Reserv-
delar från Dental A.-B. och
A.-B. Elema, Stockholm.*

G. HOLMQVIST
Brunnsgat. 77 - Tel. 5826, 5896
GÄVLE

Form,

Svenska Slöjdföreningens Tidskrift nr 8 innehåller bl. a. en värdefull artikel av Gerda Boëthius om Nordisk Hemslöjd i Liljevalchs konsthall, där utställningen med anledning av Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund beskrives och där man samtidigt får en historik över de 25 årens arbete. Åke H. Huldt har skrivit om kaffeinredning och Erland Berglund om Svensk Hemslöjd, några reflexioner kring ett par instruktionsresor för manlig slöjd.

Arbetsbok i hembygdskunskap

avsedd för tredje skolåret, författad av John Zätestam, utgiven av J. A. Lindblads förlag.

Det är stommen till en arbetsbok med kartor, tabeller och anvisningar, lättfattligt och logiskt uppställda för en beskrivning av skolans och bygdens ram. Det mesta beror här på användandet, alltså på läraren och hans anvisningar. Det kan ifrågasättas, om inte programmet är för omfattande och om inte stad och land rätteligen borde skiljas åt.

Man borde om möjligt söka följa några enkla, klara linjer i en dylik arbetsbok och därvid lägga huvudvikten vid barnens självverksamhet och möjligheter. Den historiska bakgrunden borde t. ex. vara viktigare än temperaturstegringen, studiet (och inlevelsen!) i större naturområden viktigare än kunskapen om köksväxter och ängsblommor. Även det sociala livet borde få större plats. För egen del är jag djupt skeptisk mot alla dessa verser, valspråk och pedagogiska deviser, som flöda i boken. Det är sådant, i tal och skrift, som gör skolan tråkig! Hembygdsundervisningen måste göras levande, befrias från pedagogisk schablon och tillägna sig så mycket som möjligt av den moderna skolans metoder och friare arbetssätt.

J. N.

LÖSA HÄFTEN 1936

På grund av det starkt ökade medlemsantalet och det livliga intresse, som visats vår tidskrift, har ett flertal häften av årgång 1936 tagit slut. De medlemmar, som kunna avstå från något häfte av denna årgång, bedja vi därför insända sådana, vilka inlösas till ett pris av 50 öre pr häfte.

G. Juhl

BYGGMÄSTARE - HUDIKSVALL

Kostnadsförslag

Alla slags byggnadsarbeten

Kyrktornsrestaurering

Förgyllning av kyrkspiror m. m.

Byggnadsentreprenader

Värderingar

★

Omsorgsfullt och tillförlitligt utförande.

Tel. 282 Temperance - Håstagatan 16

Vågbro Snickerifabrik

Byggmästare L.E. LARSSON

Postadress: Vågbro, Söderhamn

Telefon: Söderhamn 195

Utför:

BYGGNADSENTREPRENADER
BYGGNADSSNICKERIER
BUTIKSINREDNINGAR M. M.

Infordra kostnadsförslag

POOL-STEN

bästa och billigaste byggnadsmaterial över och under jord, ljud- och värmeisolerande. Dessutom tillverkas: **Avloppsrör, Cementtaktegel** i olika färger, **brunnsringar, staketstolpar, golvplattor** och **plattor för gårdsbeläggning.**

Telefon
405

NORE CEMENTVARUFABRIK • Ljusdal

STILMOBLER

REPARATIONER
OMPOLERINGAR
RENOVERINGAR

ANTIKA, MODERNA — UTFÖRAS PÅ BESTÄLLNING

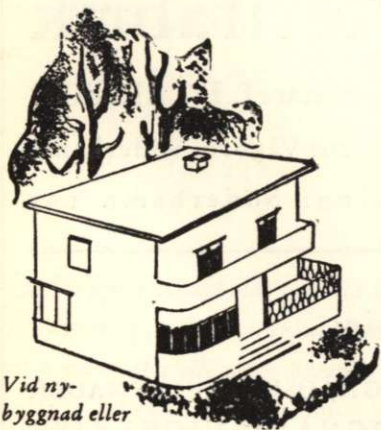
Mångårig fackkunskap borgar för väl utfört arbete och gedigna kvaliteter.

Nya Snickeri & Möbelaffären

LUND. St. Södergatan 13. (Palladiumhuset) in p. g. Inneh. Johan Persson. Tel. 39 13.

TREETEX KVALITETSBOARD

— *det moderna, praktiska inredningsmaterialet.*

Vid ny-
byggnad eller
modernisering — för
villor, sportstugor,
fastigheter — hård
och porös Treetex.

I Treetex ha alla som bygga hus — stora eller små hus, dyrbara byggnader eller enkla sportstugor — tillgång till en produkt av förstklassigaste slag. Den är stark och hållbar, lätt att arbeta med och på grund av struktur och neutral ljus färg lätt att ytbehandla. Den kan t. ex. med lika stor fördel användas för invändig tak- och väggbeklädnad som för dörr- och andra fyllnader. Begär prospekt.

TREETEX
HÅRD och PORÖS

A. B. MO OCH DOMSJÖ WALLBOARD Co. — STOCKHOLM

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Årg. 19. Nr 2. 1938.

Redaktör och ansvarig utgivare: Fil. dr JOHN NIHLÉN

Redaktionskommitté: Lektor LORENTZ BOLIN, Fil. lic. FR. HAZELIUS
och Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

Sekretariat: Mäster Samuelsgatan 3, Stockholm. Postgiro: 8136. Tel.: 119424

HALLAND

Halland är varken stort eller rikt men det är fullt av liv och naggande gott. Dess ton är den idoga strävsamheten, som avtvingar även den karga jorden goda skördar, och i städerna en trygg borgerlighet parad med en viss lokalpatriotism, som är en god hävstång för framåtskridandet. I stad och på land lever ett folk, som håller på sitt, vaket, energiskt och verksamt. En viss motsättning råder mellan syd och nord, säkert en kvarleva från de tider, då Halland var ett gränsland och slets emellan två riken, vilka tryckte sin skiftande prägel på dess olika delar. Även om de gamla kulturgränserna numera i hög grad utjämnats, skönjas dock ännu i detta långsmala landskap, som i historia och minnen gömmer så många både danska och svenska intryck, de motsättningar och skiftande påverkningar, som äro ett gränslands särskilda kännetecken, och bli till välgörande accenter i kulturbilden.

Dessa skiftningar i kynne och kulturell egenart framträda än starkare i själva landskapet med dess mångfald av naturtyper: västkustklipporna i norr och den mjuka sandstranden i söder, den mörka skogen och bergterrängen vid den gamla gränsen i öster, den ljusa slätten och stranden mot västerhavet, och däremellan grupper av småkullar eller långt mot slätten nedskjutande åsar famnande floddalarna, och på sina ställen ännu kvardröjande lövängar och ljunghedar. Ingenstans dock några våldsamma motsättningar utan en lugn harmoni i linjerna, en älsklig variation i det lilla.

Halland är ett landskap, där markens minnen ligga tätt och där hävderna äro fyllda av öden och äventyr från medeltiden och fram emot vår egen tid. Att detta land bevarat en sund och varm känsla för de minnen, som äro ägnade att skapa vördnad för gamla slakten, liksom för de lämningar som kunna hjälpa forskningen att sprida ljus över vår historia, är därför endast naturligt.

Hembygdsvårdens fana har också hållits högt i dessa bygder. Många äro de halländska idyller och minnesgårdar, som räddats undan förgängelsen genom hembygdsföreningarnas behjärtade ingripande. Och det må även här erinras om att Hallands Hembygdsförening föregående år tog till orda för ett effektivare skydd även åt de yngre kulturminnesmärkena, ett initiativ, som vann genklang över hela landet.

Det råder också i Halland en varm känsla för naturen. Den har hållits vid makt, trots den moderna utvecklingens många gånger hårda framfart. Under de senaste åren har särskilt Hallands Naturskyddsförening ägnat sin omsorg åt stranden. Förra året blev Haverdalsbukten fridlyst. Här ligga de halländska klitterna upptornade och skapa en säregen stämning, som förhöjes av de ännu orörda vidder av skogbevuxna flygsandsfält, vilka utbreda sig innanför dem, tvärt avslutade mot bygdens odlade jord genom ofta mäktiga sanddynner. Många faror hota ännu kustlandskapet och många eftergifter måste göras för den sunda utvecklingen, men det är vårt hopp att kunna skydda så stora sträckor av kusten att dess orörda skönhet och dess rekreationsmöjligheter bevaras för oss och kommande generationer.

Det synes mig sålunda som om Halland vore ett landskap, där Samfundets för Hembygdsvård nya syften — att påverka och förädla det skeende och det växande på grundvalen av en god tradition — skulle ha utsikter att mötas med förståelse av landets folk, som av naturen och sedan gammalt gärna velat lägga sin vård om hemmet och bygden med tanke både på det gamla, som varit, och det nya, som växer fram. Jag tror även på den halländska ungdomen, som i olika organisationer är livligt verksam i praktiskt och ideellt arbete. Man må därför kunna hoppas, att minnen och kulturarv av olika slag skola så förvaltas, att hembygdsvården i Halland ej endast skall bli ett sysslande med döda ting utan en inspiration till livskraftiga insatser i den levande tiden.

Hilding Kjellman.

ETT LANDSKAP, SOM JUST ALDRIG NÅGON TALAR OM

Som »ett landskap, som just aldrig någon talar om» betecknade Erik Hedén Halland en gång i början på tjugotalet, då han företog en föreläsningsresa på Västkusten. Uttrycket är en smula överdrivet men på det hela taget riktigt. Något Galiléen i Judaland, någon paria bland Sveriges provinser är kustlandet vid Kattegatt visserligen icke. Men för de flesta svenskar är det *terra incognita*, en vit och ointressant fläck på kartan, som måste finnas där, för att Sverige skall få någon naturlig avslutning i sydväst, men som eljest egentligen icke har någon funktion att fylla. De svenska skolbarn, som i Nils Holgerssons i övrigt synnerligen angenäma sällskap fått lära känna sitt land, ha ingenting erfarit om Halland. Ej heller ha hallänningarna gjort stort väsen av sig i vår historia. Bortser man från forna tiders okonstlade marknadsbataljer, ha de på det hela taget tillhört de stilla i landet. Den provinsiella chauvinism, som onekligen på senare tider utmärkt skåningen — i grunden är den faktiskt också berättigad och präglas av en sympatisk godmodighet hos en grandseigneur, som har råd att även vara generös mot andra — är hallänningarna ganska främmande. Ivar Harrie påstår visserligen i en uppsats i förra årgången av denna tidskrift, att man i det ryktbara skaldeordet »Väl gläds jag att vara svensk ibland, men jag yvs att vara skåning» lika gärna kunde sätta in namnet på vilken annan landskapsbefolkning som helst. Men prövar jag att sätta in ordet »hallänning», upptäcker jag, att det inte bara är rytmen, som blir felaktig, såvida man inte lägger felaktig accent på ordet. Det blir något galet med själva meningen; den skulle låta falskt inte bara för öron, som Gud skapat i övriga svenska landskap, utan även för våra egna. Vi *yvas* icke över att vara hallänningar, men vi *skämmas* heller icke över det.

Och det ha vi sannerligen ingen anledning till. Ty om också främlingen länge farit stolt förbi eller på sin höjd ansett vår långa kustlinje från Båstad i söder, där Skåne börjar — på trots mot Guds och människors lag förresten, ty den naturliga gränsen borde ju vara Hal-

landsås — till Kungsbacka i norr som en lämplig plats att anlägga badorter på, så älska vi infödingar likvisst vår bygd och tycka att den är ett vackert land. Främlingen, som susar förbi oss i sin bil, ivrig att efter lunchen i Göteborg uppnå middagsbordet i Hälsingborg eller Malmö, kan ju inte dela denna känsla. För honom är Halland ett långsmalt genomfartsland. För oss däremot, som se med andra ögon, ter det sig annorlunda. För oss är Halland en rik och omväxlande bygd, havets, slättens, det grå urbergets och de röda ljunghedarnas, de långa sanddynernas och de djupa skogarnas land.

Ty i likhet med den berömda insekten sönderfaller Halland, om man närmare betraktar det, i tre delar: 1) kusten, 2) slätten, 3) skogen. Jag undrar, om det finns något landskap, där orörd natur och hög kultur, urtid och nutid bo så nära varandra som i Halland. Nordhallands kustlinje har en prägel av urtid, av åldrar »förrän bergen blevo till», av evighet, som knappast någon annan trakt i vårt land. Där den småningom går över från den bohusländska skärgården till de öppna, buktiga linjerna, får den en majestätisk storhet och ett tungt allvar utan like. Har du suttit på de grå hällarna vid Varberg en sensommarkväll, när ljungen sveper sin violetta kungamantel över landet och de höstgula stjärnorna flamma över havet, så behöver du faktiskt icke resa till Neapel för att kunna dö i lugn. Men förresten finns det något hos denna natur, som påminner mig — icke om Neapel men om den italienska kustlinjen längre söderut. Man skulle kunna ta Paestums tempel och placera det någonstades vid stranden mellan Varberg och Falkenberg; det skulle passa lika bra där, som där det nu ligger, ty det är samma homeriska rymd över det stolta och fattiga landskapet. Till ersättning för Paestumtemplet ha vi emellertid Varbergs fästning, som på ett sällsamt sätt organiskt smälter in i naturen som om den sprungit fram ur själva klippan genom en nyckfull naturens lek. Både svenskar och danskar ha mer än en gång stängt pannan blodig mot dess murar. Längre söderut börja bergsknallarna och flyttblocken vid kusten att ge vika för vita sandstränder och ändlösa flygsandskullar, på vilka stormslitna martallar hålla en trägen vakt, och längst i söder, där Halland stöder sin stortå mot Skånes breda skuldra, vidtar en leende strand, som nästan gör mera intryck av insjö än av hav. Innanför ligger slättlandet, magert och stenigt i norr men rikt välsignat i söder. Och ännu längre inåt mot Småland och Västergötland ta de stora skogarna vid, där man lika bra som i Heidenstams Tiveden kan förnimma furornas dova sorgemusik med

Nordhallands kustlinje har en prägel av urtid, av åldrar »förrän bergen blevo till», av evighet, som knappast någon annan trakt i vårt land. — Strandparti från Särö.

Innanför kusten ligger slättlandet, magert och stenigt i norr, men rikt välsignat i söder. — Slättlandskap söder om Halmstad.

förstämda trummor och tubor i moll. Dock är klangen kanske icke helt densamma; ty genom hela den symfoni, som tillsammans bildar Halland, tonar havet som ett grundackord. Havet — märk väl, inte Östersjön med sitt bräckta vatten och sin berömda strömming utan det *riktiga* havet med saltskum, som vräker upp över hållarna och svider i skinnet.

Treklängen av hav, slätt och skog smälter på vissa trakter samman till ett. Så är fallet med min egen hembygd, mellersta Halland mellan Halmstad och Falkenberg. Skogsbygden skickar sina första trevare österifrån över slätten, medan havets blanka stålklinga skär av den i väster. Följer man stora kungsvägen från Halmstad till Göteborg några mil kommer man till en plats, benämnd Kvibille, numera känd för sina goda ostar men fordom ännu mera ryktbar för sin gästgivaregård (O, forna tiders gästgivaregårdar!). Där ser man

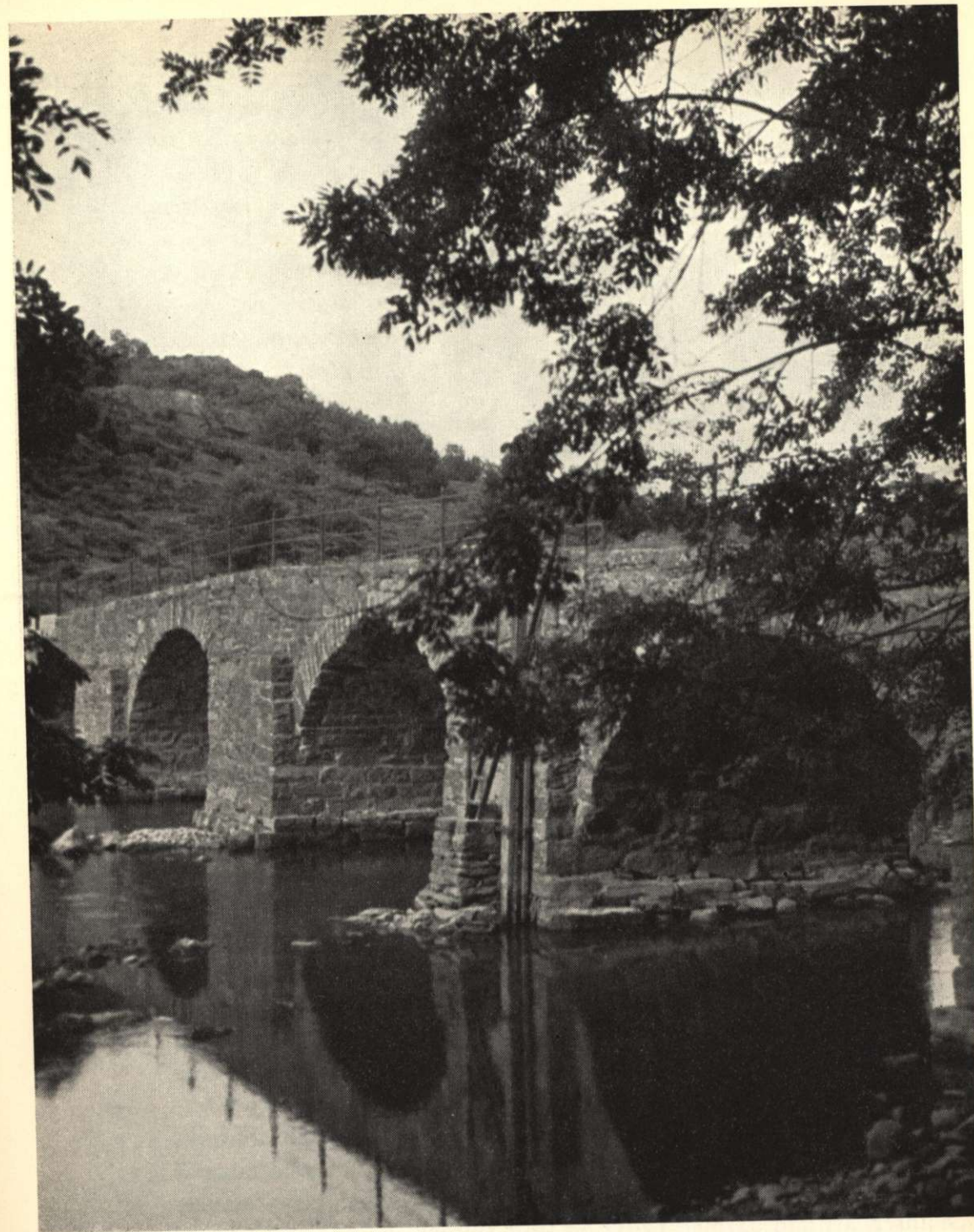

Längst i söder, där Halland stöder sin stortå mot Skånes breda skuldra, vidtar en leende strand som nästan gör mera intryck av insjö än hav. — Utsikt från Hallandsåsen mot Laholmsbukten.

ännu havet som en smal strimma bortom slätten, men åt andra hållet tar redan storskogen vid. Och denna plats är frejdad i sång och sägen, emedan den fordom var en av de stora mötesplatser, där skogsbor och slättbor bytte sina produkter. Om de strider, som genom seklerna utkämpats på denna valplats, icke värdigt besjungs i någon Iliad, så är det bara därför, att vi saknat någon Homeros. I och för sig kunde de förtjäna det.

Finns det något speciellt halländskt folklyne? »Ett trögt folk, fullt av hetsigheter» — det ordet tycker jag träffar ganska väl in på hallänningarna, men det är ju sagt om svenskarna överhuvud. Folklyne är ett mycket obestämbart begrepp och dessutom ingenting konstant, ty däri ingå så variabla faktorer som arbetsliv, kultur, historisk tradition. Halland är ett konglomerat av gammalt och nytt och som övriga svenska landskap statt i hastig omdaning. Traktor-

plogen ristar upp jorden, där gamla ättehögar lyfta sin rund, och jag känner mycket väl en gammal bonde, som bott i den åldriga ryggåsstuga, som nu står som ett museiföremål i Halmstads vackra Tivoli; nu bor han på en högst modern gård med elektriskt ljus och kraftledning. Bilar rusa fram, där kärror fordom skramlade, och i de avlägsnaste bondstugor avlyssnar man dagsnyheter från tidningarnas telegrambyrå. Jag minns mycket väl — det är inte trettio år sedan — den tid då alla störtade ut för att fånga en skymt av en förbipasserande bil; jag minns en hedersman, som för icke länge sedan dog i min hemtrakt och som intill bleka döden enständigt vägrade att sätta sig upp i en bil, emedan han trodde, att den rymde något trolltyg. Han såg ut som något mitt emellan en gammal Asathor och en longobardisk krigare från folkvandringarna, fastän han bar det kristna namnet Aron. Nu är det knappt att man lyfter på huvudet, om ett Junkersplan dånar fram ovan slätten. Sådant är ju inte för Halland särskilt egenartat, men jag tror att en viss *stabilitet* mitt i den snabba växlingen snarare är något för hallänningen utmärkande. Man följer lugnt med sin tid i Halland, men tappar inte huvudet eller springer sig andfådd för att uppfånga sista skriket. Jag minns från tidigaste barndomen den lilla staden Laholm. Den andades en frid, som övergår allt förstånd. Någon gång kunde stadsborna uppskakas av ryktet att »borgmästarens stora hund kommit lös», ty han var allmänt fruktad. Eljest grumlades sällan deras sinnlugn. En gång drog ett våldsam åskväder över södra Hallands slätter, men stadens ortstidning rapporterade följande dag att »till följd av stadens belägenhet i en grop kunde ovädet icke iakttagas». Så var det också med de åskväder, som drogo över världen. Det är skönt att bo i en grop i skydd för de omilda skurarna. Nu ser ju Laholm lite annorlunda ut. Där har t. ex. på senare år byggts en stor kraftstation, som fyller alla anspråk på modernitet och som skulle varit en sevärdhet, dit man släpat främlingen, om den i stället legat i Sovjetryssland. Men det förefaller mig på något sätt symboliskt, att man samtidigt som man anlagt denna kraftstation några stenkast ifrån har börjat gräva ut den gamla medeltidsborgen Lagaholm. Laholm har fått ett nytt stycke framtid och ett nytt stycke forntid. I övrigt är staden i mycket samma idyll som förr. Jag undrar rent av om inte de gamla hemtrevliga skvaller-speglarna sitta kvar på husen vid de krokiga gatorna i den s. k. »gamla stan». Men denna skenbara vila är laddad med energi. Man arbetar i stad och på land, man arbetar hårt och gör skäl för sig;

Gammal bro över Viskan vid Åsbro, Halland.

Öströ slott, Dagsås socken, Halland.

men man arbetar lugnt och utan choser. Det finns ingen anledning att sätta sig på sina höga hästar, som storstadsmänniskorna ofta ha för sed. Gud bor i det stilla vädret, och i Halland brukar man mera sant än poetiskt säga att »den asande kommer lika fort som den rasande». Gud ske lov för alla människor, som inte tappa huvudet i denna huvudyra tid! Gud ske lov för våra småstäder och vår landsbygd!

Jag vet inte, huruvida Halland har någon säregen uppgift att fylla i den gudomliga världsplanen. I varje fall spekulerar hallänningen föga över den frågan. Han livnär sig redligen med yxa, plog och not och anser, att han därmed fyller en fullt tillräcklig uppgift. Och jag delar helt och fullt denna uppfattning.

Alf Ahlberg.

BLAND HALLÄNDSKA KULTUR-MINNESMÄRKEN

Halland rymmer inom sina gränser landets båda äldsta boplatser, Råö och Varberg. Under de elva å tolv tusen år som förflutit sedan den äldsta Varberg-boplatstens tid har bebyggelsens gång avsatt många spår, som det förunnats sena tiders barn att läsa och tyda. Men vi får inte för de äldsta monumenten glömma de visserligen yngre men snart försvinnande minnesmärken vi ännu äger från det senaste årtusendets odlingshistoria.

Våra äldsta bebyggares säkert skröpliga boplatser vid det nuvarande Varberg har överlagrats av ett fyra meter mäktigt gruslager. Tyvärr kan vi därför inte visa främlingen spåren av det första Varberg — vi kan inte ens visa strandens konturer eller landskapets struktur, därför att kustbygdens grusåsar nivellerats av det ishav, som snart svallade över de gamla strandboplatserna.

Men Hallands äldsta monument finns ändock nära Varberg. Några få km öster om staden ligger den vackra *dösen* i Klastorp, den enda i Halland med bevarad takhäll.

Den mäktigaste av Hallands gånggrifter ligger nära Halmstad i Tolarp, Snöstorp, på gränsen mellan byarna Tolarp nr 4 och Årnarp nr 1. Det är Sveriges största gråstensbyggda gånggrift. Bland våra många hällkistor skall jag bara nämna en, som på sin tid undersökts av Montelius. Den ligger i Blixtorp, Hunestad, bortåt en mil öster om Varberg.

Den halländska kusten är översållad av mäktiga gravrösen från bronsåldern. Uppe i norra Halland finner vi dem ståtligt placerade på de grå kustbergens krön.

Men bland halländska minnesmärken från bronsåldern är väl intet mera bekant än Lugnarohögen, som utgrävdes år 1926 av kyrkoherde Ewald och dr F. Hansen och som därefter på bekostnad av den varmt intresserade ingenjör Ludvig Nobel försågs med sina väl bekanta anordningar för att bereda allmänheten tillfälle att se sten-skeppet i högens inre.

Låt oss så till sist nämna två av Hallands märkligaste järnålders-

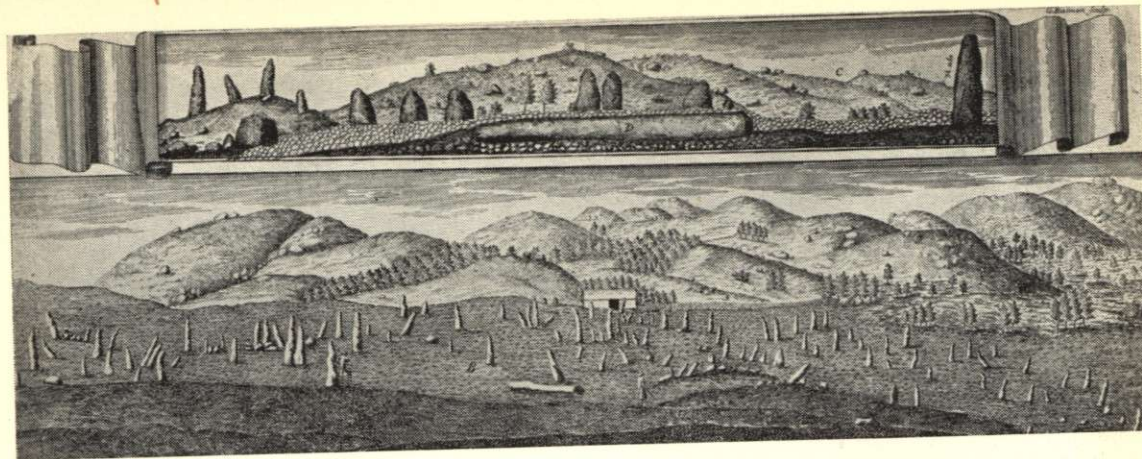
gravfält. På Fjärås Bräcka finner vi en ovanligt vacker samling bauta-stenar, en av de vackraste i hela vårt land. Den s. k. Frodestenen är över fyra meter hög. Antalet bautastenar är 103. Det andra fältet som här avses ligger i Grimeton socken på Broåsen. Det utmärkes framförallt genom rikedom på olika gravformer.

Från järnåldern är intet långt steg till våra äldsta borgar. Ingen vet hur gammal Sjönevadsborg på den vackra holmen i Sjönevads-sjön är. Ingen har grävt i ruinen. Men vi vet att den fanns på 1230-talet, därför att den omnämnes i den s. k. Hallandslistan i det gamla berömda manuskript, som man kallat Kong Valdemars Jordebog.

Vid slutet av 1200-talet byggde greve Jacob av Halland två borgar åt sig. Jacob var greve av norra Halland med stora rättigheter över sin förläning. År 1287 blev han dömd skyldig till mordet på kung Erik av Danmark och flydde då till sitt grevskap, där han byggde fästena på Hunehals och på Varberg. Norrmännens konung hjälpte honom med råd och dåd och pengar. Byggmästare A. Tell grävde år 1933 på Hanhals holme efter Hunehals ruiner och fann rester av grundmurar, men vi ser praktiskt taget ingenting ovan jord. Hunehals slott blev nämligen förstört redan på 1300-talet.

Det andra av hans slott står kvar den dag i dag, och det är ett av vårt lands märkligaste byggnadsminnesmärken. Greve Jacobs borg på Varberg bestod väl från början av ett par hus, bl. a. norra längan i slottskomplexet, och mellan husen fanns väl ringmur eller palissader — åt väster tydligen ringmur; den står kvar som västra borggårdslängans västra mur. Man har nog redan på 1300-talet byggt östra längan, det s. k. Kommendanthuset. Den stora omvandlingen av slottet på klippans krön kom med Christian IV, den store byggherren, som gjorde Varberg till ett starkt fäste efter den tidens krav med tjugo meter höga gråstensmurar runt klippan, utformade till bastioner med flankeringssystem. Innanför dessa väldiga murar byggdes mellan muren och klippan åtskilliga tegelverk med kanongluggar utåt och gångar och trappor uppåt. Och sedan fyllde man hela utrymmet mellan klippan och muren med jord, så där omkring en miljon hästlass jord. Omkring ett tusen bönder med hästar och vagnar var i ständigt arbete ungefär tjugo år med körning av denna jord och omkring hundra tusen lass sten. Men så är också gråstensmuren ungefär ett tusen meter lång. Vartill kommer många andra stenbyggnader.

Namnet Varberg betyder »berget där man reste vårdkasar»,

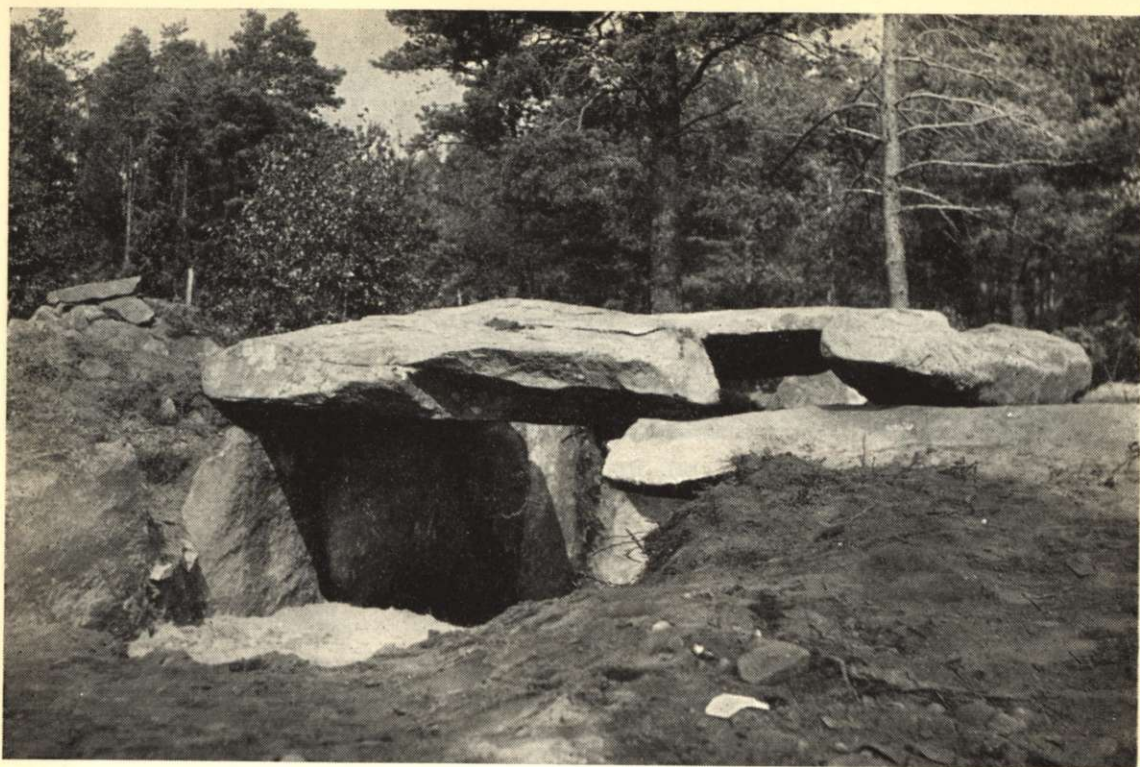

På Fjärås Bräcka finna vi ett av vårt lands vackraste samlingar bautastenar. (Ur Richardssons Hallandia.)

»vårdberget». Ty på berget hade man i forna tider haft en »wardhe» liksom på åtskilliga andra berg i Halland. När slottet byggdes, fick det namn efter berget, men *staden* som är äldre har inte fått detta namn förrän i början av 1400-talet. Stadens äldsta föregångare, en forntida handelsplats vid nuvarande Gamla Köpstad, kan med tillhjälp av den berömda Galtabäcksbåten föras så långt tillbaka som till 400-talet. Så ålderdomliga anor lär icke var stad kunna ståta med, i varje fall inte i Norden, där Varberg nog har rekordet. Men när hamnen blev uppgrundad vid denna handelsplats, flyttade man till en ort som kallades Getakärr. Det skedde tydligen tidigt, ty »Lacus Caprinus» omnämnes redan av Saxo. Vi vet att Getakärr låg omkring en km norr om slottet i nuvarande Varbergs utkant. Kyrkoruinen i denna gamla stad som senare kallas Gamla Varberg eller Gamleby, består av ett 35 meter långt långhus med tre tillbyggnader, en på södra sidan, och två på norra. Den ena på norra sidan mäter omkring 12 × 13 meter och har möjligen varit ett bostadshus.

Men låt mig inte glömma det övriga Halland för Varberg, även om dess historia är rik och skiftande. Låt mig endast nämna att staden Ny Varberg eller Nyby låg tre km längre norrut, vid nuvarande kungsgården Lindhov. Den förstördes och flyttades senare till Varbergs nuvarande plats.

Halmstad har inga medeltida slott och befästningar, men vackra

Den mäktigaste av Hallands gånggrifter ligger nära Halmstad i Tolarp, Snöstorps sn.

minnen från Christian IV:s befästningsanläggning och ett ståtligt slott från samma tid. Det äldsta medeltida Halmstad låg vid Övraby, och man vet inte huru den anläggningen var beskaffad. Sannolikt var det endast en handelsplats liksom Varbergs äldsta föregångare. Dr Erik Salvén har undersökt och konserverat kyrkoruinen, som han anser sig kunna datera till tidig medeltid, möjligen 1100-talets senare hälft. Sedan staden i början av 1300-talet flyttat till sin nuvarande plats byggdes bl. a. två kloster i staden, vilka båda undersökts av dr Salvén men åter måst igenläggas på grund av belägenheten.

Laholms gamla medeltida slott känner man mindre än Varbergs, därför att det tidigt förstörts och sedan legat i ruiner, tills man under de senaste åren börjat intressera sig för undersökning och konservering. Stadens energiske borgmästare A. Malmqvist har tillsammans med några andra intresserade laholmsbor skaffat pengar och lyckats få till stånd en storartad undersökning och konservering, utförd av

»Hagbards galge» i Asige sn, två vackra exemplar av Hallands många bantastenar.

byggmästare A. Tell. I den medeltida frustugan på slottet har man inrett ett Lagaholmsmuseum.

Falkenbergs gamla slott byggdes förmodligen som ett hot emot greve Jacob och hans Varberg. Det förstördes emellertid ganska tidigt och låg gömt i en ruinkulle tills Väst kustbanan drogs mitt igenom slottets kärna. När man häromåret flyttade järnvägens sträckning i samband med ombyggnad av bron, blev man i Falkenberg intresserad för att gräva fram det som är kvar av slottet. Och det arbetet pågår som bäst när detta skrives.

Låt mig så nämna de båda ödekyrkorna i Gödestad och Hanhals. När detta skrives, pågår striden som bäst om huruvida man åter skall ta ödekyrkan i Hanhals i bruk.

Halland har fordom varit och är ännu främst ett bondeland, där bönderna levat av boskapsskötsel och handaslöjd, och väl även något av åkerbruk. I nutiden är det halländska åkerbruket högt uppdrivet;

det hör till landets förnämsta. Det mesta av Hallands jord har lik-
som nu varit i bondehänder. Endast i södra Halland finns det ett an-
tal större jordagods, eljest ligger herrgårdarna ovanligt glest.

Den halländska bondekulturen måste ses i sitt historiska och geo-
grafiska sammanhang. Ursprungligen har hallänningarna stått i liv-
lig förbindelse med grannarna på andra sidan Kattegatt och natur-
ligtvis med de allra närmaste grannarna på andra sidan landgränsen.
Men impulserna och de kulturella nyheterna kom utifrån havet. De
fördes kanske sedan uppåt landet längs de halländska floddalarna.
Det äldsta danska riket var samlat kring Kattegatt, och dit hörde
också vi. Under 1300-talet hörde vi tidvis till Sverige, och norra
Halland med Varberg som centrum var t. o. m. realiter ett självstän-
digt rike under några årtionden av lysande historia. Från 1366 till
1645 är Hallands historia gemensam med Danmarks, för att efter
1645 åter vara gemensam med Sveriges. Det säger sig självt att dessa
förhållanden icke äger betydelse blott för våra städer, borgar och slott
utan också för den halländska bondekulturen.

Om vi betraktar de halländska bondgårdarna finner vi snart att
provinsen inte är ensartad. Det långa, smala landet företer åtskilliga
olikheter. I Sydhalland finner vi stora likheter med vissa skånska
företeelser, i Nordhalland släktskap med somliga företeelser i södra
Västergötland, men överensstämmelserna är också stora. De gamla
sydhalländska bondgårdarnas eldstäder bestod av en väldig mur-
klump med en öppen härd framför mynningen av bakugnen, som
vette åt stugans långsida. Över denna härd var skorstenen öppen
uppåt. Eldstadens öppning inåt stugan avslutades uppåt av en rak
bjälke, varpå muren vilade. Inåt stugan, vettande mot främre gaveln,
stod en sättugn, som eldades inifrån den öppna härden. I norra Hal-
land fanns inte sättugnen. Den öppna härden fanns på eldstadsmurens
hörn inåt stugan, och dess öppning inåt stugan begränsades uppåt av
ett vackert valv. Öppningen mittför bakugnen hade här ingen annan
funktion än att förmedla tillträde till ugnen. Detta var den viktigaste
skiljaktigheten, och jag skall inte gå in på flera detaljer. Låt oss i
stället se några konkreta exempel på värdefulla kulturminnesmärken
i form av halländska bondehus.

Om vi läser Meddelanden från Nordiska museet 1888 skall vi
där finna en intressant och rolig skildring av julfirande i Halland,
skriven av Magnus Ysenius. Denne var en god bygdens son och bodde
i en ryggåsstuga i Ysby. Stugan heter Vippentorpet och finns kvar i

*Kristian IV gjorde Varberg till ett starkt fäste efter den tidens krav med tjugo meter
höga gråstensmurar runt klippan, utformade till bastioner med flankeringssystem.*

samma skick som då. Den har av Magnus Ysenius' son, August, över-
lämnats som gåva till Södra Hallands hembygds- och fornminnes-
förening, som nu har sig anförtrott att för framtiden förvalta den.

I Knäreds socken finns en kringbyggd, fyrlängad gård, Bollalte-
bygget, som Södra Hallands hembygds- och fornminnesförening har
förvärvat för att bevara på sin plats jämte vissa områden av den
omgivande marken. Där är ett stycke ollonskog, ett stycke hagmark
och ett stycke ljungmark, och där är framförallt de gamla byggnad-
erna kring den fyrkantiga gården. Boningshuset bestod av en rygg-
åsstuga med ett loftshus (i Knäred kallade *hus*) vid vardera gaveln.
Övriga längor utgörs av uthus, med undantag av norra längan, som
under 1800-talet apterats till undantagsstuga för den gamle ägaren.
Manhusen är uppförda i knuttimring och uthusen i skiftesverk. Eld-
staden är av den sydhalländska typ jag ovan skildrat.

För att få ett motsvarande exempel från det nordhalländska kul-

turområdet får vi förflytta oss till Köinge socken, där vi i Lustorp påträffar en av de ståtligaste bondgårdar som finns inom det dansk-skånska kulturområdet. Det är en dubbelgård för två hemman med två bostadshus och två ladugårdsanläggningar, allt uppfört i fyrkant kring en stor gemensam gårdsplan med gemensam brunn och pump på gårdsplanens mitt. Det äldsta manhuset är ryggåsstuga med tillhörande loftshus (här kallade *häbbär*) och det yngre manhuset är ett av 1800-talets äldre loftshus med av ryggåsstugueanläggningen starkt influerad planlösning.

I Långås i Lindome socken finns en anläggning av tre sammanbyggda gårdar, där dock intet av manhusen är äldre än 1800-talet och icke heller uthusen är mycket äldre. Men gårdsanläggningen är av stort intresse som exempel på hur dessa tätt sammanbyggda gårdar kunde se ut i gamla tider.

Den kringbyggda, fyrlängade gården som är karakteristisk för Skåne, Halland och Danmark finns ännu i stort antal, även om de övriga inte ha samma stora kulturhistoriska värde som de här nämnda exemplen. På några ställen finns det endast gamla boningshus, men nyare uthus, på andra ställen är det tvärtom, gamla uthus och nya boningshus. I Åkraberg nr 1, Värö socken finns den mest ursprungliga ladugård som torde kunna uppletas i Halland — kanske i hela Syd-sverige. Den är, att döma av ett inskuret årtal, byggd år 1731 i skiftesverk med sulkonstruktion, d. v. s. takåsen uppbäres icke av saxar utan av upprättstående stolpar, sular. Tyvärr håller den på att ramla ner av brist på underhåll.

Ungefär vid tiden för laga skiftets genomförande i Halland började man utbyta de gamla ryggåsstugorna mot loftshus. Det gick ofta till så, att man höjde väggarna i ryggåsstugan till samma höjd som häbbärshusen vid dess gavlar, varefter man byggde innertak vid samma höjd som i dessa. Så fick man en länga med följande plan: lång förstuga genom hela huset, från vilken man kom in till å ena sidan *stugan* (den förutvarande ryggåsstugan) och genom denna till det ena häbbäret, ofta kallat *framhäbbäret*, å andra sidan till det häbbär, i vilket förstugan är inrymd, ofta kallat *bakhäbbäret*. Ibland avdelades något av dessa häbbär till två kamrar, och ibland avdelades stugan i kök och stuga, men det är dock ett senare påfund.

Ett utmärkt exempel på hus som ändrats på det sätt jag nyss antytt, genom ryggåsstugans höjande till samma höjd som häbbärshusen har vi i Häljagård i Frillesås. Här har vi därjämte den enda bevarade

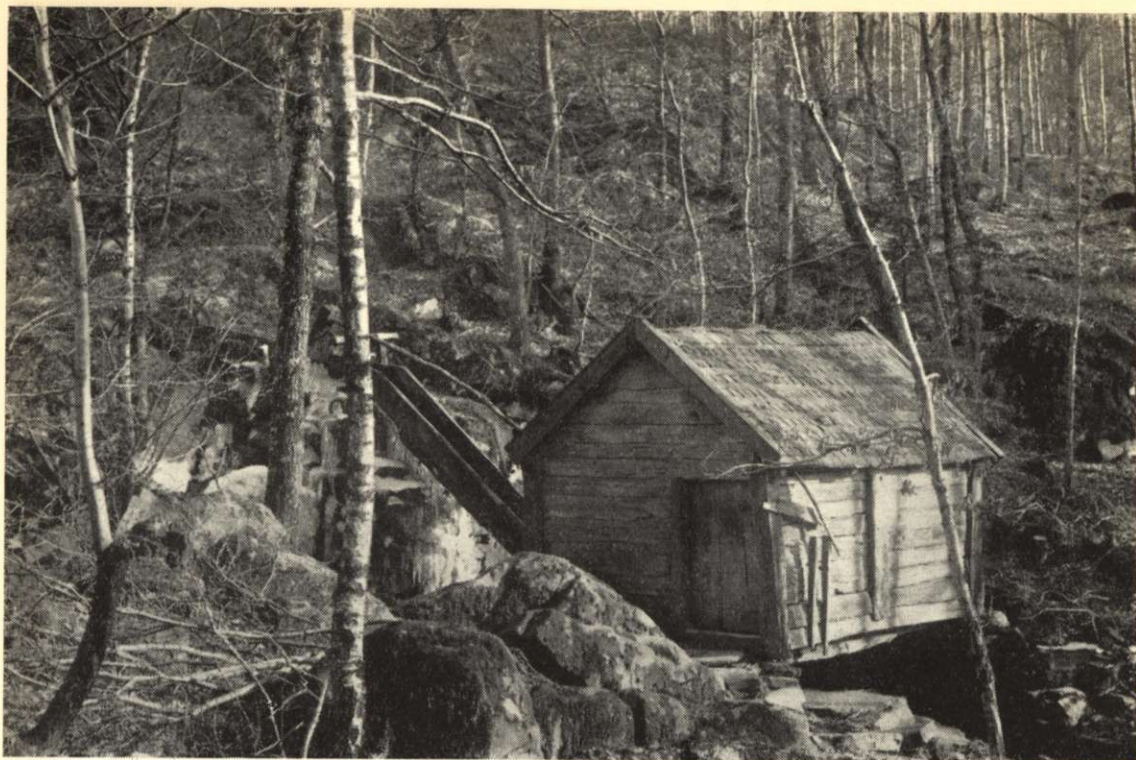

Utanför manbyggnaden lade man upp jord innanför en stenmur, »mullbänk», där blommor odlades. — Häljagård, Frillesås socken, Halland.

mullbänken i Halland, d. v. s. en kallmur framför stugan. Mellan denna mur och stugan är fyllt med jord, och här odlades örter och blommor som prydnad framför stuguväggen.

Bönderna hade inte hittat på dessa nymodigheter själva. De hade goda förebilder i de herrgårdar av trä och de boställshus som uppfördes under 1700-talet. Ett av de bästa exemplen på sådana byggnader, som stått såsom förebilder för böndernas arkitektur under mer än ett århundrade är det gamla boställshuset i Kullagård, Ved-dige socken. Det är byggt vid mitten av århundradet och målat 1770.

På Onsalahalvön finner vi några äldre skepparbostäder av kulturhistoriskt värde. Den förnämsta av dem är Gatan, som har personhistoriskt intresse också, därför att den berömde kaparen Lars Gathe, nobiliserad Gathenhielm, föddes här den 30 november 1689. Huset har tillbyggt, men de äldsta partierna är väl bevarade sedan 1600-

Skvaltkvarn byggd år 1754, som ännu är i bruk för mald av gröpe till djuren på gårdarna i byn. — Brännhult, Rolfstorps socken, Halland.

talet. Det gläder mig att man bebor det. Jag skulle önska att folk ville bo i de gamla intressanta husen, så att man sluppe göra museer av dem. Man vet hur fort ett hus går förgängelsen till mötes när det inte på något sätt användes. Och i de allra flesta fall bör det gå för sig att bo i gamla hus, som har det kulturhistoriska värde att de anses böra räddas. Några få undantag i hela landet får man väl kosta på sig att låta konservera som rena museer, men resten bör det bo människor i. Om det är nödvändigt att täta golven, att sörja för hygienens krav genom vatten- och avloppsledningar, att skaffa sig dusch- eller badrum, så är jag för min del gärna med om förändringen. Det behöver säkert inte betyda att husets stil och karaktär fördärvas.

Varbergs museum har sedan 1936 ett annex i Vessigebro. Det är den kände halländske folklivsskildraren, desslikes John Chronschoughs skapare, doktor August Bondesons barndomshem, Fågelboet,

Murgrönshuset i Varberg, byggt omkring år 1700.

som förvaltas sådant det såg ut i Bondesons livstid. Det är också bebott. Vi har kontrakterat med en kvinnlig vaktmästare som får disponera köket och ett sovrum, och som dessutom får vistas i den gamla storstugan, som står inredd sådan den var under Bondesons barndom. Vi tror dels att huset far väl av att någon bor där, och dels att det verkar levande på ett helt annat sätt än ett obebott hus. Bostadshus är nu en gång gjorda att bo i.

De gamla torkhusen i Halland står numera kvar endast som minnen från en gangen tid. Man torkar varken lin eller malt i dem längre, och det är svårt att finna en klok användning för ett sådant specialhus. Man får väl rädda några typer — byggnaderna är ju små, så det blir inte dyrt — och resten får man slopa.

Även gamla ladugårdsbyggnader är starkt hotade. Man kan inte begära att folk i vår tid skall använda gamla skiftesverksbyggda ladu-

gårdar som är för smala och för låga. Det går inte att arbeta rationellt i de där gamla husen. Och bonden måste rationalisera för att det ska gå ihop. Man får nog köpa in de bästa typerna; de andra sopar tiden själv bort. — Just som detta skrives erfar jag att jordbruksministern tillkallat sakkunnige för att åstadkomma arbetsbesparande standardmodeller för ekonomibyggnader. Det torde därför vara hög tid att se om vi kan rädda några få av de dödsdömda gamla ladugårdarna.

Det finns dock även ekonomibyggnader av hög ålder och stort kulturhistoriskt värde, som kan räddas genom att användas. Vi har en liten skvaltkvarn i Brännhult i Rolfstorp som är byggd år 1754. Den brukas än i dag för mald av gröpe till djuren på gårdarna i byn. Detta har räddat den lilla kvarnen, som i snart tvåhundra år fyllt samma funktion, och som än i dag står där med all sin inredning, färdig att när som helst tagas i bruk.

Till sist var det bara en sak till som jag skulle vilja ta med bland de halländska kulturminnesmärkena, och det är våra *gamla vägar*. På några ställen har man rätat stora huvudvägar och låtit någon bit av den gamla vägen ligga kvar som utfartsväg för någon by, som den passerar. Så är t. ex. fallet i byn och badorten Kärre. Där löper nu den gamla, säkert förhistoriska vägen i sin uråldriga sträckning i lustiga slingringar och kurvor. När man står och ser på denna väg får man en vision av forna ridstigar och klövjeleder, där man väjde undan för ett risigt snår, för ett kraftigt träd eller för en sumphåla. Nu är marken runt omkring odlad åker sedan mer än ett århundrade, men vägen ligger kvar i klövjestigens slingringar sedan den grå forntiden. Snälla myndigheterna, låt oss behålla denna krokiga väg som ett kulturminnesmärke!

Albert Sandklef.

HAVSSTRANDENS ALLMÄNNINGS- PROBLEM I HALLAND OCH NORDVÄSTSKÅNE

Vi måste göra klart för oss, att det nordiska landskapets naturinnehåll vilar till större delen på vår inhemska kulturs uråldriga grundvalar. Ingen bör känna dem bättre än vi själva. Vi äga vid vården av vår natur inga säkrare erfarenheter att bygga på än de århundradenlånga traditioner, vilka bidragit till att utveckla och forma denna natur. Man kan beklaga, att naturvårdens förespråkare här i landet icke tidigare insett detta. Det är en svaghet i alla våra åtgöranden hittills, att vi utgått ifrån naturen, helst den »ursprungliga naturen», och icke ifrån människan. Vi ha därmed brutit en tradition med tidigare säker förankring i nordiskt medvetande. Resultatet har bland annat blivit, att den allmänna kunskapen om den natur, som omgiver oss, är löjligt liten trots vår allmänna bildning och vårt betydligt vidgade vetande såväl inom naturvetenskaperna som på andra områden. Den blir ännu ringare, häpnadsväckande liten, när den jämföres med den djupa insikt, som redan för århundraden tillbaka drev bonden i alla hans gärningar och åtgöranden till naturens fromma. Han var, så länge hans inflytande kunde göra sig gällande, vår ende verkliga naturvårdare i stor stil.

Från Hallandsås' breda höjdrygg betraktar man en kustprofil, som kallar på uppmärksamhet i spelet av stora linjer, formens skönhet och naturprägel. Från tåget och ännu mera från landsvägen, där den drager fram på omkring 200 meters höjd över Kattegatt, ser man på den ena sidan Nordvästskåne i mäktig bredd, på den andra det vida halländska kustlandet. Synfälten äga en utsträckning av flera mil. Dessa stora aspekter skildra västeuropeiska vegetations- och terrängformer. De ha litet eller intet gemensamt med de uppsvenska provinser av större format, vilka präglas av den nordeuropeiska barrskogen. Lämningar av ljunghedar, tidigare av väldig utsträckning men nu till större delen uppodlade, skapa tillsammans med den på sina håll dröjande ensligheten naturförnimmelser, vilka återigen korrigeras av

många fasta fornlämningar. Människan kan icke föras utanför händelseförloppet och natursammanhanget. Hon ger ett långt och brett perspektiv åt verksamheten.

Den med naturens väsen befryndade landskapliga friheten, som tagit ett kortfristigt uppehåll på Hallandsås, har tidigare kännetecknat Hallands och nordvästra Skånes kust liksom överhuvud alla svenska havsstränder. Den har icke sprungit fram av tillfälligheter lika litet som vården av kustens frihet är ett naturens verk, en åsikt som är rätt utbredd. Människan har tidigare icke enfaldigt undvikit dessa områden. Hon har heller icke förbisett de naturtillgångar och förmåner kustnaturen alltid erbjudit, vilket den oreflekterade uppfattningen gärna föreställer sig. Kustens frihet består som en kvarleva från fordom, som resultatet av de administrativa lagar, vilka i Norden under många århundraden bundit och reglerat den mänskliga verksamheten. Människan här i landet har sedan hon började bygga i samhällen och fram till tiden för byväsendets fall, aldrig haft helt fria händer i sitt förhållande till kust och strand. Det är generationers hopade insatser och insikter, gångna släktens kultur, som lämnat oss i arv en fri kust. De underkastade sig detta offer i den självklara tanken att alla efterföljande släkten skulle vårda kulturarvet.

Det stora antalet ättahögar ådagalägger, att Hallandsås' västra, mot Kattegatt orienterade delar utgjorde ett av Skånes tätast befolkade områden under bronsåldern. På den tiden funnos inga gränser i Norden och inga provinser. Hallandsås' högplatå utgjorde ett kulturcentrum, vars aktivitet otvivelaktigt sträckte sig in på såväl nuvarande skånska som halländska domäner. När denna kraftutveckling, av orsaker som vi icke känna, slappnade och handlingslusten tynade bort, ryckte ljungheden fram. Dess rötter gå med säkerhet djupt ned i förhistorisk tid, men dess välde skulle ha blivit kortvarigt, om icke människan tagit heden i sin tjänst. Här inträdde i stort sett samma utveckling som i norra Jylland, där ljungen gror på cimbrernas åkrar.

Det finns ingenting som i en äldre tid principiellt skiljer nordvästra Skåne från södra och mellersta Halland. Även Skåne har i viss utsträckning blivit delaktig av både västsvensk natur och västsvenskt kynne. Gränsen kan under ett visst historiskt skede dragas rätt exakt. Den löpte vid mitten av 1700-talet i Rå-åns dalgång. Halland, riktigare Västsverige, började reellt om än icke administrativt och formellt strax söder om Hälsingborg.

Hälsingborgslandskapet vid norra Öresund och landmassorna om-

Alla gångna släkten ha klanderfritt fyllt sin plikt. Det är gemenskapens årtusendenlånga uppsikt, de många ögonens förtjänst, att denna strand överlämnas till oss som fri natur. — Hallandsås, Hovshallar. Foto: Mårten Sjöbeck.

kring Skälderviken konstituerades vid den tiden liksom Hallandsås' västra delar av de ljunggrodda vidsträckta betesallmänningarna. Åkerbruket stod på en låg standpunkt, och boskapsskötseln organiserade bygden. Bondbyarna uppträdde likt oaser i ett hav av betesmarker med ljungbevuxna ytor av väldig utsträckning. Gemenskaperna löpte ut på havsstranden vid norra Öresund och omkring Skälderviken. De täckte Kullaberg och stora delar av Hallandsås i väster. Genom Norra och Södra Åsbo härader drogo de med omfattande hedarealer djupt in i landet (Ljungbyhed). Upp igenom Halland möter oss samma fördelning av uppodlade små bygder infattade av ljunggrodda betesallmänningar täckande framför allt höjdryggar och åsar men också havsstranden.

Den kulturhistoriskt orienterade växtforskningen kan till en början lätt konstatera, att ljunghedens utveckling i Västsverige är be-

roende av en serie olika, ofta samverkande faktorer. Man kan fastställa, att vissa hedområden uppstått på grundvalen av gammal äng, andra ha utvecklats på äldre åkrar. Återigen en annan hedart har under vissa betingelser framkommit genom rovdrift, framför allt genom skövling av bokbestånd och boklundar. Den ljunghed, som knyts till den halländska kusten, kan som regel icke skiljas från den äldre nordvästskånska.

De förr vidsträckta hedartade betessamfälligheterna i nordvästra Skåne ha en hittills icke observerad motsvarighet på andra sidan av Öresund i de väldiga bokskogsmarkerna i Nordsjälland. Bokskogen kunde där bevaras för rovdrift bland annat genom inflytande av klosterväsendet och kungamakten. På Jylland har ljungheden i stor utsträckning tagit äldre lövskogsmarker i besittning, vilka ännu under historisk tid begagnats som äng. De halländska och nordvästskånska hedtrakterna beröra nära hedmarkerna i Bohuslän och framför allt de tidigare stora hedarna i Västergötland, »Svältorna» och delar av Falbygden. I Bohuslän voro ännu under 1700-talet hed och allmänning synonyma begrepp hos allmogen.

Som regel har heden liksom bokskogen bevarats i Sydsverige och Västverige såsom typiska utmarks- eller allmänningsföreteelser. De äga emellertid syftning långt bakåt i tiden och ingå såsom led i ett omfattande mycket gammalt kultursammanhang. Ljunghedens spridning har favoriserats av kulturen. De gynnsamma faktorer, som konserverat heden i Västergötland, Bohuslän, Halland och nordvästra Skåne sammanhålla med den äldre riksgränsens förmåga att uppsamla och magasinera äldre kulturformer. Denna betydelse hos områdena på båda sidorna av den gamla riksgränsen har etnologiskt belysts av Sigurd Erixon. Jämför också min lilla framställning om Sydsvensk ängsodling före skiftena (Svenska Kulturbilder, ny följd. Bd. 4, 1936). Naturen har bidragit till utvecklingen av den västsvenska heden, men detta är en sekundär, endast bidragande orsak.

Sedan jag år 1931 gjorde mig till tolk för åsikten, att ljungheden i Västverige är en kulturprodukt, avhängig främst av ljungsvedjning, har denna uppfattning upptagits på flera håll. I syftet att bevara hedlämningar angriper man underlåtenheten att sveda på samma sätt som man rekommenderar slåtter och betesgång som medel till lövängslämningarnas förnyande och trivsel. Så enkel är saken icke numera. I en äldre tid, när heden härskade och ljunghedbränningen praktiserades allmänt, var frågan i ett annat läge. Det finns i nuti-

Här har aldrig erfordrats stängsel eller förbud för beträdande, därför att det allmänna ägt allt. Varken naturen eller människan har lidit skada. Har icke detta något att lära oss? — Hallandsås, Hovshallar. Foto: Marten Sjöbeck.

den icke några garantier för att man åt framtiden räddar ett hedfragment genom att från tid till annan bränna ljungheden. Med säkerhet kommer ett sådant tilltag att påskynda hedens undergång. Denna är under alla förhållanden ofrånkomlig, om den till skydd föreslagna hedarealen är liten eller ligger olämpligt i det nära grannskapet av moderna kulturmarker däri inberäknat skogsplanteringar. Noggranna experiment måste föregå handlingen. Det till skydd avsedda området måste väljas med urskiljning och sakkunskap. Det måste tilltagas rymligt, så att det kan fredas eventuellt genom zonering för skadliga moderna inflytanden, och det måste vara så vidsträckt att det låter indela sig i flera tämligen stora sektioner, vilka svedas var för sig i bestämd ordning och med bestämda tidsintervaller. I samband med bevarandet bör även påverkan av betesgång undersökas. Spörsmålet om den västsvenska hedens bevarande har

nu nått fram till den punkt, där man måste ställa sig skeptisk inför alla försök till dess räddning. I nästan samma prekära ställning finner sig den uråldriga sydsvenska kulturmark, som vi benämna löväng. Detta måste i sanningens tjänst uttalas till förhinderande av att naturskyddssträvandena liksom de landskapsvårdande intressena i överdrivet nit klandras för underlåtenhet eller missgrepp.

Vårt positiva vetande om allmänningarna och utmarkerna har hittills främst grundats på studiet av landskapslagarna från medeltiden. Man har i allmänhet för Sydsveriges del icke tillmätt dessa landytor grundläggande betydelse för bebyggelsen. Jag tror, att denna uppfattning måste korrigeras. Studiet av allmänningarna i nordvästra Skåne visar, att dessa före skiftena intaga en rätt central ställning i byarnas förvärvsliv. Det är med utgångspunkt från dem, som bygden växer och den till avsevärd del hämtar sin näring. Utmarkerna orientera och planlägga byarna och bilda bakgrunden för en länge kvarlevande fångstkultur med djupa rötter i forntiden. En avläggare av det gamla fångstlivet är den traditionsbundna fiskekulturen i nordvästra Skåne med fiskande bönder. Snarlika förhållanden uppträda i mellersta Halland. Den gemenskap i liv och arbete, som fostrats under fångst på havet gick vidare ut över allmänningarna på land, där de största arealerna utvecklades till betesallmänningar, och där fångstlivet på olika sätt gjorde sina insatser utan att förrycka naturtillståndet.

Vi lära av landskapslagarna att bestämda förordningar i detalj reglerade livet och fångsten liksom bebyggelsen på utmarker. Alla fick nyttja allmänningen, men ingen fick göra intagor eller anläggningar för mera beständiga behov. Allmänningen var allmän egendom, och allmänningjord skulle efter kortvarigt bruk skyndsamt återställas till det allmänna. Ingen enskild kunde förvärva äganderätt till jord på allmänning utan efter kungens särskilda medgivande. Dessa stränga bestämmelser hävdades obönhörligen av lagen. De enda, som tillätos slå sig ned på stränderna utanför sjöstäderna, utgjorde fiskare. De medgavs rätt att bygga och bo på anvisade bestämda platser, men de tillätos icke tillägna sig jord. Det är dessa utförliga förordningar, som tidigare bevarat våra havsstränder och utgjort naturens säkraste värn.

Halland har med de nu planlagda skyddsåtgärderna för kusten och havsstranden vid Haverdal principiellt slagit in på en väg, som kan leda rätt. Den gör det troligen icke genast, men efter hand. Den frihet,

Den privata äganderätten, åkrarna i fonden, rycker fram mot ljunghedens urgamla, fria gemenskap. I detta stora landskap är det återigen gångna generationers kultur, som skänker oss den välgörande förnimmelsen av natur. — Hallandsås högplatå, vid Grevie. Foto: Mårten Sjöbeck.

som lämnats campinglivet på kronoskogarna i Bohuslän, synes icke ha slagit väl ut. Experimentet vid Haverdal kommer att bli lärorikt. Exploateringen av naturvärden är lika gammal som människan, men den har reglerats av den allmänna uppsikten. Övervakningen i en äldre tid garanterades av de många ögon, vilka i varje detalj kontrollerade, att den enskilda icke förgrep sig mot det allmänna. Ofog i den vägen tolererades icke. Otvivelt existerar i Norden latent denna gamla folksjäl, och vi måste hoppas att denna, det vill säga solidariteten gent emot naturen, ånyo skall kunna framkallas och göras levande. Inför den nuvarande situationen måste likväl vid sidan av lagen de många ögon till en början ersättas av den sakkunniga uppsikten. Denna får icke slappna. Av den beror skyddsåtgärdernas effektivitet.

Storheten, vidden, hos åkerbygden återgår här till den försvunna ljunghedens väldiga samfällighet. Tillbakaträngd till gravhögen håller den stånd på den enda punkten i denna omgivning, som genom lagen förbehålles oss alla. — Sydhalland, Ysby socken. Foto: Mårten Sjöbeck.

Spörsmålet om havssträndernas bebyggelse har aktualiserats av den vandalisering och nedbrytning av allmänna värden, som följer den moderna verksamheten i spåren. Vår västkust är särskilt utsatt. En fråga, som medeltiden med lätthet behärskade, har för oss blivit en lång serie av problem. Våldförandet på våra havsstränder har under de sista åren påtalats från många håll. Märk väl, det gäller här vår västkusts glanspunkter, för alla och för kommande släkten oersättliga tillgångar, där förstörelsen icke blir lätt att försvara och rehabilitera. Skyndsamma åtgärder påkallas av nöden. Den väg, historien anvisar oss, leder mot utförliga lagbestämmelser. Den gamla allmänningssidén måste på något sätt ånyo bringas in i det levande livet.

Mårten Sjöbeck.

SKOLAN OCH DE HALLÄNDSKA FORNMINNENA

»Minnena av de namnlösa släkten, som för årtusenden sedan först befolkat och uppodlat våra bygder, skola städse utgöra en av grundvalarna för all hembygds-kunskap.»

Dessa ord av professor Almgren äger sin tillämpning inte minst på det historiestudium, som *skolan* bedriver. Den svenska undervisningsplanen för folkskolan betonar detta bl. a. i följande anvisning: »Den historiska berättelsen bör utgå ifrån eller anknyta till i hembygden förekommande kvarlevor från förgångna tider». Undervisningsplanen har därmed givit uttryck för några väsentliga strävanden i nutida pedagogik: Man vill göra undervisningen konkret; eleverna skall genom iakttagelse och självverksamhet vinna kunskap och leva sig in i det som är föremål för deras studium.

I kanske intet annat ämne är detta sistnämnda svårare än i historieundervisningen. Får emellertid eleverna såsom en viktig del av historiestudiet besöka bygdens fornlämningar och vidare ha i sin hand de ting, med vilka forntidens människor arbetat, blir undervisningen om de tider, från vilka föremålen datera sig, mera levande. Ett sådant studium väcker också elevernas intresse på ett annat sätt, än vad bokstudiet kan göra. De primitiva förhållanden, varunder våra äldsta förfäder levde, tilltalar barnasinnets, varför fornhistorien i sig själv är intressebetonad. Den har också kommit att få en framträdande roll vid skolans historieundervisning, samtidigt som man allt mer utnyttjar det konkreta underlaget för denna undervisning: fornlämningar och fornsaker.

En sommardag höll jag på med en uppmätning av en av dösarna i Träslöv i Varbergstrakten. Några pojkar kom dit, inte bara lockade av mätbord och kamera. Här hade de suttit med sin lärare och talat om de tider, då stenåldersfolket bröt bygd och odlat upp de äldsta tegarna. De berättade med stolthet även om andra fornminnen, som fanns i trakten, och om den fornsakssamling de hade i skolan och som sammanbragts och skänkts till skolan av en lantbrukare i socknen. Bygden hade liksom stigit i värde genom sin rikedom på fornminnen, och av vårt resonemang framgick, hur dessa

hade hjälpt dem att forma bilden av de gamla tiderna. Jag företog en granskning i arkeologiskt avseende av potatisåkrarna omkring den gamla dösen. Där fanns nämligen gott om slagen flinta. Mina små medhjälpare blev om möjligt ivrigare än förut. Om en timme ligger en försvarlig flinthög vid dösens fot, och bland en myckenhet skräp plockar jag fram beviset för att stenåldersfolket haft en tillverkningsplats av redskap på sydslutningen vid dösen: 8 skrapor, ett 10-tal vackra spån, 2 »kärnor» jämte en massa avfallsprodukter från arbetet. På ungefär samma plats hade folket i bygden hittat en flintyxa, en »såg», en dolk och en slipsten. »Det är då inte bara stengraven stenåldersfolket byggt, utan de har också haft sina hyddor här», anmärkte en av pojkarna. Ja, här hade plogen under århundraden gått fram, men flintföremålen låg kvar och vittnade om att stenåldersmänniskorna bott i närheten av det gravmonument, som bättre än hyddorna trotsat tidens tand.

I Köinge finns några liknande boplatser, som upptäcktes på så sätt, att eleverna samlat flintföremål åt sin fornminnesintresserade lärare (den nu avlidne J. Jonsson). Och från en kustsocken, där det finns gott om både naturlig och arbetad flinta, känner jag ett fall, där skolbarnen en höst, när folk tog upp potatis, tillvaratog: 10 pilspetsar av olika slag, 8 skrapor, 7 skivyxor, 2 borrar, 1 slipad yxa, 1 spjutspets och en skärva med slipyta.

De halländska skolorna, särskilt i kustområdet har det lyckligt ställt, när det gäller åskådningsmaterial för historieundervisningen, inte bara av det slag som här exemplifierats. Det finns t. ex. inte många socknar i Halland, som saknar de för västkustbergens högparker så karakteristiska rösen, vilka i de flesta fall är gravar från bronsåldern. Vid fornminnesinventeringen 1917—22 registrerades inte mindre än 678 dylika rösen i Hallands tre nordligaste häradar. Skolan vid Träslövs fiskeläge har t. o. m. alldeles inpå knutarna ett rös med en av gravkistorna synlig i rösets kant. I södra Halland bildar de stora gravhögarna karakteristiska inslag i landskapsbilden och utgör inom »helåkersbygden» de enda områden, som icke är uppodlade.

Så skulle man kunna genomgå fornåldrarna och finna, hur de halländska bygdena bjuder på åskådningsmateriel för dem alla. Enbart inom de tre nordligaste häraderna är inventerade närmare 1.000 högar, i regel samlade i gravfält, de flesta från järnåldern, 390 bautastenar (i

Få eleverna besöka bygdens fornlämningar blir historieundervisningen mera levande. — Skolpojkar studera två av de 103 bautastenarna på järnåldersgravfältet vid Fjärås Bräcka, Halland. Foto: E. Lindälv.

66 grupper) och 108 stenkretsar eller domarringar. Inom samma område vittnar 32 fornborgar om forntida försvarsåtgärder. Den som låtit en skolklass bestiga ett borgberg så att eleverna själva fått ge sig i väg och upptäcka vallarna, betvivlar inte ett sådant fornminnes fantasieggande och intresseväckande betydelse vid historieundervisningen.

Om skolan icke äger en tillräcklig representativ samling av lösa fornsaker, göres med fördel studiebesök i närmaste museum. Särskilt Varberg och Halmstad men även Kungsbacka äger relativt goda fornsakssamlingar, kompletterade med fotografier och kartor. Samlingen i Kungsbacka är inrymd i själva skolbyggnaden i anslutning till ett större hembygdsarkiv — resultatet av det nyvaknande hembygdsintresset för 20 år sedan, då Nordhallands hembygdsförening

Gånggrift i Kvarnome, Veddinge socken, Halland. Foto: G. Ahlberg.

bildades. Vid museerna i Halmstad och Varberg har utarbetats små handledningar för elevernas studiebesök efter mönster från skolorna i Göteborg. Dessa handledningar tillhandahålles besökande skolklasser.

Mången lärare — vid folkskola, läroverk, folkhögskola — som inte haft tillfälle närmare inrikta sig på fornminnesstudium, känner sig givetvis osäker, när det gäller utnyttja bygdens fornminnen i sin undervisning. Särskilt för en lärare, som är ny på platsen ställer det sig svårt att handleda eleverna vid fornminnesstudiet. Sockenbeskrivningar med detaljerade fornminnesförteckningar finnas nämligen endast ett par (t. ex. den av läraren A. Carling utgivna boken om Getinge). De flesta av Hallands socknar (Fjäre, Viske, Himle, större delen av Faurås, Höks och Tönnersjö härader) är inventerade, och inventeringsmaterialet finns tillgängligt för den intresserade läraren.

Labyrint på Ramnö i Kungsbackafjorden, Halland. Foto: J. Alin.

För de tre nordligaste häraderna förvaras inventeringsmaterialet — översiktskarta, beskrivning, detaljkartor, fotografier — i Göteborgs museum. Denna inventering bekostades av jubileumsutställningen i Göteborg 1923. Faurås härad jämte en god del av Årstad härad samt Torups och Snöstorps socknar är inventerade genom Hallands hembygdsförbund med anslag bl. a. från landstinget och Vitterhetsakademien (materialet i Halmstads museum). Med anslag av akademien är dessutom en stor del av Höks och Tönnersjö härader inventerade (materialet i Antikvariskt topografiska arkivet i Stockholm).

En duplett av inventeringsmaterialet borde finnas tillgängligt i varje socken, och vad är naturligare än att denna placeras i socknens huvudskola. En av sockeninventeringarna kom till närmast för att tjäna skolundervisningen och bekostades av Snöstorps kommun. Det säger sig självt, vilket värdefullt studieobjekt sådana kartor och be-

En ändmorän i Träslöv, Halland, översållad med fornminnen, till stor del övervuxna av enbuskar. I förgrunden stenkretsar, längre bort resta stenar. Foto: E. Lindälv.

skrivningar över socknens samtliga kända fornlämningar blir, inte bara för skolundervisningen och för studiecirklar och andra bildningsorganisationer, som bedriver hembygdsstudier. Traktens folk kan här se vilka fornminnen som finnas i socknen, speciellt på deras egna ägor. Och som sagt: detta material bör ha sitt särskilda intresse för det unga släkte, som en gång skall ta ägorna och fornminnena i arv.

Elof Lindälv.

STADSBILDENS BETYDELSE I VÅRA STÄDER

Med särskild hänsyn till Hallandsstäderna.

Stadsbilden är, skulle man kunna säga, det ansikte en stad vänder mot besökaren. Men som alla liknelser haltar även denna. Stadsbilden omfattar icke endast ansiktet utan hela gestalten — även dess baksida. Alltså det yttre framträdandet, den *form* som stadens mer eller mindre invecklade organism har iklätt sig. Och man vill gärna begära att denna form på ett eller annat sätt skall ge *uttryck* åt själva organismen, åt den särprägel som just denna stads innevånare givit åt sitt eget och åt stadens liv. Nu kan någon invända att sådant uttryck kommer alldeles av sig självt, utan ansträngning och detta är nog riktigt, eller var riktigt fordom — men gäller inte på samma generella sätt nu som förr, inte ens för ett mindre stadssamhälle. Förr voro livsbetingelserna ganska ensartade och skiftade endast efter de fundamentala uppgifterna: sjöstaden fick t. ex. en helt annan prägel än den gamla stiftstaden inne i landet, länsresidens- och regementsstaden erhöll en annan ton i framträdandet än den rena köpstaden. Men i övrigt voro de allmänna betingelserna desamma. Den borgerliga bostadens former och storlek ha väl skiftat och skiftat på olika sätt inom olika samhällslager. Men skiftningarna ha i stort sett varit desamma överallt, endast realiserade mer eller mindre energiskt. Patriarfamiljerna eller nyrika medborgare ha angivit tonen. En och annan nybyggnad i en skala, som faller ur den hävdvunna takten, har sett dagen. Till en början står den ensam, men efter hand blir den och dess efterföljare vanligen en litet yngre tids normalstandard. Så har den borgerliga bebyggelsen långsamt växlat skepnad. Kanske ger en våldsam förödelse — de ur vår stadshistoria så välkända stora eldsvådorna — anledning till förnyelse på en gång. Men inte heller då ha betingelser skapats för en ojämn standard med åtföljande behov av ingripande föreskrifter och regleringsbestämmelser — annat än vad som rör gatunät och tomtindelning.

Rådhuset plägar vara den äldre stadens ena märkeshus, det andra är kyrkan — de två allmängiltiga samhällsinstitutionerna framför alla andra. Till dem sluta sig i blygsammare skala sådana anläggningar som sockenstuga, fattighus, spruthus och skola. Men egentligen är det endast rådhus och kyrka, som kunna resa anspråk på monumentalitet och på dominans i stadsbilden. Såvida inte staden har sådana specialiteter som t. ex. kungligt länsresidens och gammalt slott såsom Halmstad eller imposant borg såsom Varberg.

En viss individualitet ger naturligtvis den enkla stadsbebyggelsen utan vidare åt staden. Lokala traditioner utbildas överallt av sig själva. Jämför t. ex. Halmstads förnäma tegel- och korsvirkeshus med Kungsbacka trähusbebyggelse. De viktigaste förutsättningarna för individuell stadsbild äro dock ålderdomsmomentet och läget. En stad med medeltida kyrka får genast en annan uppsyn än staden med stramt klassicistiskt tempel. Och ett rådhus som Laholms sätter utan tvekan en stämpel av vårdad nyare tids stil på hela staden. Halmstads medeltidskyrka har däremot tyvärr genom hårdhänt restaurering tappat mycket av sin ålderdomliga prägel. Men Falkenberg och Laholm få sin stadsbild starkt präglad av kyrkorna, liksom även Varberg.

Läget betyder för den individuella särprägelns kanske mera än något annat. Laholm ger i sin pittoreska terräng helt andra stadsbildsmöjligheter än Halmstad. I det ena fallet lyftes staden på sin kulle upp i landskapet, i det andra ger läget nere vid den flacka åstranden en kontakt med vattnet och hamnen, en kontakt som så att säga når långt in i gatunätet. Och Varberg får oförliknelig möjlighet för en uttrycksfull stadsbild genom sitt eget rätt höga läge visavi fästet uppe på klippan. Fullt utnyttjat är detta läge dock knappast ännu.

Men stadsbilden består icke endast av byggnader och läge utan även av det öppna utrymme som gator, torg och öppna platser utgöra. Trivseln i staden kommer i högsta grad an på huru dessa *stadens rum* äro danade, vårdade och *möblerade*. Vi kunna med skäl säga just *möblerade*, ty i staden såsom friluftsrum fungera byggnader och gatu-anordningar, monument o. d. i icke ringa utsträckning såsom möbler. För inredningen av en stad spelar t. ex. gatubeläggning och väggarnas utseende samma roll som golv, mattor, tapeter och gardiner i ett rum. Och en vacker utsikt, en behaglig viloplats, lämpligt fördelad trafik, allt har på samma sätt som vid ordnandet av ett hem likaväl en praktisk sida som en estetisk — båda lika viktiga för trivseln.

Gårdsinteriör från Halmstad.

Och kanske är det egentligen först på denna punkt som den verkliga stadsbilden möter oss. Det är också först vid frågan om hur man inrättat sig för dagligt liv, för arbete, samvaro, vila och vederkvickelse, förströelse och nöje, hur man kombinerat de rent praktiska kraven och förutsättningarna med trevnads- och skönhetsbehovet, som allvaret och vikten vad som rör *stadsbilden* klart framträder.

Fordom voro de praktiska kraven tämligen ensartade och ganska självklara, åtminstone i långt högre grad än nu. Det allmännas ingripande kunde begränsas till själva stadsplanen, d. v. s. till anordnandet av lämpliga trafikleder och torg, tillfartsvägar och byggnadstomter m. m., samt till föreskrifter för de offentliga byggnadernas utförande och utseende. I övrigt lämnades den privata företagsamheten i stort sett fri. Först med den moderna tidens stadsplane-lagstiftning har regleringen antagit mera ingripande former. Men alltså råder samma grundförutsättning, nämligen växelverkan

mellan den privata företagsamheten och de till det allmännas och det gemensamma bästa företagna regleringarna av denna företagsamhet. Man kan lugnt våga påstå att det är denna växelverkan som förläner våra städer deras speciella charm. Utan den privata, individuella insatsen skulle en stad bli odrägligt tråkig. Den rika nyanseringen, den ständiga omväxlingen i byggnadssätt, personliga kapriser och självständigt skönhetskapande ha i hög grad sina källor i denna privata insats. Men lika nödvändigt är planerandet i stort, förutseendet av kommande utveckling och arrangerandet av staden såsom helhet, såsom praktiskt fungerande organism och såsom trivsamt medborgarhem.

Halmstad har sin särprägel genom läget lågt på stränderna kring ån, som samtidigt också är hamn. Båtar lägga till i stadens mitt. Man kan icke nog framhäva vad detta betyder för stadsbilden och för gatulivet. Och de förnämsta torgen i staden nå antingen fram till ån eller ligga så nära att man där har känning av grannskapet. Den ena av dessa platser utbreder sig framför det gamla slottet, nu länsresidens och lokal för länsstyrelsen, en både vacker och märklig byggnad. Dess murar ha ädel patina. Låga längor med inkörsport vetta utåt platsen och hamnen. Själva slottslängorna draga sig förnämt tillbaka och omges utåt av vacker park. Vid slottsplatsen ligga även det äldre rådhuset och läroverket, båda tämligen unga byggnader utan större intresse. Stadens affärsbetonade del når icke fullt fram till slottsplatsen, som har prägel av en viss förnäm avskildhet. Den utgör ett för- rum till de omgivande offentliga byggnaderna, ett förrum som har karaktär och stil. Icke så litet betyder härvidlag kontakten å ena sidan med hamnens öppna fria rymd och rörliga liv, å den andra med resterna av stadens forna vallanläggning, vilka rester knyta an vid slottets västra sida. Vallen ingår i ett stycke park, som bildar naturlig fortsättning på slottets parkområde. Så bildas här ett lugnt och grönskande hörn av staden. Man vill kanske endast invända att själva slottsplatsens plantering och gatuordningar inte ta ut de möjligheter som erbjuda sig och att trädvegetationen fått göra sig alltför mycket gällande. Säkert skulle en upprensning här kunna göra nytta. En mera öppen plats skulle få än mera hållning och ge verkningsfull kontrast mot omgivande byggnader och yppig grönska. När staden nu byggt nytt rådhus vid Stora Torget skulle det kanske också vara naturligt att helt öppna platsen mot hamnen genom den gamla rådhusbyggnadens slopande. Slottsplatsen skulle därigenom bliva en *piazza*, vänd mot

Halmstads Stora Torg är stadens livfulla medelpunkt. Carl Milles ryktbara brunn — Europa på tjuren — ger torget dess medelpunkt och förnämsta prydnad.

hamnen och den öppna rymden på ett ovanligt och verkningsfullt sätt. Kanske kan detta förverkligas i samband med den omläggning av genomfartsvägen genom Halmstad, som nu planeras.

Utgör slottsparken ett stilla hörn av staden så är Stora Torget i stället densamma livfulla medelpunkt. Rådhuset och kyrkan gränsa till detta torg, som har väldiga mått och i övrigt omgives av borgerlig privatbebyggelse av i stort sett vackert avvägda höjdproportioner. Carl Milles ryktbara brunn — *Europa på tjuren* — ger torget dess medelpunkt och förnämsta prydnad. Mången skulle dock nog önska att planteringen kring brunnen bleve avlägsnad. Den förrycker ej så litet torgets karaktär.

Halmstads nya rådhus är en ur stadsbildsynpunkt mycket förtjänstfull monumentalbyggnad. Genom bibehållandet av en äldre låg

Ett idylliskt parti av det gamla Halmstad. Vallgatan vid korsningen med Kyrkogatan.

korsvirkesbyggnad har man visat sin respekt för torgets och dess bebyggelses proportioner. Nybyggnaden ligger något indragen, liksom kyrkan, och har på ett ytterst skickligt sätt balanserats mot denna. Staden har fått en monumentalbyggnad mitt inne i centrum, en byggnad som känns i stadsbilden och framträder likvärdig med kyrkan, men utan att torgets harmoniska slutenhet rubbas. Ett mönster beträffande modern nydaning i gammal ömtålig miljö.

Halmstads större affärsgator utgå från torget och leda norrut. Särskilt Storgatan har bevarat icke så litet av forna tiders patricierprägel. Gamla vackra borgarhus kanta densamma och längst bort bildar *Norre Port* fond. Portbyggnaden av rött tegel ligger inbäddad i grönska. Förr satt den inpassad i stadens vallgördel och utgjorde en huvudentré till Halmstad. Nu är vallen på denna sida till större delen utplånad.

Falkenberg har bevarat sin ålderdomliga bebyggelse. — Storgatan vid Gåsatorget.

Få städer ha ett så helt skönhetspräglad centrum som Halmstad. Den serie av platser, som bildas av Storgatan från *Norre Port* till Torget, av detta sistnämnda självt och av den korta gatan fram till slottsplatsen, av gatorna ned till hamnen och åbrädden, har icke många jämlingar. Här är den yttersta pietet av nöden. Här har den moderna stadsplanebehandlingen ett tacksamt fält. Vad vore kvar av denna stadsbild om höga hus finge växa upp ohejdat var som helst. Några varnande exempel se vi redan här och var vid Storgatan. Men i sin stötande ensamhet ge de endast i alltför hög grad stöd för det resonemang som säger, att man bör noga utreda för varje stad dess bostadsbehov inom överskådlig tidrymd och med utgångspunkt från resultatet söka fastställa den byggnadsskala som för varje sådan ort är den naturliga. Det skall då visa sig att de flesta svenska städer lämpa sig för två- och trevåningars bebyggelse, men ej mera. Den som

Laholms läge i sin pittoreska terräng ger stadsbilden en individuell särprägel.

i en dylik stad bygger i större höjdskala, han stjälar all sin grannes utvecklingsmöjlighet, men de som driva dessa synpunkter.

Åtskilligt mera kan sägas om Halmstads stadsbild. Särskilt borde måhända framhållas den vackra tivoliparken och museibygnaden. Men beträffande den yttre bebyggelsen har dock Halmstad icke någon mera framträdande särprägel. Här brottas man med samma problem som i alla andra framåtgående samhällen.

Laholm, Falkenberg och Kungsbacka ha alla tre i många avseenden samma problem att lösa beträffande stadsbilden. Bebyggelsen har i dem alla bevarat sin ålderdomlighet. Svårigheten ligger i att kunna vårda och bevara det värdefullaste av det gamla samt att få ny bebyggelse att foga in sig vackert och ändamålsenligt i helheten. Men denna gemenskap i problemställningen innebär icke en likartad uppsyn. Tvärtom. Laholm är ett utpräglat sydsvenskt samhälle och har

Laholms torg hör till det mest fulländade vi äga av ålderdomlig stadsbild. Rådhusets läge fritt i centrum av den vinkelböjda torgplatsen är egenartat och ytterst verkningsfullt.

krokiga gator och pittoresk, låg bebyggelse med de kalkbruksfogade tegeltaken såsom karaktärsdrag. Kungsbacka har den mellansvenska trästadens uppsyn med regelbundet gatunät och ung, rätt stram bebyggelse. Falkenberg åter har spatiösa gamla borgaregårdar, monumentala framför allt i sina gårdsbildningar. Och medan Laholm och Kungsbacka gruppera sig kring sina stora torg ligger det gamla Falkenbergs förnämsta monument är den mäktiga bron över Ätran, landsvägens utgångspunkt. En klenod av yppersta rang och av alla största betydelse för stadsbilden. Kungsbacka gamla gästgivaregård är i sitt slag en verklig monumentalbyggnad, dominerande torget.

Laholms torg hör till det mest fulländade vi äga av ålderdomlig stadsbild. Rådhusets läge fritt i centrum av den vinkelböjda torgplatsen är egenartat och ytterst verkningsfullt. Trots sina relativt små

Kungsbacka har den mellansvenska trästadens uppsyn med regelbundet gatunät och ung, rätt stram bebyggelse men även idylliska partier vid Kungsbackaån.

mått dominerar det — såsom sig bör — torget. John Lundqvists brunnsanläggning ger ett fantasieggande inslag i torgbilden.

Varberg är måhända den av hallandsstäderna som är mest svår-gripbar beträffande stadsbilden. De naturliga förutsättningarna äro särskilt stora. Det mäktiga fästet på klippan vid vattnet hör ju till det mest inposanta vi äga och stadens läge, markerat framträdande på andra sidan den sänka som skiljer fästets klippa från inre landet, ger en fördelaktig position. Stora Torget liksom bäres på höjningen där uppe. Men mellanpartiet saknar fasthet och klarhet. Här i Varberg finnas, vill det åtmistone synas en främling, de största möjligheter för skickligt stadsplanearbete.

Erik Lundberg.

HANHALS MEDELTIDSKYRKA BÖR ÅTER BLI FÖRSAMLINGSKYRKA

Hanhals medeltidskyrka i Halland har blivit aktuell. Den 1893 uppförda, omkring 1 km. norr om den medeltida belägna nya kyrkan raserades genom eld 1936, varför församlingen nu står i begrepp att åter skaffa sig gudstjänstlokal. Sedan ritningar till helt ny kyrka upprättats och godkänts av församlingen har emellertid genom Väst-svenska hembygdsnämnden framförts förslag om att församlingen i stället för att bygga ny kyrka borde iståndsätta ruinen av den medeltida och använda denna såsom församlingskyrka. Vid förnyad kyrkostämma d. 22 oktober 1937 beslöts också, att den gamla kyrkan skulle iståndsättas såsom församlingskyrka. Beslutet har emellertid senare överklagats och man vet ännu icke med visshet, hur frågan kommer att utveckla sig. Enligt uppgjorda kostnadsberäkningar skulle den gamla kyrkans iståndsättande bli omkr. 40.000 kronor billigare än att uppföra helt ny kyrka på den brunnas plats. Församlingen skulle försitta en utomordentligt stor möjlighet att på ett såväl ekonomiskt, praktiskt som estetiskt fördelaktigt sätt lösa sin kyrkofråga, om den icke nu samlar sig kring det framförda förslaget att återgå till den medeltida kyrkan. Detta påstående är icke grundat på ensidig kulturhistorisk syn på saken utan på allsidig församlingssynpunkt.

Kyrkan byggdes för omkring sjuhundra år sedan. Den uppfördes då såsom ett rektangulärt långhus med lägre och smalare kor i öster. Huruvida detta senare haft halvrund avslutning mot detta håll, s. k. absid, kunna vi f. n. icke med säkerhet avgöra, men det är troligt, att så varit fallet. I den händelse kyrkan skulle bli föremål för återställelse borde en säkerligen givande undersökning genom grävning beträffande denna sak göras. Nyssnämnda kor nedtogs 1764, varvid långhuset till hela sin bredd förlängdes mot öster och erhöll sin nuvarande halvrunda avslutning i likhet med vad som skett med ett flertal andra medeltida kyrkor på västkusten. I västra partierna av långhusets södra och norra murar finnas dörrgenomgångar med senare tillbyggda vapenhus. Det södra står ännu helt bevarat. I den norra sidan av korets tillbyggnad finnes en dörröppning, som väl närmast

Hanhals medeltidskyrka har en fullständig kyrkogårdsanläggning. Fyra välvda s. k. stegportar i en kraftig stenmur leda in till kyrkogården.

varit avsedd för tjänstgörande präster och kyrkvårdar. Ungefär vid mitten av norra långhusmuren synas spår av en av kyrkans ursprungliga fönsteröppningar. Dess östra smyg finnes ännu kvar, ehuru fönstret igenmurats under senare tid. Detta var enligt tidigt medeltida sed litet och nästan skottgluggsliknande. Det satt också av förvarshänsyn högt uppe på muren. Ett snarlikt fönster har även funnits på motsvarande plats av södra muren, ehuru spåren därav nu äro helt borta. Det mindre fönster, vars tegelskodda östra post ännu är synlig helt upptill på samma vägg, är icke ursprungligt utan i senare tid upptaget för att ge behövt ljus för predikanten i den predikstol, som här varit uppsatt och nu förvaras i kyrkans södra vapenhus.

För ett eventuellt återställande äro få kyrkoruiner i vårt land så lyckligt lottade som Hanhals medeltidskyrka, enär största delen av dess äldre inredning ännu finnes i behåll, varför möjlighet finnes att återställa en vacker kyrkointeriör enligt gammal halländsk tradition.

Hanhals medeltidskyrka från söder, med det senare tillbyggda vapenhuset.

De gamla tingen, till färg och form avpassade för sin ursprungliga miljö, skulle kunna skapa en verkligt förnämlig interiör av enastående slag — en interiör med traditionens helgd och patina.

Att särskilt uppmärksamma är den ovanligt fullständiga kyrkogårdsanläggningen. Det stora firsidiga kyrkogårdsområdet är omgivet av en kraftig stenmur, lagd i kallmur. Fyra monumentala, av natursten uppförda och välvda s. k. stegportar leda från samtliga fyra väderstreck genom muren in till kyrkogården. Portarna ha haft kraftiga dubbeldörrar av trä. En sådan dubbeldörr hänger ännu på sina hakar i den norra stegporten. Var inom hela Halland finnes väl en sådan ståtlig kyrkogårdsanläggning med icke mindre än fyra åldriga, granna portaler bevarad? Ingenstädes! Jag undrar, om man ens i hela södra och sydvästra Sverige kan uppvisa en motsvarighet till vad Hanhalsborna äro nog lyckliga att i denna anläggning äga.

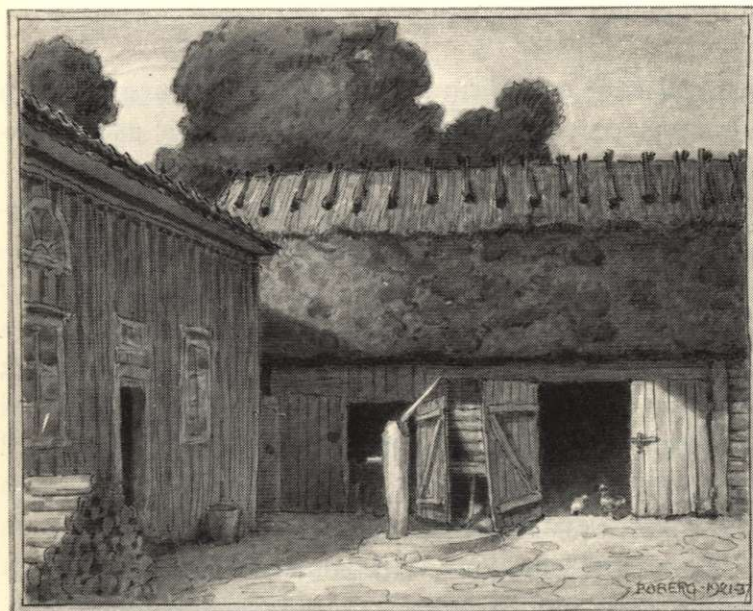
Erik Salvén.

ÄLDRE HALLÄNSKA BONDGÅRDAR

Efter akvareller av Ferdinand Boberg.

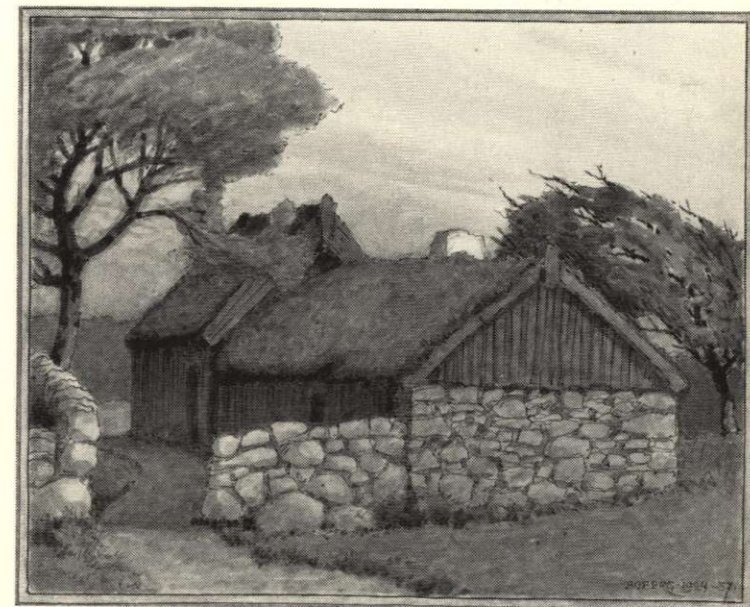
Bondgård i Förlanda socken, flyttad till Kungsbacka. Äges av Nordhallands hembygdsförening.

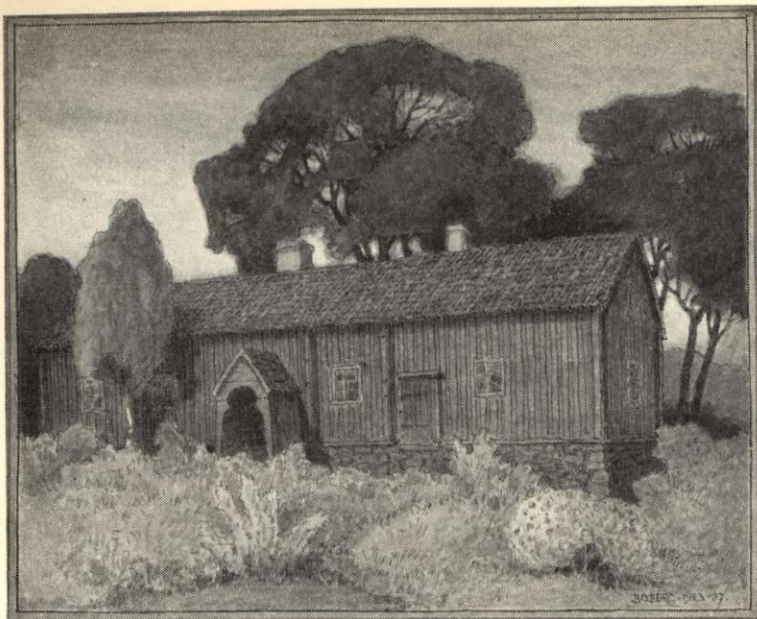
Havstorp nr 1, Rolfstorps socken.

Broholmen, Källsjö socken.

Gammalt båtsmanstorp i Bläshammar, Lindbergs socken.

Rantorp nr 1, Lindome socken. Gården revs år 1936.

Ragnarp nr 3, Skällinge socken.

KUSTRESERVATET I HARPLINGE

Haverdalsområdet.

Inom alla fronter av naturskydds rörelsen torde man för närvarande vara överens om att gränserna mellan natur- och kulturskydd äro svåra, ja, många gånger omöjliga att uppdraga. Det står också klart för natur- och hembygdsintresserade i våra dagar att ett intimare samarbete för att nå det gemensamma målet är påkallat.

Grimeton-prosten S. P. Bexell skriver 1817—19 i sin Hallands Historia hurusom vid hemmanet Lynga i Harplinge socken av Hallands län en liten insjö (den enda i trakten) säkerligen tillika med de däromkring växande träden i *viss mån* skyddat både åker och äng från de kringliggande flygsandsbankarnas skadliga verkningar. Låter man denna lilla beskrivning sporra sig till att något närmare taga rätt på huru det förhållit sig med flygsanden och dess verkningar inom det kustområde, som för närvarande är under avsättande som ett reservat cirka 1 mil norr om Halmstad inom Harplinge socken, finner man snart huru kulturpåverkad naturen i själva verket är. De områden som i dag äro avsedda att ingå i reservatet och som ligga med en av ris, gräs och skog bunden yta, företedde för ett par hundra år sedan en helt annan syn. Söka vi genom att studera äldre kartor läsa ut de dåtida förhållandena, finna vi en hel del uppgifter i »Geometrise Delineation och Beskrifning öfver Frällsehemmanet Lynga, beläget i Provincien Halland Halmstads Lään Dito Häradt och Söndrums¹⁾ Socken, som Häradshöfdingen Carl Swanhalls an- håller — — — i Byte underdånigt i Oppdraga Kongl. Majt och Cronan emot annat hemman. Observerat och Delinierat Åhr 1698 af Johan Söderlingh». (Lantm.akt. Söndrum nr. 14). Här bliva vi i tillfälle att sätta oss in i befolkningens sedan äldre tider vidtagna åtgärder att hejda sandens framfart genom att uppsätta gärderna av stör och ris, varigenom sanden tornar upp sig till drivor av ofta mäktiga dimensioner.

Å denna karta, som väl torde vara en bland de äldsta kända från denna trakt sedan danska tiden, är beskrivningen angiven å själva

¹⁾ Lynga överfördes sedermera till Harplinge socken.

kartan till skillnad från nutida lantmäterikartor, där beskrivningarna förvaras i särskilda handlingar. Man utläser med all önskvärd tydlighet sandens inflytanden. Sålunda anger kartan inte endast huru ängsmark och åkrar blivit översandade, utan även hur en hel gård blivit begravd av sanden. Man läser å kartan sålunda t. ex.: »Här varit detta hemmanet», »Gården tillhörande hemmanet, nu flygsand därofwär», »dhetta varit hemmanets åkerjordh, nu med djup sand till 2 å 3 alnar öfvergången», »10 alnar högt sandberg ofverlagt egendomen» etc. Då man studerar kartan, förstår man befolkningens allvarsamma inställning till »flögsanden» och det berättigade i deras krav att hela häradets åboar skulle deltaga i hägnadsplikten, då det gällde risgården mot sanden.

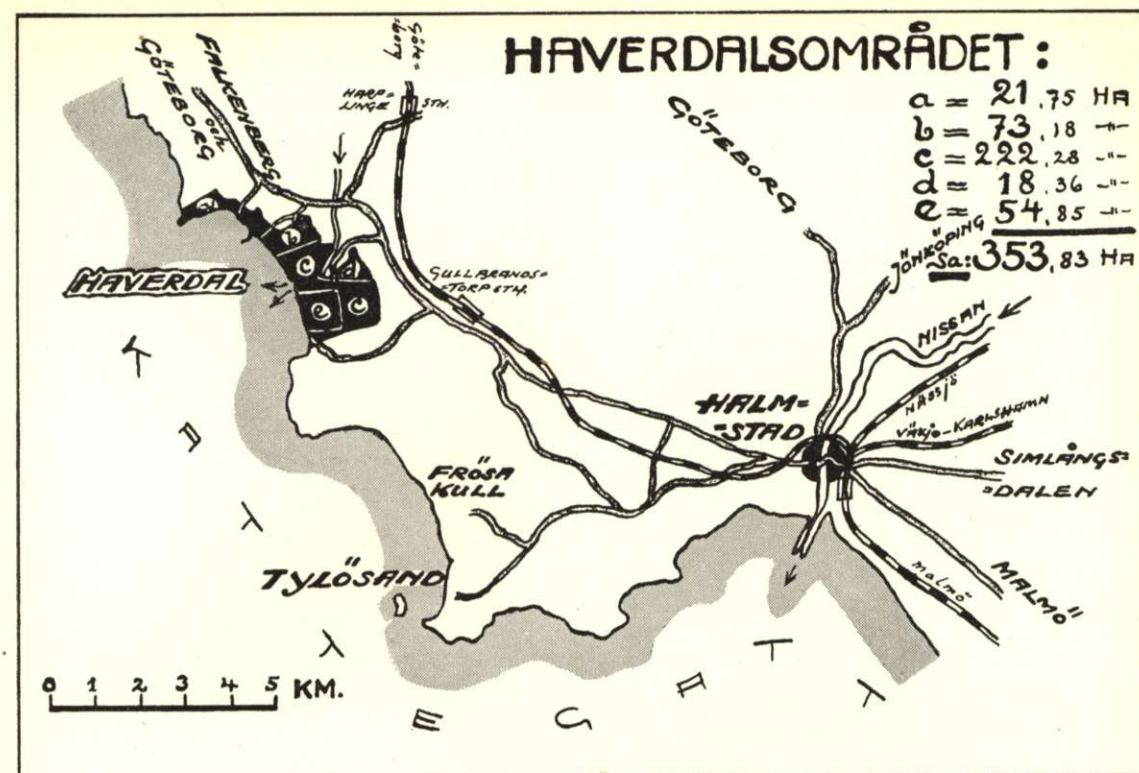
Den som nu i sommarsolen vandrar kring bland sanddynerna vid havet och hänger sin badkappa på ett modernt risgärde, gjorde säkert nytta med att underhålla sitt sällskap med en skildring över risgårdens historia och nytta, inte bara för århundraden sedan utan även i vår tid med dess invasion kring kusterna och därmed varna till varsamhet med de slumrande naturkrafter, som f. n. ligga fjärrade med icke alltför säkra bojor.

»En geographisk Carta på flygsanderne uti Harplinge och En del av Söndrum Sokn, afmät i junii månad Åhr 1750, af Jacob Kanter» (Flygsandsförr. nr. 2) ger oss upplysningar, som bäst belysas genom att här återge de olika områdenas beskrivning, dock med reservation för eventuell »felöversättning» av den svårtydda gammalmodiga texten.

F. »Betecknar den utmed på gamla ängsvallen en lång smal sjö, som i mannaminnet uppkommit täppt av flygsanden, tilltäppt en del av en liten bäck, varför Lynga och Villshärads bys ängsmark är för mer än fyrtio år sedan nu en sjöbotten, som till över 20 hölass — mistning. Uti samma sjö idkas nu för tiden andfiskeri.»

G. »Utmärker den —, Sunnanföre en av flygsanden ödelagd gård, varest Villshärads bys boarne berätta deras fäder kunnat bärga över sjuttio lass hö och tre tunnor utsäde, varest nu för tiden synes allenast flygsand, sandbackar och sandhögar med några grästoppar på. Hemmanen Villshärad, Storgården och Gunnagården tre hava tagit mesta skadan därav.»

E. »Bemärker Lynga och Villshärads bys åker och ängsgårdens gårdsgård, som består av en mycket stor och hög sanddrefvja, vilken Halmstads Härads boerne även fingo underhålla med risgärdesgård.»

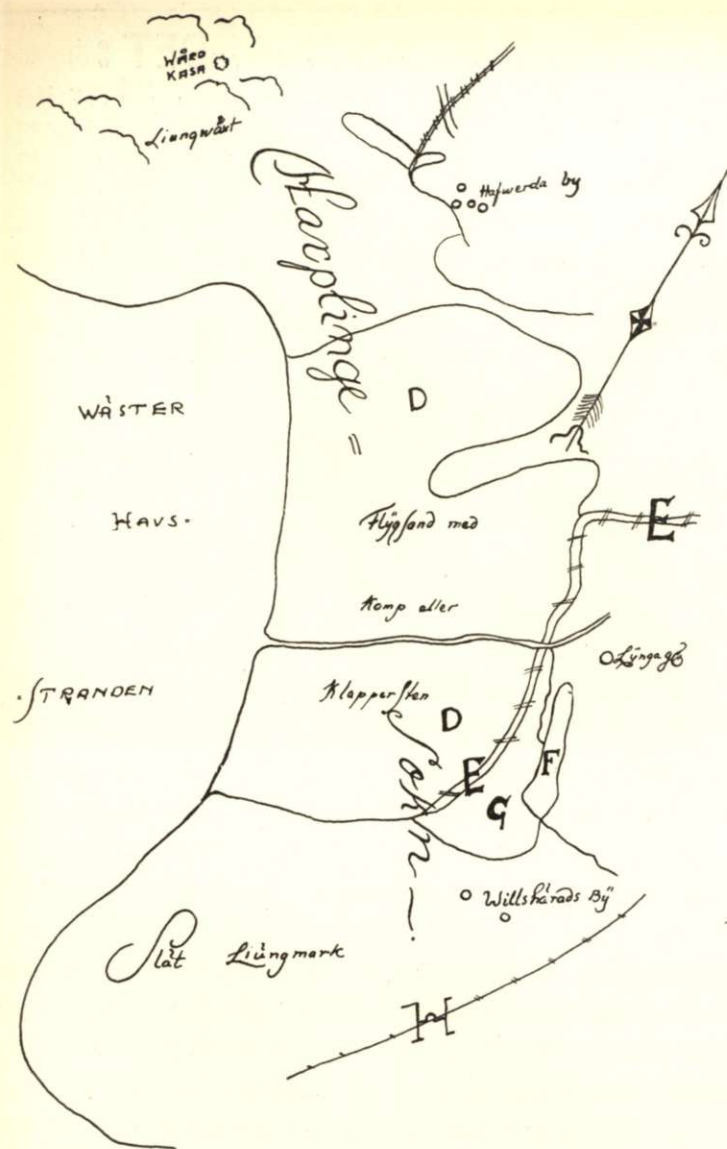

Karta upprättad 1936, visande läget av kustreservatet i Harplinge.

D. »Utvisar på vardera — Lynga och Villshärads byars samfällta utmark en stor flygsandspark, varest synas allenast kamp eller klappersten.»

Denna karta som i själva verket med sin beskrivning omfattar så gott som hela det nu till naturreservat avsedda området, ger oss sålunda bl. a. en uppfattning om den ungefärliga tidpunkten för de mer eller mindre katastrofala verkningar av flygsanden, som äro beskrivna även på 1698 års karta och torde dessa nedsandningar ha inträffat icke allt för långt före detta sistnämnda årtal eller sålunda troligen under senare hälften av 1600-talet.

Det nuvarande kustreservatet omfattar ett cirka 350 hektar stort sammanhängande markområde med en $4\frac{1}{2}$ km. lång kuststräcka och innefattar bl. a. de inom Harplinge socken en mil norr om Halmstad belägna, härovan något utvecklingshistoriskt belysta flygsandsområdena. Ur äganderättssynpunkt är det sammansatt av tvenne all-

Efter »Geographisk Charta på Flygsanderne uti Harplinge och En del af Söndrum Soken, afmät i junii månad Åhr 1750 af Jacob Kanter». Skala 1: 20.000.

männingar, en skogs- och en tångallmänning samt ett enskilt område, som hyser den största flygsandsdrivan i nejden, cirka 25 m. högre än den omgivande marken. Huvuddelen av området utgöres av ett flygsandsfält, som tidigare² angivits som betesmarker till det ovan skil-

²) Se 1831 års laga skifteskarta (Harplinge socken nr. 83. B).

Vågor och vindar ha upptornat en rad sanddyner. — Haverdal.

drade hemmanet Lynga m. fl. byar. Detta område indrogs till kronan och planterades enligt flygsandsförordningar i mitten och slutet av 1800-talet, enär bönderna själva icke ville bekosta plantering av denna mark, som då ansågs värdelös.

Anledningen till att dessa områden tilltänktes som naturreservat har varit den ökade bebyggelse som hotat även detta västkustområde att omföras till en gyttring av mer eller mindre disharmoniska människoboningar. Målet för strävandena att få området sammanfört till ett reservat kan emellertid sägas vara tvåfaldigt, dels att förhindra bebyggelsen, dels att åstadkomma en för allmänheten tillgänglig naturpark, där den kan njuta vederkvickelse av en fri och orörd natur.

Området utgöres av en helt avgränsad havsbukt med innanförliggande strandområde, som rent vetenskapligt sett har stort intresse ifråga om sin geologiska utformning. Längs den långa strandlinjen löper en jämn och bred sandstrand av imponerande mått, där man

Området inåt land utgöres av vidsträckta strandhedar.

nu en sommarsöndag kan roa sig att räkna olika landskaps och nationers igenkänningsmärken på bilar.

Bukten omramas i norr och söder av utskjutande bergiga uddar. I anslutning till sandstranden ha vågor och vindar upptornat en rad av sanddynor, vilka från havet sett ge bukten ett karakteristiskt utseende. Bakom dynerna ett smalt sumpigt område med vindpinad björkskog, som inåt land övergår till vidsträckta hedar, delvis bevuxna med martall (de gamla klapperstensområdena). Längre inåt land vidtager högre furuskog, som på vissa områden bildar utmärkt vackra bestånd. I dessa områden löper i gränsen och nära den odlade bygden en andra dynvall av ännu mäktigare proportion än den vid havet liggande (jämför E. å 1750 års karta). Den vitgula sanden ligger här flerstädes i dagen och kontrasterar vackert mot den inplanterade bergtallens mörkt blågröna färg och furuskogens ljusbruna stammar och gröngrå barrmassor.

Barrskogen formar sig på sina ställen till utmärkt vackra bestånd.

Genom naturparken rinner en liten å, som ringlar sig genom vackra lunder med rikare vegetation än å de kringliggande mera magra hedarna ned till en havsmynning, som på grund av vågor och sandströmmar ständigt ändrar läge.

Växtligheten representeras av ett flertal typiska strandväxter, varav åtskilliga äro sällsynta, och faunan utgöres bland viltet av älg, hare, orre, raphhöns. Stränderna domineras av havsfåglar och vadare. Egendomligt nog tyckas raphhönsen trivas gott på de vidsträckta strandhedarna.

Rörande den ursprungliga initiativtagarens, Harplinge hembygdsförening, och sedermera Hallands Naturskyddsförenings arbete med förverkligande av denna naturpark vare nog sagt att arbete nedlagts under ett flertal år, innan möjligheter nu skapats för en slutgiltig lösning av frågan genom att riksdagen anslagit medel härtill.

Med nuvarande organisation inom det svenska naturskyddet blir

En liten å mynnar ut i havet.

resultatet av naturskyddssträvandena beroende på initiativet och arbetet hos de orsintresserade och häri ligger i ej ringa mån en styrka, ty många gånger är det fråga om att bevaka naturskyddets intressen på fronter, som endast de lokalinvigda kunna behärska och lyckligt gripa in i samt utnyttja uppkommande situationer. Därför är det enligt min mening synnerligen viktigt att för naturvården intressera så många ute i bygderna verksamma tjänstemän eller andra personer som möjligt, så att dessa, dels själva kunna ingripa och länka detaljerna in i banor, som gynna naturskyddet eller dels, om det gäller frågor av större art, inrapportera och låta en lokalförening föra dem vidare till ett för varje fall lämpligt plan och såsom beträffande detta kustreservat till en lycklig lösning.

Erik Nordin.

BEBYGGELSEN VID HALLANDSKUSTEN

Några synpunkter på dess reglering.

I Hallands kusttrakter liksom på de flesta andra ställen har den äldre bebyggelsen anpassat sig efter de givna naturliga förhållandena. Byggnadstraditionerna ha varit levande, deras fond av erfarenhet har utnyttjats. I landskapets norra delar, där naturens karaktär bestämmes av de ljungbevuxna bergknallarna, ha låga envåningshus sökt lä vid foten av dessa — på de öppna slätterna i södra och mellersta Halland ha byggnaderna oftast kurat ihop sig omkring slutna gårdar för att snålt taga vara på det vindskydd, de själva kunnat ge. Följden har blivit en bebyggelse, som går in i miljön.

Under senare hälften av 1800-talet gjorde sommarvillorna sitt intåg vid kusten. Det blev en bebyggelse, präglad av den tidens uppfattning om rekreation i lantlig miljö, av samfärdsmedlens dåtida ståndpunkt och de byggandes välstånd. Sommarvillorna förlades i de flesta fall i välordnade trädgårdar i dalgångarna och på inte alltför stora avstånd från närmaste järnvägsstation. Med undantag för den nordligaste, närmast Göteborg belägna kuststräckan satte förkrigstidens villabyggnad ej heller några betydande spår i landskapet. Det är egentligen endast mindre områden omkring säröbanans stationer, först och främst Särö, som kunna uppvisa prov på den tidens sommarbebyggelse.

Med levnadsstandardens allmänna stegring, bilismen och en ökad lust för friluftsliv har emellertid en ny tid börjat för hallandskusten. Badsträndernas rekreationsmöjligheter ha blivit tillgängliga och eftertraktade som aldrig förr. Denna rörelse, som nu pågått i ungefär tio år, har medfört en byggnadsverksamhet, vilken på sina håll åstadkommit våldsamma förändringar i kustlandskapet. De nedärvda reglerna följas inte längre och några nya ha inte hunnit utbildas. Bestämda byggnadstyper ha lika litet uppkommit här som någon annanstans, allt flyter. Och eftersom hallandskusten i allmänhet är väl försedd med vägar har bebyggelsen även kunnat spridas ut över milsvida områden.

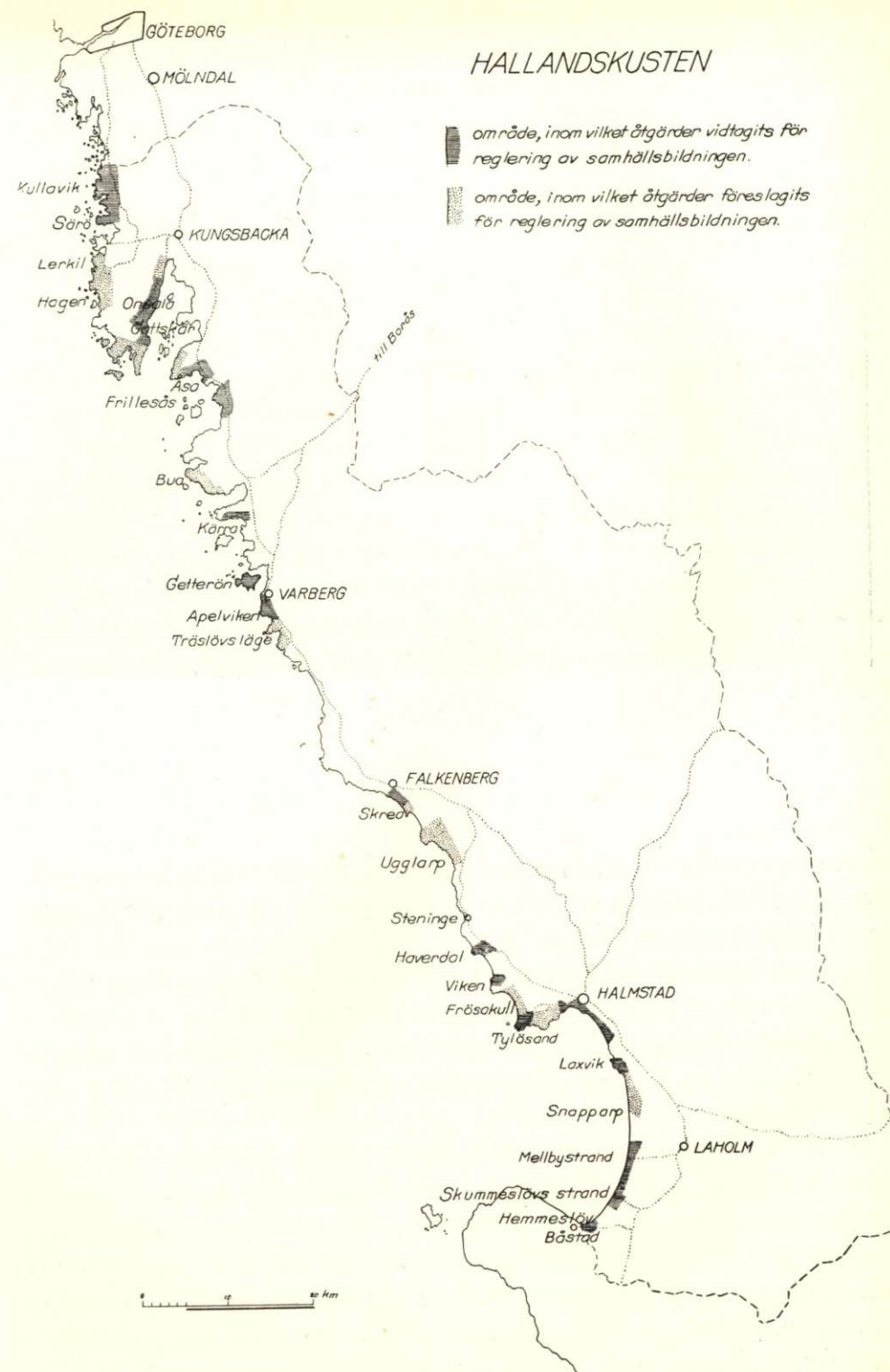
Vid de sydhalländska sandstränderna ligga nu badorterna på en-

dast ett par kilometers avstånd från varandra; Laholmsbuktens stränder kunna snart betecknas som ett enda samhälle, där de obebyggda områdena inte ha större utsträckning än som kan anses erforderligt för att trakten skall kunna fungera som rekreationsområde. Tendensen är i norra och mellersta Halland i huvudsak likartad, det är egentligen endast marsklandet mellan Varberg och Falkenberg, som förblivit orört.

I södra Halland ha de numera tallskogsbevuxna flygsandsfälten visat sig vara attraktiva för sommarstugebyggaren. De utgöra också ur flera synpunkter idealiska byggnadsplatser, då man där kan få den eftersträfvade avskildheten och lugnet. I några av de mera tilltalande badorterna, såsom Tylösand och Hemmeslöv, ha områdena på grund av exploatörernas förutseende kunnat bibehålla en viss karaktär av naturpark. Emellertid består kustlandet i stor utsträckning av öppen terräng, ljunghed, åker och strandängar, och även denna mark har tagits i besittning av sommargästerna. Exempelen härpå äro många, man behöver kanske bara nämna Skrea strand söder om Falkenberg och Mellbystrand vid Laholmsbukten. Där ha svårigheterna att åstadkomma en god bebyggelse framträtt; brister beträffande de enskilda husen och deras förhållande till varandra framträda utan skonsamhet.

I landskapets norra del med sin i allmänhet mera kuperade terräng ha möjligheterna att åstadkomma en god bebyggelse varit andra. Så länge husen placerats i dalgångarna och på de lägre bergspartierna, ha de icke kunnat dominera landskapet. Den stora faran har legat i den semesterfirande stadsbonds önskan att från sin veranda kunna överblicka största möjliga del av det ödsliga landskapet och det solglittrande havet — varigenom bergskonturerna naggats med stugsilhuetter och den storslagna ödsligheten gått förlorad. I allmänhet har väl förnuftet segrat och byggnaderna givits ett mindre i ögonen fallande läge, men åtskilliga exempel på motsatsen finnas, t. ex. i Åsa och Kärra.

Ett av de mest utnyttjade fritidsområdena i norra Halland är Onsalahalvöns östsida från Gottskär i söder ända upp mot de lågt liggande åkerfälten vid Kungsbackafjordens inre del. På en sträcka av ungefär en mil ligga sommarstugorna här utspridda i ett omväxlande landskap av skogklädda sluttningar och öppna fält, ett landskap, som starkt avviker från det i denna trakt vanliga. Halvöns yttersta delar ha hittills undgått exploatering och man får hoppas, att de kunna

Halländsk strand vid Lagaoset, orörd av bebyggelse.

bevaras orörda, då de bilda ett av de vackraste exemplen på den kust-typ med kala klippor och ljungbevuxna platåer, som nu håller på att gå förlorad genom bebyggelsen.

De möjligheter till rekreation, som hallandskusten kan ge oss på grund av sin ovanligt rika och egenartade natur, gör denna kust till en tillgång för landet, som vi icke böra lämna outnyttjad och inte heller ha råd att förstöra. Kusten bör göras tillgänglig för alla — den badsträndernas demokratisering, som det sista årtiondet inneburit, är ett steg framåt. Å andra sidan måste medel tillgripas för att leda sommarbebyggelsen in i andra banor, så snart den hotar de värden, kusten har att ge. Det är för närvarande inte genom sin kvantitet, som bebyggelsen utgör ett hot mot landskapet, det är genom sin form och framför allt genom den spridning, den fått. Medan icke någon av badorterna ännu är fullt utbyggd, tas för varje år nya, jungfruliga marker i anspråk.

I huvudsak god samhällsbildning med byggnaderna indragna i tallskog. — Laxvik.

Den nuvarande byggnadslagstiftningen tar sikte på att reglera byggnadsverksamheten och exploateringen i samhällsbildningar i olika stadier; däremot kan inte bebyggelsen med dess hjälp begränsas till vissa områden. De möjligheter till reglering, som lagstiftningen ger, ha utnyttjats i de flesta fall, där bebyggelse pågått, och komma inom den närmaste tiden att utnyttjas på flera nya områden (se kartan å sid. 95). Byggnadsnämnder ha tillsatts för att övervaka byggnadsverksamheten, byggnadsplaner och avstyckningsplaner ha upprättats för att giva ledning vid områdenas exploatering. Dessa åtgärder ha emellertid i flera fall kommit för sent för att kunna göra avsedd verkan, dels på grund av utvecklingens snabbhet, dels på grund av markägarnas bristande förståelse för värdet av en reglering. I många fall ha samhällena redan nått en betydande omfattning, då bestämmelserna trätt i kraft. Det bästa byggnadsskicket har uppnåtts i de fall, då byggnadsreglerande bestämmelser införts och planer upp-

I terrängen välplacerad byggnad med tillfredsställande yttre form. — Tylösand.

gjorts redan vid exploaterings början, t. ex. i Tylösand och Hemmeslöv. Säkert har exploateringen i dessa fall även givit ett bättre ekonomiskt resultat för markägarna. Sammanhanget: planmässighet — trevnad — ekonomi har inte stått klart för alla exploatörer och det är av vikt att dessa förhållanden belysas närmare. Ehuru markägare och kommuner alltmer börja inse att något måste göras, fordras upplysning och propaganda.

Det ansvarsfulla arbete, som åligger byggnadsnämnderna, kräver av dessa ett stort mått av omdöme och kunnighet, varför nämnderna också genom gällande byggnadsstadga givits möjlighet att anställa fackutbildade byggnadskonsulenter. Ännu ha icke alla byggnadsnämnder utnyttjat denna möjlighet, ehuru de råd och upplysningar, som en konsulent kan lämna både nämnden och den byggande allmänheten, måste vara av stort värde för samhällets hela utveckling. När det som här gäller orter, dit man flyttar för en kort

Typiskt exempel på dålig samhällsbildning. — Skrea strand.

tid endast för att vila ut och tillgodogöra sig naturens rekreationsmöjligheter, är bevarandet av naturvärdena och ordnandet av en trevlig bebyggelse viktiga förutsättningar för ortens utveckling överhuvud taget.

Såsom ovan påpekades, ger byggnadslagstiftningen ingen möjlighet att i stort dirigera bebyggelsen till de områden, som äro mest lämpade därför, medan andra områden bibehållas som naturreservat. De parker, som skola läggas in i byggnads- och avstyckningsplanerna, motsvara icke på något sätt behovet vid en exploatering av den art, som det här är fråga om. Den största faran i den pågående utvecklingen synes vara just den, att hela kusten med få undantag kommer att bli föremål för bebyggelse. I detta sammanhang bör dock nämnas ett förhållande, som visat sig värdefullt vid bebyggelsen av kustområdena: själva stranden har i många fall utgjort allmänning, som det varit svårt att få tillstånd att sälja. Där-

igenom har kusten i stort sett förskonats från att kantas med strandtomter, inhägnade och med anslag om privat område. Emellertid fordras det reservat av en helt annan storleksordning för att kustlandskapet inte skall förlora sin naturliga karaktär utan verkligen kunna fylla en uppgift som fritidsområde. Och ännu finnas några trakter, som icke blivit förvanskade genom en olämplig bebyggelse, en del tillhörande kronan, i första hand då det fridlysta Haverdalsområdet, men de flesta i privat ägo. Det gäller nu att se till, att de vackraste och för kusten mest karakteristiska områdena få fortleva som natur. Kustproblemet måste ses i stort, planmässigheten får inte inskränkas endast till de enskilda orterna.

En allsidig inventering bör göras av alla de förhållanden, som påverka utvecklingen, såsom kustens natur, kommunikationer, äganderättsförhållanden, bebyggelse. Med ledning av dessa uppgifter bör sedan en plan upprättas för hela kusten. De för olika ändamål disponerade områdena böra noga avvägas i förhållande till varandra, så att all mark utnyttjas på bästa sätt, det må vara tomtmark, jordbruksområden eller naturreservat. Icke minst viktigt är att vägfrågorna lösas efter en sådan plan. I England, där även kustbebyggelsen utgör ett problem, ha sådana undersökningar och planer utförts och utföras allttjämt. Sedan några år tillbaka ha dessa regionplaner givits rättsliga verkningar, men innan dess gjordes planerna upp i rådgivande syfte. För att få ett grepp om utvecklingen och för att kunna leda den in i rätta banor, kunna vi säkerligen inte avvara den hjälp, som ett noggrant studium av förhållandena och en regionplanering liknande den engelska kan ge. Det är inte endast i de större städernas omgivningar, som en planläggning i stort erfordras — även inom andra områden kan bebyggelsen taga en sådan omfattning, att den inte kan behäskas med hjälp av nuvarande planinstitut. Hallandskusten är ett sådant område.

Bengt Östnäs.

STRANDEN OCH KUSTLANDSKAPET I HALLAND

Hallands gräns mot öster går uppe på det sydsvenska höglandet. Vi möter våra östra grannar uppe på höjderna, och där finner vi riktiga barrskogar, vida torvmarker, grå berggryggar och blänkande sjöar. Men ett stycke in i Halland ändrar landskapet karaktär. Landet sänker sig, vi möter lövskogen, hela vegetationen blir yppigare, och ett vackert skulpterat landskap sluttar ner emot den halländska kustbygden. I detta övergångsområde emellan skogsbygd och slättbygd finner man några av de rikaste landskapsbilder man kan uppleta i vårt land. Men min uppgift är att vandra neråt kustbygden för att slutligen nå stranden.

Kustlandskapet och stranden i Halland är ett allt mer bekant område. Både svenskar och utlänningar har under de senaste åren lärt sig uppskatta våra stränder som behagliga rekreationsorter i sommarens tid. Detta i och för sig glädjande faktum har samtidigt blivit en fara. Kusten och stranden har exploaterats och bebyggt på ett sätt som starkt hotar dess skönhet och dess användbarhet just för rekreation.

Låt oss betrakta kustlandskapet sådant det ter sig från en upphöjd utsiktspunkt nere i södra Halland, eller från Ludvig Nobels golfbana uppe på åsen. Vi ser en stor slätt som mest påminner om slätten söder om åsen, och väster om slätten ett mörkt bälte av planterad barrskog — planterad för att binda sanden — och så kommer havet. Landet möter havet i en vid mjuk båge, ett stycke låg sandstrand med dyner som skiftar i gult av sanden och i grönt av den magra vegetationen.

Den ljusa slätten i Sydhallands kustlandskap, som nu har ett drag av det bördiga Skåne, var förr så lagom bördig. Man får ett beklämmande intryck av den magra, rykande sanden, när man läser den lärde prosten Pehr Osbecks skildring av år 1796: »Diken äro svåre at hålla vid magt i den lösa sanden, som icke allenast flyger bort ifrån vinterrågsrötterna, utan ock fylla diken på några dagars tid — —». Man har fört en ständig kamp mot denna flygande sand, och till sist har

man besegrat den. Nu ligger det gröna skogsbältet som en betryggande befästningsgördel mellan bondebygden och dess gamla fiende, sanden.

Jag kan inte neka mig nöjet att i detta sammanhang citera Selma Lagerlöf, »En historia från Halland», i Turistföreningens årsbok 1910: »Men byn Bredane låg, som sagdt, alldeles vid hafvet, och de stora åkrarna sträckte sig ända ner till vattnet. Och nu sägs det, att några år efter det att skogen var borthuggen, hände det en höst, att stormen ref upp ett par vissnade grästufvor nere i strandbrädden. Under grästufvorna låg fin, lätt sjösand. Den bestod nästan inte af annat än skal af musslor och snäckor, som hade blifvit malda till finaste mjöl på hafvets stora kvarn — —» D. v. s. flygsanden skulle enligt Selma Lagerlöf bestå av *kalkmjöl*; de döda skalen efter »musslor och snäckor» består ju nämligen av nästan bara kalk. Hade det varit på det viset, hade det väl blivit fröjd bland kustbygdens bönder. De kunde gott ha behövt litet sådan »sand» på sina kalkfattiga jordar. Hur det skulle gått med baden är en annan fråga. Jag är inte riktigt säker på hur det skulle kännas att ligga och ta solbad i kalkmjöl. — Det förefaller onekligen som om det hade varit litet för långt från den värmländska utsiktspunkten ner till hallandskusten. Kanske bör man därför till allmänhetens upplysande tala om, att flygsanden väl har malts på havets stora kvarn, men den har malts av *gråsten* och är därför dålig som konstgödning på åkrarna. I stället är den så mycket ljuvligare att ligga på när man solar sig efter det starka badet i saltvattnet. Sanden följer med vattnets bottenströmmar in mot land. Den vräkes upp på själva strandbädden, plagen, som ligger mellan högsta vattenståndet och någonstans vid medelvattenståndet. Där torkar sanden och föres av vindarna inåt kustbygden. Åkrar som går ner till vattnet har vi inte i Halland. Och har rimligtvis aldrig heller haft.

Bönderna försökte förr att stoppa sanden med stängsel. Den stannade och bildade drivor bakom stängslet, och sådana drivor har vi framförallt inom det fridlysta Haverdalsområdet, där den största sanddrivan i hela vårt land höjer sig som ett berg över kustslätten. Stängselmetoden har f. ö. använts långt fram i tiden; jag har själv plockat upp murkna bitar av sådant stängsel i stora sanddrivor, där det fanns maskingjorda spikar från 1800-talets senare hälft i trävirket.

Innanför barrskogsbältet i den sydhalländska kustbygden ligger den välmående slättbygden. I dag är den en förnämlig jordbruks-

Den gamla bygatan i Kärre, Torpa socken, som alltmer hotas av en ny bebyggelse med underliga hus.

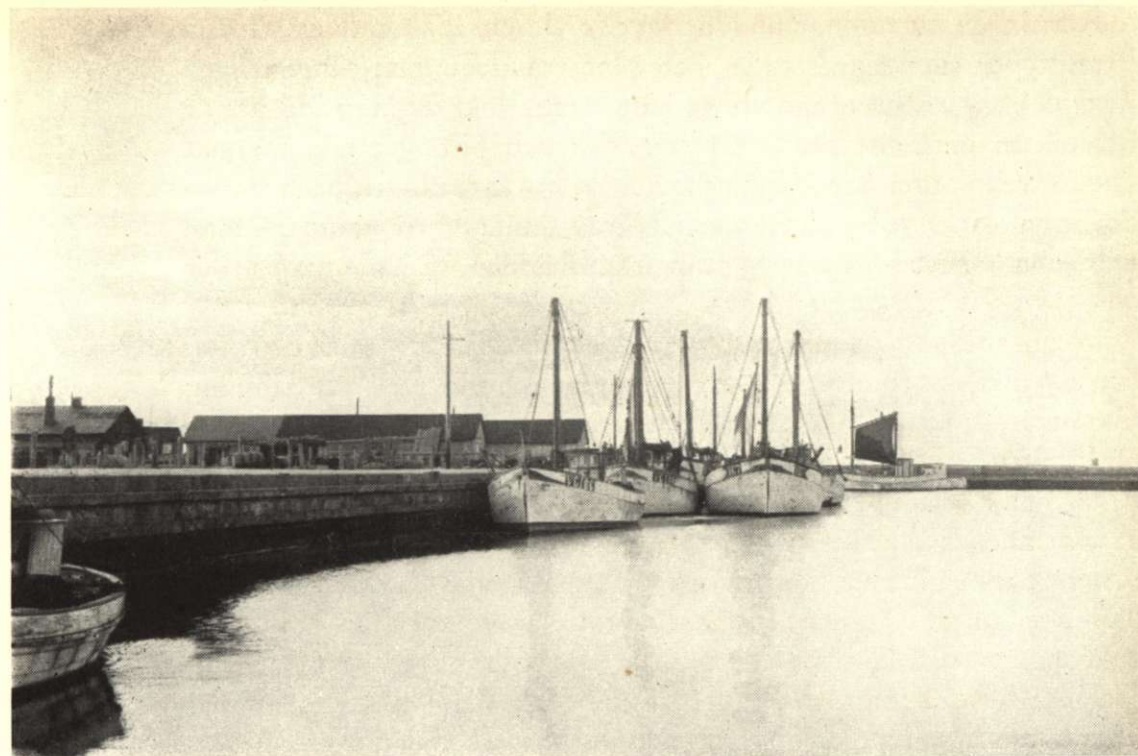
bygd, en av vårt lands yppersta. Övergången mellan barrskogsregionen och den bördiga slättbygden är tämligen oförmedlad. Det är ungefär på samma vis vid Tylesand och Haverdalsbukten norr om Halmstad. Vi har en plage, ett bälte av dyner med planterad barrskog, och sen kommer den bördiga jordbruksbygden.

Jag skulle ha velat stanna länge än vid denna mjuka strand, där havet möter landet i skiftande lägen, som bero av vindarna och strömmarna. Jag skulle förena mig med alla dem, som uppstämmer friluftsmänniskans höga visa till detta landskap med dess fria rymd, dess salta vatten och luft och dess varma dyner för den trötta människan efter badet. Med instämmande i de prisandes kör — fastän med förbehåll beträffande de rysliga husen (*dixi et salvavi animam meam*) — lämnar jag sydhallänningarnas numera välbekanta stränder, och går till Haverdal. Här har Hallands Naturskyddsförening gjort ett

storverk, ett föredöme för allt Sveriges land. Man räddar naturen från människorna åt människorna. Man har frälst stranden och kustbygden från tanklösa eller beräknande människors byggnadslust och från förstörelse på annat sätt, men man vill sköta skogen rationellt, vilket i detta fall bara är en fördel, och man vill ge fritt tillträde åt människor som i naturens sköte söker rekreation. Området består först och främst av den ståtliga buktande stranden, och därjämte av det skogsplanterade område där vi finner dessa väldiga sanddrivor, som tornats upp kring de hägnader bönderna fordom byggde. — Men jag kan inskränka mig till ett kort omnämnande av detta förnäma naturskyddsområde. Det presenteras på annat ställe i denna skrift av naturskyddsföreningens sekreterare.

Mellan Halmstad och Falkenberg ändrar kustlandskapet karaktär. Vi finner ordentliga berg som stiger upp ur åkrarnas bördiga mylla. De sträcker sina västligaste utlöpare ut i själva havet. Där är Skallen, där är klipporna vid Steninge glasbruk och så vidare. På somliga ställen går det sydsvenska höglandet oroväckande nära havet, långt ut i kustlandskapet. Men här saknas den mjuka övergången mellan högland och slättland, och vi får ett mellanting mellan övergångslandskapet och slättlandskapet, som därjämte i någon mån präglas av havets närhet och alltså av kustlandskapet. Resultatet bör studeras i landskapet mellan Falkenberg och Halmstad. Helst vid kustvägen, eller mellan kustvägen och stranden. Tag vägen förbi Boberg med kvarnen och bron, och fortsatt förbi Eftra söderut. Vid Boberg beundrar man människans verk i den ståtliga bron, kvarnanläggningen med dess damm, som allt går så väl ihop med landskapet att man faktiskt skulle sakna dessa byggnadsverk om de revs ner. Och så Eftra, där århundradens kultur avsatt sina spår i det djärvt formade landskapet; gårdarnas lägen, den ljusa lövskogsfloran, allt samverkar till en helhet av stor skönhetsverkan. Men det är ett säreget kustlandskap, olikt vad vi annars råkar på i Halland.

Närmare Falkenberg ligger Skrea strand, en stor, vid sandbukt. Men här är hela stranden belamrad med små hus, badhytter och andra kåkar i en utsträckning som helt tar bort landskapets verkan. Mellan bondebygden innanför och stranden växer den planterade barrskogen liksom i södra Halland, men själva strandregionen, som skulle representera naturlandskapet är fördärvad av bebyggelsen. Skrea strand är ett av de mest avskräckande exemplen bland Hallands många sandbukter, och det finns bara ett botemedel: att radikalt skära bort

Hamnen vid Hallands största fiskeläge, Träslöv.

alla kåkarna och rensa stranden. Nu har man byggt ett flott badhotell vid stranden, och den anläggningen kan naturligtvis byggas ut vidare utan att fördärva landskapet så som kåkarnas långa, oändliga rader nu gör.

Norr om Falkenberg möter ett nytt landskap. Nere i Morup råkar vi en väldig stenanhopning i stranden — en av »havets sandkvarnar» — som längre norrut går över i en lägre strand för att småningom formas till ett marskland med otroligt grunt vatten och otroligt flack strand. Här vräker stormarna in tången några hundra meter över det magra, salta gräset, medan drivor av tång blir liggande på tillfälliga bankar ute i det grunda vattnet. Tångkörarna påträffas hundratals meter ute i vattnet, där de te sig liksom bibliska apostlar gående och körande på vattnet. Tången har av ålder tagits till vara i kustbygden, ja t. o. m. miltals inåt land har man haft del i tångtåkten vid havet.

Körningen av tång är nödvändig för vidmakthållande av sådana strandtyper som marskland och sandstranden. Fick tången ligga kvar och sprida sin egendomligt jodmättade lukt är jag rädd att de för lukten otränade skulle fly stranden och hitta på något annat sätt för rekreation. Men jag undrar också om inte tången på stranden skulle ha effektivt bundit sanden? Härav skulle då följa, att om man aldrig hade kört bort tången från strandbädden, så hade man heller aldrig haft några flygsandsfält.

Innanför Galtabäcks skär som skyddat för de västliga och sydvästliga stormarna har det varit en god hamn, och vid den undersökning som utfördes 1928 i samband med utgrävning av den berömda Galtabäcksbåten, ansåg man sig kunna lokalisera den förhistoriska hamnen. Byn på lagunens norra sida heter Gamla Köpstad, och den gamla landsvägen längs Ätran, »Ätrastigen», böjde av vid Köinge och gick rakt dit ned. Som undersökningarna visat bör här ha varit hamn redan på 400-talet e. Kr. Själva byn ligger på en höjd norr om lagunen, och här bör den forntida handelsplatsen ha legat. Jag ska inte förlora mig i detaljer för att bevisa dessa påståenden. Jag ville bara nämna något om hamnens ålder i sammanhanget.

Här nere vid Galtabäck — är det inte ett trevligt namn? — har vi åter marskland innanför lagunen. Och ovanför marsklandet börjar åkrarna så fort man kommer så högt över medelvattenståndet att man kan dränera. Åkrarna övergår omärkligt i marsklandets salta strandbeten, där fänaden frodas och trivs, om den är van, men där ovana kossor från skogsbygden magrar och vantrivs. Ett stycke ovanför, uppe vid landsvägen, ligger Galtabäcks by. Följer vi den nya permanentbelagda riksvägen uppåt, finner vi att den böjer av för en kvarstående ekdunge som är den sista resten av den gamla skog, där Galtabäcks byamän fordom betade sina ollonsvin lagom feta till den stora julslakten.

Litet längre norrut ligger Träslövs fiskläge, det största i Halland. Där är ännu en rolig gammal gata längs hela samhället, och kring dess grå stengärdesgårdar smyga sig de gamla grå stugorna. Men nu är det snart slut med dessa stugor. De försvinner en efter en, och när jag senast var där nere hade till och med själva gatan börjat försvinna. Där fanns bara små bitar kvar; resten var breddad väg med staket och stängseltråd i stället för stengärdesgård. Visst kan jag förstå att man behöver ha gatan så bred att en rejäl lastbil kan komma fram, men den gamla grå gatan såg faktiskt trivsammare ut.

Vid Fjärås möter vi den nordhalländska fjäran, den låga, gräsbevuxna strand, som tidtals är översvämmad av havet.

Och sedan är vi strax vid Stora Apelviken vid Varberg. Den är ungefär lika förstörd som Skrea strand. En ohejdad bebyggelse av kåkar som tävlar i fulhet, har utan reglerande ingripande gått härjande fram över stranden och det närmaste kustlandskapet. Det är med Apelviken som med Skrea strand: där är bara en sak att göra, och det är att radikalt sopa bort hela bebyggelsen och försöka skapa något bättre. Hur det ska gå till får länsarkitekt Östnäs försöka fundera ut.

Den västeuropeiska öppna kusten möter Nordeuropas skärgård vid Varberg. Från Murmankusten i norr, runt norska kusten, längs Bohuslän och norra Halland sträcker sig en rikt växlande skärgård. Vid Varberg tar den öppna kusttypen vid. Vi vänder oss nu till det nordhalländska kustlandskapet med dess säregna strandtyper och dess skärgård.

Utanför Varberg ligger två öar, Getterön och Skrivarklippan. Getteröns ekskogar var fordom ansenliga. De utplundrades på 1600-talet och gick till fartygs- och fästningsbygge, bl. a. till Varberg. Skrivarklippan magra gräsbyte var fordom anslaget till mulbete åt de fäkreatur eller får som slottsskrivaren på Varberg kunde hålla sig med. Getterön är i dag framförallt bad-ön. Bönderna där ute lever i allt större utsträckning på sommargästerna. Restauranger och kaféer växer upp vart år, och bebyggelsen har inte förskönat ön. Men man har dock gjort en kraftansträngning för att åstadkomma en bättre tingens ordning; det existerar för närvarande byggnadsförbud i avvaktan på något slags plan för hela ön, en visserligen senkommen men mycket välbetänkt åtgärd.

Getteröns västligaste udde är märklig på mer än ett vis. Där ligger tre ståtliga gravrösen från bronsåldern uppe på åsens krön, och på dess östra sluttning finner vi de vackraste spår av en istidsälv man kan uppleta i hela Halland. Vattnet har kommit från nordost emot åsen och tvingats mot söder. Stenar har följt med strömmen och urholkat en mängd underliga grytor i berget. Där är vanliga runda jättegrytor, där är avlånga och S-formade, och där är allsköns roliga skulpturer. Vi kan följa forntida strandlinjer på uddens sydsida — hela den kilometerlånga udden är värd ett bättre öde än att förödas av bebyggelse, den bör i sin helhet bevaras som reservat.

I den nordhalländska skärgården är sandstränderna sällsynta men eftersökta, både för den fina vita sandens skull och för klippornas, som alltid finns i behaglig närhet. Det är många människor som aldrig kan vänja sig att ta solbad i sanden, utan som föredrar den soldränkta klippan för dess renhets skull. Jag förstår synpunkten; man slipper sand mellan tårna när man ska klä på sig, och man slipper sanden i kläderna.

Vid Kärre har vi en badort knuten till sandstranden norr om Kärre by. Här har nu vuxit fram en bebyggelse som inte är rolig. Mer eller mindre underliga hus och murar tränger in i den gamla byn, närmar sig dess gamla gråa bygata och tar överhanden på den ljungbevuxna höjden, i vars lä byn har levat under århundraden. Sommarstugorna trängs också neråt badstranden, där dock bara för ett par år sedan landskapet var ofördärvat.

Bua fiskeläge har inte samma karaktär som Träslövs läge, framförallt därför att bebyggelsen inte är på samma sätt koncentrerad som där. I Bua har man inte levat på fisket så länge att man hunnit

Vid Haverdal har man räddat stranden från människors byggnadslust och från förstörelse på annat sätt.

skapa en utpräglad fiskelägesbebyggelse. Jag har uppgifter ur gamla handlingar att man för ett par hundra år sedan visserligen brukade fiska i Bua, men att man inte hade någon fisk till avsalu. Därför ligger stugorna spridda över kustlandskapet. Deras invånare har mest levat av jordens avkastning tills in emot vår tid, då de fått bättre båtar och lärt sig bättre fiskemetoder. Men att man även fordom hade litet med sjön att göra här nere, det ser vi av namnet Båtefjorden och byanamnet Bua, som betyder *bodarna*, och som väl syftar på de sjöbodar man haft här ute. Det ljungbevuxna kustlandskapet vid Bua ger den rätta ödemarksstämningen åt de områden, där bebyggelsen inte skymtar. Men det är förunderligt hur väl den äldre bebyggelsen går in i landskapet. Den smyger sig intill moder jorden utan förhävelse.

Norr om värölandet ligger Vändelsö med sin ståtliga väderkvarn mot himlen. Och innanför ön har vi Vändelsöfjorden med många

små vikar. Den bästa badviken är Torstensvik, min barndoms badvik, dit bönderna i orten körde hela familjen med häst och vagn när de hade tid om somrarna. Inte var det ofta — de flesta baden fick man i åar, bäckar, mangelgravar och sjöar — men det var något särskilt med baden i Torstensvik, något högtidligare än sötvattensbad. Nu har bebyggelsen kommit dragande allt närmare havet, men här är det ännu inte farligare än att det kan på tillfredsställande sätt ordnas, om man ingriper genast. Den mesta bebyggelsen har hållit sig runt Frillesås järnvägsstation, där de största pensionaten ligger. Och vill man bara fortsätta inom det området, är ingenting annat än gott att säga om byggandet. Själva badviken har man hittills sparat, och får den även i fortsättningen förbli allas egendom, fri och tillgänglig för envar, så vinner bygden en förmån som på många orter redan är förspild.

Vid Åsa är det värre. Där har byggnader och trädgårdsmurar inringat badviken allt trängre. På södra sidan har bebyggelsen redan nått badviken, och från öster rycker stugorna och villorna an som stormande vandaler. Ännu är dock badvikens norra strand orörd. Här reser sig vackra klippor till små stup ner mot vattnet; kanske är det en viss otillgänglighet som räddat dessa stränder från villornas och stugornas anstormande här.

Vid Fjärås möter vi den nordhalländska *fjärän*, den låga, gräsbevuxna strand som tidtals är översvämmad av havet, tidtals ligger fri och kan betas. Ordet *fjära* lever kvar på sina håll i landet, och det är det som har lämnat material till både sockennamnet *Fjärås* och häradsnamnet *Fjäre*. Det befinnes ju att de nordligaste häraderna i Halland har haft självständiga namn, som är så gamla att de säkert är gamla namn på självständiga »land», medan häraderna i södra Halland har namn som bildats till by- eller sockennamn. Provinsen har äldst bestått av Fjäre, Viske dal, Himle och Halland, och den gamle goten Jordanes nämner redan på 500-talet *Fjäre* och *Halland*, var för sig, (*fervir*, *hallin*). Fjärän övergår i den goda jordbrukslätten intill Fjärås Bräcka, en berömd och väldig grusås, som järnvägen skurit sönder för att få grus. Jag förmodar att det varit nödvändigt att hämta allt detta grus här. Men vackert är det inte.

Så går vi runt Kungsbackafjorden och stannar på Onsalahalvön. Dess östra strand är redan exploaterad i stor utsträckning, men borta på halvöns västkust, väster om Råö, finner vi ett vilt och oberört kustlandskap och en jungfrulig klippstrand. Här påträffar vi väldiga

forntida strandvallar med ett helt landskap av svallade stenar. Och utanför detta storartat ödsliga kustland simma de grå holmarna i norra delen av Öckerösund. Här vid Råö fann man 1931 en av landets äldsta boplatser. Här har folket i århundraden, kanske i årtusenden levat av sjöfart och fiske, och i ofredstider kanske också av kaperi — en av landets mest berömda kapare, »Lasse i Gatan», kommandörkapten Lars Gathenhielm var född här i Onsala på gården Gatan — som för resten står kvar än i dag — och han dog 1718 vid 29 års ålder, mer berömd än de flesta gråhårsmän.

Men något levde man på fåravel och boskap. Och vi ser på flera ställen här ute hur fårbetet växer magert och salt ute i kustlandet. Kort och torrt gräs mellan enbuskar och ljung, odugligt till allt annat än fårbete. Och det växer i ett stort och strängt kustlandskap på moränen, i de låga klippornas sprickor och nere vid havet.

På Särö har varit badort i omkring etthundra år, och förut var det säteri med »adelige friheter». Det framgår av kartor och handlingar att där växte mogen skog på 1770-talet, men på den äldsta kartan, av år 1692, spanar man förgäves efter tecken på trä. Men nu växer skog på Särö; en högst sällsynt företeelse så där ute vid västerhavet. Det är klart att närheten till Göteborg, järnvägen dit och en god bilväg längs kusten har i hög grad bidragit att göra Särö till göteborgarnas speciella rekreationsort. Sedan många år är det också vår spänstige konungs favoriserade badort. Låtom oss överlämna Särö och hela Släp åt göteborgarna, och Gjövik på Särö åt konungen och hans kammarherre. Själva drager vi oss tillbaka till en utsiktspunkt över hela Halland.

II.

Halland får inte gott betyg av äldre reseskildrare — ett vittnesbörd om hur uppfattningen av landskapets skönhetsvärde växlat genom tiderna. Den högt bildade 1700-talsresenären Jonas Carl Linnerhielm passerade Hallandsås från skånesidan den 3 september 1803. Han skriver först om skånska sidan, om åsen och så om Halland: »Sedan vidtaga ljungbackar, svåra för ögat, som knappt skulle finna dessa hedars gräns, om den icke, på en del ställen utgjordes af hög skog. Sådana rysligt nedtryckande utsikter fortfara länge.» Mellan Laholm och Tjärby finner landskapet åter nåd inför resenärens ögon, men sedan är det slut: »Ända härifrån (Tjärby) till Halmstad är flackt land. Naturen tyckes njugg, ofta förfallande till ljungfält och hedar,

landtmannens boningar glest spridda, beklagansvärda för vindarnas genomträngande våld.» Norr om Halmstad är det väl litet bättre: »Till höger då och sedermera ett litet stycke å bägge sidor ses väl backar med ormbunke och ljung; men snart synas åter gladare trakter, och man kommer utmed Susagårdens ägor, som framvisa en förträffligt vacker ängsmark, behagligt skuggad af strödda och grupperade löfträd». Längre behöver vi inte följa honom för att förstå var hans hjärta är. Men låt oss se den verkan åsynen av Nordhallands kargt stora kustlandskap har: »Vägen böjer nedom berg, och lämnar ohyggliga utsikter. Till vänster har man utmed sig ett oupplifvat haf med naken strand, till höger än kalare hälleberg.»

Denna naturuppfattning är vanlig långt fram i tiden. År 1858 reste två engelsmän i Sverige. De kom från London till Köpenhamn, tog där en båt till Göteborg och skildrar sina intryck av kustlandskapet mellan Varberg och Göteborg: »Kusten denna del av vår resa var hemsk. Den bestod av rundade låga granitkullar med en vild, naken strand, utan skog, utan vegetation, och utan jord för någon växtlighet.» (Edward Steane and Howard Hinton, Notes of a tour in Sweden during the summer of 1858. London 1859.)

Det är rätt lustigt att iakttaga hur en av vår egen tids främsta kulturpersonligheter, tillika den kanske mest bekante reseskildraren, Fredrik Böök, ryggat tillbaka för det nordhalländska landskapets storhet. Han skriver om detta landskap i »Resa genom Halland i rummet och tiden», i Svenska Turistföreningens årsbok 1933: »Mig skrämmer det alltid litet, och jag skäms över min vekliga natur, när jag blickar ut över en blank fjord med öde öar, där de enstaka bodarna och husen stå hårt mot den gråa klippan, ty en inre röst säger mig att här skulle jag icke trivas att leva».

Så ser vi hur romantikerna tiderna igenom fruktat hedar och karga vidder, nakna klippor och ofruktbara kusters öde storhet. De sitter kvar i salig Elias Martins romantiska 1700-talslandskap, eller i 1800-talets idyller, representerade av t. ex. Edv. Berghs Grinden i björkskogen. Innan jag går vidare vill jag gärna i detta sammanhang citera Marie-Louise Forssell, som berättar om ett stycke skogslandskap: »De härliga mörkgröna skogarna med sina vördnadsvärda träd äro likväl bra behagliga att genomfara. Efter att ha genomrest flera sådana, om just ej skogar så åtminstone skogsdungar, hvilka voro förträffliga till parker blott man anlade små sandgångar i dem, kommo vi till — —» (kurs. av förf.).

Vid Skrea strand nära Falkenberg är hela stranden belamrad med badhytter och andra kåkar, som tar bort landskapets verkan.

En annan uppfattning av naturen, i synnerhet av de växande trädens funktion finner vi hos Anders Gustaf Barchæus, som reste i Halland år 1773: »Ung ekeskog, där de mästa trån äro af $1/4$ till $1/2$ alns diameter, finnes så väl inom Hellsås by, som ett stycke därifrån åt Hassunger, på samfällig mark; och viser att ändtel. Västerhafvets vindar tillåta trädväxt i dalarna och under bergen.» För Barchæus är den unga ekeskogen ett visst kubikmått nyttigt virke; han värderar sakkunnigt träden med hänsyn till stammarnas diameter — jämför Marie-Louise Forssells önskan om sandgångar i skogarna!

Så må det tillåtas mig att ta med några olika synpunkter på Varberg från olika tider. Jonas Carl Linnerhielm kommer småningom fram till Varberg: »Ljunghedar och bergbackar fortfara fram till Varberg, den fulast belägna stad jag sett, oaktadt sjövikens går ända in till staden». Esaias Tegnér är inte mildare i sin dom. Han låg här

och badade och skrev till sin vän Brinkman: »Varberg är utom all fråga det fulaste ställe i Sverige. Det är Nordens sanddosa . . . Men man lär tro, att det är med fula ställen, som med fula fruntimmer: de äro nyttiga för helsan». Och en annan gång förklarade han: »Här finns intet mera grönt än gubben Bexells vasaband och fru Nordvalls buske.» (Tegnér bodde hos fru Nordvall, som lärt ha ägt ett st. krukväxt.) Kanske får jag häremot ställa en senare tids uppfattning, representerad av Gustaf Ullman, som givit oss ett av de vackraste uttrycken för den hängivne infödingens beundran av samma kustlandskap som de båda ovan nämnda storheterna hundra år tidigare så, omilt bedömde. Ullman sjunger om våren i Halland:

»Vår i Halland; sälgen blommar gul;
ofvan åsarna re'n lärkor drilla. —
Är det dig, min kust, de kalla ful? —
Så oändligt vid, så drömligt stilla. —»

Det är framförallt en rad konstnärer som lärt förstå Hallands skiftande kustlandskap, främst landet kring Varberg. Ja, inte har man lärt oss nordhallänningar att älska våra fäders kustland; vi är fästa vid detta landet med all den lidelse våra temperament tillåter, men det är ju en annan historia. Det övriga Sverige, kanske vidare kretsar, har lärt sig uppskatta detta kustlandskap genom förmedling av Varbergsskolans konst. Och vad mera är, man har med utgångspunkt härifrån fått upp ögonen för det nationellt egenartade i det svenska landskapet, självfallet först och främst kustlandskapet. Ty Varbergsskolan — Bergh, Kreuger, Nordström — målade kustlandskapet kring Varberg och stranden och havet. De kom från Frankrike till hemlandet och råkade slå sig ner här. De målade alla i tidens franska maner; landskapet var ofta av underordnad betydelse, det man ville återge var dagern, luftens lätta dis, ljusets spel genom böljande solrök; och det fortsatte de troget härhemma. Men när Nordström bott på Västkusten ett par år började han inse, att detta kustlandskap och dess dagrar, dess höga rymd och dess egenartade färger krävde ett annat maner för att komma till sin rätt, och så började han måla efter sitt eget huvud. Så luftade han ut den mjuka franska åttiotalsdagern över de konturlösa landskapen och målade fasta och påtagliga ting från det karga västkustlandskapets sträva kust och tångdoftande stränder. Bergh blev ju aldrig någon landskapsmålare; han sysslade

Torstensvik vid Vändelsöfjorden hotas av bebyggelsen, som drager allt närmare havet, men ännu har man sparat själva badviken.

mest med förstudier till Riddaren och jungfrun, men några små landskap från mitten av nittioalet vittnar om Varbergs betydelse även för honom. Kreuger fann snart sin egen stil, dessa landskap med tångkörare, med hästar och kor, i första hand från varbergstrakten, senare från Öland, som vi alla känner igen.

Jag ville här endast ha nämnt vad detta kustlandskap betytt för dessa konstnärer under deras genombrottsår, då de skapade ett nytt, svenskt landskapsmåleri. Så kom detta landskap att betyda mer än något annat i svensk landskapsuppfattning. Konsten hade upptäckt vårt landskap, och genom dess förmedling fick vårt folk första impulsen till ökad förståelse för denna kärva landskapstyp. Men det blev först riktigt känt genom ett intensivt badliv, där svenska folket kommit i direkt och behaglig kontakt med vårt salta hav, med våra varma klippor och det sköna lä de ger oss i blåsiga somrar. Detta

har förmedlat kännedomen, förståelsen och känslan för vårt kustlandskap till tusenden och åter tusenden, som här sökt några sköna sommarveckors rekreation efter ett långt arbetsår. Så har det halländska kustlandskapet från Hallandsås till Släp blivit hela svenska folkets tillflyktsort vår korta men strålande nordiska sommartid. Som sådan är det *av oskattbar betydelse, och det vore brottsligt av vår generation att exploatera hela denna kust för egen bekvämlighet eller snöd vinnings skull.*

III.

Det historiska perspektivet betyder för nutidsmänniskan icke blott en djupare, det betyder en helt ny uppfattning av landskapet. Grundläggande för de historiska synpunkterna på problemet är helt naturligt de geologiska perspektiven, och ingen kan komma förbi dem, om han vill begripa ett landskap. När vi betraktar våra bergformationer går tanken tillbaka till tider då jorden skakades av bergbildande rörelser. Och överallt finner vi spår av den kolossala landisens verkningar. Den har omformat klipporna, den har skapat rullstensåsarna och moränerna, den har fört med sig flyttblocken, gruset, sanden. Man har räknat ut att tre kilometer djup inlandsis på dessa stora kalotter vid båda polerna måste sänka havet omkring ett hundra meter. Man har också räknat ut att jordskorpan på de nedisade områdena måste sjunka på grund av isens tryck, men åter stiga, när isen smälte bort. Så smälte isen, och nu började landet höja sig, samtidigt som havet steg. Ibland kom det varma perioder, och då steg havet fortare än landet, men blev det en köldperiod, steg landet fortare än havet. Så har vi fått hela rader av fornstränder längs kustlandskapet, och det är en lika spännande som betydelsefull uppgift att tyda dessa linjer, att datera dem och ge dem deras rätta plats i skeendets kedja. Så läser vi jordens historia i det stränga kustlandskapets fårade anlete.

Under de senaste tolv tusen åren har människan bott i Halland. Småningom lärde hon sig att ingripa förändrande i landskapets karaktär. Hon gjorde det omedvetet när hennes djur formade en landskapstyp genom århundradens betesgång, eller när hon själv formade en annan typ genom egen odling. Hon gjorde det medveten om sin uppgift, då hon band sanden genom stängsel eller skogsplantering. De väldiga vidder där ljungen blommar har formats under århundradens svedjande, och stora delar av kustbygdens magra strandbeten

bär spår av fårens snåla gnagande. Innan man hinner vandalisera alla Hallands ljunghedar med skogsplantering *måste man avsätta ett stort ljunghedsområde som kulturreservat.* Och observera icke som naturreservat, ty ljungheden är ett kulturlandskap. För att bli bestående måste ljungen brännas vart femte eller vart sjätte år. Annars invandrar skogen sakta men säkert. Men skogsplanterandet rycker an med stormsteg, och snart har man på det sättet våldfört hela det gamla halländska utmarksområdet. Man har planterat det med barrskog, särskilt gran, långt ute i kustlandskapet, där man alltid haft ett sydsvenskt lövskogsområde, som framgår av alla omständigheter. Det var endast under någon kort period vi haft litet tall, men lövträden har överväldigande majoritet. Vi måste be att få behålla ett *stort stycke ljunghed*, ty ljungheden förlorar sin karaktär om den inskränkes till ett litet begränsat område. *Och vi måste be att få slippa barrskogen — isynnerhet granen — i det halländska kustlandskapet.* Det är två avgörande frågor för detta landskap; de två utan jämförelse viktigaste frågorna rörande det halländska kustlandskapet i dag.

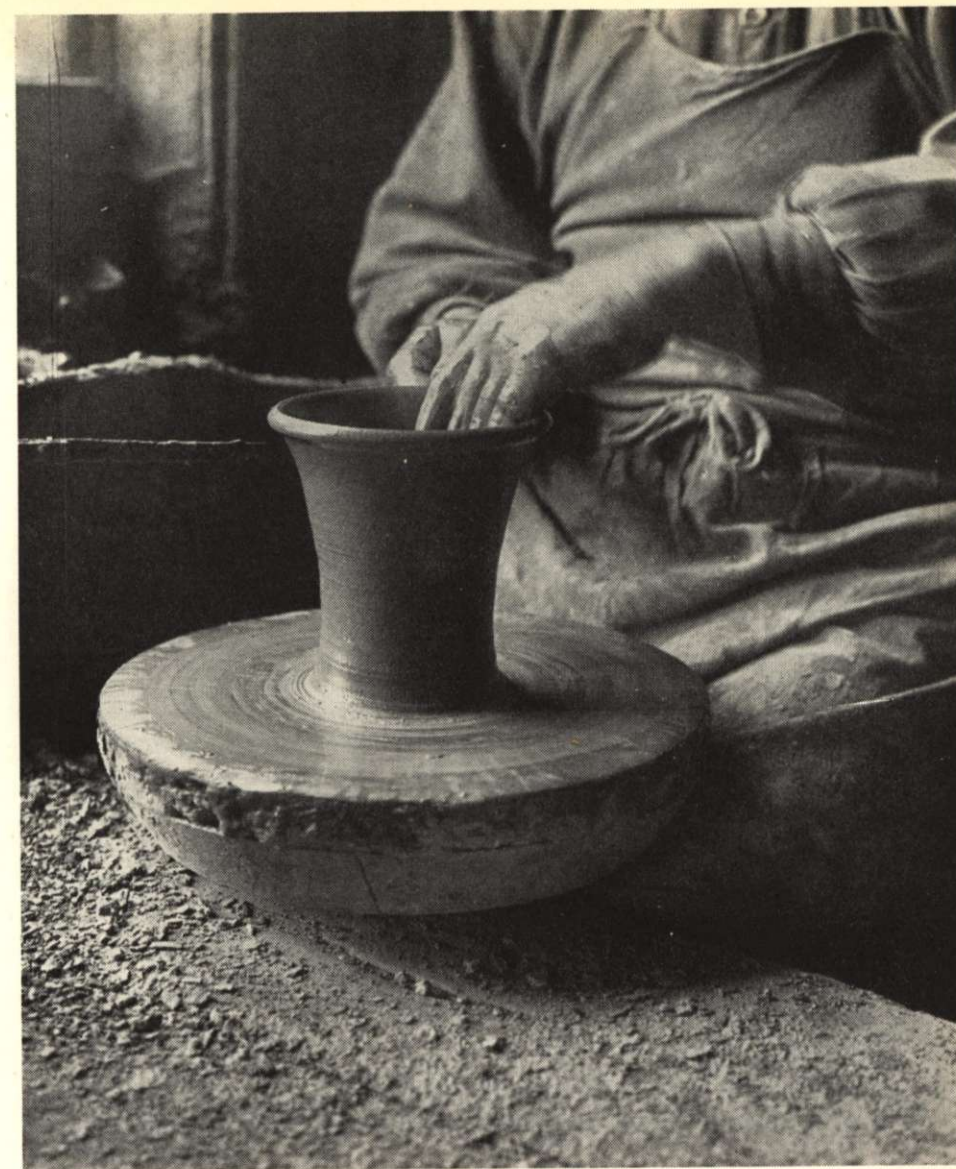
Och så är det bebyggelsen. Vår generation måste verkligen göra en allvarlig kraftansträngning för att åt eftervärlden rädda något av det ännu oförstörda naturlandskapet vid Hallands stränder. Gör vi ingenting nu, så *är det säkert för sent om tio år.* Men vad skall kommande släkten säga om oss, om vi inte förmått lösa denna förhållandevis enkla uppgift, om vi låtit bekvämlighet och vinningslystnad i skön förening hindra oss att rädda något av den oersättliga halländska stranden och kusten åt våra efterkommande? Man kan fälla tårar när man ser den hänsynslösa exploateringen av de soliga, ljusa och vida stränderna med dyner i kustlandskapet där nere i södra Halland, eller den ödsligt stora stranden med sitt kargt sköna kustlandskap i norra Halland. Vi vet att länsarkitekten och länsstyrelsen försöker få ordning och reda i problemet. Men når man nödig effektivitet? *Om* man inte gör det, *om* nuvarande lagbestämmelser inte tillåter ett tillräckligt kraftigt ingripande i denna för hela vårt folk betydelsefulla fråga, så måste vi be om ingripande från regering och riksdag. Då finns intet annat att göra än att de få kliva ner från höjderna och visa de bekväma och vinningslystna att överheten inte bär svärdet förgäves.

Albert Sandklef.

OM ETT URÅLDRIGT HANTVERK

Det var massdöd bland krukmakerierna här i landet vid 1800-talets slut. Det såg t. o. m. ut som om för framtiden detta uråldriga hantverk blott skulle få existera i minnenas värld. En efter en måste krukmakarna för sista gången bromsa upp drejskivan och låta glöden falna i eldhålet efter den sista bränningen. — Och vilka voro orsakerna. En var, att de brukskärl, som utgingo från de små verkstäderna, ej på något sätt kunde mäta sig med det fabriksgjorda stengodset. En annan, att tidens människor ej förstodo att uppskatta de mer konsthantverkliga föremål, som också ingingo i produktionen.

Några krukmakare ha dock lyckats kämpa sig igenom svårigheterna. De ha haft andra sysselsättningar vid sidan om men ha upprätthållit de gamla traditionerna inom yrket. Detta gör, att vi denna dag kunna studera ett hantverk, vars arbetsprocess i stort är densamma, sedan urminnes tider. Som krukmakaren i dag sitter och drejar sina kärl, sutto hans yrkesbröder för århundraden sedan. — I Schweiz har man funnit drejskivor från stenåldern, och på de intressanta bildframställningarna i Beni-Hasans gravkamrar från tiden för den 12:e dynastien (omkr. 2000—1788 f. Kr.) kunna vi bl. a. se en egyptisk krukmakare i arbete vid sin skiva. Skivan är visserligen av ett något enklare slag än den, som sedan medeltiden använts här i Europa, men principen är densamma. — Det är inte bara skivan, som man kan leda så långt tillbaka i tiden. Blyglasyren, den genomskinliga glasyr, som är krukmakerigodsets speciella kännetecken, förekom sålunda ävenledes i det gamla Egypten. — Denna glasyr är förövrigt ursprunget till alla andra glasyrer, om man undantager stengodsets saltglasyrer. — Färgerna ha likaledes varit desamma, sedan man började dekorera det glaserade godset. I nordalpina trakter ha vi det första belägget härför redan under äldre romersk kejsartid. I någon större utsträckning började man emellertid ej dekorera kärlen förrän mot slutet av medeltiden. Först var det då ren vitlera, som man använde, — sedan fann man på att färga denna. Med kopparaska fick man efter bränningen grön färg, med brunsten violett

Ur klösen på drejskivan har krukmakaren låtit en krukärl börja växa upp. — Här förekomma inga formar eller dylikt — det är hantverk i dess mest genuina form.

och med antimon gul. Dessa färger ha varit de vanligaste alltsedan 1500-talet.

De ursprungligaste dekorelementen ha likaledes gammal tradition. De koncentriska cirklarna, våglinjerna etc. finna vi på de äldsta

dekorerade kärlen. — Alla dessa faktorer samverka till att giva kruk-makerigodset från skilda tider och trakter en synnerligen enhetlig karaktär. Om också olika lokaler utbilda sin speciella dekorart, försvinner dock aldrig nyssnämnda dekorelement.

Hos oss synas sydvästra delarna av landet vara de, där krukma-kerihantverkets traditioner i starkaste grad levat kvar. Liksom förr är det även nu Halland, som är centrum. Av landskapets fyra gamla »lergökastäder», Halmstad, Varberg, Falkenberg och Laholm, göra de tre sistnämnda fortfarande skäl för namnet. — Av de nu i gång varande verkstäderna är den i Falkenberg den äldsta. Där verkar sedan 1700-talets slut den kända törngrenska krukmakaresläkten. I Laholm ha vi Larssons krukmakeri, som emellertid ej direkt anknyter till den halländska traditionen, men som i sin moderna produktion nått långt i konsthantverkligt avseende. Utanför Varberg slutligen verkar den gamle hedersmannen August Cederholm. I hans verkstad i Träslöv skola vi sedan »kortfilma» arbetsprocessen. Först skola vi emellertid se tillbaka på yrkets halländska historia.

Fram till 1700-talet är denna ännu ganska dunkel. Skärvfynd av äldre data äro gjorda, men materialet är för litet utforskat för att man därav skall kunna draga några slutsatser. Vad som är import eller inte är ännu ej klarlagt. Arkivaliska upplysningar giva dock vid handen, att krukmakare ingalunda saknats i landskapet långt tidigare.

Under 1700-talets början gör sig ett inflytande, som utgått från det av medelhavskulturen påverkade Wienområdet, märkbart i Halland. Landskapet influeras därvid närmast av nordväst-tyska områden. Denna influens gör sig märkbar i en nyhet vad beträffar dekoren, som dittills alltid varit utförd direkt på godsets simpla yta. Antagligen för att imitera majolikan fann man i Wienområdet på att begjuta godsets yta med vitlera, på vilken sedan dekoren utfördes. Det är denna art, man framförallt har tillfälle att studera i Halland. Dessa mer konsthantverkliga produkter, som blott togos fram vid högtidligare tillfällen, hava bevarats till våra dagar. De enkla, bruna bruksföremålen har man däremot ej sparat på.

Mot århundradets mitt börjar landskapets keramiska storhetstid. Inför alstren från denna tid skola vi stanna ett ögonblick. Halmstad och Laholm synas ha varit de dominerande städerna. Där finna vi vad dekoren beträffar en stark lokal utveckling. I den senare staden har man förkärlek till de s. k. tuppafaten, d. v. s. fat, som på botten äro dekorerade med en fågel, vanligen sittande på en tulpanstängel. En-

August Cederholm i sin verkstad. Han står just och lagar till våtglasynen. — Nästa bild skall visa hur den hålles på kärlen.

bart en tulpanstängel var föröfrigt även ett omtyckt motiv, men om detta var ej Laholm ensamt, ehuru motivet i denna stad fick en särdeles konstnärlig utformning. — Halmstadstillverkningen är emellertid av ett speciellt stort intresse. Det är de synnerligen dekorativt utförda figurmotiven, vi här beundra. Det förvånar egentligen, att man ej

tidigare mött figurmotiv på det svenska lergödset, då de trakter i nordvästra Tyskland, varifrån det är så starkt influerat, nästan uteslutande visar detta slags dekor, ehuru utförd på ett sätt som ingalunda kan mäta sig med den senare halländska dekoren. Förutsättningen för den tyska figurdekoren var den stora stengodstillverkningen vid nedre Rhen. Det är dennas rika reliefscener, som krukmakarna där sökte taga efter. Resultatet blev en dekor, som saknade allt organiskt samband med krukmakeri. Figurerna välldes ut till något som kom själva krukmakarekonsten att intaga en sekundär plats.

I Halmstad går man inte utanför krukmakeriets gränser. Figurmotiven ritas i vitleran, varefter man målar dem med de brukliga färgerna. — Men man frågar sig, hur denna figurkonst i krukmakeriet så spontant kunnat uppstå. Inga antydningar i denna riktning ha förekommit, förrän den fullt utvecklad uppenbarar sig för oss. Förklaringen ligger i det halländska bonadsmåleriet. I detta ha krukmakarna funnit en konsthantverklig gestaltsförmåga, som överensstämmer med deras egen uppfattning. Att upptaga motiv från kistebrev o. d. ha de aldrig kommit sig för. Dessa enkla stiliserade bonadsfigurer voro däremot i deras smak. Här kunde man, utan att behöva ändra om figurerna, överföra dem till ett fat. Man valde därvid de figurer, som genom sin form lättast kunde inkomponeras på ett runt bildfält. Någon av jungfrubilderna, som brukar kanta bonaderna nedtill, lämpade sig därvid särskilt väl. — Det är här ej plats att närmare ingå på detta intressanta spörsmål, men författaren har ändå med detta velat påpeka förhållandet. Det synes som om denna figurframställning varit förknippad med en bestämd verkstad. I denna håller man fast vid ifrågavarande motiv ända in på 1800-talet. Då sker en allmän tillbakagång vad beträffar krukmakeriernas konsthantverkliga produktion. De gamla centra överflyglas nu av Falkenberg, som med en gång rycker fram för att mot 1890-talets mitt intaga en dominerande ställning. Stadens svartgods var vida känt och dess s. k. pottmakarugnar värma än i dag många halländska hem. Vid 1860-talet hade staden 16 krukmakare, men så kom depressionen med redan vidrört resultat.

Så i all hast ett besök hos krukmakaremästaren August Cederholm i Träslöv utanför Varberg. Det är en utmärkt representant för detta så ursprungliga yrke. Det är en man, för vilket intet går upp mot hans speciella hantverk, och som vet att säga ifrån om någon skulle småda det. För den intresserade berättar han emellertid gärna om sitt

Våtglasering. Över det stora s. k. glasyrfatet sker proceduren. Med en skopa öses den starkt karminröda glasyrvällingen på kärlytan. Nu täcker den all dekor. Vid bränningen förglasas den emellertid och blir genomskinlig.

yrke, om sig själv och arbetet och om huru det var förr i världen under lärlingsåren. Han var med under den tid, då skråandan ännu levde kvar, och då krukmakarna hade sina egna lagar.

Han sitter inne vid sin drejskiva i verkstaden. Det är lågt till taket, eller till de s. k. desbommarna, som löpa däruppe. Och ganska mörkt också. Man får vara mån om värmen, och detta ekonomiska villkor har gjort, att man blott vid varje skiva tagit upp ett smalt fönster, tillräckligt för att giva ljus över drejskivan. När det är mörkt, har man en liten lampa snett över skivan. Nu är det elektriskt lyse. Förr osade där en svag tranlampa.

Framför sig på bänken har Cederholm flera staplar med små bollar av lera, s. k. klösar. På morgonen har han av storklösen, en stor hög lera, som ligger mitt på verkstadsgolvet, skavt ner så mycket lera, som han beräknar skall gå åt under dagens lopp. På bänken har han

Gyckelkrus och brännvinsankare från Halland. Tillhöra i tiden 1700-talets förra hälft. — Gyckelkruset användes i de glada lagen. Det gällde att ur detsamma stilla sin törst utan att spilla något av innehållet. Vad kruset på bilden beträffar lyckades man endast om man sög ur något av munstyckena uppe vid randen samtidigt som man med fingrarna täppte för de övriga. — Som framgår av bilden är nämligen överdelen genombruten. Det är genom handtaget drycken ledes upp till munstyckena. Nord. museet.

sedan klöst den, d. v. s. bakat den tills den erhållit en drejbar konsistens, samt sett till att inga föroreningar finnas i leran. Därefter har den delats upp i portioner, lagom stora för de kärl, som skall drejas. Det är dessa bollar eller klösar, vi se framför honom.

Drejskivan, hans förutom händerna förnämsta verktyg, är av enkel beskaffenhet. I stort består den av en undre större skiva och en övre mindre, vilka äro förbundna med en järnstång. Denna är fästad i bänken, där den löper i ett lager. Mot golvet vilar järnstångens spets mot en flintbit, på vilken den sålunda kan rotera med liten friktion.

Cederholm tar en av klösarna och slår den med kraft mot verk-skivans centrum, sedan han först med några sparkar på den undre

Ett par halländska praktfat från 1700-talets förra hälft. Faten äro av stor dekorativ verkan. Bakgrunden är gulvit och dekoren är utförd i grönt och brunt. Glasynen är glänsande och har av åldern fått en vacker lyster. Nordiska museet.

satt den i rörelse. Och nu börjar denna skapelseprocess, som för var gång man ser den väcker sådan beundran och förundran. Med blotta händerna formar han med till synes så enkla rörelser kärLEN. Glänsande av fukt höjer sig en kruk ur lerklumpen. På mindre än en minut har han format kärlet, som han därefter flyttar över till ett bräde, som står mellan bänken och en bock och som när det är fullt flyttas upp på desarna — bommarna i taket — där de få hårdna någon tid.

Sedan följer dekoreringen av kärLEN. Cederholm tar ett beskickat kärl och låter oss se hur det går till. Det är ett fat, vars yta för att få en vackrare grundton först begjutits med vitlera. Med hjälp av ett s. k. målhorn, ett kohorn, vars spets avsågats och försetts med ett munstycke, spritsas färgad lera ut i olika mönster.

Cederholm ritar också i vitlerslagret. Han tar då hjälp av en liten stålspets. Det underliggande bruna godset, som blottas på de ritade ställena, kommer så att efter bränningen lysa med sin bruna färg.

Efter dekoreringen följer, sedan kärnen torkat, glaseringen. Som nämnts är det blyglasyr, en blandning av blyaska och kisel som användes. Förr blandades beståndsdelarna ihop i torrt tillstånd, och vid själva glaseringen siktades glasyren på föremålet. På grund av denna process' hälsovådlighet — glasyrstoffet spred sig nämligen i luften och kom lätt in i den arbetandes andningsorgan, därvid framkallande blyförgiftning av farligt slag — fann man på att slamma upp blyaskan och kispulvret i vatten. Denna s. k. våtglasyr häller man på kärlytan med hjälp av en skopa. Visserligen äger ej våtglasyr samma skönhetsvärde som torrglasyr men å andra sidan har ju risken för förgiftning fullständigt eliminerats.

Efter glaseringen följer så till slut bränningen. De flesta mer tunnväggiga kärn ha emellertid redan före glaseringen för att uppnå tillräcklig stadga fått genomgå en första lindrigare bränning, »skröjning».

Den slutliga bränningen sker i en gammaldags s. k. flatugn. Ungefär 48 timmar tar processen, varefter ugnen får stå och svalna något dygn innan kärnen kunna plockas ut.

På tal om bränningen så framhåller Cederholm det moment av spänning, som alltid är förknippat med densamma. Man kan ju aldrig vara säker på hur resultatet skall bli. Drag kan ha uppstått i ugnen, somliga kärn kunna ha fått för mycket värme andra för litet. Det är därför ej så underligt att mycken skrock fordomdags förknippades med processen. — Man brukade bl. a. skydda ugnen genom att korsa den.

Vad som är speciellt märkvärdigt med den i så hög grad skiftande arbetsprocessen i en krukmakareverkstad är att någon arbetsdifferentering ej existerar. En del baxarbeten överlämnas visserligen till lärlingarna, om nu någon sådan finns. Men i övrigt är det samma hand som följer utvecklingen, som tar upp leran ur mangelgraven, som drejar, som beskickar, dekorerar och glaserar, som sätter in kärnen i ugnen och som bränner och tar ut dem. — Först därefter tager hantverkaren sin hand ifrån dem. Försäljningen överlämnar han till kvinnorna. — Kommer man till Varbergs torg en torgdag finner man inte Cederholm på platsen, men väl hans hustru.

Martin A. Ohlsson.

DET MODERNA HALLAND

Ett bildreportage.

Halland har alltid varit de svenska landskapens styvbarn. Många framstående, utifrån kommande hallandsskildrare har nöjt sig med att se landskapet från kupéfönstret under en hastig genomresa från Göteborg till Skåne. Omdömet var snart klart: tattare, sanddyner och ofructbara klippor.

*

Det moderna turistväsendet gjorde reklam för de salta baden på Västkusten, de stora skogarna med sina skiftande panoramor och det idoga folket, som gjort sig en maktställning på olika områden. Halland upptäcktes och propagandan har bidragit till att i någon mån rehabilitera landskapet i svenskens ögon. Och så småningom har det blivit uppenbart även för främlingen, att Halland är ett landskap som lever sitt eget liv i kulturformer, som ofta visat sig vara andra landskaps överlägsna.

Två vackra halländska typer. Mor Karna och fröken Maj. (Foto: Atelier Holst.)

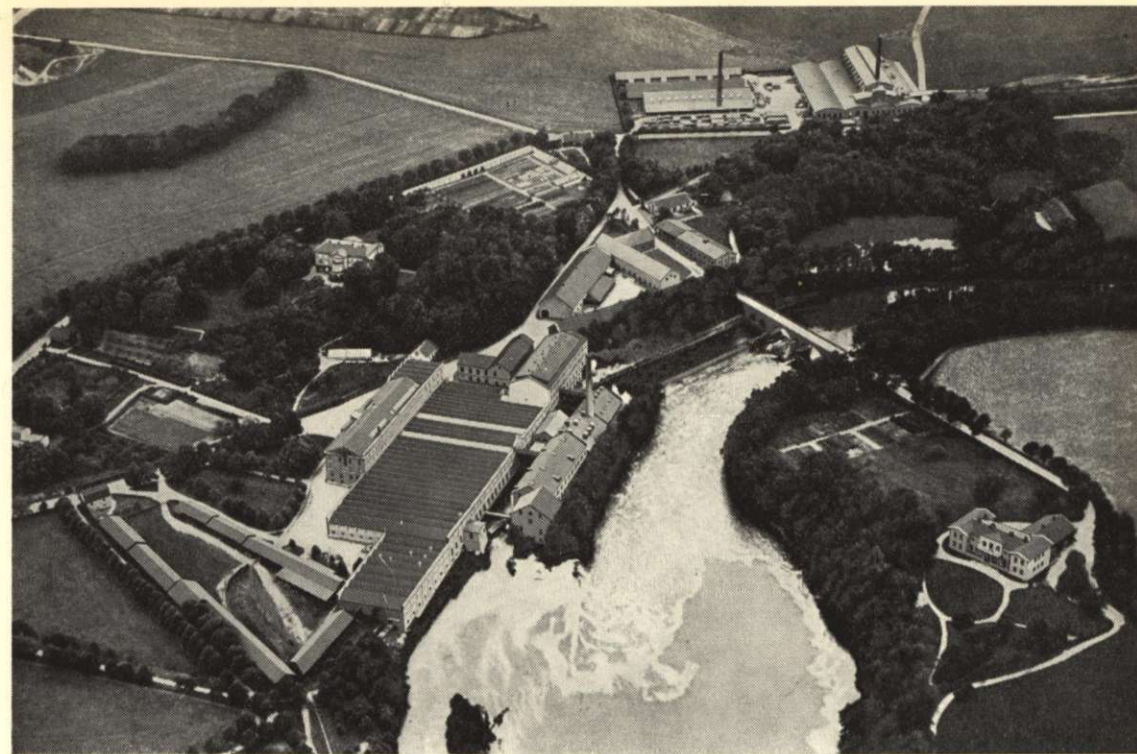

De salta vågorna locka till lek och livslust. (Hovfoto: Hallberg.)

Ingen annanstans i landet står fädernas kyrka på så bergfast grund som på Väst-kusten. Ännu vandrar varje söndag de schartauanska bönderna upp till sin socken-kyrka; det är icke en tom, vanemässig gest, som man ofta velat göra det till, utan det är ett livsbehov, framvuxet under generationers mödosamma kamp för tillvaron. De ideella rörelserna har starka organisationer, och de nedlägger ett självuppoftande arbete i kulturens tjänst. Vid sidan av de stora allfarsvägarna lever ett liv i ständig möda och spänningen mellan landskapets karghet och folkets näringsbehov har tidigt givit hallänningen sin orientering mot praktiska problem.

*

På alla områden kan man spåra en allsidig anpassning efter moderna krav på rationalisering, en ständig strävan att hålla jämna steg med och om möjligt ligga före i utvecklingen. Som lantbruksprovins står i synnerhet de södra delarna på toppen av vad landet kan uppvisa. Hushållningssällskapet har genom sina många organ varit ett samlande och inspirerande instrument i denna sjudande utveckling, och på skogsvårdens område är landskapet ett av de mest välskötta i vårt land. Skogsvårdsstyrelsen har en skogsgård, Liaskog, där rationella metoder tillämpas, och har gått i spetsen för rationaliseringen genom att driva en försöksgård, Egernahult i Knäreds socken, vilken omfattar såväl lantbruk som skogs- och betesmark. Lantbruket skötes fullständigt modernt i intimt samarbete med hushållningssällskapets olika organ. En givande kursverksamhet bedrivs i såväl lantbruksskötsel som skogsvård.

Slottsmöllan med det gamla tegelbruket.

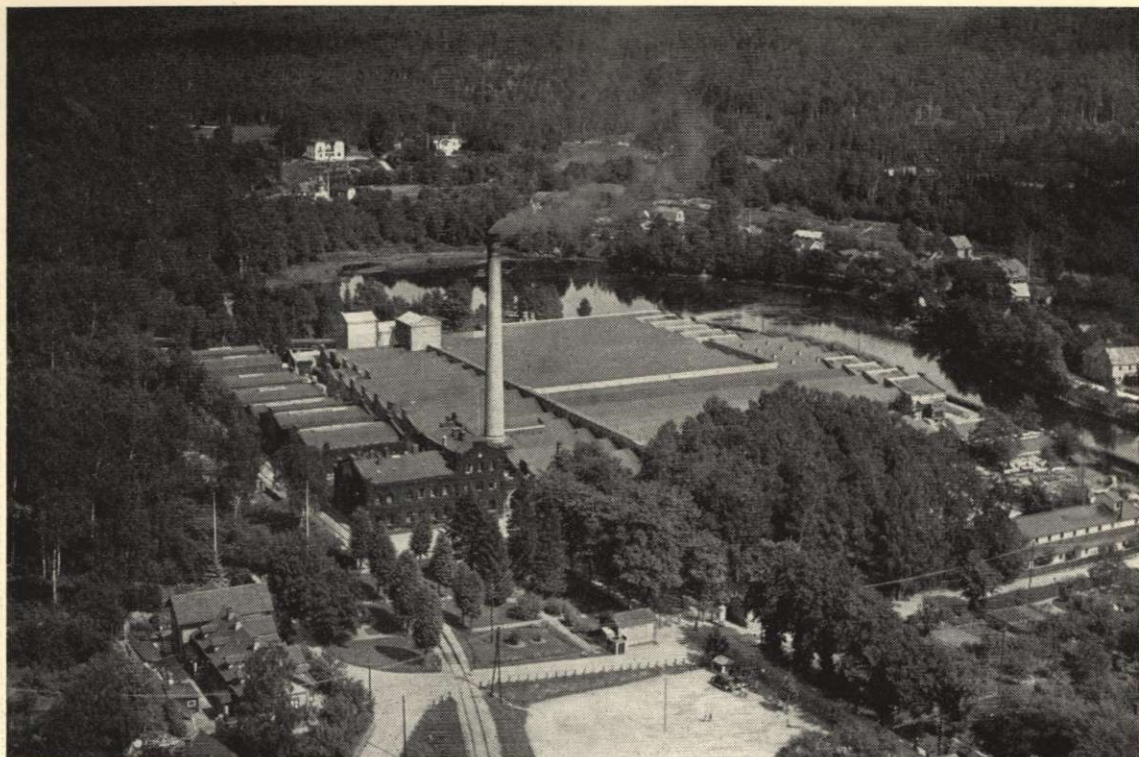
På många håll har man börjat inse betesvallens betydelse för det moderna landskapets skönhetsvärde, och Halland har här gått i spetsen för ett rationellt utnyttjande av jorden. Många betesvallar har anlagts, och dessa har bibehållit och utvecklat landskapets skönhet.

Boskapsskötseln står högt, och det kan nämnas, att ett av Sveriges största slakterier är beläget i Halmstad. År 1936 utbetalade detsamma för svin inte mindre än nära 7 milj. kronor. Omsättningen på livdjursauktionerna kan på en månad belöpa sig till över 20.000 kr.

*

På det industriella området har Halland väl hävdat sin ställning. Av de många industrierna som i flesta fall är barn av vår egen tid och som i viss mån koncentrerat sig kring residensstaden, har dock en del gamla anor. Redan på 1200-talet anlades vid St. Catharinas kloster utanför det dåvarande Halmstad, ett tegelbruk som i oavbruten följd varit i gång ända till vår tid. Under en tidrymd av 700 år har detta tegelbruk levererat byggnadsmaterial till fästningar, kyrkor, slott och gårdar. Slottsmöllans tegelbruk är därmed en av de allra äldsta industrierna i vårt land. Under dessa 700 år har tiderna växlat och nya tillverkningsmetoder tid efter annan introducerats, men ständigt har bruket hållit sig i teten och befrämjat utvecklingen.

År 1840 övertogs det gamla bruket av en annan pionjär för halländsk industri. På 1820-talet hade Isac Wallberg grundat ett färgeri i Halmstad och övertog snart även en klädesfabrik. Denna hade till en början ringa omfång men skulle i framtiden komma att spela en stor roll i halländskt kulturliv.

Insprängda i skogen ligga fabrikerna i Oskarström.

Vid mitten av 1800-talet flyttade fabriken till Slottsmöllan och utökade sin verksamhet med det ena fabrikkatet efter det andra. Slottsmöllan har gamla anor, rotade i den halländska bygden, men fabriken drives med ungdomlig entusiasm, beredd att alltjämt göra nya erövringar.

Isac Wallbergs söner ärvde sin faders framåtanda. Till Oskarström, längre upp vid Nissan, på gränsen till de forna Örkensskogarna sträckte sig deras skaparlust. Under årtusenden av obunden frihet hade forsens vatten fått leka och brottas endast med sig själv. Det gällde nu att göra Nissans vattenmassor till nyttigheter i utvecklingens och kulturens tjänst.

År 1889 bildade Isac och Wilhelm Wallberg ett bolag med uppgift att tillverka och försälja jutevaror. Detta underlättades av att järnvägen mellan Halmstad och Värnamo redan år 1877 öppnats för trafik. Vattenfallet ute i ödemarken inköptes och efter en rekordartat kort byggnadstid togs kraftstationen med dess c:a 400 meter långa tillloppskanal i bruk, och i april 1890 sattes de första maskinerna i gång i en för Sverige helt ny fabrikation. Vad som vid 1800-talets slut var obruten vildmark är nu ett blomstrande industrisamhälle av modernt snitt. Redan 1895 utvidgades företaget till att omfatta även tillverkning av linnevaror, och det är denna tillverkning som fört Oskarströms namn ut över landet. Den gråa linnenetotten blir i moderna maskiner till vacker, glänsande damast. Samhället räknar nu över 3.000 innevånare, de flesta direkt eller indirekt beroende av industrierna. Företagets nuvarande chef är Isac Wallberg, sonsons son till Slottsmöllans grundare.

Halmstads hamn. Kranarna tillverkade hos A.-B. Malcus Holmquist.

Fabriken i Nissaström.

Det vackra Tylösand, som vuxit upp till en av Europas mest mondäna badorter.

Under 1890-talets slut växte många industrier upp inte minst i Halland. Många av dessa hade inte livskraft nog att överleva 1900-talets våldsamma konkurrens och kunde ej följa med i utvecklingens och rationaliseringens tidevarv. Andra företag växte från en ringa början upp till att omfatta stora områden av den mänskliga tekniken, byggde samhällen och skapade kultur.

En av dessa industrier är A.-B. Malcus Holmquist, som har flera stora fabriker, och vars verksamhet omspannar väldiga områden. Firmans tillverkning inom järnbranschen omfattar en synnerligen mångsidig produktion — från lyftverktyg med vikt av 10-tal ton ned till småborrar om några gram.

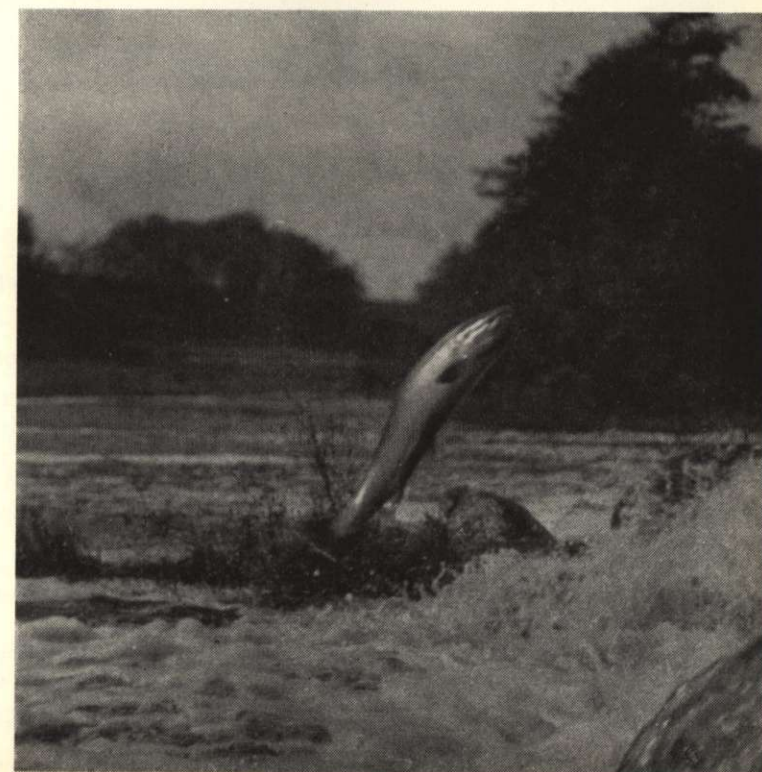
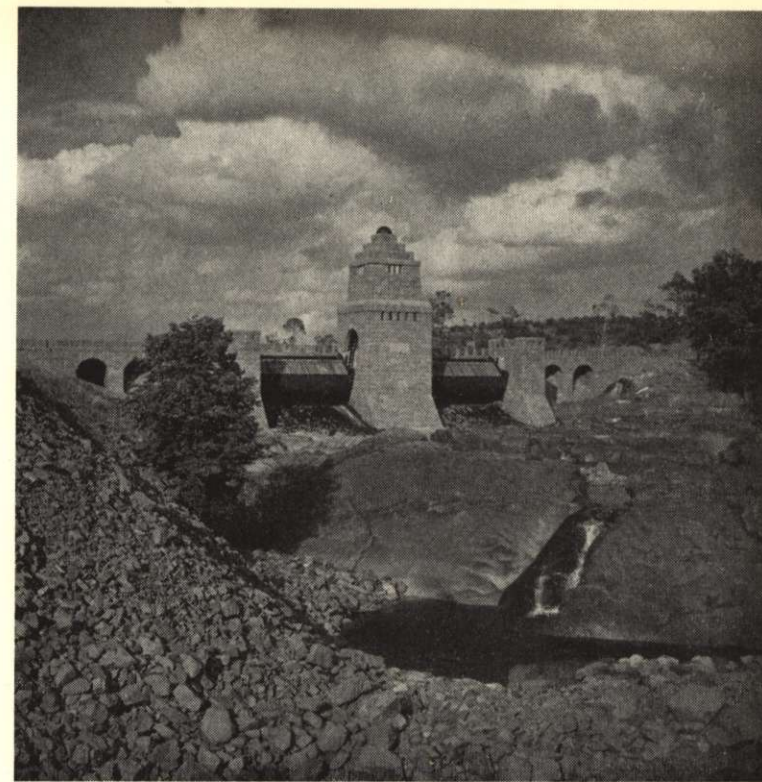
Bolaget äger även fabrik för tillverkning av filt för tekniska ändamål. Mycket av tillverkningen går på export, och Malcus Holmquist är känt och uppskattat över hela världen. Den som har största förtjänsten av denna väldiga expansion är firmans chef Edvard Berger, vilken i snart 40 år varit firmans ledare och primus motor.

En annan industri av senare datum är cykelfabriken Monark i Varberg. Firman har arbetat i 30 år, men det är de senare årens organisation, som skapat detta jätteföretag.

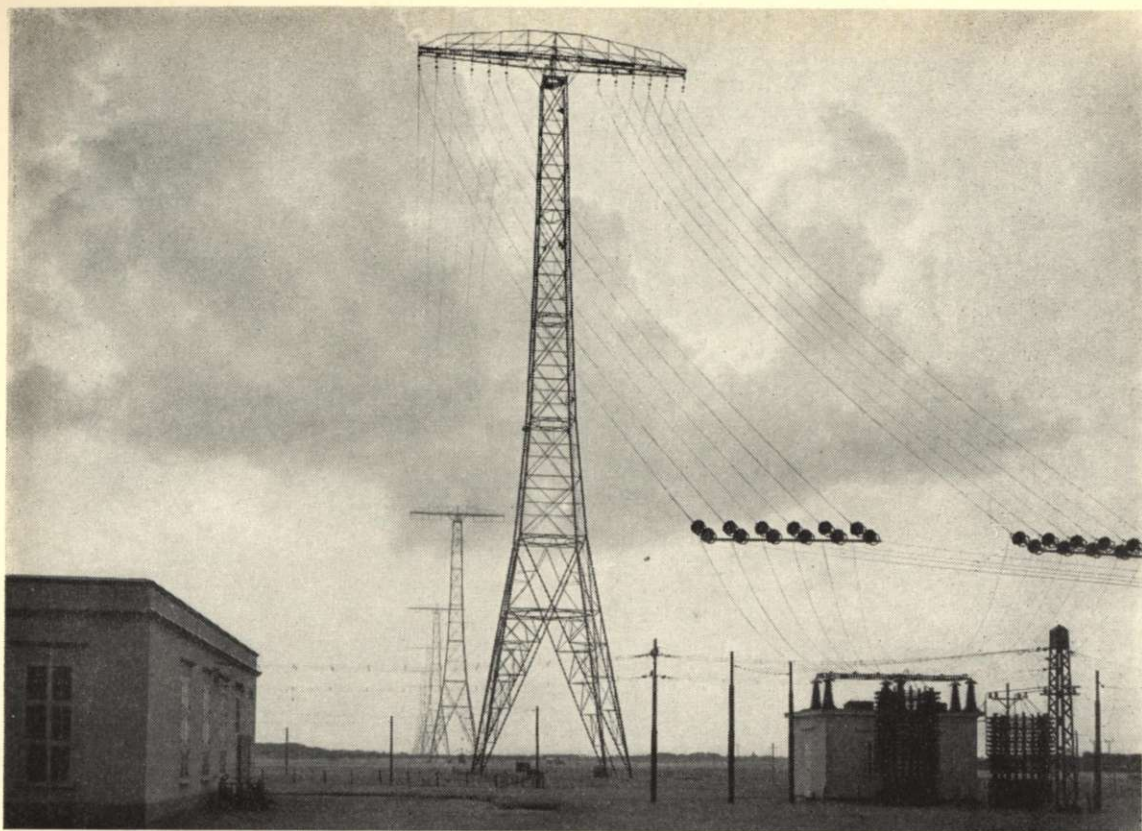
Ett halländskt företag, som i år kan fira 75-årsminnet av sin tillvaro och blicka tillbaka på en storartad utveckling under dessa år, är Östra Bryggeriet i Halmstad.

Det har varit föregångsmännens stora insats i den halländska industrien att med förståelse för samtiden arbeta för framtiden och att ha kunnat smidigt anpassa sig efter nya förhållanden och nya krav.

Där fordom laxarna hoppade på väg till sina lekställen ligga nu kraftstationer vid fallen i Hallands floder. — Karsefors kraftstation.

En flygande balmstadslax på samma plats som ovanstående bild visar i sitt nuvarande skick.

De smäckra masterna vid Grimetons radiostation, varje hallännings stolthet.

Vad som gjort Halland mest bekant för den stora allmänheten i vårt land är utan tvekan de milslånga mjuka sandstränderna och de salta vågorna längs kusten. Moderna badorter har vuxit upp och lockat väldiga skaror till rekreation och vila under vackra sommardagar. Varberg och Mellbystrand, Gottskär, Skrea strand och Frösakull är namn, som alla känner, och däremellan ligger många andra. Det vackra Tylösand har vuxit upp till en av Europas mest mondäna badorter.

*

Där fordom laxarna hoppade på väg till sina lekställen och fjällen glänste i solen likt diamantdiadem, där ligger nu kraftstationer vid fallen i Hallands floder. Romantiken och turistattraktionerna har fått maka på sig i en modern tid med nyktert tänkande. Laxen har försvunnit, men fallen levererar kraft och åter kraft. Enbart i Lagan utvinnes c:a 150.000 hästkrafter; det betyder ljus och kraft åt kanske miljontals människor i Sverige och Danmark.

Hallands fiskeriföreningar har gjort storstilade försök att rädda laxen. Kläckningsdammar har anlagts, och laxynglet vårdas tills det släppes ut på egen hand. Om detta räddningsarbete kommer att ge resultat får framtiden utvisa.

Anläggningarna vid Grimeton är varje hallännings stolthet och det med rätta. Radiostationernas smäckra master springer till synes vågsamt 130 meter upp i luften.

Sven A. Rydberg.

PRÄSTGÅRDAR OCH PRÄSTBOSTÄLLEN I HALLAND

De halländska prästgårdarna ha fått sin karaktär i mångt och mycket av landskapet och dess bebyggelse. På ett försynt sätt ansluta de sig till den ålderdomliga allmogebbyggelse, som ännu i våra dagar är så typisk för Halland. Det herrgårdsmässiga, högreständsbetonade, som utmärker så många prästgårdar i stora delar av vårt land, är här föga framträdande. Starkare kommer detta emellertid fram i hela anläggningarna, i trädgårdarnas yppighet och formrikedom. Den sydhalländska prästgården står också den skånska mycket nära.

Sambandet med allmogebbyggelsen är, naturligt nog, än starkare ifråga om prästboställena, varmed här avses icke allenast de från prästgårdarna efter 1910 avskilda ecklesiastika löneboställena, som i huvudsak fått övertaga prästgårdarnas gamla ekonomibyggnader, utan även de i Halland talrika hemman av ecklesiastik natur, där någon präst icke varit bosatt (löningshemman, änkesäten m. fl.) Hit böra även räknas klockargårdar och kyrkohemman.

Ehuru Halland har rätt många typiska prästgårdsanläggningar, är det förvånande hur få verkligt gamla byggnader som finnas bevarade. Detta hänger väl åtminstone delvis samman med byggnadssättet. Prästgårdarnas manhus timrades visserligen eller uppfördes i korsvirke men i övrigt byggdes husen mest i skiftesverk, eller som hallänningarna säga »på skrank», ett byggnadssätt, som ofta tarvade ombyggnader. De sammanbyggda, halmtäckta längorna voro även lätt övertända om elden kom lös.

Av landskapets sextio *prästgårdar* är det blott ett fåtal som häröra från tiden före 1800. Den år 1752 uppförda prästgården i Onsala torde vara den äldsta som med säkerhet kan dateras. Trots en genomgripande och i vissa avseenden mindre lycklig omdaning i sen tid bevarar byggnaden ännu till sitt yttre en omisskännlig prägel av sjuttonhundratals. Det höga valmtaket, som fått behålla sin ursprungliga form, saknar motsvarighet bland landskapets prästgårdar. — Till sin helhet väl bevarad är prästgården i Vessige, som av traditionen upp-

ges vara tvåhundra år. Sannolikt har byggnaden dock tillkommit först under 1700-talets slut.

Den förnämligaste 1700-talsanläggningen är emellertid manbyggnaden på det gamla biskopsprebendet Björkeris i Tölö, uppförd 1783—1784. Denna ståtliga byggnad intager självfallet en särställning. Tidigare har den huvudsakligen fått tjäna som biskoparnas sommarresidens, men är numera bostad åt pastoratets kyrkoherde. När prebendet indrogs var det icke långt ifrån att byggnaden nedrivits. Genom ingripande från personer, som hade förståelse för dess betydande kulturhistoriska värde — bl. a. riksantikvarien Curman —, blev den lyckligtvis räddad.

Ytterligare en eller annan prästgård med anor från 1700-talet torde kunna uppletas. Den till arrendatorsbostad numera degraderade komministerbostaden i Fjärås röjer sitt ursprung från detta tidevarv. Så torde även vara fallet med Vallda prästgård, som dock förändrats starkt till sitt yttre. En klok restaurering skulle här säkerligen kunna återskänka byggnaden mycket av dess ursprungliga prägel.

Det är emellertid 1800-talet som i huvudsak givit sin prägel åt de halländska prästgårdarna. Då tillkom en hel rad anläggningar i den typiska stilen: långsträckta, mestadels i en våning uppförda längor, till sitt yttre anspråkslösa, till sitt inre rymliga och trivsamma. Här var icke något knussel på utrymmen och räckte icke rummen till för de stora barnskarorna och de många tjänarna så fanns det flygelbyggnader att ta till. Rymliga voro också trädgårdarna. Det har alltid funnits stort intresse för hortikulturen hos prästerskapet och mycken möda har nedlagts för att förbättra och utvidga prästgårdsträdgårdarna. Den kände botanisten Per Osbeck hade under 1700-talet till och med anlagt en botanisk trädgård i Hasslöv.

Det skulle bli för vidlyftigt att här omtala alla de prästgårdar, som tillkommo under denna tid. Några exempel få vara nog. Från 1840-talet härstammar prästgården i Värö, som föregående år genomgick en omfattande och synnerligen lycklig restaurering. Från samma tid är Hasslövs prästgård, en av landskapets ståtligaste. Yngre äro prästgårdarna i Drängsered, Ränneslöv och Abild. Den sistnämnda tillkom så sent som 1882, då den gamla 1700-talsbyggnaden flyttades till Rävinge, där den ännu tjänstgör som manbyggnad å prästbostället. Det är överhuvudtaget förvånande hur sent den för 1800-talets slut eljest typiska smakförsämringen inträder. Men den uteblev tyvärr icke. Prästgårdarna i Veinge och Snöstorp — för att ta några exempel —

Vessige prästgård, som till sin helhet är väl bevarad, uppges av traditionen vara tvåhundra år, men har sannolikt tillkommit under 1700-talets slut.

visa alltför mycken släktskap med de förkättrade snickerivillorna. Och det begynnande 1900-talets »villabyggnader» ha bra litet samband med den halländska traditionen.

Såsom ovan antytts äro *prästboställena* i Halland talrika. Sammanlagt finnas omkring 160 bebyggda och särskilt brukade gårdar, var- till kommer ett stort antal mindre lägenheter och jordar. I huvudsak ha dessa jordar varit i kyrkans ägo ända sedan medeltiden. De representera i våra dagar ett jordkomplex med ett sammanlagt taxeringsvärde av i runt tal 6,5 milj. kronor. Huvudmassan av dessa prästboställen, de s. k. ecklesiastika löneboställena, som äro avsedda för prästerskapets avlöning, förvaltas numera direkt av pastoraten under kontroll av ecklesiastika boställsnämnder (i Halland tre stycken) och stiftsnämnd. Därjämte finnas åtskilliga andra hemman såsom klockarboställen och enskilda kyrkors hemman.

Abilds prästgård. Den för Halland typiska envåningslängan, uppförd så sent som 1882, skuggas av ett väldigt vådräd.

Prästboställena arrenderas ofta generation efter generation av samma släkt. Arvingarnas företrädesrätt till arrendet — optionsrätten — underlättar givetvis detta. Jag tror man vågar säga, att de halländska prästgårdsarrendatorerna i regel trivas väl och ha en känsla av att myndigheterna icke söka driva upp arrendena över vad som är skäligt. Det är också en osedvanlig styrka för hela systemet att myndigheterna veta, att de ha att göra med folk som känner sin samhörighet med gårdarna och därför också göra sitt bästa för jordens skötsel.

Till en arrendatorsbostad skall icke, såsom till en prästgård, höra trädgård. Det oaktat finns det små trädgårdar vid de flesta prästboställen. Säkerligen har länets hushållningssällskap under sin långa verksamhet härutinnan uträttat mycket. Överhuvudtaget vill hallän-

Manbyggnaden å Gödastorp nr 1, allmänt kyrkohemman i Skrea socken, har fått behålla sitt ålderdomliga utseende.

ningen ha snyggt och trevligt omkring sig, både utanför stugan och inne i densamma.

Hur skiftande bebyggelsen måste vara på landskapets många prästboställen förstår man därav, att det finns sådana med ett arrende på några hundra kronor årligen och det finns andra, där arrendet uppgår till flera tusen kronor. Det största bostället är Tollastorp i Asige socken med ett årligt arrende på omkring åttatusen kronor. De krav, som i våra dagar ställas på ett rationellt jordbruk har givetvis framtingat betydande om- och nybyggnadsarbeten. Trots detta finnas många ålderdomliga byggnader kvar. De gamla manhusen ha sålunda ofta bibehållits, även om övriga byggnader nybyggts eller moderniserats.

Gödastorps by i Skrea socken omfattar nio särskilda gårdar, alla av ecklesiastik natur. Flera av gårdarna ha kvar sina gamla halmtäckta

manbyggnader med kök, kammare, stuga och härbre. Gunnestorp i Lindbergs socken har ursprungligen varit komministerboställe, ehuru det nu är rätt länge sedan någon präst bodde där. Manbyggnaden är dock utan tvivel kvar från den tiden, även om den icke ger intryck annat än av ett vanligt allmogehus.

När det gällt att uppföra nya arrendatorsbostäder har man i vår tid alltför litet följt de riktlinjer, traditionen utstakat. Intet är mer främmande för Halland än de korthuggna miniatyrhus i två våningar på hög källarvåning, som man tyvärr så ofta får se i våra dagar. I Halland har man liksom i Skåne av ålder byggt på längden, icke på höjden. Det borde dock icke vara omöjligt, att vid nybyggnader i någon mån taga hänsyn till traditionen.

Den nya arrendatorsbostaden å Kyrkotorp i Älvsåker utgör ett försök att kombinera gammalt och nytt. Till sitt yttre har byggnaden fått behålla den halländska typen, till sitt inre är den emellertid fullt modern. I detta fall har stiftsnämnden anlitat en arkitekt med förståelse för ortens gamla byggnadsformer. Men i regel anlitar man inga arkitekter på landsbygden. Och landsbygdens folk föredrager i våra dagar »villor» framför sina gamla hus. Därför blir man också så ofta förskräckt över den provkarta på dåliga hus, som landsbygden har att uppvisa.

Genom århundradens växlande öden har kyrkans fastighetsbestånd hållits samman. Det har utgjort en av grundförutsättningarna för prästerskapets existens. Den kyrkliga jorden och den bebyggelse, som hör samman därmed, representerar emellertid en betydande tillgång även ur en annan synpunkt än den kyrkliga. Mångenstädes är kyrkans jord belägen i samhällenas eller byarnas hjärtpunkter. Hur denna jord disponeras och hur bebyggelsen därå regleras kan icke vara likgiltigt för hembygdsvården. De möjligheter, som här finnas att utöva en föredömlig verksamhet, böra icke lämnas oprövade. I ett landskap som Halland synas förutsättningarna för en sådan verksamhet särskilt gynnsamma.

F. Wildte.

TVÅ UNGDOMSORGANISATIONER I HALLAND

När *Jordbrukareungdomens förbund* (J. U. F.) för 20 år sedan bildades fick den nya organisationen inom vårt län sin start i södra Halland, där Mellby avdelning bildades år 1919. Sedan spred sig rörelsen norrut och har nu fått en ganska god utbredning. Antalet medlemmar uppgår till c:a 2.000, fördelade i ett 30-tal avdelningar.

Allt efter som rörelsen utvecklades, framkom snart kravet på lämpliga samlingslokaler på landsbygden. De nybildade avdelningarna fingo därför ofta som en av sina första stora arbetsuppgifter taga initiativet till uppförandet av bygdegårdar i sina respektive hemsocknar. Där inte någon J. U. F.-avdelning arbetat, har det varit andra ungdomsföreningar, framför allt de politiskt betonade, som tagit hand om bygdegårdsfrågan.

J. U. F. vill i första hand vara en landsbygdens bildningsorganisation. Genom sin neutralitet i religiösa och politiska frågor har den möjlighet att rekrytera sin medlemsstock ur alla läger. Arbetsområdet är mångskiftande. Här gå den praktiska verksamheten och studiecirkelverksamheten hand i hand. Den förra tar sig uttryck dels i ungdomarnas ekonomiska företag, dels i tävlingar i olika grenar såsom plöjning, mjölkning, prydighet kring hemmet, hemslöjd och många andra.

I allmänhet är det de yngsta årsklasserna, som inom juniorklubbarna ägna sig åt de ekonomiska företagen. Pojkar eller flickor i de första tonåren arrendera ett stycke jord av sina föräldrar eller målsmän för att odla en gröda och på eget ansvar sköta densamma.

De flickor, som tillhöra klubbarna, samlas några gånger under sommarens lopp till s. k. kursdagar. Dessa ledas av J. U. F:s kvinnliga konsulent och hållas i allmänhet i hemmen. Kurserna avse att lära klubb flickorna att genom konservering och matlagning tillvarata de olika slagen av köksväxter. Men dessutom är det många för lanthushållet aktuella spörsmål, som komma till behandling vid dessa kursdagar.

Av de olika tävlingsgrenarna är det särskilt »prydlighet kring hemmet», som anknyter till hembygdsvården. Genom denna tävling har mången kommit till insikt om att man med skäligen enkla medel och utan allt för stora kostnader kan ordna sin trädgård så att den väl passar in i omgivningen. Hela landskapsbilden har tack vare detta fått en mera tilltalande prägel.

Samtliga övriga tävlingsgrenar ha säkerligen kraftigt bidragit till att höja intresset för jordbruksyrket, som därigenom också fått ett bättre anseende utåt. Att man förut sett ned på jordbrukets utövare har måhända delvis berott på dem själva. För den nya jordbrukargenerationen framstår det därför som en mycket angelägen uppgift att inför andra samhällsklasser söka hävda sitt yrkes anseende och betydelse. I denna sak har många goda krafter på den svenska landsbygden medverkat och resultatet har blivit påfallande gott.

Den rent ideella sidan av J. U. F:s verksamhet är även den av mångskiftande natur och blir självfallet beroende av skilda lokala förhållanden.

Genom samarbete med Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur har man inom flera J. U. F.-avdelningar intresserat sig för de gamla, vackra folkdanserna och bildat särskilda folkdanslag. Tack vare det stora intresse, som intendenterna för våra museer visa när det gäller att söka rätt på de gamla bygdedräkterna, har det lyckats folkdansen att skaffa just de dräkter, som äro typiska för bygden.

Med länets hemslöjdsförening har sedan många år ett intimt samarbete pågått, och med dess hjälp har en mångfald J. U. F.-avdelningar kunnat anordna kurser i såväl vävning som växtfärgning. Härigenom har självfallet intresset för hemslöjden i hög grad stimulerats. Även inom andra områden har detta samarbete lämnat rika frukter. Sålunda anordnades i höstas på Halmstads museum en spånadstävlan, för övrigt den första i sitt slag här i Halland. Denna tävlan väckte stor uppmärksamhet och visade att den gamla spinnkonsten ingalunda är bortglömd i vår provins.

I våra dagar, när samarbetstanken allt mer tränger in bland våra jordbrukarekretsar, har J. U. F. en stor uppgift att fylla. I föreningsgarna fostras ungdomen till gott kamratskap och sammanhållning; jordbrukets ekonomiska och fackliga spörsmål bli föremål för överläggningar. Men främst söker man genom studiecirklar och kurser förskaffa sig kunskaper i aktuella frågor. En kunnig och intresserad jordbrukareungdom, som väl förstår sitt yrkes många svårigheter,

Pojkar och flickor arrendera ett stycke jord av sina föräldrar för att odla en gröda och på eget ansvar sköta densamma.

men söker medel för att bemästra desamma, är utan tvivel en av vårt lands största tillgångar.

Lars Andersson.

Svenska landsbygdens ungdomsförbunds (S. L. U.) arbete i Halland omspanner en tidrymd av nära 20 år. De första lokalavdelningarna bildades i Slöinge och Årstad—Skrea i februari år 1919. Lite längre fram på våren tillkommo avdelningar i Ljungby—Alfshög, Gellinge, Krogsered och Knäred.

Så gick den första kamptiden under smärre landvinningar. Den 27 juli 1919 bildades Hallands distrikt av S. L. U. vid ett möte i Heberg. Då funnos åtta avdelningar. De senaste årens siffror visa att tillströmningen av ungdom alltså sker med oförändrad styrka. 1936 funnos

5.003 medlemmar. I skrivande stund är medlemssiffran inte slutjusterad för 1937, men den ligger gott och väl 300 över 1936 års resultat. Om föret var trögt i portgången, har det gått så mycket raskare sedan.

S. L. U. arbetar på många fronter. En punkt i grundprogrammet må citeras: »S. L. U. vill genom ett kraftigt bedrivet inre fostringsarbete utbilda och utveckla jordbrukarungdomen till kunniga och dugande medborgare samt till verksamma kämpar för jordbrukets och landsbygdsbefolkningens höjande.

Mycket tidigt stod det klart för distriktets ledning, att S. L. U. och dess idéer äro ouplösligt förbundna med det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. År 1921 bifölls på distriktsstämman en motion om åtgärder för att få till stånd frivillig studieverksamhet i cirkelform inom distriktet. Fältet var ingalunda lättodlat. Det rörde sig dock framåt, och Halland låg i täten jämfört med andra distrikt i landet. Likaså upptogs på ett mycket tidigt stadium biblioteksverksamheten. Studieverksamheten utvecklades år från år och så småningom stod det klart för hallänningarna, att denna form av ungdomsarbete skulle bättre främjas, om ett särskilt, från S. L. U. frigjort förbund, tog hand om densamma. Från S. L. U. i Halland fördes den tanken fram och resulterade i att Svenska landsbygds studieförbund bildades 1930. S. L. U. i Halland kan alltså sägas ha stått fadder till den riksorganisation för folkbildningsarbetet på svensk landsbygd som heter S. L. S.

Ett annat betydelsefullt steg av uteslutande lokalt värde tog S. L. U. år 1926, då distriktet verksamt bidrog, i samarbete med andra organisationer, till tillkomsten av Hallands folkbildningsförbund. Att gå närmare in på hur det frivilliga studiearbetet på Hallands landsbygd har utvecklats under S. L. U:s hägn under senare år, fast i S. L. S. regi, låter sig här inte göra. Dock skall nämnas som ett exempel att i en enda liten skogsbygdssocken finnas 5 studiecirkelar. Inom cirkelarna läses många olika ämnen från jordbruksekonomi och gödsellära till litteraturhistoria och filosofi.

Under de senare åren har en annan gren av föreningsverksamhet arbetats fram inom distriktet med lavinartad fart, nämligen den praktiska tävlingsverksamheten. Dess betydelse för jordbrukareungdomens utbildning till kunnigt och dugande yrkesfolk erkännes av alla auktoriteter. 1936 anordnades sålunda inom S. L. U. i Halland 108 praktiska tävlingar av skilda slag, såsom i plöjning, mjölkning, djurbedömning, hästuppvisning, rotfruktsodling, köksväxtodling, prydnad kring hemmet etc. För år 1937 torde siffran komma att närma sig 150. Här-

vid är att märka att distriktet skapat detta, rent praktiskt sett ytterst värdefulla system för ungdomens skolning, utan att ha tillgång till ungdomskonsulenter och utan att erhålla statsanslag till arbetet. På grund av S. L. U:s politiska prägel kan statsmedel till arbetet inte erhållas. Denna omständighet bevisar att förmåga till krafttag och vilja att övervinna svårigheter inte saknas hos ungdomen på Hallands landsbygd.

Här har nu berörts två av de viktigaste grenarna av den halländska S. L. U.-rörelsens arbete. Två vägar på vilken ungdomen går fram i sin strävan för fackmässigt och allmänt kulturellt fostringsarbete. Dessutom finnas ett otal andra viktiga arbetsuppgifter, som alla ha sina entusiastiska förkämpar bland ungdomsskarorna. Under de gångna åren har trots ekonomiska svårigheter ett stort antal utmärkta och ändamålsenliga samlingslokaler, bygdegårdar, tillkommit på S. L. U:s initiativ. Varje sådan bygdegård har sin stora betydelse inte blott för den organisation, som skapat fram den utan för hela den bygd, där den utgör en central punkt för ideellt och allmänt kulturellt arbete.

Då man gör en snabbskiss av halländsk S. L. U.-rörelse får man inte heller glömma ungdomens arbete på amatörteaterns område och den verksamhet, som bedrivs för att ge ungdomen på landsbygden tillfälle till goda och förädlande nöjen. Ett stort antal avdelningar ha teaterklubbar anslutna till Amatörteaterns riksförbund. På detta område sker just nu en nyorientering mot bättre och mera givande verksamhet.

Nyorientering kan man för övrigt säga kännetecknar arbetet på alla fronter. Inom den yttre ramen arbetas målmedvetet på att skapa en kvalitativt sett fullödiga och fullvärdiga verksamhet. Hallands S. L. U.-ungdom betraktar inte sin föreningsskapelse som något fullkomnat varken kvalitativt eller kvantitativt. Den är besjälad av en ärlig vilja att bygga vidare på det som redan är gjort. Den tänker stort om sin organisation och drömmer om att göra den ännu starkare, mera givande och gagnarik än den hittills varit, till direkt nytta för sig själv och till indirekt nytta för hela samhället; så sant som detta behöver en kunnig, dugande och om sitt ansvar för nutid och framtid medveten jordbrukareungdom, som kan fatta ett fast tag i plogskalmnen, när de äldres händer domna.

Ivar Pettersson.

HALLANDS SKOLMUSEUM

Sedan 1931 äger Halland ett eget skolmuseum i Halmstad. Detta vill i möjligaste mån ge en åskådlig framställning av hur landskapets skolväsen utvecklats genom tiderna. Det är till tillkomsttiden det tredje i vårt land.

Det var folkskollärare A. E. Rittfeldt, Halmstad, som 1929 tog initiativet till museet. Vid ett sammanträde med Halmstadskretsen av Sveriges allmänna folkskollärareförening föreslog denne, att kretsen skulle i samarbete med övriga kretsar av samma föreningar inom länet söka få till stånd ett skolmuseum i Halmstad. En kommitté tillsattes och denna skaffade för ändamålet synnerligen lämplig lokal i Västra folkskolans vindsvåning, vilken kostnadsfritt upplåtits av Halmstads folkskolestyrelse. Lokalerna utgöras av tre mindre salar för den skolhistoriska avdelningen och en större sal för modern skolmateriel, skolmöbler, skolböcker, kartor o. s. v. Därtill kommer ett mindre rum för museets bibliotek och arkiv. Kommittén har även uppsparat och insamlat de gamla inventarierna från folk- och småskolor inom södra Halland. Man har efter skriftliga förfrågningar hos skolråden i samtliga församlingar gjort en formlig inventering av skolorna inom nyssnämnda del av länet söder om Falkenberg. De sammanbragta föremålen ha därefter ordnats av tecknaren av dessa rader med biträde av folkskollärare A. L. Hallander. Man har därvid lyckats ordna tre skolsalar representerande tre olika epoker i skolväsendets utveckling: början, mitten och slutet av 1800-talet.

Första salen innehåller de äldsta fynden. Bland dessa märkes en kista från Ahla, Laholms landsförsamling. Den är grant bemålad med blommor och inskription, som anger, att kistan tillhört skolroten och sålunda en gång i tiden använts av de ambulerande skolmästare, som drogo från gård till gård och spridde upplysning. Salen inrymmer dessutom den äldsta i länet kända skolinredningen, där barnen fingo sitta på små trebenta stolar icke olika dem, som i allmänhet torde ha använts av äldre tiders skomakare. Inventarierna utgöras ytterligare av två långbord och en enkel kateder. På väggen finna vi den praktiska och nu återigen modern vordna kulramen. Salen inne-

håller även en del demonstrationsmateriel, som åskådliggör träslöjdens utveckling. En liten vävstol från Eldsberga visar, att kvinnlig slöjd varit ett faktum redan för över femtio år sedan.

Nästföljande sal ger en bild av skolsalen på den tid, då Lancaster-metoden användes inom skolväsendet. En mängd undervisningstabeller ger god inblick i växelundervisningens system. Skolan indelades då i klasser och dessa i avdelningar, var och en med sin särskilda kurs. Då barnantalet i en sådan skola var mycket stort, ofta långt över hundra, är det självfallet, att läraren ej kunde medhinna att själv undervisa alla avdelningarna. Ur de högsta avdelningarna uttogos s. k. monitörer, det vill säga barn, som blevo ett slags underlärare. Väggarna i salen voro kantade med halvcirkelformade järnringar. Inuti en sådan ring stod monitören och förhörde den avdelning, han fått i uppdrag att sköta. När avdelningens arbete var utfört, meddelade han läraren detta genom den s. k. telegrafan, även sådan finnes företrädd i denna skolsal i museet. Vid ena väggen i salen finnas fyra vändbara tavlor, på vilkas ena sida står ordet »ute» och på den andra »inne». Användningen av dessa tavlor var följande. När ett barn behövde eller ville gå ut reste det sig och lyfte upp handen. I regel skulle högst fyra barn på en gång få vara ute. Barn, som erhöll tillåtelse att gå ut, skulle vid utgåendet vända en av de fyra tavlorna vid dörren, så att ordet »ute» riktades mot rummet, och när det återkom, vände barnet samma tavla än en gång, så att läraren läste ordet »inne». Därvid fuskades nog åtskilligt.

Den sista skolsalen för oss fram till tiden inemot sekelskiftet. Här är inredningen icke så enhetlig som i Lancastersalen. Man har här sökt samla olika övergångsformer av skolbänkar och annan inredning.

Här se vi, hur de gamla långbänkarna började försvinna och ersättas med tvåsitsiga bänkar. Samlingen visar ett flertal olika bänktyper, från den förkortade långbänken till den bänktyp, som ännu användes.

Förutom ovan beskrivna historiska avdelning inrymmer skolmuseet en modern avdelning, som upptager undervisningsmateriel av modernaste typ. Denna avdelning är tänkt såsom en tillgång för folkskolans målsmän, som här ska ha möjlighet att vid nyanskaffningar se det modernaste inom varje område. Det är sålunda en synnerligen praktisk avdelning, som hälsats med tillfredsställelse av många skolmän.

Erik Salvén.

VÄGARNA OCH DE FASTA FORNMINNENA I HALLAND

På grund av bilismens kraftiga utveckling i vårt land har vägförbättrandet fått en för endast några årtionden tillbaka knappast anad omfattning och vägväsendet måste rätta sig efter de nya förhållandena. Vägar rätas och breddas, där de icke helt nyanläggas. Att alla dessa arbeten på sina håll måste komma i kontakt med fasta fornlämningar är självfallet. För att inom Halland åstadkomma erforderlig samverkan mellan vägväsendets och fornvårdens representanter till förekommande av opåkallad åverkan av fasta fornlämningar har länsstyrelsen i Hallands län i skrivelse till riksantikvarieämbetet d. 5 mars 1936 framlagt förslag till vägärendenas handläggning. Dettas innehåll är i huvudsak följande.

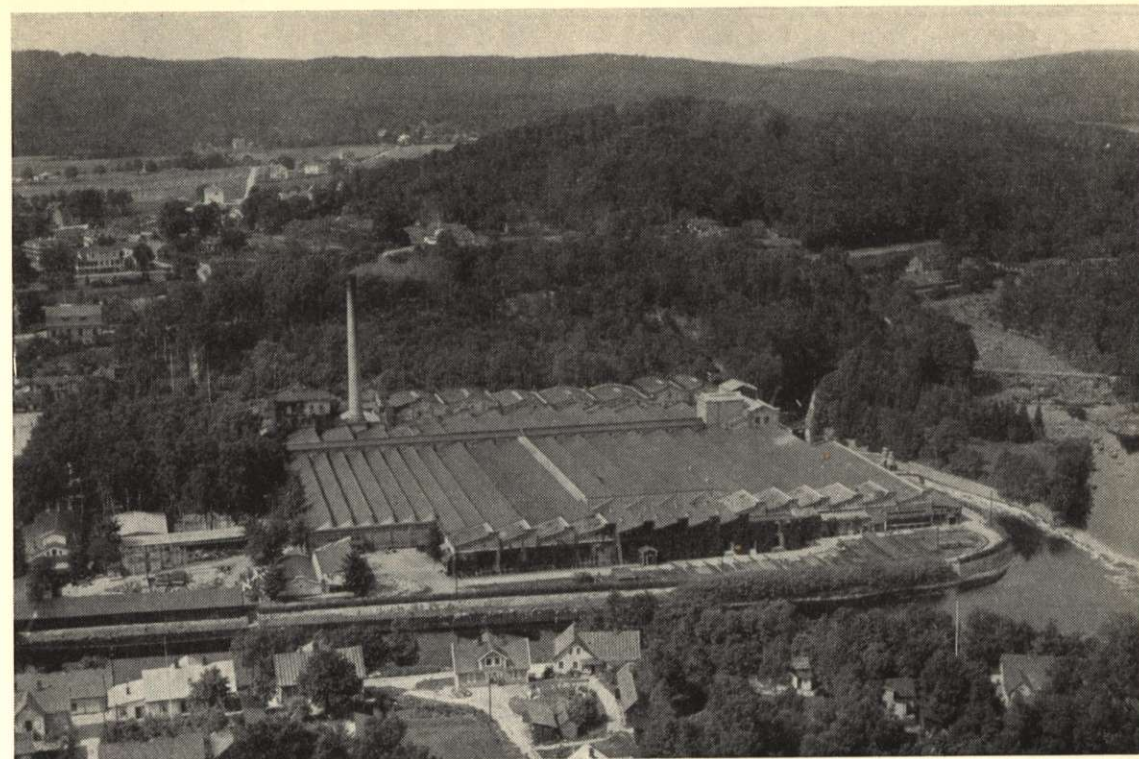
I alla på länsstyrelsens prövning beroende vägärenden, i vilka rubbning av fast fornlämning ifrågasättes, lämnar länsstyrelsen riksantikvarieämbetet tillfälle att avgiva yttrande, innan ärendet avgöres, varjämte länsstyrelsen, sedan beslut meddelats om utförande av vägföretag, som medför rubbning av sådan fornlämning, gör anmälan till Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien om förhållandet med anledning av föreskrifterna i § 5 i förordningen angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande d. 29 november 1867. Härvid fogar länsstyrelsen ett exemplar av beslutet, vilket samtidigt tillställs riksantikvariens ombud i länet. Angående behandlingen av på länsstyrelsens prövning beroende ärenden om anläggning eller omläggning av allmän väg framlägger länsstyrelsen förslag till ordning för vägärendenas handläggning, som i möjligaste mån säkerställer fornlämningarna mot fara för ändamålslös skadegörelse. Enligt förslaget inrymmas i förevarande syfte vissa allmänna föreskrifter i av länsstyrelsen utfärdade förordnanden dels av förrättningsman för uppgörande av arbetsplan för ifrågasatt vägföretag och dels av förrättningsman för verkställande av s. k. renstakning av vägföretag, vars utförande ålagts vägdistrikt. Dessa föreskrifter utgöres bl. a. av tillkallande av

riksantikvariens ombud i länet att närvara vid förrättningen för att efterse, huruvida vägföretaget kan komma att beröra fast fornlämning, och att tillsammans med förrättningsmannen och vägingenjören, där denne icke själv är förrättningsman, överlägga om utvägar att såvitt möjligt skona fornlämning, som hotas av vägföretaget. Genom nyssnämnda föreskrifter skall enligt länsstyrelsens förslag det även åläggas förrättningsmannen bl. a. att, där han funnit sig nödsakad att föreslå sådan sträckning av vägen, som medför rubbning av fast fornlämning, särskilt omnämna detta förhållande i det till arbetsplanen hörande betänkandet resp. i renstakningshandlingarna och att utmärka varje sålunda av vägföretaget berörd fornlämnings läge å ritningarna samt att vid betänkandet resp. renstakningshandlingarna foga av riksantikvariens ombud tillhandahållen avbildning av och beskrivning över fornlämningen. På detta sätt vinnes säkerhet för att även spörsmålet om av vägföretag hotad fornlämnings bevarande blir prövat jämsides med själva vägfrågan av alla de myndigheter, inberäknat riksantikvarieämbetet, vilka skola höras i ärendet. Länsstyrelsen framlägger därefter tre detaljerade förslag till tillägg till väg- och vattenbyggnadsstyrelsens formulär n:r 1, 23 och 22, vilka såväl vägingenjören som riksantikvariens ombud i länet ha tagit del av och förklarat sig helt gilla desamma.

I skrivelse till länsstyrelsen d. 24 mars 1936 har riksantikvarieämbetet förklarat förslagen vara synnerligen lämpliga och att ämbetet för sin del livligt tillstyrker den närmare utformningen av förslagen till tillägg till de nämnda formulärens.

Länsstyrelsen har d. 21 oktober 1937 fastställt och därefter alltjämt tillämpat den ordning för vägärendenas handläggning, som länsstyrelsens ovannämnda till riksantikvarieämbetet avgivna förslag innefattar, vilken ordning på flera sätt visat sig vara synnerligen fördelaktig.

Erik Salvén.

Flygfoto Aero Materiel L/1777.

Oskarströms

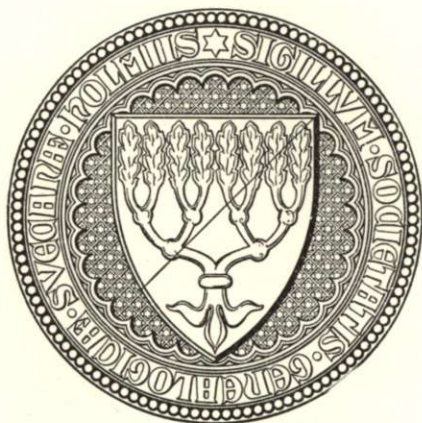
Handdukar • Borddukar • Servetter

Förnämliga hellinnekvatiteter i utsökta, moderna mönster.

Till salu i varje välsorterad vitvaruaffär
i landet.

Oskarströms Linnefabrik - Oskarström

Låt utforska Eder släkt eller gård!

Släktforskning är på modet. Säkert önskar också Ni veta mera om de män och kvinnor, som givit Eder livets gåva, kropp och själ, den sunda fysiken, likaväl som Eder begåvning och Edra anlag.

Svenska Släkt Institutet har upprättat Skandinavians största central för släktforskning, gårds- och alla slag av arkivforskningar. Vi åtaga oss ävenledes att fullfölja och komplettera tidigare gjorda anteckningar.

Det är icke en dag för tidigt att låta oss göra Eder släktforskning redan nu, innan anteckningarna kanske genom någon våda blivit förstörda. Ring el. skriv oss i dag o. begär närmare upplysningar.

SVENSKA SLÄKT INSTITUTET

Kungsgatan 37, Stockholm
Telefon 117770, 117775
Medlem av Samf. f. Hembygdsvård

BERÄTTELSE

över Samfundets för Hembygdsvård verksamhet
under år 1937.

År 1937 har varit ett rikt givande och framgångsrikt år för Samfundet för Hembygdsvård. Verksamheten har växt ut efter de riktlinjer, som utstakades föregående år, och organisationen har givits fastare former.

Genom de erfarenheter, som vunnits under året ha Samfundets uppgifter och arbetssätt på ett naturligt sätt växt fram och vunnit stadga. Arbetet har nästan helt stått i den fria, folkliga hembygdsrörelsens tjänst under samarbete med bl. a. den officiella kulturminnesvården. Det är uppenbart, att vi här stå inför en viktig arbetsfördelning. Kulturminnesvården har skapat sin egen form, där de statligt understödda och fackmässigt skötta museerna och de rent vetenskapliga uppgifterna dominera. Hembygdsvården, inriktad på aktuellt kulturskapande i samband med särskilt folkbildning och skola, har fått sin egen uppgift, vars viktigaste kännetecken är det frivilliga arbetet, fullföljandet av hembygdsrörelsens folkliga linje.

Samfundet vill främja och samla denna aktuella hembygdsrörelse och vara en plattform för dess mångskiftande intressen. Det ingår som en viktig del i detta program att skapa en gemensam upplysningscentral och en studieledning samt att förmedla hembygdsforskningens rön till lekmannen.

Upplysning och propaganda.

Upplysningsverksamheten har fortsatt enligt Samfundets nya riktlinjer. Härvid har framför allt samarbete inletts med landsbygdens studieorganisationer och ungdomsföreningar samt de hembygdsföreningar, som varit inriktade på aktuell hembygdsvård. Studieplaner, litteraturanvisningar och allmänna råd har lämnats till omkring 200 föreningar och enskilda. Råd-

givningen har i allmänhet gällt olika former av hembygdsstudier och hembygds-skildringar samt aktuell hembygdsvård. Sekreteraren har företagit ett stort antal resor över hela landet och därvid hållit föredrag, meddelat personliga informationer samt överhuvud taget sökt väcka intresse och stöd för Samfundets verksamhet.

Konsulent Sven A. Rydberg har dessutom för Samfundets räkning berest landsbygden under större delen av året och därvid värvat nya medlemmar till Samfundet, hållit ett stort antal föredrag och knutit förbindelser mellan Samfundet och en rad föreningar och enskilda.

Samfundet har under 1937 erhållit ett 50-tal nya ombud och Ortsrepresentanter, vilka var och en på sin ort arbeta för Samfundets syften och stå Samfundet till tjänst med erforderliga uppgifter. Denna ombudsorganisation, som redan visat sig värdefull, utökas oavbrutet för att Samfundet skall komma i närmare kontakt med sina arbetsområden i landsorten. Till vägledning för ombuden har utarbetats en broschyr »Samfundet för Hembygdsvård. Mål och medel. Instruktion för ombud», innehållande en kort redogörelse för Samfundet och dess syften jämte en allmän instruktion för ombuden.

Samarbetet med skolans män har under året utvidgats. Samfundets pedagogiska råd, som består av 15 representanter för ledande skolmän och hembygdsvårdare, har diskuterat och planlagt läseböcker i hembygds-kunskap för olika landskap samt hembygds-filmer, ett arbete, som fullföljes inom sekretariatet. En större hembygds kurs för lärare har under sommaren hållits i Simrishamn. Kursen, som framför allt avsåg att ge positiva instruktioner för lärarna i ämnet hembygds kunskap, omfattades med stort intresse och gav rikt utbyte.

Samfundet har dessutom genom föredrag eller uppläggning av program medverkat vid ett 20-tal kurser och hembygdsmöten.

Samfundet har givit råd och utarbetat program för upptagning av hembygdsfilmer. Smalfilmer av denna typ har upptagits bl. a. på Gotland, i Skåne och Hälsingland. Arbetet med den större serien hembygds- och landskapsfilmer har påbörjats, varvid en del landskapsbilder upptagits på bredfilm i Hälsingland. Denna filmning kommer att fortsättas under innevarande år.

Publikationer.

Genom Samfundets kraftiga utveckling har fr. o. m. 1937 årspublikationerna Tidskrift för hembygdsvård och Årsbok för hembygdsvård utgått i en från 5.000 till 9.000 utökad upplaga. Publikationerna ha redigerats av Samfundets sekreterare. Ett stort antal särtryck ha gjorts av viktigare uppsatser. Årsboken ägnades Skåne och skånska hembygdsfrågor med anledning av årsmötets förläggande till Simrishamn (redogörelse för årsmötet och hembygdsdagarna återfinnes i häfte nr 5 av Tidskrift för hembygdsvård). Av årsboken trycktes en separat upplaga, som under titeln »Österlen» distribuerades av Gleerups Universitetsbokhandel.

Genom Samfundets vidgade verksamhet och starkt ökade medlemsantal har behovet av ett särskilt medlemsblad gjort sig påmint. Detta har kunnat förverkligas genom ett under 1937 inlett samarbete med Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur. I samarbete med denna organisation kommer under detta år att utgivas en särskild tidning, Hembygden, som utgår gratis till Samfundets medlemmar. Genom denna sammanlagning skapas ett gemensamt, slagkraftigt organ med stor spridning bland den ungdom, som är intresserad av hembygdsvård. Begynnelseupplagan är 16.000 exemplar.

Under året har, särskilt i samband med byggmästarkurserna, försålts framför allt »Ritningar till Lantmannabyggnader», »Gravkonst», och »Typritningar till hus med smålägenheter». »Egnahemsboken» försäljes icke vidare genom Samfundet.

Foto- och klipparkiv har utökats och

fått särskild lokal, där uppordningen sker enligt ett överskådligt system. Det fotografiska arkivet har ökat med omkring 1.000 bilder och 300 ljusbilder.

Byggnadskurser.

Under 1937 ha sex korta byggmästarkurser hållits i enlighet med den av Kungl. Skolöverstyrelsen godkända normalplanen och i samarbete med resp. hushållningssällskap, nämligen i Örebro, Eskilstuna, Storuman, Skellefteå, Malung och Linköping. Såsom lärare vid dessa kurser ha tjänstgjort arkitekterna Birger Borgström, Nils G:son Friberg, Ernst Auby och Olof Stylin, jordbrukskonsulenterna August Ekström, A. Norrgård, direktör Einar Engström, byggnadskonsulent Sven Torgersruud, hemkonsulent Rut Wallensteen, egnahemskonsulent K. Lundström, länsträdgårdsmästare Fordner, sekreterare Knut Augustinsson, agronom V. Mattsson samt fil. dr John Nihlén. Av Kungl. Skolöverstyrelsen utsedda inspektörer ha varit: för kursen i Örebro: lektor G. E. Nordberg; för kursen i Eskilstuna: rektor M. Grenander; för kursen i Storuman: baningenjör kapten Martin Kihlgren; för kursen i Skellefteå: rektor E. O. Åström, för kursen i Malung: rektor Gunnar Furuland och för kursen i Linköping: rektor Nils Th. Wallander.

Dessutom har en liknande kurs med privat anslag hållits i Karsjö, Hälsingland, under samverkan med Gävleborgs läns Hushållningssällskap, Gästrike-Hälsinge Hembygdsförbund och Karsjö Hembygdsförening. Ledare voro fil. dr John Nihlén och arkitekt Torsten Stubelius. Vid kursen medverkade bl. a. länsintendent Ph. Humbla, arkitekt H. Juneus och artisten Bertil Damm. Vid kursens avslutning medverkade bl. a. landshövding Sven Lübeck. Antalet kursdeltagare var 24.

Vid Samfundets byggmästarskola på Hvilan, vars föreståndare är fil. lic. Fritiof Hazelius, pågick den elfte årskursen under tiden 11 januari—8 april 1937 med 18 elever. Lärare vid skolan ha varit: arkitekt Gottfried Beijer (lantmannabyggnader), fil. mag. Gunnar Christoffersson (gymnastik), fil. lic. Fritiof Hazelius (svenska byggnadsskickets

Läskedrycker, Vichyvatten, Sodavatten, Kvalitets-Pilsner

APPELTOFFTSKA BRYGGERI A.-B. — HALMSTAD

FALKENBERGS
SPARBANK

GRUNDAD ÅR 1865

AKTIEBOLAGET
JOHAN NILSSON'S
ved-, kol- & byggnadsmaterialaffär

HALMSTAD
Tel. 3600 växel

Östra Bryggeriets
välkända tillverkningar
rekommenderas

Telefon: Halmstad 304 - Varberg 205 - Laholm 76

historia med hembygdsvärd), fil. kand. Olof Levander (svenska språket med affärsskrivning, bokföring och yrkeslagstiftning), arkitekt Helmer Persson (byggnadslära med byggnadsritning), arkitekt Torsten Roos (byggnadslära med byggnadsritning) samt fil. dr Gösta Sjöström (matematik och fysik).

Av Skolöverstyrelsen utsedd inspektor för byggmästarskolan har varit f. d. rektor fil. dr E. Ingers.

Av Skolöverstyrelsen utsedd inspektor för yrkesutbildningens ekonomiska förvaltning har varit kommerserådet Axel F. Enström.

Byggnadsbyrå.

Samfundets byggnadsbyrå har t. o. m. den 30 november 1937 föreståtts av arkitekt Birger Borgström. I samband med en utvidgning och omorganisation av byggnadsbyrå utlystes platsen som föreståndare för byggnadsbyrå till ansökan ledig. Bland 15 sökande valdes arkitekt Ernst Auby. Föreståndaren tillträdde sin tjänst den 1 december. Byggnadsbyrå, som härigenom fått en helanställd föreståndare, kommer hädanefter att sköta även planläggningen av de ambulerande kurserna.

Av arkitekt Ferdinand Boberg har Samfundet erhållit ett stort antal teckningar och akvareller av äldre byggnader i olika delar av landet. En del av dessa teckningar, de från Västmanland och Gotland, ha gjorts under resor i Samfundets tjänst, varvid arkitekt Boberg avbildat sådana byggnader, där saneringsmöjligheterna samtidigt undersökts av medföljande tjänsteman från Samfundet.

Beträffande frågan om ökat skydd för kulturhistoriskt värdefulla byggnader m. m. må erinras om den hänvändelse Västsvenska Hembygdsnämnden gjort till Samfundet »att Samfundet ville på lämpligt sätt söka verka för en anslutning i denna fråga jämväl från rikets övriga organisations». Samfundet har tillmötesgått denna anhållan och i skrivelse till anslutna hembygdsorganisationer inhämtat deras åsikter om dylikt lagskydd. Under året har svar

ingått från så gott som samtliga förbund, vilka uttalat sig för behovet av att våra yngre kulturminnesmärken beredas lagligt skydd.

Ett 100-tal typtrytningar, dels ur den samling Samfundet övertog från Statens Byggnadsbyrå och dels ur Samfundets egna samlingar, ha försålts under året. Vidare har byggnadsbyrå utfört ett 50-tal originaltrytningar till egnahem, bygdegårdar, sportstugor o. s. v., varjämte ett flertal detaljtrytningar utförts. Ett stort antal rådförningar rörande enskilda byggnadsfrågor ha besvarats.

Under året har byrå även handlagt en del större byggnadsärenden.

Viktigare konsulteringar delvis i samband med trytningar ha gjorts för länsjägmästaren i Sörmlands län rörande skogvaktarbostad, Ovanåkers hembygdsförening beträffande klockstapel i Edsbyn, Munsö kommun rörande kommunalhus, Hällefors bruk ang. hembygdspark o. s. v.

Naturskydd och landskapsvård.

Även under 1937 har Samfundet ägnat stor uppmärksamhet åt naturskyddet och landskapsvården, vilka ärenden sköts av lektor Lorentz Bolin. Denne har hållit ett stort antal föredrag i dessa frågor och därvid sökt väcka intresse för en allmän folklig hembygdsvård. Även studiecirkel har stimulerats att upptaga naturskydd och landskapsvård i sina studier. Smärre studieplaner ha upprättats och rådförningar besvarats.

Under arbetsåret har nedlagts ett intensivt arbete på skapandet av en särskild byrå för vägvården, ett av hembygdsvårdens mest aktuella och brännande problem. Samfundet har haft kontakt med ett stort antal föreningar och organisationer och med dessa dryftat vägvården. Någon understödd organisation har under året icke blivit verklighet, men en provisorisk vägbyrå har upprättats i samarbete med Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, Svenska Naturskyddsföreningen och Föreningen för Dendrologi och Parkvård. Under slutet av året har Samfundet i dessa frågor haft tillgång till arkitekt Sven A. Linde, som varit

Samfundet till stor hjälp genom sin många-åriga erfarenhet från den amerikanska vägvården. I samarbete med vägtekniska representanter har Samfundet sökt påverka eller givit råd beträffande flera väganläggningar.

Genom ett stort antal artiklar dels i Tidskrift för hembygdsvård dels i andra tidskrifter och tidningar, genom föredrag och diskussioner även med vägteknici, har Samfundet sökt väcka intresse i dessa frågor. Samfundet har också haft att räkna med ett värdefullt stöd från ett stort antal tidningar, enskilda personer och föreningar i denna nya verksamhetsgren.

Tillsammans med Svenska Naturskyddsföreningen har Samfundet inlett en omfattande aktion för att söka förhindra utdikningen av den för hembygdsvård och naturskydd värdefulla Lina myr på Gotland. Frågan ang. Lina myr handlägges f. n. vid Vattenöverdomstolen.

Styrelsen.

Styrelsen hade vid årets slut följande sammansättning: landshövding Hilding Kjellman, ordf. (nyvald efter direktör Otto Lindeberg, som av åldersskäl avsåg sig återval), rådmän K. Trotzig, v. ordf., fil. dr C.-J. Anrick, fröken Anna Lindhagen (omvald), lektor Lorentz Bolin, stadsarkitekt Sigurd Westholm (omvald), riksdagsman H. Gustafson i Dädesjö (nyvald av årsmötet), byråchefen A. Petterson (nyvald av årsmötet), länsantikvarie Eric Festin (omvald av ombudsmötet), rektor Karl Hedlund (omvald av ombudsmötet), folkhögskollärare F. Hazelius (vald av ombudsmötet), landsarkivarie B. Waldén (vald av ombudsmötet), professor E. Sundahl, utsedd av Svenska Arkitektföreningen, antikvarien Erik Lundberg, utsedd av Statens historiska museum och Nordiska museet (efter intendent S. Svensson, som avsåg sig) samt generalkonsul Olof H. Lamm i egenskap av skattmästare och fil. dr John Nihlén i egenskap av sekreterare självskrivna medlemmar av styrelsen.

Till revisorer utsåg årsmötet intendent Torsten Althin och stadsrevisor Magnus

Billing. Till revisorssuppleant utsågs konsul K. G. Almén.

Skattmästareämbetet har under året handhåfts av generalkonsul Olof H. Lamm. Sekreterare och verkställande ledamot har under året varit fil. dr John Nihlén.

Byggmästarskolan i Skåne samt de ambulerande kurserna under första halvåret ha skötts av folkhögskollärare fil. lic. Fritiof Hazelius.

Under året har styrelsen haft sex sammanträden.

Medlemmar.

Vid det gångna årets slut var medlemsantalet 6.046 st., vilket innebär en ökning från föregående år med 2.145 st., den största ökning, Samfundet något år kunnat inregistrera. De ständiga medlemmarnas antal utgjorde 38, varav 5 tillkommit under året; de stödjande medlemmarnas antal var 24, varav 10 tillkommit under året. Under 1937 ha 7 nya korporativa medlemmar inträtt i Samfundet, nämligen Bromma Hembygdsvård, Hemslöjdsförbundet för Sverige, Ljusdals Fornminnes- och Hembygdsvård, Luossavaara-Kirunavaara A/B, Svenska Släktinstitutet, Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur och Sällskapet D. B. V., Visby. De korporativa medlemmarnas antal utgjorde vid årsslutet 49 st.

*

Under året ha 57.341 postförsändelser avgått från Samfundet, därav 3.039 brev, resten kallelser, cirkulär, postförsändelser m. m. Antalet diarieförda inkomna skrivelser har utgjort 2.109 st.

*

Genom kungl. Maj:ts resolution har Samfundet erhållit tillstånd att av de för åren 1937—39 beviljade lotterimedlen använda 25.000 kronor under 1937 för en utvidgning och omorganisation av Samfundets byggnadsbyrå.

Den ekonomiska ställningen vid 1937 års slut framgår av omstående tablå.

VINST- OCH FÖRLUSTRÄKNING

INKOMSTER

Medlemsavgifter	34.520: 30
Årsboken och tidskriften	12.028: 16
Förlagsverksamheten	8.295: 69
Yrkesutbildningsverksamheten	9.245: 71
Byggnadsbyrå	4.474: 26
Räntor	390: 66
Lotterimedel för år 1937	15.000: —
Lotterimedel för år 1937. Konstnär W. Bernhard	7.500: —
Byggnadskulturfonden	2.200: —
Summa Kronor	93.654: 78

UTGIFTER

Medlemsprovisioner	4.014: 95
Årsboken och tidskriften	21.213: 60
Förlagsverksamheten	4.645: 52
Yrkesutbildningsverksamheten	13.844: 40
Byggnadsbyrå	6.221: 57
Konstnär W. Bernhard	7.500: —
Propagandaverksamheten	5.059: 62
Allmänna omkostnader	28.037: 89
Avskrivs å diverse debitorer	541: —
» » inventarier	595: —
» aktier	199: —
Avsättes till Ständiga ledamöters fond	700: —
» » Allmänna fonden	723: 23
Kapitalkonto: överskott för år 1937	359: —
Summa Kronor	93.654: 78

Stockholm den 14 mars 1938.

För Samfundet för Hembygdsvård:

Hilding Kjellman.

John Nihlén.

Deming
hela automatisk hushållspump

MACHINE TRADING

AKTIEBOLAG STOCKHOLM Telefon:
Utställning: Adolf Fredriks Kyrkogata 1 205516, 205573

Radio

W. HÖGLUND
HALMSTAD - TEL. 210

AKTIEBOLAGET
A. W. ANGEL

Tel. namnanrop »Angels»
HALMSTAD

—
Firman grundad 1839
—

Sedan nära 100 år tillbaka
en god och vederhäftig le-
verantör av järn, järnsmide,
metaller, byggnadsmaterial,
el. armatur, hushålls- och
bosättningsartiklar m. m.

AKTIEBOLAGET
JANNE RICHARDSON

Telefon: 332, 1332, 826, 205

HALMSTAD

Läder- & Skofabrik

MEKANISK VERKSTAD
AUKTORIS. FORDFÖRSÄLJARE
LAGER AV BILRESERVELDELAR
OLJOR OCH BENSIN

MURTEGEL
C E M E N T
OSLÄCKT KALK
T A K P A P P
V Ä G G P A P P
J Ä R N B A L K A R
ARMERINGSJÄRN

M. M.

Kull & Hallbergs Handels A.-B.

HALMSTAD

Tel. 113, 122, 720, 114, 985

MEDDELANDEN

Samfundets årsmöte

hålles i Stockholm den 25 april å Stock-
holms Byggnadsförening, Norrlandsgatan
11. Förutom årsmötesförhandlingar och re-
dogörelse över verksamheten under 1937
av Samfundets sekreterare upptar program-
met högtidstal av författaren Carl Larsson
i By över ämnet »Från hembygdsrörelsens
kampår». Efter mötet vidtar samkväm med
supé, sång, musik, film m. m.

Stipendier för fördjupad hembygdsunder- visning.

Svenska Turistföreningen kommer att ut-
dela 25 stipendier om vardera 125 kr. till
lärare vid svenska skolor eller till andra i
hembygdsvården verkamma personer så-
som bidrag för att bereda möjlighet att ut-
föra någon undersökning av hembygden
eller någon studieresa i syfte att vinna ut-
bildning eller erfarenhet i och för fortsatt
hembygdsundervisning.

Ansökningar, ställda till Svenska Turist-
föreningen, skola vara föreningen tillhanda
senast den 15 april 1938.

Lina myr,

»Gotlands Tåkern», får icke förvandlas
till en öde stäpp efter Mästermyrs varnan-
de exempel, framhålls i en inläga till vat-
tenöverdomstolen, vari Svenska Natur-
skyddsföreningen, Samfundet för Hem-
bygdsvård, Gotlands Fiskareförbund och
A.-B. Lina myr anföra besvär över Söder-
bygdens vattendomstols utslag i målet om
Lina myrs torrläggning. Man får hoppas
att denna Gotlands enda återstående fågel-
myr genom förnyad prövning i vattenöver-
domstolen blir räddad åt eftervärlden.

LÖSA HÄFTEN 1936

Som vi meddelade i förra numret har
på grund av det ökade medlemsantalet ett
antal nummer av årgång 1936 tagit slut.
Vi rikta ännu en enträgen uppmaning till
de medlemmar, som kunna avstå från häf-
ten av denna årgång att insända dessa till
Samfundet. De inlösas till ett pris av 50 öre
pr häfte.

Samfundets för Hembygdsvård **BYGGNADSBYRÅ**

Mästersamuelsgatan 3 - Tel. 119455
STOCKHOLM

Utför ritningar och övriga
handlingar för ny-, till- och
ombyggnader av alla slag.

Typritningar

till egnahem och lantmanna-
byggnader.

Utredningar

för sanering och modernise-
ring av äldre byggnader, t. ex.
bondgårdar, prästgårdar,
herresäten o. s. v.

Moderata arvoden.

*I frågor av mera allmän natur
lämnas råd och upplysningar gratis.*

Arkitekt HELGE DANNER

Klammerdammsgatan 28 - Halmstad - Tel. 3285

*Fullständig
arkitektverksamhet*

ARKITEKT FÖR DEN NYA
VISNINGSHALLEN I FALKENBERG

Halmstads Slakteriförenings isterflott

SVENSKT FETT

är marknadens förnämsta och finnes i
varje välsorterad affär.

Isterflott har 3 fördelar framför annat fett:

1. Det är vårt billigaste fett för hushållsändamål
2. Det är vår mest hållbara fettsort.
3. Det är drygast i användningen.

Halmstads Slakteriförenings vara har 3 fördelar:

1. Det är billigt.
2. Tillverkningen kontrollerat ren.
3. Det är — på grund av ständig avsättning — alltid färskt.

I parti från grossister eller direkt från oss.

Grunddragen av SVERIGES ÄLDSTA BEBYGGELSE- HISTORIA

i geografisk-arkeologisk belysning av

Bogislaw Klingspor

Dr phil.

»Det har också lyckats förf. att ge arbetet en klar och redig disposition, som på ett angenämt sätt i olika kapitel söker visa läsaren vägen till förståelse av bosättningsgång.»
Svenska Dagbladet.

»Genom utgivandet av denna bok har förf. och Nordiska Institutet i Greifswald gjort en beaktansvärd kulturell insats.»
E. J. i Göteborgs Handelstidning.

»Boken ger utgångspunkter för ett fortsatt välbehövligt och i sig själv högst intressant spaningsarbete.»
Astrid Cleve v. Euler i N. D. A.

Pris häft. 3:50

NORSTEDTS

Atelie Konststen, Halmstad STUCK- och KONSTSTENSINDUSTRI

N. J. Lindskog
Furuhill, Furet
Telefon 1521

Modern Trädgårdsskulptur

Stenbänkar, Solur, Urnor, Springvatten, Öppna spisar för byggnader utföras i Konststen, Kalksten, Tälgesten o. imit. Granit. Stuckarbeten Takrussetter, Vägg- och Takstav.

Illustr. katalog sändes på begäran.

Ångelholms gamla rådhus.

Det har blåst upp strid kring det gamla rådhuset i Ångelholm. Stadsfullmäktige ha förordat byggnadens bortflyttande till den s. k. Hembygdsparken och man har beslutat hugga ner den gamla kastanjen på torget framför. En stark opinion inom staden har rest sig emot dessa beslut och man söker nu påverka myndigheterna för att få bibehålla den prydliga 1700-talsbyggnaden och det ärevärdiga trädet framför.

Även om det skulle krävas ett större utrymme för torghandel och bilparkering hoppas man livligt att den prydliga idyllen, som utgör en så viktig del av småstadens stadsbild måtte kunna bevaras. Rådhuset är stadens äldsta byggnad och har ända från 1775 till 1895 tjänat sitt ursprungliga ändamål. Man kan instämma i de direktiv, som Ångelholms stadsfullmäktige gav 1923: »Gamla rådhuset bör nämligen jämte kastanjen av såväl estetiska som pietetshänsyn helst bibehållas i befintligt skick. Denna vy är nämligen icke blott vacker utan särdeles karakteristisk för Ångelholm samt kommer att förbli en ovärderlig prydnad för stadsbilden.»

Ångelholm skulle bli fattigare om den gamla byggnaden och dess vakande kastanj kommer bort.

Samfundet för Hembygdsvärd, som anmodats yttra sig i denna fråga har tillställt stadsfullmäktige en skrivelse och föreslagit en allsidig utredning under ledning av föreståndaren för Samfundets byggnadsbyrå, för att på detta sätt få fram en lösning som kan tillfredsställa alla parter.

Vad skall Ni ge i present

på den där högtidsdagen Ni så omsorgsfullt antecknade i almanackan?

Här ha Ni några tips. Kom in och se våra eleganta skrivuppsatser av marmor eller ett etui med reservoarpenna och blyertstift.

Verkligt förstklassiga presenter.

Meijels
PAPPERSHANDEL
HALMSTAD - Tel.: 115, 625, 1815

HALLÄNSKA HEMSLÖJDSFÖRENINGEN Bindslöjden

HALMSTAD · LAHOLM

FÖRSÄLJER:

Halländska hemslöjdsvoror: Mattor, Gardiner, Möbelytter, Damast och Vävnader av alla slag såväl provinsbetonade som modernare mönster.

Hallandsdräkter - Bindslöjd
Dockor i bygdedräkter
Försäljning av hemslöjdsgarn
Undervisningskurser anordnas.

Beställningar emottagas. - Arbete utlämnas.

I HALMSTAD

ät och drick på

GILLET

ÖL och VIN

Trädgårdsservering

Då den gamla stilrena
SLÄKTGÅRDEN

eller Edert C. D. L. skall renoveras,
och gammal snickeristil bevaras,
eller ersättas, vänd Eder då till
undertecknad.

BESTÄLLNINGAR utföras av
alla slags snickerier, inredningar,
paneler, trappor, köks- och serv-
rumsinredningar m. m. i såväl gamla
som nyare och modernare stilarter.

Införda anbud

LIDHULTS TRÄFÖRÄDLINGSFABRIK
Enock L. Johansson - Tel. 10

**Trönninge
Tegelbruks A.-B.**

TRÖNNINGE - Tel. 6

**MURTEGEL,
BRUNNSTEGEL och
DRÄNERINGSRÖR**
i alla dimensioner.

Specialité Håltegel för bjälklag
i alla dimensioner. Högpörösa
mellanvägsplattor och högpö-
rösa tegel med stor värmeisole-
ringsförmåga och ljuddämpning.
Användas även med fördel till
bak- och kakelugnar.

SLOTTSMÖLLAN

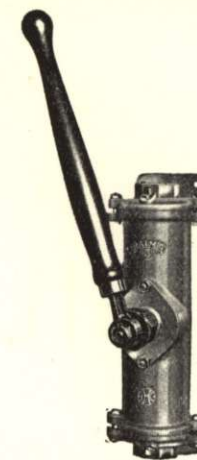
FABRIKEN GRUNDAD ÅR 1823.

—
**Generationers erfarenhet
och rationell teknik skapa
Slottsmöllans
högklassiga tillverkningar.**
—

Wallbergs Fabriks A.-B.

Halmia-pumpen

Dubbeltverkande sug- och tryckpump.
Praktisk, effektiv.
En prydnad för kök och ladugård.
Varje pump garanteras.

Tillverkas av HALMSTADS JÄRNVARU AKTIEBOLAG

AUG. HANSSONS GJUTERI, Halmstad

Försäljes av ledande rörgrossister och samtliga järnhandlare

HALMSTAD-SPIK

JÄRNTRÅD

Blank — Glödgad — Galvaniserad.

GALVANISERAT BANDJÄRN

i ringar och knippen.

KALLVALSAT BANDJÄRN

BLOMSTERTRÅD

TELEFONER
1507 och 1547

A.-B. HALMSTADS SPIK- & TRÅDVERK, Halmstad

Maskinhal-en vid
Krångede kraftverk.

250
tons
lyft-
kraft

Två av de tre traverserna om vardera 125 ton, som vi levererat till KRÅNGEDE A.-B. äro anordnade för sammankoppling och lyfta därvid 250 ton.

Vi ha specialiserat oss för lyftverktyg av alla slag och ha mer än 40-årig erfarenhet i branschen.

INFORDRA ALLTID OFFERT FRÅN

MALCUS

A.-B. MALCUS HOLMQUIST - HALMSTAD

LITTERATUR

Turistföreningens årsbok för 1938

behöver knappast presenteras. Det är folkboken, som alla känna och många läsa. Om den föreliggande kan det goda betyget givas, att den både beträffande innehåll och konstnärlig-typografisk utstyrsel håller måttet. Östergötland behandlas i de vackra bilderna, i de välskrivna uppsatserna på samma vederhäftiga sätt som man är van. De framstående östgötarna äro alla med bland författarnamnen: Tor Andræ, Axel L. Romdahl, Torsten Fogelqvist, Andreas Lindblom m. fl.

Vad man mycket beundrar hos årsbokens redaktör Carl Fries är hans förnämliga sätt att redigera bilderna och att i dessa landskapsböcker få med så mycket om det moderna reselivet, vandringarna, raststugorna, ungdomens färder.

För hembygdsvärden har Turistföreningens årsbok varit av djup betydelse. Den har lärt oss se och känna för vårt land i dess provinsiella skiftningar, den har skärpt vördnaden för kulturen och många gånger ingivit respekt för landskapsvärden.

Det är en bra, rolig och nyttig bok, som varje år blir en best sellers.

J. N.

Vår bygd,

Hallands Hembygdsförbunds årsskrift 1938, är också en trygg och pålitlig företeelse numera. Tjugotredje årgången med sina värdefulla kulturorienteringar från Halland läser man gärna, alldeles särskilt om man rustar till hembygds-kongress i landskapet. Intendent Sandklef är en bra redaktör och därför har han också goda medarbetare. Landshövding Kjellmans anslående, innehållsrika tal från Lagaholmsruinens invigning 1937 inleder skriften, där f. ö. redaktören själv skriver om vargskall och vargropar i Halland och docenten K.-G. Ljunggren om Getingstenens runinskrifter. Dr Erik Salvén behandlar Hanhals kyrka m. fl. och G. Unger kallar sin uppsats »I Knapars och Gathars fotspår på Onsalahalvön».

Årsskriften är lämplig lektyr särskilt för alla dem, som ämna delta i Samfundets sammarmöte i Halland.

J. N.

G. Juhl

BYGGMÄSTARE - HUDIKSVALL

Kostnadsförslag

Alla slags byggnadsarbeten

Kyrktornsrestaurering

Förgyllning av kyrkspiror m. m.

Byggnadsentreprenader

Värderingar

★

Omsorgsfullt och tillförlitligt utförande.

Tel. 282 Temperance - Håstagatan 16

Axel Anderssons

BILD- & STENHUGGERI

Malmö - Tel. 278 63

★

Tillverkning av

Gravvårdar, Monument och

Gravinhängnader

i svart, grå och röd granit samt

Gravräck, Skulpturarbeten

Marmorarbeten

i all slags marmor

Alla slags byggnadsarbeten

i Sandsten, Kalksten

och Granit

De vackraste trakterna utmed
HALMSTAD NÄSSJÖ JÄRNVÄGAR
äro lämpliga tillflyktsorter
under semesterdagar.

Badorter: TYLÖSAND, HALMSTAD

Turist- och rekreationsorter:
HOK - SMÅLANDS TABERG
MÖSSEBERG - FALKÖPING
FEGEN - ULRICEHAMN

Goda tågförbindelser

JÄRNVÄGSBYRÅN, HALMSTAD,
samt RESEBYRÅERNA lämna närmare upplysningar.

Förmånliga resemöjligheter genom tur o. returbiljetter, söndagsbiljetter, veckoslutsbiljetter, rundtursbiljetter m. fl.

Laholms sparbank

Grundad 1857

PROGRAM

för Samfundets för Hembygdsvård sommarmöte
i Halland 1—3 Juli 1938.

FREDAGEN DEN 1 JULI.

Kl. 11.

Mötet öppnas i Hallands museum. Hälsningstal av landshövding Hilding Kjellman. Kort föredrag om de aktuella uppgifterna för hembygdsvården av Samfundets sekreterare fil. dr John Nihlén. Musik, sång.

Kl. 12.

Lunch på Norre Katts sommarrestaurang.

Kl. 13.30.

Ombudsmötesförhandlingar (fullmakter nödvändiga för deltagande). Val och övriga angelägenheter (jfr stadgarnas §§ 4 och 5).

Diskussionsämnen (med inledningsanföranden): Hembygdskunskapen i skola och studiecirklar; Hembygdsvårdens organisation; Hembygdsvården och folkrörelserna.

Till ombudsmötets förhandlingar ha även allmänheten tillträde.

Kl. 16.30.

Ombudsmötet ajourneras.

Utfärd till Laholm. Saml. vid Stora Torg.

Färden går söderut förbi Stjärnarps pittoreska herrgård, Eldsberga medeltida kyrka, Tjärby kyrka, vid vilken ses Tjärby stenar, bautastenar, resta på en förhistorisk strandvall, och därefter ned mot Lagan och Laholms slottsruin, som beses under ledning av intendent Erik Salvén och borgmästare Axel Malmqvist.

Lagaholms slott har anor från 1200-talet. Den äldsta slottsbyggnaden skall år 1284 ha förstörts av den norske sjöfararen Alf Erlingsson. Borgen, som under medeltiden torde ha bestått av »kärna» och en del andra byggnader samt en ringmur av sten, nedbrann år 1637 men återuppbyggdes av Kristian IV. Borgen har genom Lagaholmskommitténs försorg framgrävts och konserverats åren 1928—1936.

Litteratur: E. Salvén, Lagaholms slott, Hallands Hembygdsförbunds skriftserie I, Halmstad 1929.

Efter att ha passerat bron och det moderna kraftverket äro vi inne i Laholms stad, genom vars äldre del en rundfärd göres.

Laholm omtalas redan under 1200-talet i samband med Lagaholms slott. Under striderna om slottet brändes staden flera gånger och härjades av eldsvådor under 17- och 1800-talen. Trots detta bevarar den sin älderdomliga prägel, särskilt inom den intill Lagan belägna stadsdelen Gamleby. De flesta husen äro envåningshus i tegel eller korsvirke, omgivna av trädgårdar. Stadens äldsta byggnad är kyrkan, troligen uppförd under medeltiden men till större delen ombyggd 1808—20. På stortorget, där det 1794 byggda Rådhuset är beläget, uppfördes 1933 Lagafontänen av John Lundquist.

Litteratur: Gamla Svenska Städer, h. 7, Stockholm 1923. Sveriges Städer, IX, 1, red. A. Roosvall.

Kl. 19.

Middag på Tylösand på inbjudan av Halmstads stad.

LÖRDAGEN DEN 2 JULI.

Kl. 8.30.

Ombudsmötets förhandlingar fortsätta.

Kl. 11.

Rundvandring i Hallands museum under ledning av intendent Erik Salvén.

Hallands museum är uppfört efter ritning av byggnadsrådet R. Hjorth och invigdes 1933. Byggnaden innehåller fyra våningar, varav bottenvåningen upptar två utställningshallar. Den ena innehåller arkeologiska samlingar från Hallands forntid, och den andra visar prov på halländsk kulturutveckling under historisk tid. I källarvåningen finnes en sjöfartsavdelning med en av vårt lands förnämsta samlingar av gallionsbilder samt en avdelning för hantverksredskap. I andra våningen finnas föremål från de halländska allmogehemmen. Genom ett barockrum kommer man in i museets största sal, som hyser de imponerande alstren av sydsvenskt bonadsmåleri. Därefter komma rum upplåtna för de historiska stilarterna från och med rokokon fram till 1800-talets senare hälft. Museet

**Kalk och Kalksten
Cement och murbruk
Eldfast tegel och lera**

**AKTIEBOLAGET
KARTA & OAXENS KALKBRUK**

Box 168 — STOCKHOLM I — Namnanrop »Karta & Oaxen»

innehåller dessutom kyrklig konst samt äldre och modern bildande konst.

På Galgberget norr om staden ligger fri-luftsmuseet **Hallandsgården**, anlagd 1925 av Hallands Museiförening.

Kl. 12.

Lunch på Norre Katts sommarrestaurang.

Kl. 13.30.

Utfärd till Haverdalsområdet. Samling vid Stora Torg.

Det naturskyddade kustområdet demon-streras av Hallands Naturskyddsförenings ordförande, länsjägmästare Frih. Gustaf Pfeiff. Därefter tillfälle till bad.

Haverdalsområdet består av en 4,5 km. lång sandstrand och ett stort område in-nanför stranden, planterat med tall för att binda flygsanden. Förr sökte man binda den med stängsel, då sanden tornade upp sig bakom stängset. Så ha de höga sand-drivorna här bildats. En av dessa drivor är den högsta i vårt land.

Litteratur: Hallands Natur, Hallands Na-turskyddsförening, Meddelande I, Halmstad 1937. Erik Nordin, Naturreservatet i Harp-linge. Årsbok för Hembygdsvård 1938.

Kl. 17.

Ungdoms- och hembygdsfest på Hal-landsgården tillsammans med Svenska Ung-domsringen för Bygdekultur. Hälsningstal av landshövding Hilding Kjellman. Allsång, musik, folkdanser. Föredrag över ämnet »Ungdomen och hembygden» av fil. dr John Nihlén. Gemensam enkel måltid.

SÖNDAGEN DEN 3 JULI.

Kl. 8.30.

Utfärd till Varberg.

Avfärd från Stora Torg norrut via Skrea strand till Falkenberg. Färden går förbi August Bondesons Minne Fågelboet i Ves-sigebro, Sjönevad, Yngeredsfors kraftstation, Askome, Ätrafors kraftstation, Axtorna slagfält till Lustorps gård i Köinge. Där-efter passeras Öströo säteri, Gamla Köpstad till Varberg.

Vid Skrea strand observeras dels stran-den och dynerna med de oräkneliga bad-hytterna, dels det nya badhotellet. Falken-berg har en väl bevarad medeltida kyrka med målningar i kalk från 1500-talet. Vi passera den ståtliga tullbron från 1700-

Utredningar

Byggnadsritningar

Kontrollantskap

Värderingar

Besiktningar

TINGBORGS

Arkitekt- och Byggnadskontor

Östra Ågatan 27, Upsala - Telefon 991

**NORSHOLMS
CEMENTFABRIK**

(L. K. MALMQVIST)

NORSHOLM

Tel. Norsholm 73

Tillverkar maskinstampade lednings-rör från 4 tum till 18 tum, källrör i olika dim. samt 60 cm. kulvertrör, patenterat cementtegel, passande till villagrunder, uthus, garage m. m. T-rör, grenrör samt rensbrunnar.

Billiga priser. Kontrollerade varor.

Ött pryðligt tak med

**LOMMA
ETERNIT**

Begär vår katalog och gör Edert val bland Eternit-skifferns många olika färger och former. Om så önskas ordnas med personligt besök.

Konkurrenskraftiga priser.

ETERNITBOLAGET
LOMMA

Ljungbergs

specialtillverkning av öppna murade spisar i natursten och imitation.

Garanti för utrökning.

Levererar: Inåtgående fönster.

Utför Byggnadsreparationer.

Gustaf Ljungberg

BYGGMÄSTARE

Stockholm, Surbrunnsgatan 40.

Telefon 30 65 41.

Gravvården bör äga konstvärde

Om Ni meddelar Edra önskemål
erhåller Ni efter ett par dagar
speciellt utarbetad ritning
med kostnadsuppgift.

**SKULPTÖR
ERIC NILSSON**

HARPLINGE - TEL. 136

POOL-STEN

bästa och billigaste byggnadsmaterial
över och under jord, ljud- och vär-
meisolerande. — Dessutom tillverkas:
Avloppsrör, Cementtaktegel
i olika färger, **brunnsringar,**
staketstolpar, golvplattor och
plattor för gårdsbeläggning.

Nore Cementvarufabrik

LJUSDAL - TEL. 405

talet. Törngrens krukmakareverkstad har varit i släkten sedan 1794, och arbetet har bedrivits i samma hus, där det bedrivs än i dag. Falkenberg har den mest ursprungliga stadsplanen av de halländska städerna. Märk Storgatans sträckning, som följer Ätrons.

Litteratur: Sveriges Städer III, Stockholm 1915. Mårten Sjöbeck, Halland. Stockholm 1931.

Vid Vessigebro ligger August Bondesons Minne Fågelboet, en liten röd stuga, där August Bondeson föddes och tillbringade sina barndomsår. Den har som gåva överlämnats till Varbergs Museum, som nu håller den tillgänglig för allmänheten.

Sjönevad är framförallt bekant för hallänningarna genom Bondeson, vars skildringar från Sjönevads marknader äro klassiska. På holmen i sjön finnas ruiner efter en borg från tidig medeltid. Yngeredsfors kraftstation levererar kraft till Varberg och Mölnadal och en mängd mellanliggande orter. Ätrafors kraftstation är ansluten till Yngeredsforsverket.

Axtorna passeras därefter. På ett gravfält från järnåldern stod det bekanta slaget vid Axtorna år 1565.

Litteratur: Albert Sandklef, August Bondesons Minne Fågelboet, Vår Bygd 1937. Axel Nilson-Hiort, Ätrafors vattenkraftverk. Stockholm 1931.

Lustorp i Köinge är en kringbyggd fyr-längad dubbelgård från 1700-talet. Det ena manhuset är ryggåsstuga — den enda i bruk varande ryggåsstugan i en halländsk bondgård — och det andra är loftshus. Öströö säteri har ett storartat läge invid Ottersjön. Vid Gamla Köpstad nå vi fram till kustvägen. Här låg redan på 400-talet en »köpstad» med hamn, i vilken Galta-bäcksbåten legat.

Litteratur: Philibert Humbla och Lennart von Post, Galtabäcksbåten och tidigt båtbyggeri i Norden, Göteborg 1937. Jfr Albert Sandklef: Stranden och kustlandskapet i Halland. Årsbok för Hembygdsvård 1938.

I Varberg passeras Apelvikens av fula byggnader förstörda badstrand; i staden finna vi enstaka trähus från 1700-talet i norra hälften, som brann 1767. I södra delen, som brann 1863, yngre hus. Från slutet av 1800-talet flera avskräckande ex. i byggnadsväg. De allra nyaste byggnaderna goda,

Trädgårdsmästare

A. J. Andersohn

Alevägen 4. Djursholm Telefon 9 63.

Åtager sig alla slag av

**Trädgårds- och Park-
anläggningar**

Reelt arbete. Facila priser.

Infordra offert.

Låt drycken
Eder väl smaka!

Begär alltid våra omtyckta
tillverkningar av

**PILSNER - VICHYVATTEN
LÄSKEDRYCKER m. m.**

Allt bör vara från

Centralbryggeriet

LINKÖPING - Ordertel. 2, 2 22

Byggmästare
J. E. Lövström

STUREGATAN 25 - UPSALA

TEL. 745

*Utför Ny- och Ombyggnader samt
Reparationer av alla slag. Affärs-
inredningar, Vattrivningar
m. m. Villabyggnader
utföras.*

INFORDRA ANBUD

Bröderna Cederlöfs
Kakelaffär / GÄVLE

Arbetshusgatan 58 - Tel. 20 02

Lager: Södra Kungsgatan 42

Specialleverantör av:

Kakelugnar, Kakelsmide,
Plansten, Väggbeklädnads-
plattor i parti och minut.

Kakeluppsättning utföres
till lägsta pris.

Infordra offert och kostnadsförslag.

Röste Tegelbruk
BOLLNÄS

(Innehavare Olsson & Engström)

Tel. Röste 30

★

*Tillverkar
och försäljer prima murtegel
till synnerligen förmån-
liga priser.*

Medelpads
Lantmannaförbund

Förening u. p. a.

SUNDSVALL

Telefon 23 41, 23 42, 10 47, Mag. 15 21.

Nederl. Torpshammar Tel. 36.

★

Tillhandahåller av prima kvaliteter
*Fodermedel, Hönsfoder,
Rävfoder, Gödselmedel, Utsäden o.
Fröer, Gräsmattsfrö, Torvströ,
Torvmull, Jordbrukskalk,
Taktegel, Dränerings-
rör, Cement.*

t. ex. biografen Capitol, järnvägsmänns
egnahemsbyggnader o. a. Vi passera den
Bexellska ryggåstugan (privat ägo), järn-
vägsmänns egnahem, ett område bebyggt
av Varbergs stad med enfamiljshus för barn-
rika familjer och stanna vid Gamla Var-
bergs (Gamleby) kyrkoruin.

Litteratur: J. E. Jönsson, Några Varbergs-
minnen, Falkenberg 1880. Albert Sandklef,
En halländsk föregångare till Artur Ha-
zelius. Sv. Turistföreningens årsskrift 1933.
Densamme, Gamla Varbergs (Gamleby)
kyrkoruin, Vår Bygd 1938.

Kl. 13.30.

Lunch på Varbergs Societetsrestaurang.

Kl. 15.

Rundvandring i Varbergs Museum och på
Varbergs fästning under ledning av inten-
dent Albert Sandklef.

Varbergs slott byggdes på 1280-talet av
greve Jacob av Halland och utbyggdes till
en fästning årtiondena kring sekelskiftet
1600. Före slottet fanns staden, som då
hette Getakärr, först nämnd av Saxo, en-
ligt vilken den fanns på 1000-talet. Odela-
des på 1570-talet, då dess borgare flyttades
till den på 1400-talet anlagda Ny-Varberg
(Nyby) 3 km. norrut. Staden flyttades 1612
till Varbergs södra utkant och 1667 till sin
nuvarande plats.

Varbergs Museum har specialiserat sig på
lanthushållning. På detta område har det
landets största utställning. Även andra kul-
turhistoriska utställningar, däribland Bock-
stensfyndet, världens enda bevarade medel-
tidsdräkt, samt samlingar till belysande av
stadens historia m. m.

Litteratur: J. E. Jönsson: Anteckningar
till Varbergs historia, Varberg 1872. Johan
Rosén, Varbergs historia, (skriven 1759)
utg. av Bert. Möller, Lund 1923. Göran
Axel-Nilsson, Varbergs fäste, Rtg 1936. Al-
bert Sandklef, Varbergs fästning, Sv. Tu-
ristföreningens årsskrift 1929. Densamme,
Vägledning för besökande vid Varbergs
Museum och Varbergs slott, Varberg 1934.

Kl. 17.

Utfärd till Kärra by och badort, där dels
den gamla byn och dels den nya bebyggel-
sen beses. Tillfälle till bad.

Kl. 19.

Avslutningsmiddag på Varbergs Hotell.

Dagligen färsk

MJÖLK och
GRÄDDE

Färskt Mejerismör,
Ost, Ägg och Bröd

VARORNA HEMSÄNDAS

Ljusdals Andelsmejeri

Telefon: Huvudaffären 148, Filialen 44

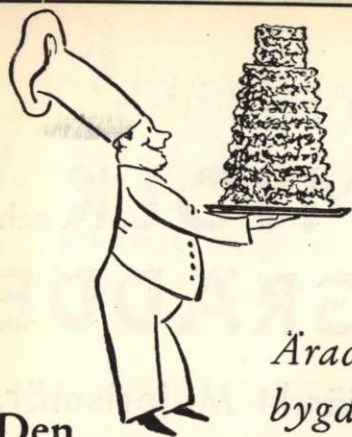
Wallins Rörläggeri

Storgatan 22 · Tel. 803

HUDIKSVALL

Utför Värme-, Vatten-,
Avlopp-, W C.-och Bad-
rumsanläggningar m. m.

*Förstklassigt arbete till humana priser
Förslag uppgöres · Infordra offert*

Den Skånska Spettkakan

Ärade Hem-
bygdsvårdare
på festbordet höjer stämningen.
Lämplig som present vid alla tillfäl-
len. Levereras över hela landet från

Strähles Eftrs Spettkaksbageri
Stora Södergat. 45 LUND Telefon 1482

Slottsparkett

Ekparkett i skivor 60×60
i flera tilltalande mönster.

Slitstark och hållfast.

Verkligt prydligt utseende.

*På grund av formatet lätt
och billigt att lägga.*

**Aktiebolaget
Sparreholms Snickerifabrik**
Sparreholm - Tel. Sparreholm 3.

Edsbyns Cementvarufabrik

Telefon 93 · EDSBYN

försäljer Cementrör,
Brunnsringar, Mur-
sten, Cement, Kalk
och Mursand m. m.

*Tillse vid köp av rör att de äro datumstämplade
i godset och har en ålder av minst sex veckor.*

Finelektromekanisk verkstad

*R*eparationer av alla slags
motorer för tandläkare, dam-
friseringar etc. utföras. Om-
lindning av motorer. Reserv-
delar från Dental A.-B. och
A.-B. Elema, Stockholm.

G. HOLMQVIST
Brunnsgat. 77 - Tel. 5826, 5896
GÄVLE

K O S T N A D E R:

FREDAGEN DEN 1 JULI.

Lunch kr. 3:—.

Buss kr. 2:—.

LÖRDAGEN DEN 2 JULI.

Lunch kr. 3:—.

Enkel supé kr. 1:—.

Buss kr. 2:—.

SÖNDAGEN DEN 3 JULI.

Lunch kr. 3:50.

Middag kr. 4:—.

Buss till Varberg kr. 3:50.

Buss till Kärna kr. 2:—.

Rum beställes senast den 15 juni hos Hal-
lands Turisttrafikförening, Österbro, Halm-
stad. Pris från 2 till 11 kr. Speciella önske-
mål anges vid beställning.

Deltagare som önska rum i Varberg den
3 juli på kvällen anmäler detta skriftligen
med angivande av önskemål till Varbergs
Museum, Varberg senast 14 dagar i förväg.

Obs. Rumsbeställningar mottagas sålun-
da icke av Samfundet.

Anmälan om deltagande i sommarmötet
insändes till Samfundets exp. Mästersa-
muelsgatan 3, Stockholm, senast den 1 juni
1938. Vi anhålla enträget att anmälningar-
na inkomma i tid.

Samfundets mötesbyrå är inrymd i Hal-
lands museum. Den hålles öppen: fredag kl.
9—16 och lördag kl. 9—13.

Rätt till ändringar i progr. förbehålles.

Kurs för studieledare.

I samband med sommarmötet i Halland
anordnar Hallands Naturskyddsförening
och Samfundet för Hembygdsvård den 30
juni—2 juli 1938 en kurs för studieledare
på Lia gård, Lia (5 mil från Halmstad).

Ledare: Friherre G. Pfeiff med biträde av
jägmästare Nordin.

Föreläsare: Lektor Lorentz Bolin, folk-
skollärare Gunnar Hellstén, jägmästare Erik
Nordin, länsjägmästare Friherre G. Pfeiff
m. fl. Diskussioner, utfärder, grupparbete,
övningar.

Lördagen den 2 juli deltar kursen i
Ungdomsdagarna i Halmstad.

Närmare upplysningar lämnas av jägmäs-
tare Nordin, Halmstad.

Utförligare program senare.

Rudtorps Plantskola

HUVUDSTA

Prydnadsträd och -buskar,
Fruktträd, Bärbuskar, Ro-
sor, Perenna (fleråriga) väx-
ter m. m. i äldre och nyare
sorter av högsta kvalitet.

Priskurant gratis · Tel. Huvudsta 98

Medlem av Svenska Trädskoleägareföreningen

Vid bosättning

och komplettering av Edert
hem vänd Eder till oss

Specialitet: Allmoge-
möbler, Bord, Stolar,
Skåp, Kistor m. m.

Välgjort arbete. Humana priser.

Delsbo Snickerifabrik

J. Larsson

Telefon 66

INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

	Sid.		Sid.
<i>Hilding Kjellman</i> : Halland	33	<i>Albert Sandklef</i> : Stranden och kust- landskapet i Halland	101
<i>Alf Ahlberg</i> : Ett landskap som just aldrig någon talar om	35	<i>Martin A. Ohlsson</i> : Om ett uråldrigt hantverk	118
<i>Albert Sandklef</i> : Bland halländska kulturminnesmärken	43	<i>Sven A. Rydberg</i> : Det moderna Hal- land	127
<i>Mårten Sjöbeck</i> : Havsstrandens all- männingsproblem i Halland och Nordvästskåne	55	<i>F. Wildte</i> : Prästgårdar och prästbo- ställen i Halland	135
<i>Elof Lindälv</i> : Skolan och de halländ- ska fornminnena	63	Två ungdomsorganisationer i Halland	141
<i>Erik Lundberg</i> : Stadsbildens betydelse i våra städer	69	<i>Erik Salvén</i> : Hallands skolmuseum .	146
<i>Erik Salvén</i> : Hanhals medeltidskyrka bör åter bli församlingskyrka . .	79	<i>Erik Salvén</i> : Vägarna och de fasta fornminnena i Halland	148
Aldre halländska bondgårdar. Efter akvareller av <i>Ferdinand Boberg</i> . .	82	Berättelse över Samfundets verksam- het under 1937	151
<i>Erik Nordin</i> : Kustreservatet i Harp- linge	85	Meddelanden	156
<i>Bengt Östnäs</i> : Bebyggelsen vid hal- landskusten	93	Litteratur	165
		Program för Samfundets för Hem- bygdsvård sommarmöte	167

Precisionsrakhyvel

med oöverträffad effektivitet!

Ny, förbättrad tillverkning

Pris från kr. 1:50

EN ÄKTA

MATADOR
Precision

DEN EXAKTA ROSTFRIA RAKHYVELN

rakar rent, behändigt och snabbt.

Med nya vackra lyxetuier av
bakelit och pollopas i olika
attraktiva färger.

Kr. 2:50 och 3:—.

Låga inköpspriser

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Årg. 19. Nr 3. 1938.

Redaktör och ansvarig utgivare: Fil. dr JOHN NIHLÉN

Redaktionskommitté: Lektor LORENTZ BOLIN, Fil. lic. FR. HAZELIUS
och Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

Sekretariat: Mäster Samuelsgatan 3, Stockholm. Postgiro: 8136. Tel.: 119424

UNGDOMEN OCH HEMBYGDEN

Färdas man i skånska bygder och till någon vem-som-helst riktar den frågan: »Finns här på denna orten något intresse för hembygdsrörelsen?» — kan det ännu hända, att man får till svar: »Ja vänta! Därborta bor en gammal underlig kurre, som samlar på allt slags gammalt; han är visst en sådan där hembygdsvän.»

Beträffande hembygdssträvandena avspeglar detta svar en uppfattning, som länge varit den enda gängse: saken angår gamla sär-
lingar och gäller antikviteter. I de mest skilda livsyttningar visar emellertid rörelsen själv, att den allmänna betraktelsen numera är en annan. Där mötet med hembygdens natur stämmer sinnet och stärker sambandet mellan folk och bygd, är ungdomen gärna med. Och tillställningar, som utan humbug bära det hart när outslitliga ordet »Hembygdsfest» som skylt, ligga vanligen i händerna på ungt folk — från J.U.F., A.B.F., S.L.U., S.G.U., S.N.U. eller vad grupperna heta — som både ansvarar för den yttre ordningen och håller på den inre halten. Nyrekryteringen av unga krafter är ett livsbehov för hembygdsrörelsen. Samtidigt ställas målsmännen för rörelsen inför en självprövning, som kräver klara och förnuftiga besked angående spörsmålen: »Vad har hembygdsrörelsen att ge ungdomen?» och: »Vad har den att fordra?»

*

Hembygdsrörelsen vill först rikta de ungas blickar tillbaka på tider, som varit. Hembygden är först och främst minnenas bygd,

våra egna barndomsminnens och släktninnen. Det levande släktet skall bibringas en tydlig och levande bild av det förflutna, innan talet om pietet mot det historiska arvet kan få någon mening.

Därför taga vi vara på forna gårdar och hus med den för dem säregna utstyrseln och inredningen. Därför förvara vi i dem bortlagda redskap, husgerådsting och prydnadsföremål. Därför bokas det andliga arvet: halvt förgätna folkminnen, allmogevisdom, berättelser, sånger och låtar. Ett omfattande och aktningsvärt arbete har här utförts och pågår ännu i insamlingens tecken. Unga och gamla gå här sida vid sida. Alla kunna understödja det arbetet, men endast några, de mest kunniga och kritiska, kunna vara med, när det stora materialet skall sovras, ordnas och bearbetas för att därigenom forma en sann, fattbar och bestående bild av det framfarna.

Där denna samlareinstinkt en gång väckts till liv, kan den ikläda sig både rörande och löjliga uttryck. När en hembygdsförening bildats, börja frågorna susa: »Var skall hembygdsgården ligga?» Man haver hänförelsen men förbiser fackkunskapens nödvändighet. Om svärmeriet ej viker för en kritisk betraktelse, krymper hembygds-kärleken lätt ihop till ett sterilt museiintresse.

Detta får ej ske. Muséerna må gälla som nyttiga och lovvärda förvaringsställen för gamla fynd. De äro väl värda allt stöd, och de kunna ofta vara den fasta samlingspunkten för en bygds hembygdssträvanden av skiftande slag. Ja, de äro outhärliga med alla sina undervisande och väckande detaljer. Men runt omkring oss ligger den levande hembygden med många väsentliga och storartade ting, som förstummas, om de saklöst förvisas till våra med prisvärd möda skapade bygde-, provins- och riksmuséer. Jag väljer på måfå ett par detaljer i förbigående.

Ute i bygderna ljuder ännu på många håll det gamla talet, ortens säregna *dialekt*, tämligen oförfalskad. Många lyssnare kalla den nöjsam, andra finna den ful. Men i stället för att skratta åt den eller gå förbi den med en grimas, kan den i rätt ärende stadde stanna för att med den största behållning lyssna ut vad de underliga ljuden och ordställningarna ha att berätta om de gamles art och lynne. Även det talet kan bära vittne om en rik livserfarenhet, en säker människokunskap och om en rättframhet, som ej visste om senare tiders överflödsartiklar och tillkrånglade leverne. Ju mera eftertänksamt man lyssnar, desto mera övertygad säger man sig själv: »Är det svenska språket vår andes stämma i världen, så står det lika fast, att vår hem-

Där mötet med hembygdens natur stämmer sinnet och stärker sambandet mellan folk och bygd, är ungdomen gärna med.

bygds munart är vårt lynnes egen ton i den svenska kören — ett brödraskap, vars visa ljuder själlösare ju entonigare den blir». Dialekten lever på ett stycke jord, tvinar på ett museum, och när eftervärlden möter den som döda bokstäver på bokhyllan i ett bibliotek, har den förlorat sin salta och ljuvhet.

Moderna vägfarande, som ej få tillfälle att lyssna till bygdens ord, kunna i alla fall lyssna till minnesstodernas tysta språk. Några ligga kring kyrkan som stenar och kors. På de allvarligaste står ett namn och två årtal. Mellan gränsåren rymmes ett livslopp med delaktighet i hembygdens gemenskap. Stengärdesgårdarnas tunga grå räckor tala ett ännu bistrare språk. Utan ord fortsätta de sin tunga predikan om var gränsen gick mellan mitt och ditt. Och när solen spelar över odlingarna, tala stenhoparna riktigt vackert om vildmarken, som blev åker, och ödebygden, som blev bebodd. Namnlösa slakten ha

själva rest dessa namnlösa ärestoder, som vältaligare än många museireliker dokumentera den människoandens seger, som styckevis nämnes kulturutveckling.

Bygdens kyrkor äro goda märken vid vägen för bilisten, som far genom landskapet. Det fanns tider, då sockenkyrkorna voro orienteringspunkter i tillvaron av vidsträcktare betydelse än nu. Därinne lyftes de gamles tankar över jordens möda och vardagens betryck. Tillvaron blev stilla och utsikten vid. Andra institutioner och krafter tävla nu med kyrkan som vägvisare och själavårdare. Men det är intressant att då och då i det dagliga livet spåra, hur den gamla samhörigheten sitter kvar. Jag har min varelse i en bygd, där kyrkomenigheten tunnats av i mycket långsammare takt än på de flesta håll. När kyrkoklockorna gå, inträffar det icke mer, att gubbarna ta av sig mössan och gummorna niga, som seden var förr. Men vid förmiddagens själaringning stanna vi, vad vi eljest tro eller tänka, mitt i brådskan och fråga varandra på övligt vis: »Vem ringer det för i dag?» Och när kyrkoklockan klämtar i solnedgången, vill befolkningen, att så skall ske, om icke för den kyrkliga tonens skull, så därför att den bortgående dagen på det sättet blir ett stycke märkbarare, verkligare och därigenom vackrare... Så länge kyrkan är en levande organism i bygden, har den sådana bud till människorna. När den står som en sevärdhet på ett museum, har den överlevat sig själv.

Med dessa enkla hänvisningar vill jag alltså hävda, att ungdomen *ute i landskapet* — och ej bara på museer och i böcker — skall föras fram till och själv söka den sanningen, att vi i det förflutna ha sammanhang väl värda att klarlägga och hålla oss fast vid. Bygden själv skall i första hand tala sitt levande språk till de unga om det, som i svunnen tid drev människorna att stanna vid bygden och hålla sig till varandra, allt under det de ömsom trivdes och ömsom förtretade varandra.

*

Hembygdsrörelsen må alltså ej falla ner i blind och saklös tillbedjan av det förgångna. Frågan: »Hur hade de gamle det?» utredes icke för de gamles skull utan för de ungas. För de unga är nuet det ojämförligt viktigaste. Vilken plats och vad värde har det gamla arvet i dagens liv och gärning?

Unga människor föra gärna med i boet något gammalt hemifrån, och är det till nytta och skönhet, så varför inte? Men hur illa kan

Moderna vägfarande, som ej få tillfälle att lyssna till bygdens ord, kunna i alla fall lyssna till minnesstodernas tysta språk.

inte en hundraårig, gedigen skänk vantrivas bland stelbenta pinnstolar och diverse auktionsplock! Och hur ängsligt övergiven en gammal fin agedyna kan te sig på en funkisvägg! I sådana situationer får ordet hembygdsvård en alldeles särskild innebörd. Varsamt och ömsint må de unga gå fram, när de ivra för traditionernas bestånd!

Detta gäller inte bara byggnads- och möbelstilen. När hembygdsikära pojkar och flickor ikläda sig de forna häradsdräkterna, tråda de uttrycksfulla folkdanserna, sjunga de gammalmodiga visorna, spela låtarna på nytt och i övrigt inrätta sitt liv för att få det gamla och goda med — då kommer det an på takten och stilen, då hänger värdet på, att allt kommer i det rätta sammanhanget. Tillkommer det icke hembygdsrörelsen att bestrida den vakttjänst som här är av nöden?

Men huvuduppgiften för de unga är att skapa nytt och löpa vidare. Med fog hävda de, att vår tid är en *ny* tid. När de gamle på söndagen stego upp på hemsocknens kyrkobacke och sågo sig om, tyckte de, att världen var stor. Vi, som rusa igenom landskapet och på en eftermiddag se flera socknar än de gamle sågo under ett helt långt liv, tycka, att den är förfärligt liten. Vi glädja oss åt, att vidden har vuxit, men ha sällan tid att märka, hur innerligheten i samma mån viker och förtvivlar.

Rummet har vuxit, så heter den första självklara satsen i nutida tänkeböcker. Tiden rinner hastigare, så lyder den andra. Det finns emellertid gamla visdomsord, som erinrar varje ny generation om att tidens lopp är oförändrat och att världen icke är större än förr. Det är bara vi människor, som blivit vidlyftigare och vilja hinna med mera än vad våra förfäder ansågo för nyttigt och nödvändigt. Klar-synta män ha till det nutida släktets varning och väckelse kraftigt framhållit faran av en förvillelse på denna punkt. Den enskilde måste värdera och mäta »tidens» takt. Men han får också noga akta på sig själv och utforska sitt eget tempo. Den, som ej lär sig förstå, inom vilka gränser detta hälsosamt kan stegras, går lätt under i häxdansen.

I denna oundgängliga självbesinning har man ett gott stöd av hemmets och hembygdens folk. Ty här blir det naturliga spørsmålet: »Vilket folkslag hör du till? Vad var det som utmärkte släktet i våra bygder särskilt under provningens dagar?»

Låt mig åter i förbigående gripa ett par talande detaljer för att bli begriplig! Hur framstod vårt eget skånska släkte i de övriga svenskar-nas betraktelse?

Skåningen är *trög*, hette det. Och vi kunna ännu instämma i detta opplänningarnas omdöme: möjligen bära vi på en naturlig tröghet, som kan förefalla främlingar av livligare kynne rätt så besvärande. Men jag undrar, om inte Nicolovius gjorde rätt, när han i detta sam-

manhang bytte ut ordet *tröghet* mot ordet *tyngd*. Skåningen har, säger han, »att jag så må säga, mycken tyngd; men just därför en särdeles fart, när han sättes i rörelse». Alltså ingen fara med skåningens tempo — prova det bara!

Det, som kallats tröghet, är ibland ingenting annat än naturlig obenägenhet att befatta sig med sådant, som ej angår en. Skåningen tror ej genast vad som rytes till honom från talarestolar. Men får han bärig grund att stå på, kan han både göra *höger* och *vänster* om, när politiken kommenderar, och *helt* om också under religiös lydno.

Vad som ur trögheten kan särskiljas som kritiskt sinne är en god arvedel från de gamle, en prisvärd tillgång i nuets brådska och trängsel.

Uppsvenskarna fäste sig också vid den *självständiga* hållningen hos skåningen i allmänhet och slättbon i synnerhet. Att *vara* något, inte bara att *göra* något, var en uppenbar strävan hos de gamle skåningarna. Samma strävan finns väl hos de unge. Men man får ofta den förnimmelsen av framåtsträvande ungdomar, att de vilja bli något i gruppen, partiet, massan. Sådana utmärkelser kunde även den gamle hålla till godo med. Men när hopen löstes upp och han stod där så ensam som en människa någonsin kan bli, var det en hederssak för honom att »va nåd säl». Den hållningen är icke så tidsenlig, men den är i hög grad förebildlig för alla, som ej vilja se världsfrälsaren i i den lurande kollektivismen.

Som en tredje värdefull folklig tillgång vill jag framhålla *humorns* gåva hos de gamle. Den sinnesarten hjälpte dem att fördraga mycket, lärde dem att genomskåda uselheten utan att förlora tron på människorna, härdade dem att vända motgången i löje och drev dem att hälsosamt skratta åt sig själva. I sammanlevnaden var den ljus och salt hos dem som hos oss, även om det skedde på ett bistrare sätt än i nutiden.

Det kritiska sinnet, frihetskravet, humorn och många andra ädla och nödvändiga ting ligga dolda i fädernas arv. Hembygdsrörelsen skall klarlägga detta arv. Ungdomen skall själv tillägna sig sitt rättmätiga arv. Den kommer också att göra det, särskilt om den märker, att det här är fråga om tillgångar, som ha livsvärde i nuets aktuella kamp.

Men hembygden är ej endast minnenas liv. Framtiden är barnens och ungdomens. Till dem har hembygdsrörelsen alltid två bud i behåll: 1) Lär känna din hembygd! 2) Gör heder åt din hembygd!

Från den första dagen i skolan bli barnen allt förtroligare med hembygdens liv. Hembygdskunskapen borde aldrig blivit ett särskilt ämne på skolans schema, eftersom det är en princip, som ligger till grund för undervisning i alla ämnen på nybörjarstadiet. Skolan skall göra oss hemmastadda med verkligheten i oss och omkring oss. Av grundläggande betydelse för individens hela utveckling är det, att kännedomen om hemmets och hembygdens förhållanden blir så intim och eggande som möjligt. Så vidgas individens horisont, men är han fäst vid sin bygd, ser man honom även i fortsättningen fördjupa sig i den hembygdskunskap, som folkbildningsorganisationer och ungdomsföreningar av skilda slag med stor framgång befrämja.

Av allt som viskats, talats och sjungits får hembygdens namn sin bestämda plats på värdeskalan i vårt undermedvetna liv. När man under en bilfärd läser namnen på vägskyltarna, känner man under stundom att en skugga drager över namnet. Då är man på en plats, där ett mord eller annat brott tidigare begåtts. Ogärningen visar en stor böjelse att klibba vid ej endast gärningsmannens utan också vid hans hemorts namn. Den förbindelsen räcker åratals framåt.

Men också den prisvärda handlingen ingår gärna förbund med hembygdens namn. I lekens och idrottens värld märks det allra tydligast, där lagets seger vanligen går i hemortens namn. Och var en nutidsmänniska kommer och åstadkommer något av berömmelse i det praktiska livets eller i teoriernas värld, frågas ej bara: »Vad heter du?» utan också: »Var är du ifrån?» Hemortens ära behöver icke vara motivet för handlingen men lägger sig tydligt som en ljusgård över ett stycke jord och omkring en människogemenskap. Kort och gott: den unge gör i vår tid snabbt den upptäckten, att den hedrar sin bygd, som hedrar sig själv.

Därmed är individen framme vid den innersta kärnan i all hembygdssrörelse: den outgrundliga samhörigheten mellan människan och jorden. Ju mera medveten den upplevelsen är hos de unga, desto gagnrikare blir deras medlemskap i våra hembygdsföreningar.

Målsmännen för landets hembygdssrörelse äro pliktiga att därunder gå ungdomen till mötes på allt sätt. I första hand sker det genom att dämpa osunt känslor och hålla en sträng uppsikt över alla ansatser till förkonstling och privat fåfänga. Hembygdssrörelsen skall i alla sina livsyftringar visa de unga, att den, rätt fattad, ingenting annat är än tidens maning till individen att klart förstå sin uppgift som länk i släktets långa kedja.

Nils Ludvig.

HEMBYGDEN I HISTORIEUNDERVISNINGEN

Att undervisningen i historia bör i största möjliga mån knyta an till hembygden, äro alla ense om. Därom lämnar den undervisningsplan, varefter undervisningen i våra folkskolor i snart 20 år har bedrivits, oförtydbara anvisningar. »I den mån så kan ske, bör den historiska berättelsen utgå ifrån eller anknyta till i hembygden förekommande minnen och kvarlevor från gångna tider», föreskriver den utan krumbukter och förskönande omskrivningar. För hembygdsvännen är detta en självklar sak. Även pedagogen bör ur rent pedagogiskt-metodiska synpunkter stödja dessa krav. Den kände skolmannen och historikern Karl Nordlund formulerar för sin del kravet så: »Vi måste få en *realistisk* historieundervisning, en undervisning, som gör historien till något annat och mera än ett främmande och underligt skuggspel. Man måste komma åt de gamla tiderna, få dem att leva upp igen, återframkalla dem.»

Om sedan undervisningen i historia följer dessa anvisningar och tjänar dessa önskningspunkter samt bedrivs på ett ur hembygdsintressets synpunkt tillfredsställande sätt, torde väl däremot vara en alltjämt öppen fråga.

Hur den skall läggas för att ge bästa möjliga resultat i berörda avseende, ja, därom pågår diskussionen alltjämt inom för frågan intresserade kretsar. Enskilda lärare ha nått långt och åstadkommit aktningvärda resultat, det är en känd och omvittnad sak. De ha delat med sig av sin erfarenhet, och goda råd och anvisningar ha inte heller saknats från andra håll.

Men likväl nödgas man konstatera, att det mesta trots allt ännu är ogjort på området. Ännu finnes inom varje skoldistrikt mycket material outnyttjat, vilket borde komma historieundervisningen till godo.

Den belysande lilla historia om utflykten till runstenen, som inte fanns, vilken den kände pedagogen och hembygdsvännen L. G. Sjöholm berättade i sin artikel »Hembygdsundervisningen och hembygdsvården» i ett föregående nummer av denna tidskrift, saknar säkerligen ej aktualitet för många platser i vårt land. Hans krav, att »läraren måste först och främst själv ta reda på vad bygden äger av

värde för undervisningen», finns det ingenting att invända emot. Till det vill man emellertid foga ett bestämt motkrav: *Läraren måste ha hjälp i detta sitt arbete.* Och hjälpen måste bli effektiv, sättas i system, göras något så när enhetlig hela landet över.

Det vore orimligt att begära, att varje skoldistrikt skulle vara ett Bunge, ett Njurunda eller ett Krokom. Det finns massor av lärare, som komma från städerna eller andra orter till sina verksamhetsfält. De kunna varken så lätt eller så fort sätta sig in i den nya hembygdens historia. Materialet ligger inte heller så lätt tillgängligt. Åtskilligt därav är inte publicerat.

Och även den lärare, som tilläventyrs hamnar i sin egen hembygd, behöver hjälp. Han har ingen lätt uppgift med att plocka ihop och samla det historiska hembygdsstoffet till enhet samt anpassa det efter undervisningens behov på egen hand. Själv har han inte fått mycket till livs därav under sin egen skolgång.

Alltså måste hjälp ges. Och ingen torde väl vara närmare till att ge denna hjälp än våra hembygdsföreningar. Det har ofta förvånat mig, att dessa organ för hembygdsvård och historieforskning inte mera målmedvetet satt i system att även hos det uppväxande släktet inplanta kärlek till hembygden och göra det just genom att bibringa de unga en grundlig kunskap om hembygdens historiska skatter. En hembygdsförening omfattar ju i regel ett mindre område, som den väl behärskar och vars historiska värden den har att bevara och vårda. Det är gott och väl, att den för detta ändamål publicerar årsskrifter, tillvaratager gammalt och fornt, upprättar samlingar och museer samt håller hembygdsfester. Men det räcker inte. Minst lika viktigt är att lägga materialet direkt till rätta för skolornas historieundervisning.

En plan för studiet av det historiska materialet i var socken, som sorterar under föreningen, bör uppläggas. Den kan lämpligen utarbetas i samråd med intresserade lärare i de olika skoldistrikten och eventuellt i samarbete med traktens lärarorganisationer. Och framförallt ha de hembygdsföreningarnas många medlemmar, som utgöras av skolfolk, en alldeles särskild uppgift sig anförtrodd här till omväxling med arbete inom föreningen av mera organisatorisk eller vetenskaplig natur. Stoff kommer inte att saknas. I främsta rummet behövas kartblad över varje socken, vilka barnen få bearbeta i tur och ordning, allteftersom hembygdsstudiet och historieundervisningen fortskrida. Kartorna böra utföras på de arbetsblad — eventuellt dubbelvikna — vilka i allt större utsträckning kommit till

Eleverna ha ingenting att invända mot att ämnet historia göres åskådligare och mera lockande.

användning i undervisningen, så att de lätt kunna inpassas i de arbetsböcker i historia, som finnas. Olika uppgifter och arbetsanvisningar stencileras på blad av samma format, och plats lämnas för barnen att själva fylla i en del. Mål för lämpliga studieutflykter anges på andra blad, där behövliga beskrivningar jämte anvisningar för egna iakttagelser på ort och ställe också lämnas. Gamla dokument, beskrivningar, bilder av föremål o. dyl. göras likaledes i tillämpliga delar tillgängliga. En enkel framställning av de vanligaste ortnamns-typerna hör också till med uppmaning till eleverna att samla och anteckna alla namn, som de känna till av de olika typerna. Sagor, sägner, folkvisor, gammal tro och sedvänjor få ej heller glömmas. Här kunna kanske barnen bidra med åtskilligt av intresse, som de hört i hemmen eller av äldre personer i sin omgivning. Barn äro mer vakna och lyhörda för sådant, än vad vi äldre i allmänhet äro böjda att tro.

Nå, säger kanske någon, det är ju alltid lätt att säga tulipanaros. Att göra den är något svårare. Men likväl tycker jag, att det vore värt att göra ett allvarligt försök och inte kasta yxan oanvänd i sjön. Jag tar mig därför också djärvheten att komma med ett praktiskt diskussionsuppslag i frågan och framlägga ett förslag till hur jag anser, att undervisningen borde utnyttja hembygds materialet i en viss socken. Jag väljer min egen hemsocken, Angelstad i Småland, då jag beträffande den har en rätt bestämd uppfattningen om vad som borde komma med och infogas i historieundervisningen.

Första kartan skulle ägnas bygdens vattensystem, vegetation och invandringsvägar. Den skulle naturligtvis ställas i relation till lärobokens framställning, den stora vägghkartan och de arbetsblad, som behandla detta avsnitt.

Nästa karta skulle behandla fynd och fyndorter från stenåldern. Den skulle säkert ge goda resultat och bringa mycket, som nu är fördolt, att varda uppenbart. Och om barnen finge pricka in de olika fyndplatserna på sina kartor och eventuellt taga med några av de gjorda fynden till skolan för att användas som åskådningsmaterial, kan det ju tänkas, att de även komme att stimulera föräldrar och och andra vuxna personer på de olika gårdarna till ett ökat intresse för uppmärksammandet och samlandet av alla »misstänkta» föremål.

Här vore det också lämpligt att sticka emellan med blad, upptagande en förteckning över ortens tidigare stenåldersfynd och deras förvaringsställen samt den karta över traktens olika stenålderskulturer, som redan finns utarbetad av en forskare och skolman.

Kartan över bronsåldersfynden bör bli lätt att åstadkomma. Hällgröpningar, kultblock och lösa bronsåldersfynd ha under de senaste åren upptäckts, kartlagts och beskrivits av en skol- och hembygdsman, vilken emellanåt bor inom socknen, vars skolbarn bara vänta på att få sin andel av upptäckterna och stoffet tillrättalagt för historieundervisningen.

Traktens talrika järnåldersminnen ge tillfällen till många anknytningar till läroboken och till många arbetsuppgifter och »talövningar». På flera ställen finnas gravfält, vilka av ortens befolkning allmänt anses vara minnen från forna tiders fejder med isynnerhet danskarna.

Efter kartorna över de förhistoriska åldrarna kan lämpligen komma ett blad över de äldsta kända gårdarna och byarna, och i anslutning till arbetsbokens blad över byväsendets uppkomst kan

kanske en gammal karta över en äldre by letas fram och kopieras. Här ges vidare en redogörelse över de äldsta ortnamnen, och barnen uppmanas att uppteckna sådana både utom och inom socknen.

Så kommer turen till traktens runstenar. Socken har själv inga, men i de angränsande socknarna finnas intressanta sådana. En karta över deras förekomst samt avbildningar och tydning av de viktigaste torde vara lätt att åstadkomma. I kyrkan förvaras en runring av järn med svårtolkad inskrift. Den anses av somliga ha utförts av en munk i Nydala kloster och hör alltså till den kristna tiden.

Till minnena från denna tid hör också en del av den tillbyggda kyrkan samt en dopfunt från 1100-talet. Jordegendomar i trakten samt det rika Skeens ålfiske i Bolmän ha ägts av Nydala kloster. I anslutning till arbetsbokens klosterkarta bör också komma en förteckning över de gårdar, som förutnämnda kloster samt Byarums och Gudhems kloster ägt i denna bygd.

Ett ståtligt minne från medeltiden, låt vara endast i sagans form, äger socknen i Ebbe Skammelson-sägnen. Den är en utmärkt illustration av lärobokens framställning av riddarväsendet och bör återges i de olika versioner — folkvisans ej att förglömma — som finnas.

I anslutning till 1500-talets historia kunna åtskilliga arbetsuppgifter ges. Gustav Vasa innehade jordagods i trakten, och de gamla urkundernas redogörelser ge en åskådlig bild av den store riksbyggmästarens »jordhunger» och intresse för moderneringen.

Från nordiska sjuårskriget finns i socknen ett tragiskt romantiskt minnesmärke i ett järnkors, rest över en dansk kapten, som blev arkebuserad efter för sen ankomst från ett besök hos fästmon. Hans värja förvaras i kyrkan. Den dramatiska berättelsen lämpar sig utmärkt som stödpoint för de ungas minne, när det gäller detta krig.

Till reformationen och dess slutseger i och med Uppsala möte kan en lämplig anknytning göras till en gravsten på kyrkogården över den kyrkoherde och häradsprost, som på landsändans vägnar under-tecknade Uppsala mötes beslut.

Till belysning av reformationsverkets fullföljande utom Sveriges gränser finns även material att hämta inom socknen. Här föddes nämligen i slutet på 1500-talet Isak Rothovius, som blev biskop i Åbo, grundade dess gymnasium och universitet, befäste reformationen i Finland och bidrog till den andliga stormaktstidens intåg där.

Hans tvillingbroder Jonas blev Axel Oxenstiernas lärare, kyrkoherde i Angelstad, superintendent i Kalmar och den egentlige grun-

Även hos det uppväxande släktet bör man inplanta kärlek till hembygden.

daren av dess gymnasium. Skildringen av brödernas skolgång ge intressanta och levande glimtar av forna tiders skolväsende.

Indelningsverket belyses givetvis med en karta över socknens forna soldattorp och militära boställen samt en uppgift för barnen att ta reda på gamla knektamn och soldatsläkter. Här kan det kanske också vara lämpligt att redogöra för gamla kronogårdar, säterier och herrgårdar jämte adelssläkter, som under tidernas lopp ägt dem.

Den historiska berättelsen bör anknyta till i hembygden förekommande minnen från gångna tider.

Vid behandlingen av häxprocesserna och Urban Hjärne kan man låta barnen bidra med uppteckning av kvarlevande skrock och vidskepelse isynnerhet i samband med påskfirandet samt med en undersökning om i vilken utsträckning övertro in i våra dagar inverkat på behandlingen av vissa sjukdomar. Här finns ett ovanligt rikt och belysande stoff.

Ett minne från forna tiders förhärjande farsoter finns i den pest-

kyrkogård, som i början av 1700-talet anlades i skogen utanför en av byarna.

De olika skiftena och byväsendets utveckling få sin belysning genom gamla kartor och utdrag ur protokoll, och barnen kunna kanske samla namn på personer, som varit åldermän, och på gårdar, där bystämmor hållits. Ett utdrag ur en gammal skallstadga hör också till detta avsnitt, och ett och annat varggarn torde alltså finnas ute på gårdarna. Gamla bondgårdar och ålderdomliga byggnader böra avbildas. Den ryggåsstuga, som funnits inom socknen men nu är riven och som ansetts värdig att avbildas för Nordiska Museets räkning, torde också vara värd ett blad i de sentida sockenbornas arbetsbok. I alla dessa fall kunna uppgifter för teckningen erhållas, varigenom undervisningen däri även kan främja ämnet historia. Jordbruket och dess utveckling belyses genom en serie bilder av gamla redskap och verktyg.

Kommunikationsväsendets uppkomst och utveckling kräver först en karta över gamla vägar inom socknen, och dessutom torde det vara lämpligt med en liten historik över järnvägarnas tillkomst.

Folkskoleväsendets utveckling det sista århundradet kan belysas på många sätt. Gamla protokoll, läsordningar och läroböcker torde inte vara svårt att hopbringa. En karta över de byar, mellan vilka lärare och lärarinnor ambulerade för endast några årtionden sedan, samt med de gårdar, vari skolan varit inhyst, vederbörligen utpräktade, är här på sin plats. Ett fotografi över den undantagsstuga, som en småskola i barnens föräldrars tid delade med innehavaren, vilken ibland knappast var uppstigen, när barn och lärarinna anlände, torde kunna ge de unga en ganska god föreställning om utvecklingen på undervisningens område bara under det tjugonde århundradet. Namn på gamla knektar och skolmamseller, som förr skött undervisningen inom socknen, samt något om deras anställningsvillkor skulle säkert också roa. Här har prästen möjlighet att ställa sin hjälp med utdrag ur de gamla urkunderna till förfogande och knyta en levande kontakt med undervisningsväsendet och hembygdsvården av i dag. Säkerligen finns det också mycket både av det här nämnda och annat av intresse han kan plocka fram ur de gamla kyrkoböckerna och göra tillgängligt för skolans historieundervisning.

Ha hembygdsföreningarna tid och intresse för det arbete, som kräves? undrar kanske någon. Den frågan anser jag utan vidare med ja besvarad. Vad skulle de annars ha tid och intresse för?

Kunna lärarnas intresse och medverkan påräknas? frågar måhända en annan. Jag tror, att man kan svara ja på den frågan också. Sveriges folkskollärare äro ett initiativrikt och verksamhetslystet släkte med starka och livaktiga organisationer.

Men vem skall betala fiolerna? Bli inte kostnaderna för stora? äro andra invändningar man har att vänta. Jag tror, att även det ekonomiska blir överkomligt. Man får lita till frivilliga krafters medverkan i själva arbetet, och vad kostnaderna för själva materialet beträffar, vill man gärna hoppas, att de olika skoldistrikten skola veta att göra sin plikt. Barnens föräldrar böra i sista hand belastas med denna merutgift. Men tanwen på fri materiel är ju på stark frammarsch, och den tid är kanske inte så avlägsen, då det anses lika naturligt, att varje skola har sitt speciella material för historieundervisningen, som att den har svart tavla, bibel och läsebok.

Men skall det uppväxande släktet veta att intressera sig för och värdesätta allt detta? invänder slutligen den tvivlande. Det är jag absolut övertygad om. Ämnet historia finns ju på schemat, och att det göres åskådligare och mera lockande kunna eleverna ingenting ha emot.

Och vad nutidens ungdom beträffar, vill jag som motvikt till allt klankande på den säga, att den trots allt är mera lättillgänglig för andliga intressen och intellektuellt arbete än förr. Föreningsväsendet och studiecirkelverksamheten ha även på landsbygden avsatt sina spår. Det gäller bara att gå de unga till mötes och ta vara på deras intresse, vilket främst omfattar den egna bygden och dess historia. Personligen fick jag exempelvis ett starkt och levande intryck därav, då jag en gång talade om bröderna Rhotovius för min hembygds ungdom, vilken för övrigt till en del nåtts av den nya tidens idéer och politiskt avancerat ut på yttersta vänsterflygeln. Den har byggt sig en vacker samlingslokal ett stenkast från en korsväg, där de unga för endast ett par tre decennier sedan samlades till en samvaro och ett tankeutbyte, som skulle medfört en viss risk att bara föra en Jonas Rhotovius på tal. Nu satt den där och lysnade intensivt och intresserat till en timplång förkunelse, och vetgirigheten var inte stillad med det.

Det slog mig, hur litet denna ungdom liksom ungdom på andra håll egentligen fått veta och känner till om sin egen bygds historia, och hos mig mognade länge närda tankar till det beslut, varom ovanstående reflektioner i all anspråkslöshet bära vittnesbörd.

Karl Salomonsson.

HEMSLÖJDEN I HALLAND

Den halländska hemslöjden har i sin ursprungliga form ännu i sen tid bibehållit sin betydelse, icke minst för folkförsörjningen. Man kan i Halland under äldre tid urskilja två från varandra vitt skilda områden, med olika smak, olika färgsättningar och olika alster för hemslöjden, lika vitt skilda från varandra som sydhallänningens och nordhallänningens kynnen i övrigt.

Sydhalland har fått många impulser från sina grannar i söder, och ofta har skåningar inflyttat och tagit den bördiga jorden i besittning, under det att Nordhalland mera varit släkt med Småland och Västergötland och därifrån hämtat sin inspiration till kulturellt skapande. Detta har satt spår i landskapets utveckling på alla områden och icke minst i hemslöjden. Därmed är icke sagt att icke Halland har en särpräglad egenart, som satt vackra frukter även om mången gång skapandets metodik står på ofri grund. Icke någonstades i hemslöjden framträder det särpräglade så tydligt som i den sydhalländska slöjden.

Laholm är ett centrum för den södra kulturkretsen, och det är också i dessa trakter, som en av den svenska handslöjdens vackraste blommor vuxit fram, nämligen bindslöjden. Såväl i mönster som teknik innehar denna en särställning bland hemslöjd i allmänhet. Denna särställning är t. o. m. så markerad att man utan tvekan kan skilja den från alla dylika alster i hela världen. Fingerfärdigheten var också högt utvecklad bland allmogens kvinnor. Det berättas ännu i dag att den är icke fullärd, som icke med ena handen kan binda och med den andra röra i grytan. Under befolkningens torftiga förhållanden betydde denna slöjd oändligt mycket i folkförsörjningen; och ännu är den för flera socknar en god ekonomisk tillgång. Det har visat sig att det är en av de få handslöjder i vårt land som är ekonomiskt bärande även i modern tid.

Nutidens käcka sportflickor har i allt större utsträckning börjat lägga sig till med en väst eller tröja. Den är vacker och praktisk. Denna slöjd har därför stora framtidsmöjligheter, och ännu en gång skall den liksom förr i »hugstora dar» komma att betyda mycket för halländsk folkförsörjning.

Sportväst i bindslöjd, från Laholmstrakten.

Schaletten till heders för sport.

Den andra kulturkretsen har av ålder haft sitt säte i Falkenberg. Ju längre norrut man kommer ju glesare blir mönstren, bindslöjden försvinner och andra textilier intar dess plats. Färgerna blir mörka och hårda. Det är den tunga mödan, gråa klippor och stora skogar, som sätter sin prägel på människan och därmed också på hemslöjdsalstren. Från sydhallänningens jordebundna ro i släkt med det skånska gemytet till nordhallänningens rörligare och sega temperament går utvecklingen i skiftande former och övergångar. Samma utveckling märks i andra kulturformer: musiken, dansen och gudstron.

De mörka färgerna är karakteristiska för hela landskapet. Brunt och gult överväger. Det gamla Hallands fattigdom gav icke något utrymme för lyx och vällevnad. Slöjden var övervägande behovsvaror, och landskapet har aldrig kunnat exploatera sig i förnäma vävnader av lyxkvalitet. De stora ljunghedarna angav färgen (brunt) där också färgämnet hämtades, och från andra lika lättåtkomliga växter erhö

man gult. De äkta mönstren är i färg, material och teknik en komposition av det halländska folket självt: energi, envishet och hopknäppt beslutsamhet. De saknar den lätta och soliga färgglädjen, som kännetecknar så många andra svenska landskapsalster. Men hallänningens liv i gamla tider, som det gestaltade sig i gränslandskapet med dess strider mellan maktlystna in- och utländska härskare, lämnade inte så mycket rum för den frihet och det oberoende, som är en förutsättning för människans skapande av ovan det praktiska livet liggande värden. Men därför sätter den äkta hallänningen sin hemslöjd högt. Den är en del av fädernas kamp på hembygdens mark och en del av honom själv, hans egna erfarenheter och förhoppningar.

Halmstads hemslöjd, som har fru Alfild Salvén som föreståndare, arbetar efter fullt moderna principer för att göra hemslöjden populär. Affärens omsättning har stigit år från år och numera äro många alster mycket omtyckta och efterfrågade, men för hemslöjden i sin helhet återstår mycket att göra då det gäller avsättningen.

Exporten har under senare år varit stor och Amerika har köpt mycket. Ett anmärkningsvärt förhållande är att utlandet i stor utsträckning kopierar svenska mönster, och gör därmed importen överflödig. En fråga av största betydelse för hemslöjdens vara eller icke vara är organisationernas försäljningsmöjligheter. Man måste först som sist göra rent hus med den förlegade uppfattningen, att hemslöjden endast tjänar ett souvenirintresse. En modernt orienterad försäljningsorganisation måste inrikta sig på en affärsmässig propaganda för sina alster. En hemslöjd, som lever på understöd är i många avseende icke mycket värd.

Hemslöjden lever icke bara på vad våra fäder skapat, detta må vara aldrig så vackert och bra. Varje tid måste nyskapa enligt sina egna intentioner, om slöjden åter skall få en storhetstid. I varje fall är det nödvändigt att det gamla bearbetas så att det passar i vår tid.

Den nyorientering, som är skönjbar även på detta område har sitt mest eklatanta uttryck i kursverksamheten i länet. Inte mindre än 5—6 kurser anordnas per år med i genomsnitt 15 medlemmar per kurs. Dessa tar sikte icke så mycket på paradslöjd med obligatoriska utställningar som på att verkligen lära eleverna hemslöjdstekniken. Varje kurs tar en tid av 5 veckor i anspråk.

Ett uppslag, som i hög grad har populariserat bygdedräkterna, är att Hemslöjden i samarbete med museet låtit utarbeta en beskrivning över sockendräkterna med uppgift om kostnaderna för material och

Kronkudde, typisk halländsk hemslöjd.

sylön samt prov på tygerna. Det är meningen att denna skall kompletteras med ett foto av varje känd dräkt i Halland. Vid behov kan en sådan beskrivning gratis erhållas i affären.

Halländska Hemslöjdsföreningens ordförande är sedan 1936 landshövding Hilding Kjellman. Denne efterträdde friherre Richard Hermelin, Fröllninge, vilken liksom föreningens kassör, E. W. Ingwarsson under en lång följd av år nedlagt ett utomordentligt intresserat och givande arbete för föreningens utveckling och framgång.

Sven A. Rydberg.

Byggnadsvården.

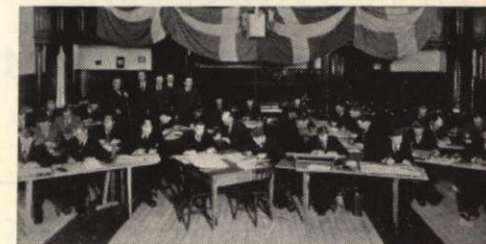
Våra byggmästarkurser ha under det senast förflutna halvåret rönt ett intresse som aldrig förr. Sålunda ha under vårterminen 1938 hållits icke mindre än 11 kurser nämligen i Visby, Dals Långed, Mora, Uppsala, Göteborg, Strömstad, Uddevalla, Kalmar, Vimmerby, Molkom och Östersund. Dessutom har Samfundet medverkat vid en fyraveckorskurs som hållits på Alnarp i Skåne i samarbete med länets egna hushållningsnämnd. För läsåret — hösten 1937—våren 1938 — blir sammanlagda kursantalet 14, vilket betyder en stegring från tidigare verksamhetsår av över 100 %.

Intresset bland landsortens byggmästare är mycket stort. I en del fall såsom t. ex. i Uppsala och Molkom ha ansökningarna för deltagande med det dubbla överskridit våra möjligheter att ta emot. Vi söka i första hand praktiskt erfarna lantbyggmästare och byggnadsarbetare. Hushållningssällskapen ha i många fall haft direkt kontakt med myndigheterna i resp. församlingar, varigenom deltagarkåren i allmänhet fått en mycket gedigen sammansättning.

Dessa 10-dagars kurser avse naturligtvis icke att utbilda byggmästare utan i stället att samla praktiskt förfarna fackmän för att genom föreläsningar och ritövningar teoretiskt belysa aktuella tekniska, hygieniska och estetiska spörsmål. Härigenom hoppas vi så småningom kunna skingra de på landsbygden många gånger dunkla begreppen om god byggnadsstandard.

I allmänhet ha kursdeltagarna också visat berömvärd intresse och i vissa fall en kunskapsörst, som vi tyvärr icke kunna släcka under en 10-dagars kurs. Förden skull har Samfundet planer på att till en eller ett par platser inom landet förlägga en längre kurs, med sådan omfattning att den skulle kunna giva deltagaren tillfälle att på en elementär basis tränga något djupare i problemen, och där man alltså skulle kunna våga tala om en viss utbildning.

Under det gångna läsåret ha samtliga kurser hållits i samarbete med respektive hushållningssällskap. I vissa fall ha även

Byggmästarekurs i Vimmerby.

hembygdsförbunden såsom t. ex. Gotlands och Värmlands hembygdsförbund varit stödjande för vår verksamhet.

Sex av kurserna ha haft bidrag från Kungl. Skolöverstyrelsen.

Från Kungl. Kommerskollegium har utdelats ett stort antal stipendier till mindre bemedlade kursdeltagare.

Såsom lärare och kursledare ha fungerat, dels Samfundets egen arkitekt, dels arkitekterna B. Borgström och N. Friberg, Stockholm, H. Stahle, Vänersborg, länsarkitekten E. Friberger, Göteborg, stadsarkitekten Arre Essén, Västervik och arkitekten H. Persson, Malmö. Dessutom ha såsom föreläsare anlitats hushållningssällskapens konsulenter i ämnen som falla inom ramen för deras verksamhet samt — de hembygdsvårdande och kulturhistoriska ämnena — Samfundets sekreterare och representeranter för hembygdsförbunden.

Samfundets byggnadsbyrå

har, sedan densamma i december 1937 omorganiserades, rönt ett synnerligen livligt intresse från såväl enskilda byggnadsföretagare, som föreningssammanslutningar på landsbygden. Sålunda ha ett 60-tal ärenden behandlats. Bl. a. föreningslokaler eller bygdegårdar, restaurering och ombyggnad av herrgårdar, nybyggnadsförslag till lantarbetarbostäder och egna hem, arrendatorsbostäder m. m., ävensom förslag till ekonomibyggnader. Vidare har byggnadsbyrån i mycket stor utsträckning givit muntliga råd och anvisningar i till byggnadsfrågor av olika slag hörande angelägenheter.

Kungligt villebråd
på kornet.

GYTTORPS

jaktpatroner
i bössan.

NITROGLYCERIN AKTIEBOLAGET
GYTTORP

Använd

Skultuna Kokkärl i köket

Det är hygieniska kärl som underlättar matlagningen och ger köket en ren och förnäm prägel.

SÄLJES I ALLA JÄRN- OCH BOSÄTTNINGSAFFÄRER

Erik Anderssons SNICKERIVERKSTAD

GNESTA - Tel. 239

Byggnadssnickerier
Butiksinredningar
Köksinredningar
Utför alla slags snickeri-
arbeten samt reparationer.

IN FORDRA OFFERT

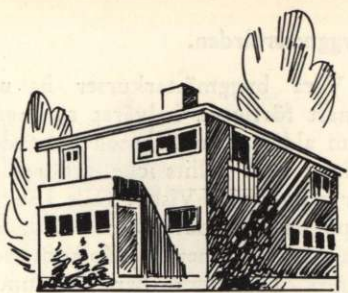
NORSHOLMS CEMENTFABRIK

(L. K. MALMQVIST)
NORSHOLM
Tel. Norsholm 73

Tillverkar maskinstampade lednings-
rör från 4 tum till 18 tum, källrör i
olika dim. samt 60 cm. kulvertrör,
patenterat cementtegel, passande till
villagrunder, uthus, garage m. m.
T-rör, grenrör samt rensbrunnar.

Billiga priser. Kontrollerade varor.

INTE EN UTGIFT

ME EN KAPITALPLACERING

Uppgiv ungefärligt bo-
stadsbehov, önskad stil
och storlek och vi sända
Er förslag på såväl egna
hem och flerfamiljshus
som sportstugor.

Kontor: Birger Jarlg. 27, Sthlm.

A.B. SVENSKA TRÄHUS

Utredningar
Byggnadsritningar
Kontrollantskap
Värderingar
Besiktningar

TINGBORGS

Arkitekt- och Byggnadskontor

Östra Ågatan 27, Upsala - Telefon 991

M E D D E L A N D E N

Samfundets årsredogörelse
var införd i tidskriftens förra nummer.
Revisionsberättelsen, som då ej hann in-
föras, återges här nedan.

Revisionsberättelse.

Undertecknade, som å årsmöte med
Samfundet för Hembygdsvård den 2 Juli
1937 i Simrishamn blivit utsedda till re-
visor för granskning av Samfundets rä-
kenskaper och förvaltning under år 1937,
hava nu verkställt sådan granskning och
få över densamma avgiva följande be-
rättelse.

Vi hava genomgått Samfundets räken-
skaper, med därtill hörande handlingar,
tagit del av dess protokoll samt invente-
rat värdehandlingarna och avstämt bank-
räkningarna, varvid vi funnit allt i god
ordning. Räkenskaperna hava blivit un-
derkastade siffergranskning av Sveriges
Allmänna Revisionsbyrå och har den
verkställda granskningen icke givit anled-
ning till någon erinran.

I den av Styrelsen avgivna redogörel-
sen för Samfundets verksamhet under det
gångna året meddelas Vinst- och Förlust-
räkningen samt Balansräkningen och äro
desamma rätt återgivna ur räkenskaperna.

Då vår granskning i övrigt icke givit
anledning till någon anmärkning, få vi
med uttalande av vårt erkännande för det
nit och det intresse, som synbarligen i
allo präglat Styrelsens åtgärder under den
tid, revisionen omfattat, tillstyrka att
Styrelsen beviljas ansvarsfrihet för 1937
års förvaltning.

Stockholm den 30 Mars 1938.

Torsten Althin. M. Billing.

Lina myr inför riksdagen.

Riksdagsman Magnusson i Skövde har ny-
ligen interPELLERAT statsministern om han an-
ser tillräckliga skäl föreligga att för fram-
tiden som naturminnesmärke bevara Lina
myr på Gotland och om regeringen i så fall
är beredd att vidtaga härför erforderliga åtgärder. Interpellanten anförde bl. a.: Ha
vi icke råd, icke vilja att bevara denna
egendomliga och enastående naturbildning,
då är all vår långt drivna och i många hän-

seenden erkännansvärda kulturminnesvård
av föga värde.

Samfundets sammarmöte

kommer, som förut meddelats, att äga rum
i Halland den 1—3 juli. Det rikhaltiga pro-
grammet omfattar utom ombudsmötesför-
handlingar, föredrag och diskussioner även
flera utfärder, varvid tillfälle ges att bese
stora delar av Halland med dess kultur-
och naturminnesmärken.

I samband med mötet hålles en stor *Ung-
doms- och Hembygdsdag* i Halmstad den
2 juli, till vilken olika ungdomsorganisatio-
ner äro inbjudna.

Anmälan om deltagande kan ännu göras
till Samfundets exp., Mästersamuelsgatan 3,
Stockholm.

En studieledarkurs i hembygdsvård

anordnas av Hallands Naturskyddsförening
och Samfundet för Hembygdsvård den 30
juni—2 juli på Lia gård, Lia. Anmälan om
deltagande kan göras till jägmästare Erik
Nordin, Halmstad.

Utförligt program för sammarmötet och
studieledarkursen kan rekvideras från Sam-
fundets expedition.

Handledning i släktforskning

utgör första numret i Samfundets nya små-
skriftserie. Släktforskningen har under den
senaste tiden omfattats med ett allt större
intresse och i Samfundets verksamhet har
framträtt ett starkt behov av en handled-
ning i detta ämne. Denna handledning i
släktforskning, författad av konsulent Sven
A. Rydberg, vänder sig direkt till allmän-
heten med upplysning om hur släktkunskap
på bred front vinnes. För att få boken spridd
i vida kretsar har priset satts så lågt som
25 öre. *Upptag den intressanta släktforsk-
ningen i studiecirkelnas arbete och rekvi-
rera handledningen från Samfundets expe-
dition, Mästersamuelsgatan 3, Stockholm.*

Årsavgiften 1938

har ännu ej inbetalats av alla medlemmar.
Vi rikta en enträgen anhållan till dessa att
stödja vårt arbete genom att snarast insända
avgiften.

BÄNKFÖNSTER OCH VÄXTHUS

Vi leverera fortfarande

Bäst - Billigast

Begär offert!

BERTIL OLSSONS

SNICKERIFABRIK

ARBRA

Telefon 119. Anknytning bostaden.

TRÄVAROR

för byggnadsändamål såsom:

Plank, Bräder, Bjälkar och Sparrar.

Hyvlade trävaror och listverk.

Plywood o. Vägglattor alltid i lager.

BYGGNADSSNICKERIER och IN-

REDNINGAR fr. egna tillverkningar.

Efterbör våra priser

**Östertälje Snickeri- &
Trävaru-Aktiebolag**

ÖSTERTÄLJE

Telefon Södertälje 1153 & 1173

FILIP LINDER

Civilingeniör - Mättningsman

*Avstyckningar,
mättnings- o. stadsplane-
arbeten*

*Förslag till Byggnads- o. avstyck-
ningsplaner. Vatten- och
avloppsledningar,
reningsverk*

Kontor: BIRGER JARLSGATAN 10"
STOCKHOLM Tel.: 614806

Kriget mot Vägglössen

har nu inträtt i sitt sista avgörande skede.

LUSOL

vårt universalmedel, utrotar all ohyra på några få timmar.

Absolut oskadligt för människor.

Lägenheten behöver ej utrymmas.

Bruksanvisning medföljer.

Sändes mot postförskott à kr. 2: 25 per flaska plus porto.

BRINCK & Co.

Tegnérsgat. 40, Stockholm. Tel. 30 34 82

L I T T E R A T U R

Hembygdsböckerna. Lindblads förlag.

Under ca 20 år har denna serie hembygdsböcker utkommit och behandlat 18 landskap, nämligen: Skåne, Blekinge, Halland, V. Småland, Ö. Småland och Öland, Dalsland, Västergötland, Östergötland, Gotland, Södermanland, Närke, Uppland, V. Västmanland, Ö. Västmanland, Dalarna, Medelpad—Ängermanland, Västerbotten och Norrbotten. Dessa landskapsskildringar äro avsedda att utgöra »läseböcker för skola och hem» och ge i en populärt hållen framställning översikter över landskapens natur, förhistoria, geografi och kultur. Genom att välja författare, som äro väl förtrogna med sina respektive landskap och dessutom goda skribenter, har förlaget givit en borgen för böckernas kvalitet och vederhäftighet. Med tanke på att hembygdsrörelsen på de senare åren i hög grad nyorienterats och även skolans undervisning i hembygdskunskap därigenom lagts på ett modernare plan, skulle man önska att de äldre böckerna utkomme i nya upplagor, som motsvarade vår tids krav på en modern hembygdsskildring. Den nyaste delen i serien, Östergötland, fyller fullkomligt dessa krav. Den är utgiven av Östgöta nation i Uppsala under redaktion av Thord Lindell. Bland författarna märkas en rad framstående östgötar eller kännare av landskapet, såsom professorerna Axel Romdahl, Elias Wessén och Sigurd Erixon, stadsgeologen Bror Asklund, doktor Carl Fries och intendent Bengt Cnattingius. Genom rikt illustrerade artiklar av dessa experter ställer boken landskapets natur, folkliv och historia i en ny och mångsidig belysning inte bara för östgötar utan även för andra svenskar, som vilja lära känna olika delar av sitt land. Av stort värde för hembygdsforskningen är den utförliga avdelning litteraturnotiser, som bifogats boken.

Som helhetsomdöme om serien kan sägas, att den utgör en värdefull tillgång inte bara som läsebok för skolan utan också som hjälpmedel för hembygdsföreningar och ungdomsorganisationer i studiet av ämnet hembygdskunskap. Detta gäller även de delar som i stil och uppläggning nu kunna anses vara föråldrade, då de dock innehålla

ett värdefullt material som utgångspunkt för vidare hembygdsforskning. Någon gång skulle man dock vilja göra den anmärkningen att uppläggningsen icke endast är omodern beträffande utstyrsel utan också beträffande innehållet tungrodd och rent av tråkig. Det hela skulle, utan att vederhäftigheten sattes efter, må väl av att pigga upp, göras rörligare och mera eggande för att stimulera barnens och allas vårt intresse för vår hembygd.

Oscar Montelius

heter en liten intressant och välskriven skildring av den store »vägröjaren genom årtusenden», utgiven i serien Stora män och kvinnor, och författad av Hanna Rydh, förlag: Ahlén och Söner. Pris 3: 75.

Svenska Folket genom tiderna

är namnet på en ny svensk kulturhistoria, redigerad av Ewert Wrangel i Lund. Den nyligen utkomna första delen behandlar Sveriges förhistoria och är skriven av docenten J. E. Forssander. Ämnet Tro och kult vid vikingatidens slut har behandlats av Thede Palm.

Det är första gången, som ett allvarligt försök göres att i breda översikter och med kulturhistorisk siktpunkt skildra vårt lands förhistoria enligt forskningens senaste rön. Resultatet är storartat. Den 400 sidor digra volymen kommer vår forntid att på ett sällsamt sätt leva upp icke endast genom de välskrivna och vederhäftiga skildringarna, där detaljerna finnas men icke skymma de stora dragen, utan också genom ett synnerligen väl valt och reproducerat bildmaterial. Illustrationsredaktören S. Artur Svensson har stor heder av sitt verk.

För de studiecirkel och hembygdsforskare, som syssla med landets äldsta historia kan detta verk varmt rekommenderas, och man hoppas livligt att de flesta bibliotek hålla det tillgängligt, så att det blir en verklig folkläsnings.

Svensk Hemslöjd

CITY SMÅLANDSGATAN 11
Invid Norrmalmstorg

STOCKHOLM Telefon 23 2115

*M*oderna textilier,
mattor och gardiner.
Vackra garner - Möbler
Inredningar - Armatur

Vi innehåva även

BLEKINGE LÄNS HEMSLÖJD

KARLSKRONA - TEL. 2 37

Låt drycken
Eder väl smaka!

Begär alltid våra omtyckta
tillverkningar av

PILSNER - VICHYVATTEN
LÄSKEDRYCKER m. m.

Allt bör vara från

Centralbryggeriet

LINKÖPING - Ordertel. 2, 2 22

Byggmästare
J. E. Lövström

STUREGATAN 25 - UPSALA

TEL. 745

*Utför Ny- och Ombyggnader samt
Reparationer av alla slag. Affärs-
inredningar, Vattrivningar
m. m. Villabyggnader
utföras.*

INFORDRA ANBUD

Medelpads
Lantmannaförbund

Förening u. p. a.

SUNDSVALL

Telefon 23 41, 23 42, 10 47, Mag. 15 21.

Nederl. Torpshammar Tel. 36.

Tillhandahåller av prima kvaliteter
*Fodermedel, Hönsfoder,
Rävfoder, Gödselmedel, Utsäden o.
Fröer, Gräsmattsfrö, Torvströ,
Torvmull, Jordbrukskalk,
Taktegel, Dränerings-
rör, Cement.*

ÅRSBÖCKER OCH TIDSKRIFTER

Frösåkers hembygdsförening

i Uppland har utgivit en årsskrift för 1934—1937, innehållande bl. a. uppsatser om Östhammars och Öregrunds historia. Edvind Gustavsson skriver om »Namn och bygd i Frösåker».

Från By sockengille.

Detta meddelande läser man alltid med nöje. Det är personligt och väcker intresse. Så också i år, där gillet stiftare Carl Larsson i By ägnas en varm hyllning med anledning av 60-årsdagen.

Norrbotten,

Norrbottnens läns Hembygdsförenings årsbok 1938. Den nye redaktören och landsantikvarien Reinhold Odencrants har väl hävdad denna årsboks rangplats. Det är 200 sidor norrländsk kulturhistoria i en förnämlig inramning. Med intresse läser man Einar Bohlins uppsats om de gamla husförhållsböckerna och »Glimtar från Tornedalen i fars och farfars tid» av Jöran Gropenson. Men roligast av alla uppsatser är trots allt W. L. Wanhainens, som ristar en runa över landshövdingen Karl Johan Bergström, en reslig människa, en verklig hövding. — F. ö. bra litteraturavdelning och hembygdskrönika. Praktiskt taget intet om aktuell hembygds- och landskapsvård.

J. N.

Mäster Gudmunds Gille

i Jönköping behandlar i sin årsbok 1937 bl. a. klockgjuteriet, en gammal Jönköpingsindustri, och innehåller utom en del uppsatser och notiser en intressant skildring om C. O. von Porat, den småländske naturforskaren.

Sanct Örjans Gilles

årsbok 1937 har som vanligt ett förnämligt och välredigerat innehåll. Man märker särskilt Karl Sahlins uppsats om den skånska bärnstenen och dess tillgodogörande samt en uppsats av Bertil Waldén om Örebro stad och län i relation till den äldre svenska bergshantering.

I VÄVSTOLEN

Av Anna Skeri-Mattsson och Ingrid Osvald.

C:a 200 illustr. 160 sidor. 5:e uppl.
30:e tusendet i tryck.

Pris kr. 1: 85 + porto.

»Föreliggande bok är faktiskt en av de fullödigaste handböcker rörande vävning, som sign. känner till. Trots koncentrationen sträcker sig handledningen över alla tekniska och praktiska detaljer.»

M. N. i Lantarbetaren.

KAJSAS KOKBOK

Av Karin Fransén och Astrid Knudsen.

Över 500 recept. 13:e uppl. 150:e tusendet. Pris kr. 1: 75 + porto.

»Den varken krånglar till rätterna eller förutsätter dyra ingredienser. Den är klokt lagd och billigt avvägd, inte bara vad det gäller bokens pris, utan också receptens fordringar.»

E. N—g i Upsala Nya Tidning.

LANTHUSHÄLLET

Av Ingrid Osvald m. fl.

300 sidor. 3:e uppl. 30:e tusendet.

Pris kr. 1: 85 + porto.

»Man gläds att läsa denna bok, där så många kloka, kunniga, fackutbildade kvinnor träda fram och tala för och till lant-hemmet och lantushället.»

T. T. i Östergötlands Dagblad.

KAJSAS KALASMAT

Av Karin Fransén och Astrid Knudsen.

Över 300 recept. Färgplanscher och konsttryck. 2:a uppl. 10:e tusendet.

Pris kr. 2: 35 + porto.

»Den husmor, som äger Kajsas Kalasmat, kan verkligen ställa till med både fest och kalas i sitt hem. Boken har en uppförda till oss husmödrar att göra det bästa av varje tillfälle till fest och samvaro i våra hem.»

S. O. i Stockholms-Tidningen.

Ovanstående böcker rekvideras från

L. T:s Förlag

Klara Ö. Kyrkogata 12, Stockholm

Finnas även i varje bokhandel.

Ött pryðligt tak med

**LOMMA
ETERNIT**

Begär vår katalog och gör Edert val bland Eternit-skiffers många olika färger och format. Om så önskas ordnas med personligt besök.

Konkurrenskraftiga priser.

ETERNITBOLAGET
LOMMA

A.-B. UPSALA BYGGINDUSTRI

KONTOR:

Kungsgatan 61 A

Tel. 2150

**Nybyggnader,
Reparationer,
Betongarbeten**

Bröderna Cederlöfs Kakelaffär / GÄVLE

Arbetshusgatan 58 - Tel. 20 02

Lager: Södra Kungsgatan 42

Specialleverantör av:

Kakelugnar, Kakelsmide,
Plansten, Väggbeklädnads-
plattor i parti och minut.

Kakeluppsättning utföres
till lägsta pris.

Infördras offert och kostnadsförslag.

Värmelednings-

Sanitär- och
Oljeeldnings-
anläggningar

Utföras av

Upsala Mek. Verkstads A.-B.

Telefon 147 Östra Ågatan 71 Telefon 1910

Fataburen

är namnet på Nordiska museets och Skansens årsbok. Utom en rad mer eller mindre fackmässiga uppsatser i den 300 sidor digra boken, fäster man sig särskilt vid Arthur Engbergs tal på Skansen förra året över ämnet Staten och andelivet, där ecklesiastikministern gjorde sig till tolk för den åskådning, som delas av flertalet svenskar, nämligen andelivets frihet från statligt tvång. Axel Romdahl kåserar på sitt medryckande sätt över ämnet »I museer och bland museimän för 30 år sedan».

Ängermanland-Medelpad,

Västernorrlands läns hembygdsförbunds årsbok 1937, innehåller ett rikt material från hembygdsrörelsens arbetsfält inom länet, och antyder stor livaktighet. Det arkeologiska materialet dominerar dock väl kraftigt. Årsboken får sitt största värde genom rektor A. Nordgrens uppsats »Vad vill hembygdsrörelsen?» Ett klart formulerat, klokt och varmhjärtat program för den nyorienterade hembygdsrörelsen. Den uppsatsen förtjänar att läsas långt över länets gränser.

Ur Sunnerbos hävder

samt bidrag till Hamnedas gamla fästningskyrkas historia, en skrift utgiven av Gunnar Byhmer, Växjö 1937. Pris 1:—.

Kalmar läns fornminnesförening

har utgivit sin årsbok för 1938. Manne Hofrén skriver om Vasastil och John Granlund behandlar de etnologiska undersökningarna i Kalmar län. Något utrymme är icke ägnat den moderna hembygdsvården.

Blekingeboken 1938,

utgiven av Blekinge Musei- och Hembygdsförbund, är som vanligt en av de pampigaste årsböckerna på omkring 300 sidor. Den innehåller till större delen kulturhistoriska artiklar med material från Blekinge. Den aktuella hembygdsvården är knappast representerad. Notisavdelningen, som är redigerad av årsbokens redaktör Sigfrid Leander, är fyllig och trevlig att läsa.

»En ståtlig östgötabok»

Östergötl. Dagbl.

ÖSTERGÖTLAND

Hembygdsbok, utgiven av Östgöta studentnation i Uppsala under red. av folkhögskoll. fil. k. T. Lindell.

Stockh.-Tidn.:

»För en gammal östgöte är boken av ett synnerligen stort intresse genom de minnen den väcker och de nya aspekter på landskapet som den ger.»

Östergötlands Dagbl.:

»Var och en av dessa intressanta artiklar äro inom sin ram lika sakkunnigt som elegant utformade och föra med sig en fläkt av omiskännlig och stark kärlek till hembygden.»

Praktuppl. Rikt illustrerad. Häft 7 kr., klotband 9 kr., halvfranskt band 10 kr.

LINDBLADS

Trädgårdsmästare

A. J. Andersohn

Alevägen 4. Djursholm Telefon 9 63.

★

Åtager sig alla slag av

**Trädgårds- och Park-
anläggningar**

Reelt arbete. Facila priser.

Infördras offert.

AUTO-LOTS

Tel. 21 02 07 kontor 11 49 24

BENSINSTATION, N: A BANTORGET

*Önskar Ni ej köra själv,
anlita då våra*

BIL-LOTSAR

*Tänker Ni stanna över här,
begagna Eder då av*

GARAGE-TJÄNST

*Vill Ni se Stockholm från egen bil,
tag då en förare från vår*

CHAUFFÖR-UTHYRNING

*Vi köra även Eder bil vid affärs-,
middags-, teater- eller*

RESTAURANT-BESÖK

Rudtorps Plantskola

HUVUDSTA

Prydnadsträd och -buskar,
Fruktträd, Bärbuskar, Rosor,
Perenna (fleråriga) växter m. m. i äldre och nyare
sorter av högsta kvalitet.

Priskurant gratis • Tel. Huvudsta 98

Medlem av Svenska Träskoleägareföreningen

*Här
finns
Ert*

ÖNSKEHEM

Begär vår nya katalog med 1938
års hustyper. Den visar Er sättet
att redan i år skaffa Er ett billigt
och trivsamt eget hem. Skriv i dag.

VETLANDAHUS

A.-B. Egna Hem Vetlandahus - Vetlanda, Tel. 268, 369

Repr. i Sthlm: Byggm. S. Hansson, Tel. Hagalund 1010

Skyltfabriken PRIMO

INNEHAVARE: B. ÅSTRÖM

Riddareg. 3 - Stockholm - Tel. 62 43 47

Specialfabrik för alla slags

Ljusskyltar / Skyltskåp

Fasadbokstäver / Fasad-

skyltar / Våningsregister

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Årg. 19. Nr 4. 1938.

Redaktör och ansvarig utgivare: Fil. dr JOHN NIHLÉN

Redaktionskommitté: Lektor LORENTZ BOLIN, Fil. lic. FR. HAZELIUS
och Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

Sekretariat: Mäster Samuelsgatan 3, Stockholm. Postgiro: 8136. Tel.: 119424

FRITIDSPROBLEMET, NATURSKYDDET OCH HEMBYGDSVÅRDEN

Den gamla vishetsboken säger: du skall äta ditt bröd i ditt anletes svett. Det är kulturmänniskans öde i ett enda snillrikt samlat uttryck. Det ödet har inte varit utan sina välsignelser, men det har inneburit en trefaldig förbannelse.

Den första förbannelsen skall jag inte här gå närmare in på, men den är att människans huvudföda blev spannmål, eller bröd, såsom skriften säger, med all den kroppsliga sjukdom och svaghet som därav följde. Skörbjuggen var en härjande sot i medeltidens städer och skördade massor av dödsoffer. Ingen kunde förstå orsaken, men man vet nu, att skörbjugg är en ren bristsjukdom framkallad av ensidig, alltför litet naturenlig kost.

Kulturmänniskans andra förbannelse har varit slaveriet. Det har krävts så mycken svett och möda att frambringa alla nyttigheter, att allt livets goda utöver den allra knappaste nödtorften har måst köpas med slaveri i en eller annan form.

Den tredje förbannelsen talar den gamla vishetsboken inte om, men den var som de andra en följd av att människan tog sin försörjning i egen hand. Hon kom i motsatsställning till naturen, och hon blev en fiende till och en främling i den värld, varur hon hade framgått.

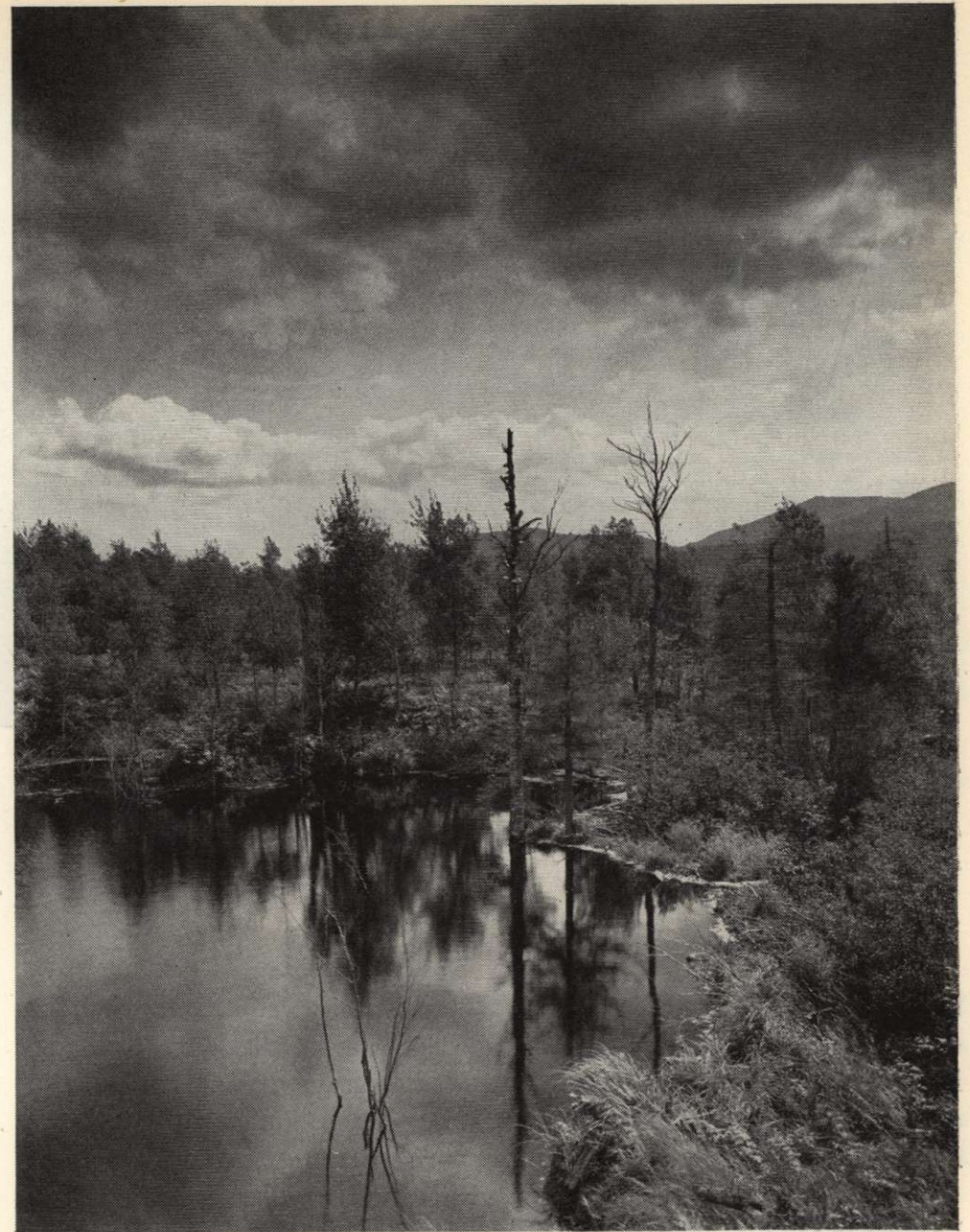
Men mänskligheten håller på att arbeta sig ur sin trefaldiga förbannelse. Skörbjuggen försvann på landbacken i sina värre former när potatisen blev en folkföda, och under ledning av den moderna näringsläran arbetas det på att utrota också de lindrigare former av sjukdomen, som de flesta av oss bär spår av i sina tänder.

Det är inte heller längre så, att varje lyx måste köpas med vissa människors slaveri. I stället för slaveriet har arbetslösheten blivit ett mänsklighetens gissel. Av allt att döma står vi vid tröskeln till en omvälvning av än större betydelse än den gången ångmaskinen uppfanns eller när elektriciteten gjorde oss än fullständigare till de naturliga kraftkällornas behärskare. Vi står vid en kritisk punkt. Produktionsapparaten börjar bli så fulländad, att den inte längre behöver alla armar för att kunna tillfredsställa människornas alla behov av nytigheter. Det blir överskott på arbetskraft och tid.

Överskottet av mänsklig arbetsförmåga har bidragit att skapa ett nytt problem, fritidsproblemet. Men det problemet har också en annan rot. Kulturmänskligheten har mera allmänt börjat återupptäcka de länge föraktade eller bortglömda naturvärdena, i samma mån som de har blivit sällsyntare eller svåråtkomligare. Också kulturmänniskans tredje förbannelse, motsatsförhållandet till och främlingskapet inför naturen, håller långsamt på att förbytas i sin motsats.

Fritidsproblemet i ordets vidsträckta egentliga betydelse berör naturligtvis allt som har att göra med fritiden och hur den skall nyttjas så att den blir till välsignelse. Det är ett väldigt uppfostringsproblem, bland annat. Det är problemet om att ge folkets breda lager den skolning som behövs för att de inte ska bli värnlösa offer för alla brokiga blad och hela den lättfattliga och tarvliga magasinskultur, som väller de nya behoven i möte från påpassliga profithajar.

Men fritidsproblemet har i verkligheten blivit i huvudsak en fråga om folkets möjligheter att idka friluftsliv. Den inom vårt socialdepartement tillsatta Fritidsutredningen har som sin egentliga uppgift eller i varje fall sin huvuduppgift att finna vägar att trygga dessa möjligheter också för den befolkning, som inte äger jord. Att Fritidsutredningens huvuduppgift har blivit denna och att i utredningens uppdrag inte ingår några frågor om folkbildning och nöjesliv innebär inte någon kortsynt underskattning av sådana ting och deras betydelse i samband med fritidens problem i dess vidsträckta bemärkelse. Det vittnar bara om att det anses vara ett särskilt beaktansvärt eller särskilt trängande behov att möjligheterna tryggas också för folkets

En bäverdamm i Adirondacks, en »folkets domän» stor som Södermanland. Där finns verklig urskog med strövande björnar och icke ett träd får fällas enligt en föreskrift av grundlags karaktär. Man håller i Amerika styvt på vildmarkens rekreationsvärde.

En bild från South Downs i East Sussex, där 11.000 hektar eller 76 procent av allt »downland» har satts av som fullständigt landskapsreservat och där man t. o. m. har köpt in olämpligt placerade hus för att riva dem och återställa de gröna kullarnas mjuka horisontlinje.

breda lager att utnyttja fritiden för friluftsliv. Det är naturligtvis omsorgen om folkhälsan, som här ligger bakom. Friluftslivet är såsom ingenting annat ägnat att tjäna som en hälsosam och alltmer nödvändig motvikt mot de påfrestningar som nutidens människor utsätts för i sitt arbete i form av ett onaturligt levnadssätt.

Man tänker helt säkert oftast på friluftslivets rent kroppsligen stärkande och välgörande verkan. Men redan det språkbruk, som har utbildats, vittnar på ett stillfärdigt men ojävaktigt sätt om att friluftslivets säregna uppgift ligger på ett annat plan. Ordet har allmänt fått en mer inskränkt betydelse än den som nödvändigt ligger däri. Som friluftsliv räknar man givet inte att promenera eller cykla på en stadsgata, inte ens om man har bråttom eller bär på någonting tungt. Ett solbad på en takterrass inne i stenstaden och tennis eller

En bild från Österlen i Skåne, där det förnäma landskapet påminner om det engelska, men där skydd i större utsträckning ännu saknas. (Efter gouache av Prins Eugen 1936.)

fotboll i Stadion räknas knappast heller som friluftsliv. Däremot är det friluftsliv att knoga med ryggsäck eller cykla längs vägarna på landsbygden och lata sig på en strand. Omgivningen har alltså en avgörande betydelse. Det är inte bara vistelsen utomhus med eller utan kroppsrörelse och sol och vatten på kroppen, som gör friluftslivet till vad det är och skiljer det från andra former av vila eller verksamhet. Det är viktigt att fasthålla detta. Ty det visar, att det väsentliga och säregna i friluftslivet är de tillfällen det ger att komma närmare naturen och uppleva naturintryck.

I full överensstämmelse med språkbudet anses det självklart, att det behövs områden med en viss naturprägel för att idka friluftsliv. Om så inte vore, hade Fritidsutredningen varit ganska obehövlig. Gator att vandra, cykla och bära ryggsäckar på har ju stadsbefolkningen

tillräckligt. Idrottsplatser är det numera inte heller någon egentlig brist på. Solbad kan anordnas snart sagt på varje hus. Badmöjligheter av ett eller annat slag brukar finnas i våra stadssamhällen, och simhallar kan byggas, där de inte finns. Till och med skidbackar skulle man kunna anordna inne i städerna, om man ville. Om sådant skulle vara tillfyllest, skulle man egentligen inte behöva ha bekymmer annat än för några specialister, t. ex. för orienterarna, och dem skulle man kunna sätta på tåget till ett landskap, där det finns skog.

Så ligger saken nu inte till. Det är områden med tillfyllest bevarad naturprägel, som är friluftslivets grundläggande förutsättning, inte anläggningar och anordningar för olika slag av sport. Detta har erkänts genom den formulering, som Fritidsutredningens direktiv har fått, där det bl. a. talas om att trygga erforderliga reservat och att för folket i gemen öppna i vidare utsträckning tillgång till vårt lands natur.

Fritidsproblemet har alltså hos oss kommit att fattas först och främst som friluftslivets problem, och friluftslivets problem är väsentligen en fråga om möjlighet att uppleva naturen. Sådan har utvecklingen också varit i en rad andra länder. Naturen börjar allmänt uppskattas såsom en oförliknelig glädje- och hälsokälla, folk grips allt allmänare av längtan att få umgås med den natur, som står till buds, och de styrande erkänner på allt flera håll i ord och handling, att detta är ett berättigat behov. Det innebär i sin tur, att naturskönhet och naturstämning har blivit folkhygieniska värden att räkna med, av betydelse inte minst för folkets andliga sundhet. Visserligen slumrar ännu hos den stora massan och därmed också i regel hos de styrande i de olika länderna känslan av vad det är i naturen som är det säregna och det som andlig medicin oersättligt, nämligen äktheten, den stränga, sköna, självvuxna lagbundenheten, som står i oförenlig motsats till vår konstgjorda världs nyckfulla godtycke, polisbetingade ärlighet och tvivelaktiga planmässighet. Men allt flera människor uppskattar i alla fall naturen såsom ett säreget, oersättligt värde, ungefär på samma sätt som även omusikaliska människor livas av och på sitt sätt kan uppskatta musik.

På så sätt har fritidsproblemet i det väsentliga blivit en stor naturskyddsfråga. Som sådan fattas det också medvetet i Danmark, där man har skaffat sig en grundval för att lösa fritidsproblemen genom en naturskyddslag av maj 1937 med ett viktigt tillägg av april i år. Det är en verkligt modern naturskyddslag, med en utpräglat social

»Naturen börjar allmänt uppskattas som en oförliknelig glädje- och hälsokälla...»
En bild från Fiskartorpet invid Stockholm. (Foto Gösta Lundquist.)

betoning. Den vill förhindra den landskapsförstörande och för allmänhetens friluftsliv hinderliga bebyggelsen längs havsstranden och skogsbrynen, den ger möjligheter att bevara sköna landskap och utsikter och överhuvudtaget en viss möjlighet till förnuftig planhushåll-

ning med de naturvärden, som ännu är kvar i Danmark, allt detta för folkets skull.

Det framgår redan av vad nyss nämndes om den danska naturskyddslagens syftning, att fritidsproblemet också innefattar frågan om hur det gamla, sköna kulturlandskapet skall kunna bevaras i rimlig utsträckning emot den förstörelse, som på allt flera håll och allt allvarigare hotar det genom olycklig, planlös bebyggelse m. m. Vårt gamla kulturlandskap, sådant vi ser det inom stora delar av södra Sverige, är ett rekreativvärde av rang alldeles som naturen och av mycket besläktad art. Detta urgamla landskap med sin naturliga jämvikt har i själva verket en skönhet av samma slag som den oberörda naturen, en självvuxen stil av liknande art som gör naturen till vad den är för naturvännen.

Detta betraktelsesätt har vunnit lagens helgd i England. Där bedriver man med stöd av en regionsplanlag av år 1932 ett storstilat arbete för landskapsskydd, ett arbete som sorterar under hälsovårdsministeriet. Områden som räknas i kvadratmil, d. v. s. 10.000-tals har, ha lagts ut till fullständiga landskapsreservat, där all nybebyggelse är bannlyst utom för det gamla brukets syften. Inom återstoden av den engelska landsbygden övervakas all nybebyggelse i stort sett ytterst noga för att landskapets stil ej skall brytas. Det är ett hembygdsvårdsarbete med lagens hjälp, som kräver sin särskilda skildring i annat sammanhang.

Fritidsproblemet griper alltså i hög grad in på de domäner, som hembygdsvärden och dess syster naturskyddet kallar sina. Och dess bättre går intressena inte isär, utan fullständigt åt samma håll. Det nu så brännande fritidsproblemet, som har blivit ännu aktuellare genom den nyligen beslutade semesterlagen, kräver för sin lyckliga lösning framför allt en planmässig hushållning med och omvårdnad om hembygds skatter av landskapsskönhet och naturstämning. Ännu mer än tidigare har nu hembygdsvårdens och naturskyddets strävanden blivit nationaluppgifter av största betydelse för vårt folk. Om det överhuvud skall lyckas, är det genom dessa strävanden och åtgärder i enlighet med deras syfte, som det skall lyckas oss att hålla vårt folk fritt även från andlig skörbjugg genom att trygga dess möjligheter att suga kraft ur naturens modersbröst och hålla bandet levande med den från nutida godtycklig förkonstling fria värld som fostrade våra fäder.

L.-G. Romell.

MODERNISERING ELLER RIVNING?

Ett aktuellt problem på landsbygden.

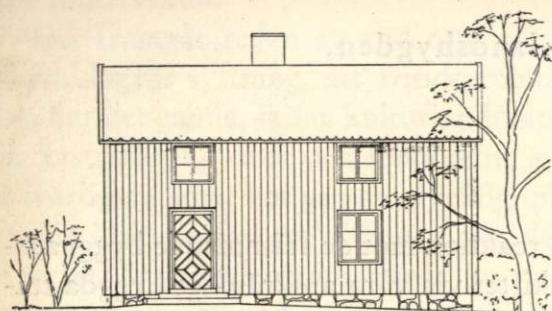
Det börjar uppstå en allmän reaktion mot de främmande byggnadselement, vilka omkring sekelskiftet via våra anskrämligt byggda stationssamhällen började förvanska den rena landsbygds byggnadskultur. Man börjar inse värdet av den *gamla* byggnadskulturen, som har sin största styrka i enkelhet och saklighet. Man skäms inte längre för de gamla låga bondstugorna — men däremot torde många av våra lantmän, som nu ha det tvivelaktiga nöjet att bo i »kråkslott» med fult brutna tak, glasverandor och trapptorn ha fått känna på vilka underhållskostnader dessa byggnader åsamka ägaren och huru litet de giva av trevnad och ändamålsenlighet.

Att döma av de ärenden, som Samfundets byggnadsbyrå under senaste halvåret haft att behandla, börjar man nu fråga sig för angående möjligheten av att genom lämpliga åtgärder modernisera och utvidga de gamla manbyggnaderna. Huruvida en renovering och modernisering är ekonomiskt genomförbar, d. v. s. ställer sig billigare eller åtminstone *icke dyrare* än en nybyggnad kan mången gång vara svårt att på förhand avgöra. Givetvis fordrar detta en av fackman verkställd undersökning på platsen. Det blir ju i första hand beroende av den gamla byggnadstommens beskaffenhet, grundens beskaffenhet m. m. I vissa fall, t. ex. om byggnaden har speciellt kulturhistoriskt värde, bör den räddas, även om kostnaden skulle bli något större än för en nybyggnad.

Den *småländska torpstugan* (se figur 1) är en ofta förekommande typ, som väl lämpar sig för modernisering. Rumshöjderna äro visserligen låga, men genom goda ventilationsanordningar kunna utrymmena dock bli hygieniska. Till det yttre är byggnaden helt oförändrad. Endast en extra ingång på norra gaveln har slopats för att få bättre möbleringsplats i köket. Sovrumsavdelningen i övre våningen torde kunna anses fylla rätt höga fordringar.

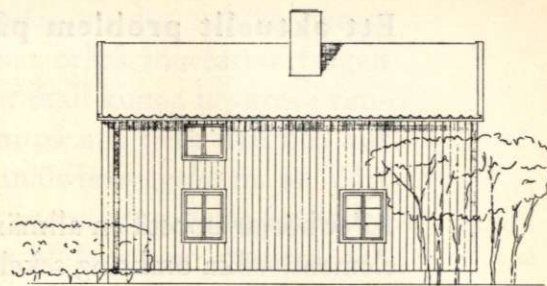
Parstugan (fig. 2—7, 11—13) är en traditionell typ av bondstugan, i detta fall med inredningsbar vind. Givetvis kan man, om stommen är av god beskaffenhet, tänka sig en höjning av yttertaket och uppskarv-

modernisering av småländsk torpstuga

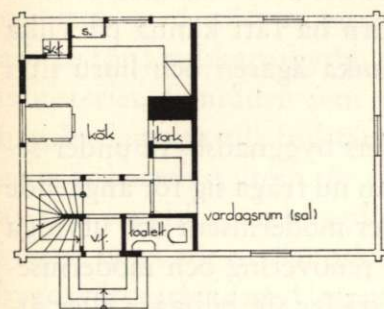

fasad åt sydväst

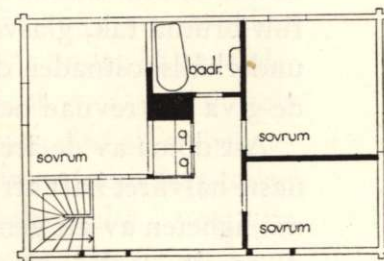
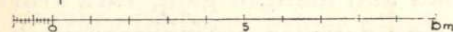
modernisering av småländsk torpstuga

fasad åt sydväst

bottenplan

plan av vån. 1 tr.

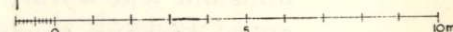

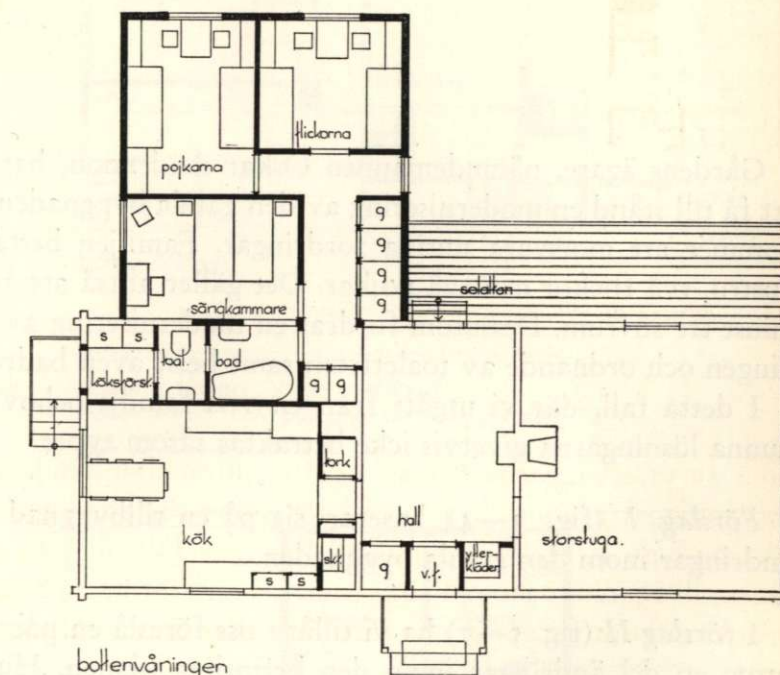
Fig. 1. Förslag till modernisering av småländsk torpstuga.

ning av ytterväggarna för att erhålla tillräckligt vindsutrymme för inredning. Att lämna en generell anvisning för ombyggnad är knappast möjligt. I regel bör detta avgöras från fall till fall, med hänsyn tagen till ägarens behov. Tjänarrum, sovrums för hemmavarande barn, behov av kontorsrum o. s. v. äro helt eller delvis faktorer att räkna med.

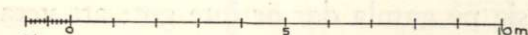
Haga gård i Ripsa socken ligger i en av Södermanlands vackraste bygder med sjön Båven i söder och väster och storskog i norr och öster. Manbyggnaden en vanlig s. k. parstuga med tämligen stora planmått och en låg och vacker resning är en synnerligen förnämlig representant för den gamla hederliga bondstugan.

Fig. 2. Haga gård i Ripsa socken, Södermanland, är en förnämlig representant för den gamla hederliga bondstugan.

bottenvåningen

Haga i Ripsa, Södermanland
modernisering och tillbyggn. av manbyggnaden.
— gammalt
— nytt och ändrat

Fig. 3. Plan av samma byggnad med förslag till modernisering och tillbyggnad.

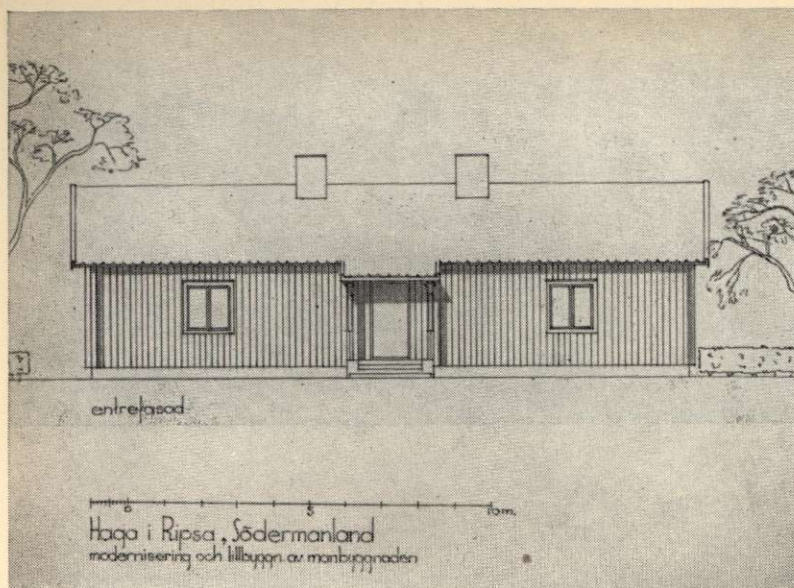

Fig. 4. Förslag till modernisering av Haga gård. Entréfasad.

Gårdens ägare, nämndemannen Oskar Andersson, har för avsikt att få till stånd en modernisering av den gamla byggnaden, så att den kommer att motsvara nutida fordringar. Familjen består av man, hustru, två flickor och två pojkar. Det gäller alltså att åstadkomma minst tre sovrum. Dessutom fordras en modernisering av köksavdelningen och ordnande av toaletterum samt helst även badrum.

I detta fall, där vi utgått från en viss familjs behov och vanor kunna lösningarna givetvis icke betraktas såsom typer.

Förslag I (fig. 3—4) baserar sig på en tillbyggnad jämte vissa ändringar inom den gamla byggnaden.

I *förslag II* (fig. 5—7) ha vi tillåtit oss föreslå en påbyggnad förutom en del ändringar inom den befintliga planen. Huruvida den gamla stugan känner sig skamsen eller högfärdig att på detta sätt behöva kräma sig på gamla dar är inte gott att veta. Då emellertid genom denna åtgärd ett par hygieniska sovrum jämte badrum och garderober kommer husets ungdomar tillgodo, borde hon dock kunna känna sig lugn i medvetandet om att bli till nytta och trevnad.

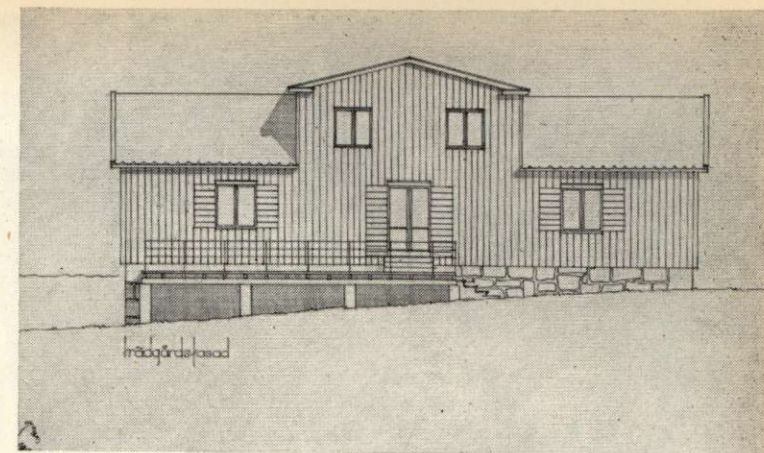

Fig. 5. Förslag II till modernisering av Haga gård; trädgårdsfasad.

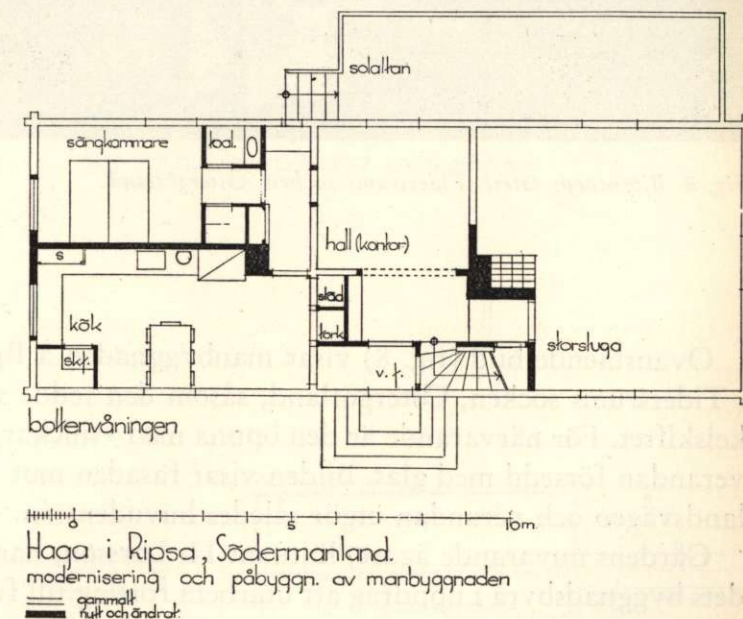

Fig. 6. Förslag II, plan av bottenvåningen.

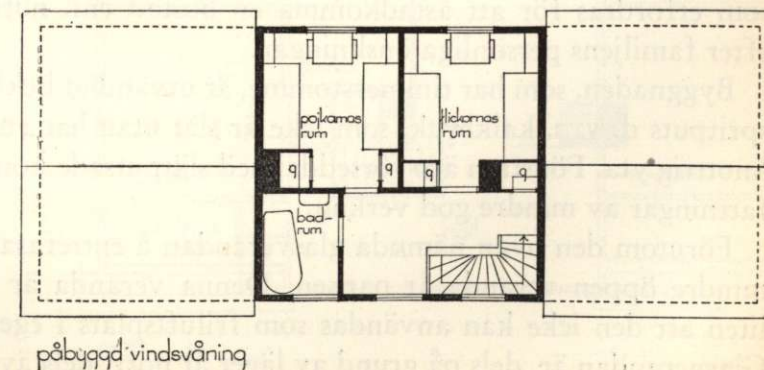

Fig. 7. Förslag II, plan av påbyggd vindsvåning.

Fig. 8. Björntorps säteri, Tidarsrums socken, Östergötland.

Ovanstående bild (fig. 8) visar manbyggnaden å Björntorps säteri i Tidarsrums socken, Östergötland, såsom den tedde sig omkring sekelskiftet. För närvarande är den öppna med »snickarglädje» prydda verandan försedd med glas. Bilden visar fasaden mot uppfarten från landsvägen och verandan utgör således huvudentrén.

Gårdens nuvarande ägare, löjtnant H. Larsson, har givit Samfundets byggnadsbyrå i uppdrag att utarbeta förslag till fullständig såväl ut- som invändig renovering, jämte sådana ändringar av det inre, som erfordras för att åstadkomma en bostad enl. nutida krav och efter familjens personliga önskningar.

Byggnaden, som har timmerstomme, är utvändigt beklädd med s. k. spritputs d. v. s. kalkbruk, som icke är slät utan har en ojämn grovt knottrig yta. Fönstren äro försedda med slätputsade konturerade omfattningar av mindre god verkan.

Förutom den ovan nämnda glasverandan å entréfasaden finnes en mindre öppen veranda åt parken. Denna veranda är emellertid så liten att den icke kan användas som friluftsplats i egentlig mening. Glasverandan är, dels på grund av läget åt norr, dels även med tanke

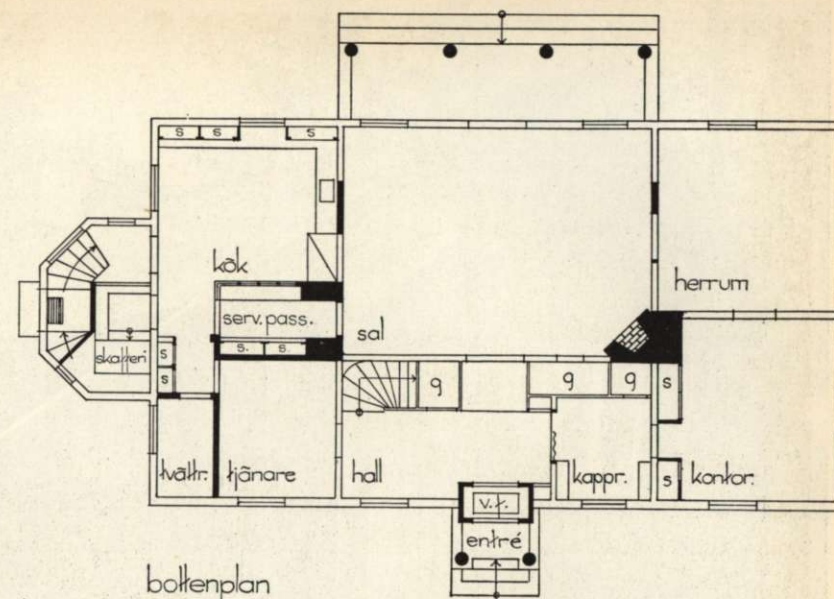

Fig. 9. Förslag till modernisering av Björntorps säteri; bottenplan.

bottenplan

Björntorp, Östergötland ändringsritning.

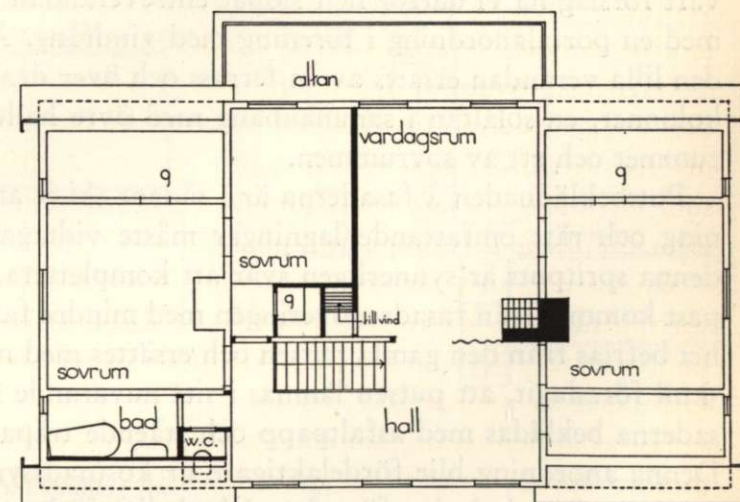

Fig. 10. Förslag till modernisering av Björntorps säteri; plan 1 tr. upp.

plan 1 tr.

Fig. 11. En gammal parstuga från Hinneryds socken, Småland.

på att den skäres av trafiken, icke heller lämpad som friluftsplats. I vårt förslag ha vi därför helt slopat entréverandan och ersatt denna med en portalanordning i förening med vindfång. Åt parksidan har den lilla verandan ersatts av en terrass och över denna, uppburen av kolonner, en solaltan i sammanhang med övre hallen eller vardagsrummet och ett av sovrummen.

Putsbeklädningen å fasaderna är i sådant skick att delvis omputsning och rätt omfattande lagningar måste vidtagas. Då emellertid denna spritputs är synnerligen svår att komplettera, kan man knappast komma ifrån fasadrenoveringen med mindre fasaderna i sin helhet befrias från den gamla putsen och ersättes med ny. Vi ha förden skull föreslagit, att putsen lämnas i sitt nuvarande skick och att fasaderna beklädas med asfaltpapp och stående träpanel med täcklist. Denna anordning blir fördelaktigare ur kostnadssynpunkt och ökar väggens värmeisoleringsförmåga. Icke heller förlorar byggnadens utseende eller kvalitet härpå.

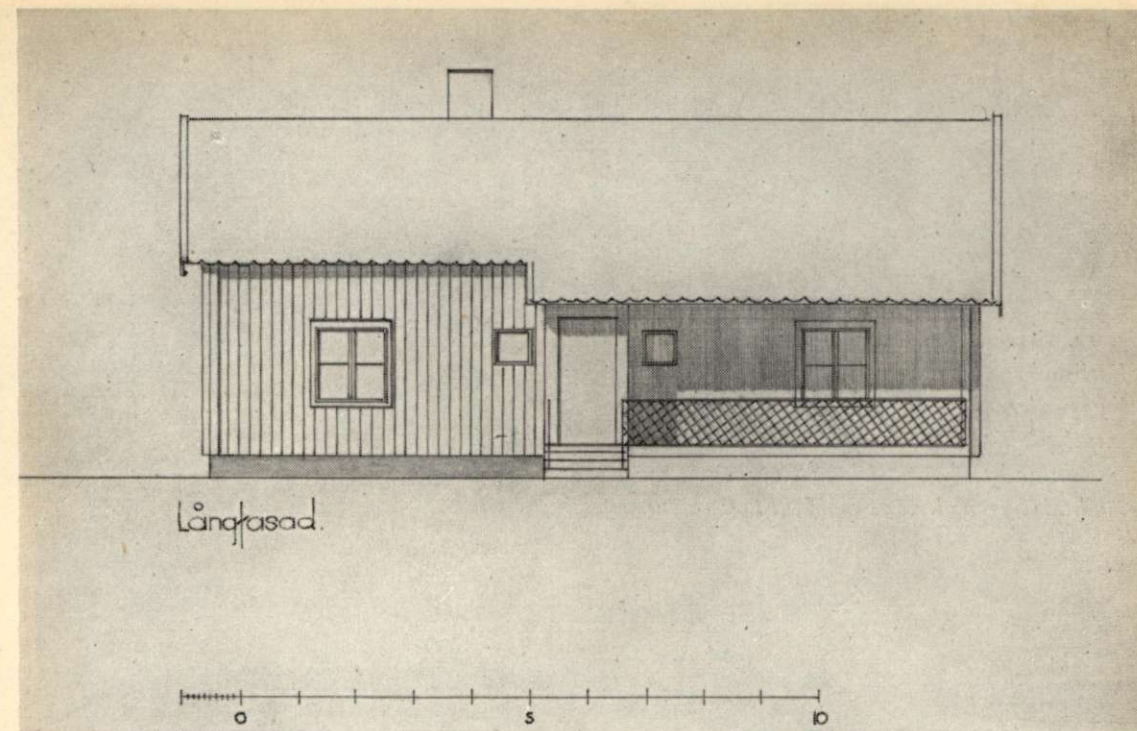

Fig. 12. Den gamla parstugan låter sig med fördel modernisera. Här ett förslag.

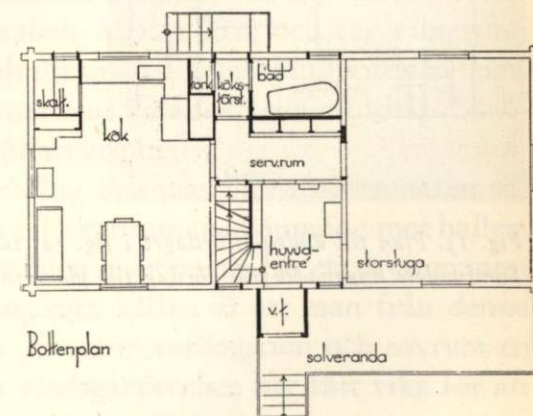
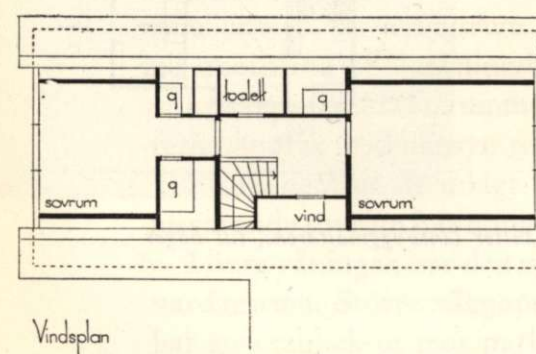

Fig. 13. Planerna visa, att modern inredning icke är oförenlig med parstugans ålderdomliga planlösning.

Modernisering av parstuga

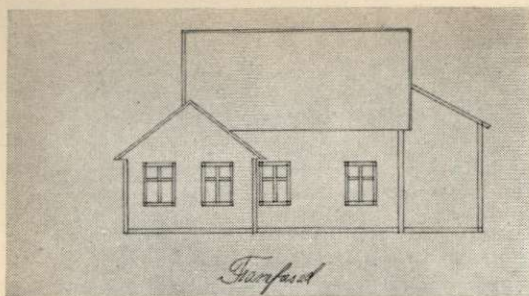

Fig. 14. Att faran för vandalisering av redan befintliga byggnader genom olämpligt ordnade tillbyggnader är stor, ger bilden här ovan exempel på. Till höger det förslag till ändring, som Samfundets byggnadsbyrå uppgjort. Den omändrade byggnaden är avsedd till Folkets hus.

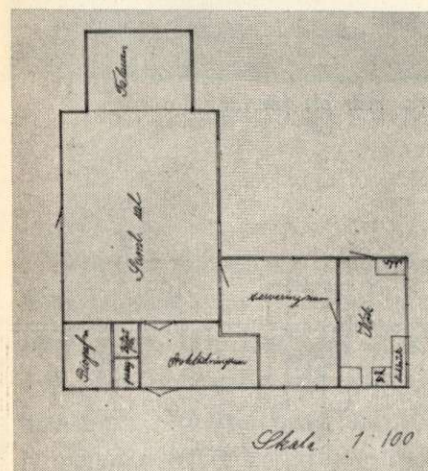
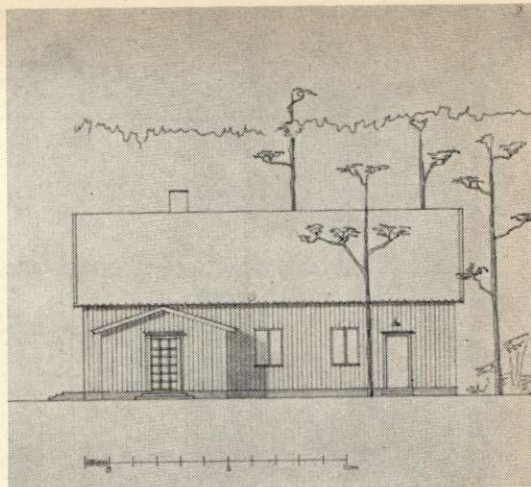
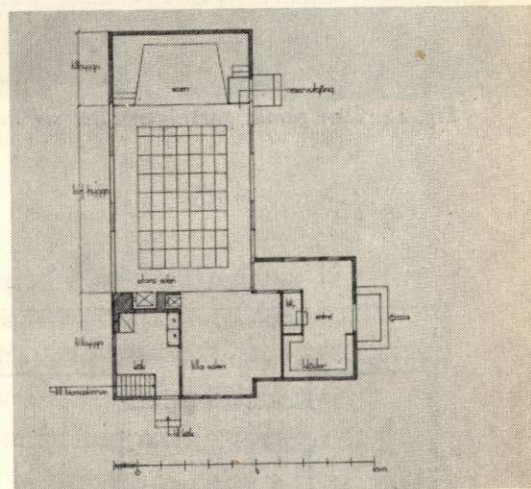

Fig. 15. Plan till ändringsförslaget i fig. 14; till vänster lantbyggmästarens, till höger Samfundets byggnadsbyrås förslag till planlösning.

Den otrevligt stora yttertrappan vid köksentrén borttages och utbyggnaden å östra gaveln omändras, så att entrén förlägges ett steg över markens plan. Från entrén leda sedan trappor ner till källaren och upp till köket.

Fig. 16. Gård från Arvika landsförsamling. En god exponent för gammal värmäländsk byggnadskultur.

Nuvarande kök och kökskammare omdisponeras, så att ett tvätt- rum och ett serveringsrum erhålles. Mellan kök och serveringsrum glasparti från uppläggningsbänk till tak och med skjutluckor av glas. I passagen till tvätttrummet anordnas linneskåp och städsåp. Skaf- feriet ändras med hänsyn till källarnedgången.

I huvudentrén är inlagt vindfång och den lilla förkammaren till nuvarande sovrums har apterats till kapprum med öppning mot hallen.

I övre våningen har den stora salen disponerats för ett sovrums samt vardagsrum. Större väggöppning mot hallen så att man från denna har genomblick ut mot parken. Utanför vardagsrum och sovrums en solaltan mot söder. Nordvästra vindsgarderoben har fått vika för att giva plats åt badrum och w. c.-rum.

Samtliga gamla kakelugnar ävensom skorstensstockarna befinna sig i utdömbart skick och rivas. Nya skorstensstockar och nya öppna spisar i sal och vardagsrum. Värmeledning installeras med central i källaren. I salen inlägges parkettgolv. Alla övriga golv planhyvlas

och förses med linoleummattor. Våningstrappans plansteg hyvlas, beläggas med linoleummatta och förses med kantlister av ek. I hela köksavdelningen beklädas väggar och tak med plywood. I övriga utrymmen förses taken med träfiberplattor och väggarna, vilka äro kalkputsade, renoveras. Nu befintliga enkla fönster med innanfönster äro i dåligt skick och utbytas mot nya kopplade fönster. Fullständig ommålning in- och utvändigt.

Landsbygdens ungdom, som skall fortsätta arbetet och kanske förverkliga de idéer som nu kunna räknas som relativt nya, sluter sig mångenstädes tillsamman i föreningar såsom J.U.F., S.L.U. m. fl., där man idkar studier i allmännyttiga ämnen och där hembygdskunskapen även står på programmet.

För dessa föreningar behövs samlingslokaler och sådana uppföras även litet varstades i bygderna. Dessa lokaler inrymmas då oftast i s. k. *bygdegårdar* med en större samlingssal jämte ett eller ett par rum samt köksavdelning för serveringsbehov. I vissa fall anordnas även badanläggningar, bibliotek, tandklinik för skolan o. s. v. Någon gång utnyttjas även samlingssalen som gymnastiksal, vilket går bra i det fall att badanläggning anordnas, ty då kan badets avklädningsrum och duschar utnyttjas i samband med gymnastikövningarna. I vissa fall har församlingen för skolbruk utnyttjat gymnastikmöjligheterna, där skollokalerna saknat sådana.

Det är givetvis av vikt, att dessa bygdegårdar få en ändamålsenlig planläggning och en värdig yttre utformning. Att faran för vandalisering av redan befintliga byggnader genom olämpligt ordnade tillbyggnader är stor giver fig. 14 exempel på. I detta fall insågo emellertid vederbörande att förslaget var olämpligt, varför detsamma stannade på papperet. Tyvärr äro folk inte alltid lika vaksamma, då de stå i begrepp att bygga eller ändra. Samfundets byggnadsbyrå fick genom en medlem hand om detta fall och rättade till förslaget på sätt som framgår av fig. 15.

Naturligtvis erbjuder det i vissa avlägsna trakter *svårigheter* att kunna få hjälp av arkitekt eller annan kompetent person, men i många fall drar man sig för den kostnad en sådan konsultation medför och så lever man i den tron, att man gjort en besparing, som emellertid i verkligheten i stället visar sig vara en förlust icke bara ekonomiskt utan också därigenom, att ändamål och trevnad icke tillgodosetts.

Ernst Auby.

M Ö T E N O C H K U R S E R

Samfundets sommarmöte i Halland.

Samfundets sommarmöte, som i år var förlagt till Halland under de tre första dagarna av juli, blev i hög grad givande. Ett 100-tal medlemmar och vänner till vårt samfund samlades i den vackra Bonadssalen på Hallands Museum, där länets hövding och samfundets ordförande, Hilding Kjellman, hälsade deltagarna välkomna och talade om hembygdsrörelsens och Samfundets mål och uppgifter. Dr John Nihlén fortsatte därefter med föredrag om hembygdsrörelsens aktuella uppgifter samtidigt som han korteligen redogjorde för Samfundets verksamhet under det sista året.

Efter lunchen vidtog ombudsförhandlingarna, som denna gång hade ägnats stort utrymme på programmet och som enligt allas mening voro de mest givande som förekommit under något sommarmöte. Ombuden, som representerade ett 30-tal hembygdsorganisationer, och besläktade sammanslutningar, förrättade först valen till styrelsen. Dr F. Hazelius omvaldes och folkskolläraren Sigurd Gustavson nyvaldes efter landsantikvariern Bertil Waldén, som undanbett sig återval. Därefter vidtog förhandlingarna, som började med ett föredrag av lektor Lorentz Bolin om *Hembygds-kunskapen i skola och studiecirkel*. Det ovanligt temperamentsfulla och givande föredraget gick bl. a. ut på följande:

Ett levande museum: en vigsel i kyrksalen på Hallands museum.

Modern halländsk bondgård med god placering och stil.

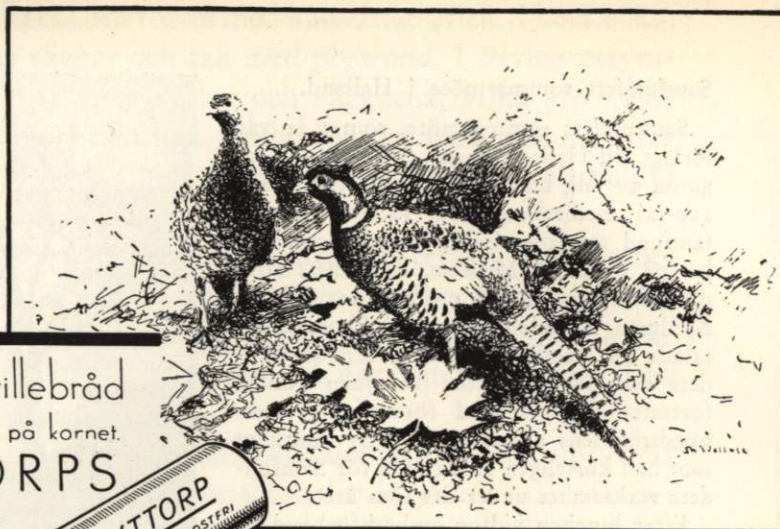
»Ämnet hembygdskunskap läses i de tre första klasserna i folkskolan för att sedan delas upp i naturkunskap och geografi. Det blir en enda villervalla av hembygdsundervisningen. Barnen böra emellertid i första hand lära sig känna hembygdens växter och djur och inte läsa om tamkatten och lodjuret på samma gång. Det finns ett stort fel i svensk skola — vördnaden för fakta för faktas egen skull. Det är alldeles för mycket fakta, som man söker proppa i de stackars ungarna. Det är inte den systematiska undervisningen vi behöva. Vi skola söka avslöja för barnen vad naturen är. Vi skola ge dem kärlek till naturen. Varför behöva vi veta om rätten har strecktecknade tänder? Ämnet biologi har enligt min uppfattning blivit snedvridet. Vad vi behöva är naturundervisning, att lära oss förstå naturen. Plugga inte läxor med ungarna utan för dem ut i naturen och lär dem att se. Bort med de myckna kunskaperna, ge dem bara ett minimum av stoff och ge dem i stället en orientering. Barnen ha lust att se och höra om de underliga djuren, som tassa på tysta fötter djupt inne i skogarna. Låt barnen höra om dessa djur. Det är inte biologi, det är

Kungligt villebråd
på kornet.
GYTTORPS

jaktpatroner
i bössan.

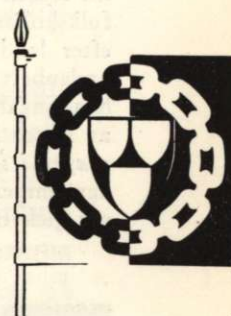

NITROGLYCERIN AKTIEBOLAGET
GYTTORP

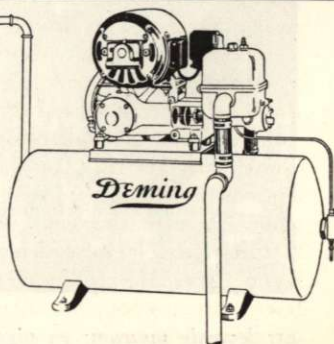
Slåttvapen, Släktflaggor, Fanor och Standar i klassisk heraldisk stil. Landskapsflaggor för hembygdsföreningar i guld och silke, intarsia i siden eller ylle. Kyrko- och gravornament, Minnesvapen, Inredningsskulptur i sten o. trä. Kyrklig textilkonst.
Obs! Endast framstående svenska konstnärer medverka.

HERALDISK KONST - IRMA E. KEDJA
Grev Turegatan 37 STOCKHOLM Telefon 61 10 28

Deming
helautomatisk hushållspump

MACHINE TRADING
AKTIEBOLAG STOCKHOLM Telefon:
Uställning: Adolf Fredriks Kyrkogata 1 20 55 16, 20 55 73

naturundervisning och hembygdsundervisning.»

Efter föredraget följde en synnerligen livlig diskussion, där bl. a. demonstrerades det stora material, som tillkommit i Samfundets och Radiotjänsts uppsatspristävlan om den bästa hembygdsskildringen.

Under eftermiddagen samma dag företogs en utfärd söderut till Laholm, varefter dagen avslutades med middag på Tylösand, dit mötet inbjudits av Halmstad stad.

Under lördagen ägnade man sin tid åt själva staden, där särskilt det vackra museet intresserade. Det visades på ett utmärkt sätt av intendenten dr Erik Salvén.

På väg till sommarmötet...

Även denna dag fortsatte ombudsförhandlingarna och det inledande föredraget hölls av folkskolläraren Sigurd Gustavson från Karlstad, som på ett utmärkt, ingående sätt redogjorde för Hembygdssrörelsens organisation. Även på detta föredrag följde en livlig diskussion, som gav många synpunkter i denna viktiga och högaktuella fråga.

Tiden tillvaratogs väl och man hann denna dag även med en utfärd till det storslagna Haverdalsområdet, som demonstrerades av ordföranden i Hallands naturskyddsförening friherre Gustaf Pfeiff. Dagen avslutades uppe på Hallandsgården, där ungdomen samlats till stor hembygdsfest och där också deltagarna i den samtidigt pågående studieledarkursen i Lia mötte upp. I tidningen Hembygden har konsulent Rydberg redan redogjort för den vackra festen, dit ungdomen samlats från olika delar av landskapet.

Den sista dagen ägnades helt åt bygden

och Varberg. Det var en heldagsutfärd under intendent Albert Sandklefs erfarna ledning. Färden gick från Halmstad över Skrea strand och Falkenberg in över den kuperade skogsbygden, där det sköna landskapets alla ljuvligheter och minnesmärken passerade revy eller närmare studerades. Avslutningen skedde i Varberg, där framförallt fästningen och museet med dess rika samlingar, ordnade av intendent Sandklef, tilldrog sig deltagarnas intresse. Här avslutades också sommarmötet bl. a. med tal av landshövding Kjellman, som gav en förträfflig överblick av landskapet i anslutning till de utfärder och studier, som gjorts under mötet. De flesta voro ense om detta omdöme: Sällan har Samfundet blivit mottaget med så strålade gästfrihet och älskvärdhet, sällan har mötet med ett landskap varit så rikt och givit så bestående intryck som detta.

Samfundare.

Fortbildningskursen i Steneby

i hembygdsstudium och hembygdsvård, som anordnats den 22—30 juli av Centralstyrelsen för Sveriges Allmänna Folkskollärarförening och Samfundet för Hembygdsvård, ägde rum programenligt med omkring 50 deltagare, lärare och lärarinnor huvudsakligen från Dalsland, Värmland, Västergötland och Bohuslän. Kursledare voro seminarielärare L. G. Sjöholm, Göteborg, lektor Lorentz Bolin och fil. dr John Nihlén. Den lokala bestyrelsen bestod av rektor Erland Borglund, överlärare Adolf Andersson och folkskollärare Josef Andersson.

Kursen öppnades, under stor tillslutning, av S. A. F:s ordförande överlärare Emil Eljas och landshövding Axel von Sneidern, varefter de två inledningsföredragen hölls av dr Nihlén över ämnet »Hembygdssrörelsens aktuella uppgifter» och seminarielärare Sjöholm över ämnet »Hembygdstanken i undervisningen». Samma dag öppnades en välordnad konst- och hantverksmässa vid Steneby skolor, dit kursen var förlagd.

Föreläsningar, övningar och utfärder uppfyllde sedan under en dryg vecka det innehållsrika programmet, vars ledmotiv var metoden för insamlandet och bearbetandet av material, lämpligt för hembygdsundervisningen. Särskilt intresse tilldrog sig

G. Karlssons SNICKERIFABRIK

Morgårdshammar

Tel. Smedjebacken

221

Köksinredningar
Byggnadssnickerier
Trappor

Möbler
Butiksinredningar
Byggnadssnickerier

från

LINGBLOM
&
ERIKSSON
SNICKERIFABRIK
Korsnäs • Telefon 28

Låga priser. Snabb leverans.

Vid behov av

alla sorters Trävaror, hyvlade
och ohyvlade, Grus, såväl gårds-
som gjutgrus, Färdigblandat
Murbruk, Plywood, Ribbs och
Barrved. — Timmer uppköpes!

Ring 224 och 1164

Hjalmar Jonssons
Ved- och Virkesaffär
BORLÄNGE BY

W. WIKMANS
Snickeri- & Möbelfabrik

Bäsna

Byggnadssnickerier och Möbler
Specialité: Dalamöbler

Billiga priser. — Reellt arbete.
Infordra kostnadsförslag.

TELEFONER:

Fabriken Duvnäs 57. Bost. Duvnäs 47.

den aktuella landskapsvården och det positiva naturskyddet, som vid en rad föreläsningar och utfärder utlades av föreståndaren för Samfundets naturskyddsavdelning lektor Lorentz Bolin, samt vidare de aktuella uppgifterna för bygdevård och bygdestudier, som Samfundets sekreterare fil. dr Nihlén företrädde.

Under de första dagarna genomgicks några av de viktigaste hjälpmedlen för bygdestudierna, såsom biblioteket (bibliotekarien Gösta Östling), arkivet och handskrifterna (docenten Nils Holmberg), museet (intendent N. I. Svensson, Sjöholm, Nihlén). Rektor Borglund talade om Dalsländskt arbetsliv och intendent Svensson i ett par föreläsningar om allmogekulturen på Dal. Geologi och arkeologi företrädde

Från lärarkursen i Steneby. Intendenten N. I. Svensson demonstrerar.

av överlärare Johan Alin, folkliv och folkminnen av dr Carl Bergstrand och rektor Hilding Celander. Dalslandskännaren folkskollärare Konrad Thedin gav till sist en sammanfattning av hembygdsundervisningen under sista skolåret.

Det var en välordnad och en sällsynt givande kurs, både stimulerande för deltagarna och lärarik. Men ändå är detta icke nog som slutomdöme. Det var en kurs med en ovanligt god sammanhållning, en stämning av lycklig kamratanda, som gjorde dagarna i Steneby till en upplevelse, som man inte glömmar. Deltagarna fingo en känsla av att hembygdsrörelsens nyorientering är en verklighet och att samarbetet mellan skolfolket och Samfundet för Hembygdsvård har åtskilligt att ge och betyda.
Deltagare.

Studieledarekursen i Lia,

som ägde rum i samband med sommar-mötet i Halland hade anordnats av Samfundet för Hembygdsvård och Hallands Naturskydds-förening. Ledare voro ordföranden och sekreteraren i sistnämnda förening friherre G. Pfeiff och jägmästare Erik Nordin. Skogsvårdsstyrelsen i Halland hade för ändamålet upplåtit sin vackert belägna gård vid Lia, där kursdeltagarna också voro inackorderade. De 12 blivande studieledarna, som deltog i kursen, tillhörde olika organisationer t. ex. J. U. F., S. L. U., N. T. O. och Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur.

De tre studiedagarna på Lia uppfylldes av föreläsningar, övningar och utfärder och präglades av ovanligt god stämning och kamratlig sammanhållning. Friherre Pfeiff öppnade kursen, varefter Samfundets sekreterare, fil. dr John Nihlén höll ett inledande föredrag om Hembygdsvårdens nya uppgifter. Lektor Bolin talade om Den praktiska landskapsvården och sedan gav man sig ut på givande strövtåg i skog och mark under ledning av herrar Bolin, Pfeiff och Nordin. På kvällen förekom frågelåda med ingående och givande diskussioner. Andra dagen höll jägmästare Nordin ett föredrag över ämnet: Din gård förr, nu och i framtiden. Efter diskussionen talade konsulent Sven A. Rydberg om släktforskningens metodik och senare om orientering i studie-cirkelarbetet.

Under den sista dagen deltog kursen i den ungdomsdag i Halland, som anordnades av Samfundet för Hembygdsvård, Hallands Museiförening och Hallandsdistriktet av Svenska Ungdomsringen.

Kurs i medborgarkunskap

hölls i Stockholm 27 juni—9 juli med syfte att ge en översikt av just nu aktuella frågor samt andra strävanden inom det moderna samhällslivet, som det kan vara av betydelse för skolan att följa. Till deltagande i kursen hade uttagits 175 lärare och lärarinnor vid folk- och fortsättnings-skolor. Organisationskommitténs ordförande var undervisningsrådet Ruben Wagnsson och kursledare magister Henrik Berglund. Samfundet för Hembygdsvård företrädde av sin sekreterare fil. dr John Nihlén,

GRUNDSTEN NOPSASTEN

Cementrör och Brunnringar
Ränsbrunnar och Rördelar

Förstklassiga och kontrollerade tillverkningar. - Billiga priser. Infordra offert.

BLIXBO CEMENTVARUFABRIK

Korsnäs - Tel. Karlsbyheden 2 a

Tillverkning av: Metallmodeller och gjutflaskor av smide. — Bearbetning av metall och allt slags gjutgods. — Dessutom utföres övriga mekaniska arbeten. — Gas- och punktsvetsning.

K. LARSSON & Co.

MEKANISK VERKSTAD - ESKILSTUNA

Telefon 27 39.

Lev. till Statens järnvägar och Arméförvaltningen.

GRAV- VÅRDAR

*fördelaktigast
från*

Gust. Nilssons Stenhuggeri
Sturegatan 33 - FALUN - Telefon 2341

Olle Heintz VÄRME- & SANITETSTEKNISK KONSTRUKTIONSBYRÅ

Borlänge

Vallingatan 5, Telefon 99

Upprättar konstruktionsritningar och
program för värme- och sanitets-
tekniska anläggningar.

*Kontrollantskap och besiktningar.
Lågt arvode. Förstklassigt arbete.*

L I T T E R A T U R

Sverige som skogsland

av W. Lothigius, del I och II, Nordisk Rotogravyr. Häft. kr. 2: 75, inb. kr. 3: 75.

På Nordisk Rotogravyrs förlag har utkommit en bok om Sverige som skogsland, vilken bör vara välkommen för varje studiecirkel, som ämnar ägna sig åt studier av hembygden. I en allmän del ges en översiktlig framställning av förutsättningarna för skogens växt, dess utnyttjande och bevarande. Denna förberedande del är jämförelsevis kort, ett 70-tal sidor. Den övervägande delen av de båda böckerna, över 400 sidor, äro ägnade de olika länens skogsförhållanden och ha i allmänhet resp. läns länsjägmästare till författare. Det är framför allt detta, som gör dem så speciellt lämpade för hembygdssudier. Skogarna trycka sin prägel på varje landskap, och man förstår därför inte hembygden och dess säregna närings- och kulturförhållanden utan att göra klart för sig, vilken roll skogarna spela i landskapet och för dess utveckling.

L. B—n.

Lantbrukarbostaden

heter en av arkitekten Ingeborg Wärn Bugge utkommen bok i serien Nordisk Rotogravyrs handböcker för jordbrukare.

som talade över ämnet: »Den aktuella hembygdsvården och skolans undervisning», varvid talaren särskilt betonade önskvärheten av att i skolans hembygdsundervisning hänsyn toges också till den sociala och aktuellt inriktade hembygdsvården.

Folklivsforskning och hembygdskunskap

var temat för Folkuniversitetsföreningens sommarkurs på Nordiska museet den 18 juli—6 augusti. Kursledare var docenten Gunnar Granberg och sekreterare dr Iwan Bolin. Kursen, som hade ett 100-tal deltagare och bjöd på ett synnerligen rikt och värdefullt program, gav huvudsakligen instruktioner, teoretiska och praktiska, för

Författaren framhåller i sitt förord att boken vill »genom upplysning gå till mötes det intresse för bostadens förbättring som är ett led i det levande arbetet för hemmens nydaning ute i våra bygder. Icke så, som skulle den syfta till att inge envar den föreställningen att man kan vara sin egen arkitekt — tvärtom önska vi framhålla att man skall skaffa sig sakkunnig hjälp vid byggandet, såvitt det finns någon möjlighet! — men den vill hjälpa människor att genom ökade kunskaper och förnyad prövning av synpunkter och åsikter själva taga ställning till sitt bostadsproblem, att göra klart för sig vad de skola begära av sin bostad, tänka sig in i huru de skola bebo och bruka den, så att hemmet får största nytta och trevnad, och så att ett modernt hems arbete kan betjänas därav.»

Boken riktar sig till den byggande. Den ger vinkar och råd ang. bostadens planering med hänsyn till olika funktioner, olika utrymmens vara eller icke vara, arbetsplatsernas anordnande i princip och i detalj, teknisk utrustning och hygieniska problem.

Kapitlet »De gemensamma anläggningarna» påpekar möjligheterna till samarbete t. ex. då det gäller vattenanskaffning likaså bad- och tvättfrågan. I byar — där sådana ännu existera — eller tätbebyggda trakter är idén med samarbete givetvis aktuell. Den

vetenskapligt orienterad bygdeforskning: äldre tiders näringsliv, bostadsförhållanden, bebyggelse, folkminnen, folkstro och sed m. m. En timme var ägnad den aktuella hembygdsvården, då Samfundets sekreterare fil. dr John Nihlén höll ett föredrag över ämnet: »Aktuella frågor inom vår hembygdsvård». Efter föredraget följde en livlig diskussion.

Kursen var av stort värde för deltagarna, även om man icke, som prospektet antydde, kunde få fram några egentliga riktlinjer för »ett praktiskt arbete inom det aktuella hembygdarbetets olika grenar» — och detta var väl strängt taget heller icke meningen. Landskapsvården var icke företrädd på programmet.

Ett prydligt tak med

**LOMMA
ETERNIT**

Begär vår katalog och gör Edert val bland Eternit-skiffers många olika färger och format. Om så önskas ordnas med personligt besök.

Konkurrenskraftiga priser.

ETERNITBOLAGET
LOMMA

*Utredningar
Byggnadsritningar
Kontrollantskap
Värderingar
Besiktningar*

TINGBORGS

Arkitekt- och Byggnadskontor

Östra Ågatan 27, Upsala • Telefon 991

Medelpads Lantmannaförbund

Förening u. p. a.

SUNDSVALL

Telefon 23 41, 23 42, 10 47, Mag. 15 21.

Nederl. Torpshammar Tel. 36.

Tillhandahåller av prima kvaliteter

Fodermedel, Hönsfoder,

Rävfoder, Gödselmedel, Utsäden o.

Fröer, Gräsmattsfrö, Torvströ,

Torvmull, Jordbrukskalk,

Taktegel, Dränerings-
rör, Cement.

Uppgiv ungefärligt bostadsbehov, önskad stil och storlek och vi sända Er förslag på såväl egna hem och flerfamiljshus som sportstugor.

Kontor: Birger Jarlsg. 27, Sthlm.

A.B. SVENSKA TRÄHUS

enskilde småföretagaren orkar icke ensam bära den ekonomiska bördan av en maskinell utrustning och kan icke heller utnyttja den, men en kollektiv anläggning kan lättare utnyttjas och bäras.

»Bostadens yttre» heter ett annat kapitel, där författaren söker påvisa huru föga värde all onödig grannlåt eller tillfälliga dekorationer ha. Författaren säger: »Tillfälliga dekorationer tröttnar man på, och onödig grannlåt likaså. Det är bara sådant som har en uppgift att fylla, som verkligen har någon anledning att sitta där det sitter eller vara så och så format, som inte blir tröttsamt att se på. Hur var det med de gamla husen i det stycket? Jo, de voro ganska litet utsirade, där fanns ingenting onödigt, kanske bara en vacker portomfattning eller några kraftiga bräder, som klädde in knuten och ett par vänliga fönsterluckor och ljusa fönsterfoder, förresten hela, släta ytor, odelade takfall...»

Den moderna arkitekturens uppfattning om vad som är vackert äger mycket gemensamt med den sed, som bestämde våra fäders byggnadsskick: naturlig anslutning till marken och naturen, naturlig överensstämmelse mellan planbildning och byggnadskropp, naturlig utsmyckning genom att de praktiskt betingade detaljerna få en vårdad utformning, naturliga konstruktioner och naturlig behandling av byggnadsmaterialen, så att de kunna göra sin bästa nytta, material, som i sig själva utgjorde husets prydad.»

I kapitlet ombyggnad av äldre gårdar ger författaren några allmänna råd för bedömandet av möjligheterna till en ekonomiskt genomförbar ombyggnad. Vidare visas en del äldre byggnadsplaner jämte förslag till modernisering. Författaren synes här riktigt nog utgått från mottot: bästa möjliga resultat med minsta möjliga åtgärd. Om de föreslagna ombyggnadsalternativen icke alltid helt motsvara kraven på en modern bostad, så har detta delvis sin grund i alltför blygsamma ingrepp, men framförallt i svårigheten att kunna disponera de gamla utrymmena på ett fördelaktigt sätt. De långa smala parstugorna t. ex. giva icke önskvärd möjlighet till goda kommunikationer. Ombyggnadsförslagen till »framkammarstugan i Mälardalen» och »parstugan med införkammare i Norrbot-

Succéböcker!

I VÄVSTOLEN

Av Anna Skeri-Mattsson och Ingrid Osvald.

C:a 200 ill. 180 sidor. 30:e tusendet.

Pris kr. 1: 85 + porto.

»Den lämnar i koncentrerad men dock utförlig, lättfattlig och överskådlig form upplysning om det viktigaste, när det gäller vävning, varför var och en, som tidigare vid en kurs t. ex. inhämtat de första grunderna, med dess bistånd mycket väl själv kan fortsätta.»

Ch— 1 Skånska Dagbladet.

KAJSAS KOKBOK

Av Karin Fransén och Astrid Knudsen.

Över 500 recept. 150:e tusendet

Pris kr. 1: 75 + porto.

»Det är en förnuftig bok, och jag tror, att dess stora spridning hjälper svenska folket ett stycke på väg mot den matkultur, som ännu är ganska sparsamt förekommande i den stora mängden av hem.»

Colomba i Dagens Nyheter.

LANTHUSHÅLLET

Av Ingrid Osvald m. fl.

300 sidor. 30:e tusendet.

Pris kr. 1: 85 + porto.

»Det är en verklig glädje, att husmödrar i vårt land nu fått tillgång till denna utmärkt handbok. De olika områdena i hem- och hushållsarbete ha behandlats grundligt, praktiskt och efter moderna principer.»

R. V. i Biblioteksbladet.

KAJSAS KALASMAT

Av Karin Fransén och Astrid Knudsen.

Över 300 recept. Färgplanscher och konsttryck. 10:e tusendet.

Pris kr. 2: 35 + porto.

»Det är verklig kalasmat, det kan jag försäkra. I kapitlet om fågelns kan man fira små triumfer på gastronomiens område. Så ock när det gäller efterrätterna, vilka utgöra en utvald, raffinerad samling.»

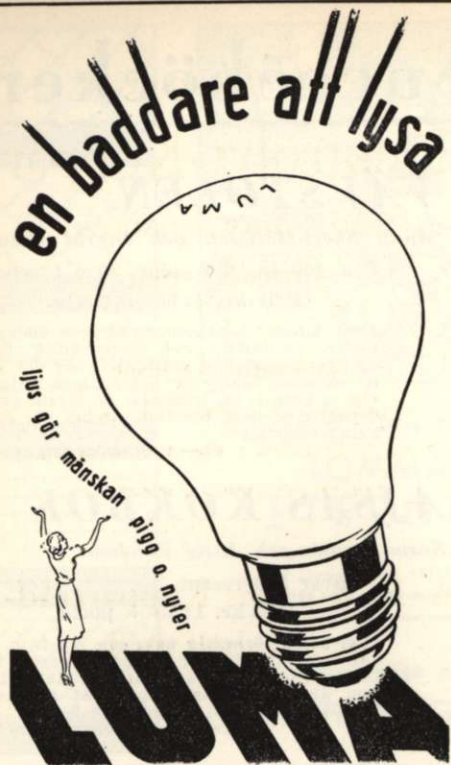
S. O. i Lantmannabladet.

Ovanstående böcker rekvideras från

L. T:s Förlag

Klara Ö. Kyrkogata 12, Stockholm

Finns även i varje bokhandel.

Granlunds Snickerifabrik

Sellnäs. Tel. 4

★

Byggnadssnickerier och
inredningar.

★

Infordra offert.
Reell behandling och moderata
priser.

David Carlssons CEMENTGJUTERI · ÖREBRO

Telefoner: Verkst. 5226, Bost. 5326.

TILLVERKAR OCH FÖRSÄLJER:
Cementrör och Rördelar, Brun-
nar och Brunnringar, Diskbänks-
skivor och Plansten i mosaik.

SPECIALITET:

Cementhåltegel för grunder, ga-
rage, ladugårdar m. m. Rännor
för avledning av dagvatten. Grav-
vårdslist och Grindstolpar m. m.

B E G Ä R O F F E R T !

KOLTHOFFS Naturaliemagasin UPPSALA

mottager älghuvuden, fåglar och andra
djur för uppstoppning. Vid såväl
uppstoppning som försäljning
av djur lämnas rabatt till
skolor och lärare.

★

Tider 9—6, lördagar 9—2.
Tel. 3 58.

ten» äro dock goda exempel på enkla och
lämpliga åtgärder.

Författaren riktar sig till bostadsinne-
havare och nybyggare. Jag tycker nog att
boken borde läsas även av arkitekter och
byggmästare, som syssla med de problem
boken avhandlar. Kanske finnes anledning
till opposition på några punkter: vissa över-
drifter i författarens framställning av lant-
brukarkvinnornas slaveri, ohållbar bevis-
föring i nybyggarhustruns utlåtande rö-
rande byggnadernas placering (sid. 20), för
små minimimått för vissa utrymmen o. s. v.

Bokens syfte att väcka till eftertanke för-
ringas icke härav. Ger den anledning till
diskussioner — så mycket bättre. Det är
på den vägen man skall komma till full-
goda resultat.

Ernst Auby.

Ornäs

heter ett av de små landskapshäften, som
utgivits av Svenska Turistföreningen. För-
fattare är Gerda Boëthius. Det är en i sitt
slag förträfflig orientering, väl illustrerad,
klar och spänstig i stilen, över ett av landets
populäraste minnesmärken, som blivit fol-
kets egendom, sägnerna kring Gustaf Vasa.
— Priset är 40 öre.

Samfundets småskriftserie

har i dagarna utökats med två nya num-
mer. Trädgårdsarkitekt Sven H. Linde har
under titeln »Stadsbefolkningens rekrea-
tionsmöjligheter. Allmänna förutsättningar
för en generalplan» givit en välskriven och
synpunktsrik exposé över det nu så aktuella
fritidsproblemet. Priset för den lilla boken
är endast 40 öre. — Nummer 3 i serien är
den av arkitekt Ernst Auby i detta häfte
av Tidskriften publicerade uppsatsen Mo-
dernisering eller rivning? — Tidigare har
i samma serie utkommit Handledning i
släktforskning av Sven A. Rydberg (pris
25 öre). Alla skrifterna kunna rekvideras
från Samfundets expedition.

För kraftledningar: Elektrolyt-Koppar

-tråd, -linor, -nåltråd,
-fintråd, -plåt.

★

Blank hård och blank
glödgd. Alla dim. från lager
och på beställning. Benäget infordra
offert. Statens normer å
vårt fabrikat.

A.-B. Korsnäs Koppartråd- och Kabelfabrik

Tel. Korsnäs 36

Septiska brunnar,

Cementrör, Arco-tegel,
Brunnsringar, Kulvert,
Blocksten och Slagg-
plattor, m. m., m. m. le-
vereras förstklassigt av

Eskilstuna Cementgjuteri

ESKILSTUNA

Telefon 2884

I N F O R D R A O F F E R T I

Hembygdsvårdare!

Behåll den gamla stilen. Gör det praktiskt, bekvämt och lättarbetat genom att vid behov av

Byggnadssnickerier alla slag,
Köks- och Butiksinredningar,
Trätrappor m. m. anlita

Snickeriaktiebolaget

SKOGSTORP

Tel. Skogstorp 58. Postadr. Skogstorp.

Humana priser. Begär offert.

Skyltfabriken

PRIMO

INNEHAVARE: B. ÅSTRÖM

Riddareg. 3 - Stockholm - Tel. 62 45 47

Specialfabrik för alla slags

Ljusskyltar / Skyltskåp

Fasadbokstäver / Fasad-

skyltar / Våningsregister

Kriget mot Vägglössen

har nu inträtt i sitt sista avgörande skede.

LUSOL

vårt universalmedel, utrotar all ohyra på några få timmar.

Absolut oskadligt för människor.

Lägenheten behöver ej utrymmas.

Bruksanvisning medföljer.

Sändes mot postförskott à kr. 2:25 per flaska plus porto.

BRINCK & Co.

Tegnér gat. 40, Stockholm. Tel. 30 34 82

Värmelednings-

Sanitär- och

Oljeeldnings-

anläggningar

Utföras av

Upsala Mek. Verkstads A.-B.

Telefon 147 Östra Ågatan 71 Telefon 1910

Tidskrift för hembygdsvård i ny form.

År 1920 utkom första årgången av Tidskrift för hembygdsvård med Fritiof Hazelius som redaktör. I en inledande artikel skrev Karl Starbäck om Samfundets och tidskriftens program och pekade på den tvåfaldiga uppgiften att verka både för vården av kulturen och den levande bygden.

År 1936, då tidskriften utkom i ny form, framhölls på denna plats, att tidskriftens program alltfört är detsamma: att vara ett forum för hembygdsvårdens mångskiftande frågor, särskilt de som gälla den aktuella nydaningen av bygd och natur. Det underströks också, att tidskriften ville ställa sig i skolans och folkbildningens tjänst för vidsynt studium och vård av bygden som helhet.

Det är för tidigt att yttra sig om hur detta lyckats. Ett är visst: intresset har varit i ständigt stigande — vilket bl. a. medlemssiffrorna visa — och vi ha vunnit kontakt med kretsar, som tidigare stått hembygdsrörelsen fjärran. Studiet av släkt och gård, bygd och natur har vuxit ut från ett specialintresse till en allmän angelägenhet. Det gäller också vården av den levande bygden, där samspelet mellan bebyggelse och landskap vunnit särskilt beaktande.

Vi stå nu inför en ny och betydelsefull utvidgning av verksamheten. Samarbetet för gemensamma frågor har fört Samfundet för Hembygdsvård och Svenska Naturskyddsföreningen närmare varandra. Detta samarbete har bl. a. tagit sig uttryck i beslutet att fr. o. m. 1939 utge en gemensam publikation, som utgör en sammanslagning av Tidskrift för hembygdsvård och Sveriges Natur. Den nya tid-

skriften får i stort sett samma utstyrelse som Tidskrift för hembygds-
vård men kommer att omfatta över 400 sidor per år, fördelade på
sju häften och en årsbok, den senare ägnad ett landskap.

Namnet blir *Natur och Bygd*, tidskrift för hembygds-
vård och naturskydd. Redaktörer bli Samfundets sekreterare fil. dr
John Nihlén och fil. lic. Nils Dahlbeck, sekreterare i Svenska Natur-
skyddsföreningen.

Svensk natur- och bygdevård får här sitt stora gemensamma organ,
där icke endast de naturvetenskapliga och kulturhistoriska spörsmål-
en tas upp till behandling utan där även och i första hand de aktuella
frågorna i samband med bygdens och naturens nydaning, fritids-
problemet, vägvården, bebyggelsen o. s. v. bli föremål för debatt och
utredning.

Medlemmar i Samfundet för Hembygdsvård komma som hittills att
erhålla tidskriften utan särskild kostnad jämte tidningen Hembygden.
Förmånerna bli alltså väsentligt ökade och vår förhoppning är, att
intresset och anslutningen skola öka.

Men framför allt är det vår önskan, att denna sammanslagning av
två besläktade publikationer skall lända stora, gemensamma upp-
gifter till gagn och att vi härigenom få ökade möjligheter att egga
till studium av bygd och natur samt till hembygdens förkovran och
kultivering.

J. N.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Årg. 19. Nr 5—6. 1938.

Redaktör och ansvarig utgivare: Fil. dr JOHN NIHLÉN

Redaktionskommitté: Lektor LORENTZ BOLIN, Fil. lic. FR. HAZELIUS
och Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

Sekretariat: Mäster Samuelsgatan 3, Stockholm. Postgiro: 8136. Tel.: 119424

DEN SVENSKA PRÄSTGÅRDENS BYGGNADSPROBLEM

Enligt den ecklesiastika boställningsordningen av den 30 augusti 1932 förvaltas prästgården av pastoratet, som ofta utser en särskild boställningsstyrelse att handhava den direkta förvaltningsstyrelsen. Denna styrelse är underställd boställsnämnd och stiftsnämnd. Boställsnämnden, som till verksamhetsfält har ett område omfattande flera kontrakt, äger bland annat att föreskriva ny- och ombyggnad av de laga husen å boställena. Stiftsnämndens skyldigheter i detta hänseende inskränka sig dels till avgörandet av frågor i de fall, då antingen enighet icke kunnat vinnas inom boställsnämnden eller då pastoratet är missnöjt med de av boställsnämnden fattade besluten, dels till föranstaltandet om exekutiva åtgärder, då föreskrivna byggnads- och underhållningsåtgärder icke utförts. Vidare skall stiftsnämnden utse en ledamot i boställsnämnden.

Enligt den nya lagen skall följande sex laga hus finnas i prästgården: boningshus, visthus, hushållskällare, tvättstuga, vedbod och hemlighus. Dessa hus få under lämpliga förhållanden sammanföras. Boningshuset skall innehålla minst fem, högst åtta boningsrum, av vilka ett skall vara expeditionsrum. För komminister fordras fyra, högst sex rum. Rörande byggnadernas material lämnar lagen vissa allmänna föreskrifter liksom rörande »inredning och beskaffenheten av laga

Flygelbyggnad vid S:t Annae kyrkoherdeboställe i Östergötland, ursprungligen prästgård, uppförd på 1600-talet och representativ för karolinskt byggnadsskick. Foto förf.

rum». Det skall iakttagas, heter det, att »byggnadens varaktighet och tjänsteinnehavarens skäligen behov tillgodoses» samt att »de med byggnadsskyldighetens fullgörande förenade kostnader ej varda mer än nödigt betungande». Vidare stadgas i lagen, att pastoratet skall bekosta uppgörandet av plan för trädgården samt plantering av »sedvanliga» träd och buskar.

Innebörden av den nya lagen är den, att prästgårdarna, som från äldsta tider ända till 1920 vårdades av prästen själv och därefter stodo under uppsikt av olika statliga myndigheter, åter skola uppfattas som församlingens egendom och utgöra en förbindelse mellan menigheten och bostället med dess innehavare. Denna synpunkt har emellertid, då det gäller förändringar å prästgårdshusen, fått en överbetoning på bekostnad av sakkunskapen. En prästgård får nu ny-

Komministergård i Törnsfall, Småland, nu arrendatorboställe. Det ståndsmässiga i byggnadsskicket betonat även i en rätt oansenlig byggnad. Foto förf.

byggas eller utsättas för en genomgripande ombyggnad under ledning endast av boställsstyrelse och boställsnämnd. Det ankommer därvid i praktiken huvudsakligen på boställsnämndsordföranden, huruvida sakkunskap anlitas vid uppgörandet av förslag till nya hus eller reparationer av gamla.

Sedan boställsordningen trätt i kraft, har man nu haft sex år att studera den nya lagens verkningar. Det är säkert ingen överdrift att säga, att dessa ur vår synpunkt i regel te sig ganska skrämmande. Vanligen har mycket enkelt hantverksfolk från orten anlitats, och deras arbete karakteriseras vanligen av schablonmässiga villafasader, enkelt hopkomna planlösningar och dåligt utnyttjade situationer. Vid ombyggnader ha ofta värdefulla och ståndsmässiga gårdsmiljöer spolerats genom ett obetänksamt rivande av exempelvis flygelbyggnader

Kyrkoherdebostället i Asbo, Östergötland, från början av 1800-talet. Solid och enkel hemtrevnadsstämning samt ståndsbetonad planutformning utmärka denna tids prästgårdar. Foto förf.

samt i interiören ett tämligen själlöst efterbildande av moderna villor. Vid mera genomgripande ombyggnader synes det ofta nog icke längre finnas någon anledning att bibehålla de särskilt vid mellersta Sveriges prästgårdar så karakteristiska gårdsflyglarna, av vilka den ena brukar innehålla ett par bostadsrum och den andra bodar. Den förra döms vid synerna att rivas, och resultatet blir en oregelbunden och oharmoniskt utformad gårdsplan. En sådan flygelbyggnad är visserligen icke längre motiverad av lagens bestämmelser. Men dess värde och användbarhet i praktiskt syfte ligger i öppen dag för varje intresserad präst eller kyrkligt intresserad boställsnämndsordförande. Med en ringa kostnad kan den istandsättas och brukas som lokal för konfirmationsundervisningen, smärre kyrkliga möten (ungdomskretsar, syföreningar o. d. i den mån prästgårdens manbyggnad icke tages i bruk), även för expeditjonsrum m. m. samt ofta nog för prästens pri-

Kyrkoherdebostället i V. Eneby, Östergötland, efter en målning omkr. 1800 visande den gamla boställsgårdens samhörighet med lantbruksgården.

vata behov (t. ex. gästrum). På detta sätt kan på ett praktiskt sätt nytta förenas med intresset att ur estetisk och kulturhistorisk synpunkt bevara en vacker och karakteristisk gårdsbild. Som nyss antytts händer ofta vid reparationer, att en traditionell och ännu fullt brukbar plan omkastas för att ersättas av en modernt borgerlig rumsdisposition med hallar och »vardagsrum». Vindsvåningar måste tagas i anspråk och tvinga till upptagandet av stora frontespisar och takkupor, vilka utformats med stor okänslighet.

I rättvisans namn måste dock sägas, att den här karakteriserade nybyggelsen, som blottar ett så utbrett missförstånd om våra prästgårdar, redan fanns förut, inledd genom 1910 års boställsordning. Även om de kontrollerande organen då stundom voro bättre representerade, saknades dock i regel estetisk och kulturhistorisk kompetens. Som bekant innebar den förra boställsordningen, att jordbruksgård

och boställsgård skildes åt. Genomförandet av denna åtskillnad berövade våra prästgårdar ett av deras mest karakteristiska drag. Men det skulle vara orätt att söka bekämpa en tendens, som tiden och utvecklingen själva framtvingat. Första steget var emellertid taget till upplösandet av en traditionell och ståndsmässig gårdsanläggning. Steget är taget fullt ut i den nya boställsordningens bestämmelser om de laga husen.

*

Att döma av de brister, som nyss påtalats förefaller det, som om man inte ännu gjort klart för sig den svenska prästgårdens byggnadsproblem. Detta problem rör både form och innehåll, och av dessa vill jag här försöka analysera det förra, medan det senare, som innefattar prästgårdskulturens detaljer av mera personlig och individuell art, blott kan antydast i detta sammanhang.

Det måste då först inledningsvis påpekas, att prästgården ännu icke är helt förvandlad blott till boställe åt en expedit tjänsteman. Tvärtom förefaller det som i vår tid många krafter skulle vara i rörelse att söka ge prästen en ökad betydelse i socknens andliga liv genom livaktigare församlingsvård och en intensivare verksamhet som enskild själavårdare. Detta kyrkliga restaurationsarbets tendenser böra i detta sammanhang uppmärksammas och iakttagas i prästgårdsbyggnaderna exempelvis genom inrättandet av lämpliga lokaler för kyrkligt frivilligarbete i gårdsflygeln, varom nyss ordats. Det synes mig vara en styrka i den nya boställsordningen, att sådant med lagens medgivande kan ske, därest intresserade och förstående krafter få tillfälle att göra sig gällande.

Det kan icke undgå den, som uppmärksam betraktar den om- och nybyggnadsverksamhet, som under de senare åren förekommit å de ecklesiastika boställena, att mycket liten anpassning gjorts efter verkligt behov och än mindre efter miljöns krav. Utan att sätta sig in i på vilket sätt en prästgårdsbyggnad skall fungera och vad en präst på landet fordrar av sin ämbetsbostad, har man ofta nog själlöst kopierat förstädernas villabyggnader och ibland kanske ännu enklare arkitektur. Man har ansett, att den moderna bostadens tekniska och hygieniska krav framför allt måste uppfyllas, och därmed måste också en modern formgivning följas. Prästgården uppfattas enligt sådan tankegång helt enkelt som en vanlig civil privatbostad, där framför allt modern komfort och hygien bör råda. Men prästgården är ingalunda

Utsikt genom stigluckan vid Torpa kyrka mot den idylliska prästgården. Den enkla flygelbyggnadens betydelse för gårdsplanens utformning framgår klart av bilden. Foto förf.

en sådan privatbostad. Den måste istället anses tillhöra det historiska slaget av byggnadsverk, som icke ha så mycket gemensamt med tillfälliga och privata estetiska åskådningar. Den är en produkt av bygd, tradition, folk och framför allt ett helt ståndskarakter. Prästens bostad är en oskiljaktig del av hembygden och skall uttrycka sin innehavares ämbete, kall och värdighet. Prästgårdens byggnadsprogram måste m. a. o. utgå från en ideell grund.

Kyrkoherdebostället i Björsäter, Östergötland. En ståndsmässig gårdsplan med dubbla flygelpar. Manbyggnaden från slutet av 1600-talet påbyggdes i början av 1800-talet. Foto förf.

Den första fordran — byggnaden som en del av hembygden — vore förtjänt av ett särskilt kapitel. Förf. har tidigare i flera uppsatser och artiklar sökt utreda, hur prästgårdshusens form utkristalliserats ur herrgården som förebild och gestaltats som ämbetsbostad, delvis på grund av lagens förordningar.¹ Den har sedan i sin tur influerat på storbondegårdens bebyggelse och inredning. Genom denna assimileringprocess har prästgården blivit en anläggning av ganska säreget slag. Å ena sidan markerar den sig skarpt som bostad för ett visst stånd, och å andra sidan uttrycker den släktskapen med andra byggnadsverk i bygden.

¹ Gamla prästgårdar i Linköpings stift, i Linköpings stifts julbok, Linköping 1928.

Östgötska prästgårdsbilder, i Linköpings stifts julbok, Linköping 1930.

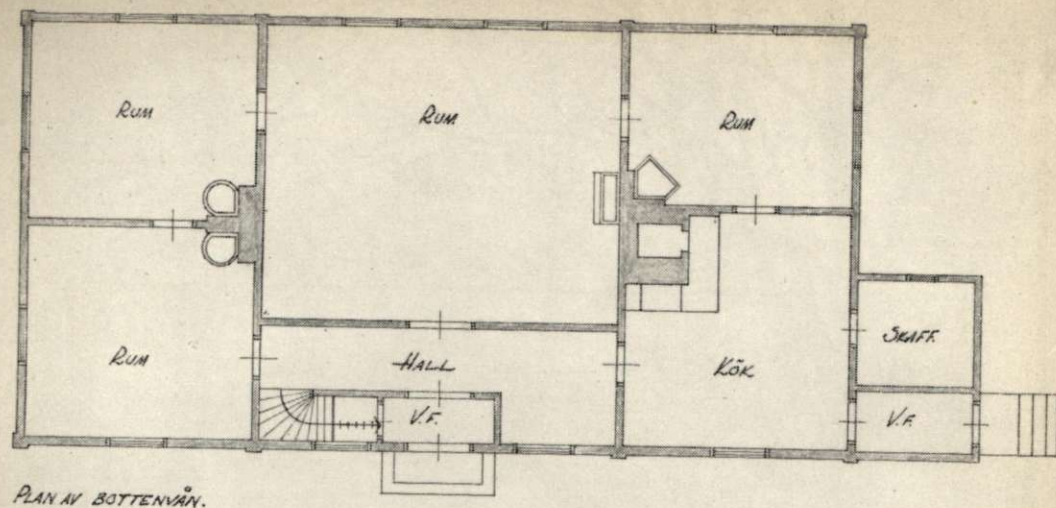
Östgötsk prästgårdskultur, i S:t Ragnhilds Gilles årsbok, Söderköping 1931.

Prästgårdsträdgårdar på Vikbolandet, i Lustgården, Stockholm 1932, m. fl. uppsatser.

Kyrkoherdebostället i Rök, Östergötland, före ombyggnaden. — Se planerna å sid. 252—3.

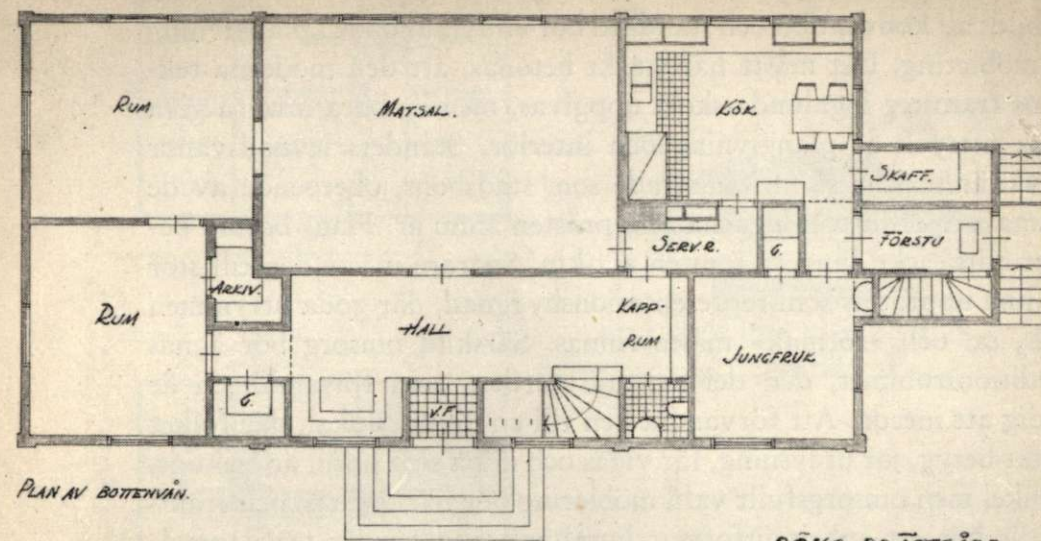
Vid utformning av nya prästgårdar bör alltså denna fordran på miljö och ståndsmässighet gälla. Även om man icke vid nybyggnader förordar en traditionell formgivning, måste anpassningen i miljön noga studeras. Byggnaden skall redan i exteriören verka som en be-kännelse: säga ifrån att den varken är en handelsbod eller disponentvilla utan en självvuxen produkt av ett landskap, ett folk och ett visst stånd. I sina måttförhållanden måste den uttrycka enkelhet och framför allt måste den visa öppenhet, varigenom ståndets kända gästfrihet symboliseras.

PLAN AV BOTTENVÅN.

RÖKS PRÄSTGÅRD

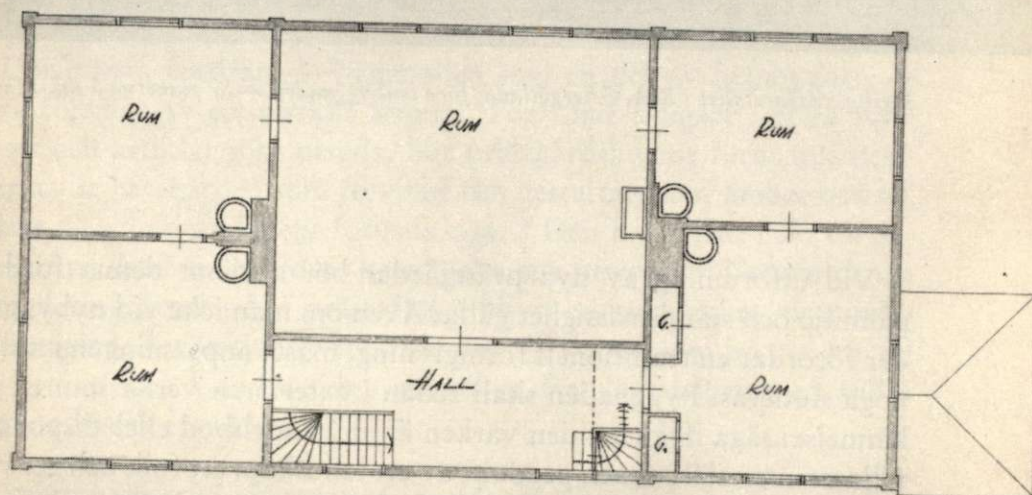
Röks prästgård, Östergötland. Uppmåtningsritning av bottenvåningen.

PLAN AV BOTTENVÅN.

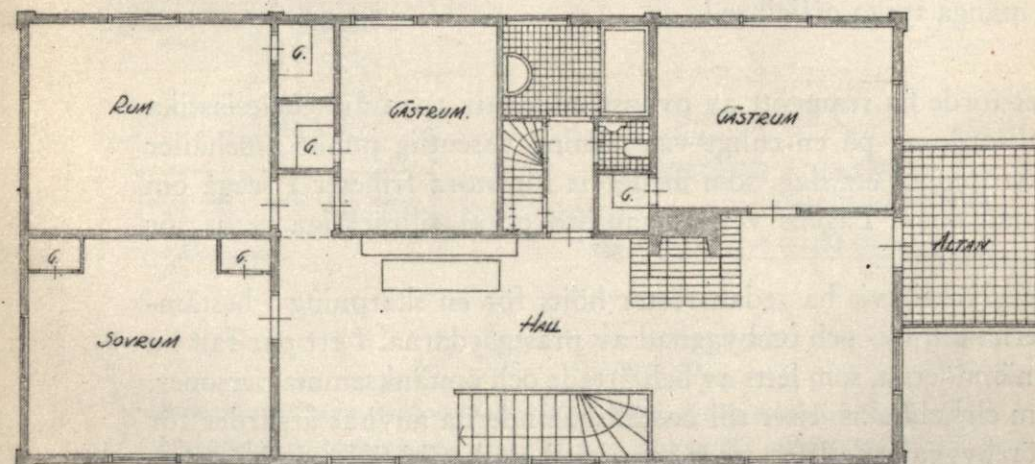
RÖKS PRÄSTGÅRD

Röks prästgård, Östergötland. Bottenvåningen efter ombyggnad 1938. Märk anpassningen efter den äldre planen med det moderna utnyttjandet av köksutrymmena m. m. Förslaget uppgjort av ingenjör O. Kalén, Linköping.

PLAN AV VÅN. 1re.

Röks prästgård, Östergötland. Uppmåtningsritning av övre våningen.

PLAN AV VÅN. 1re.

Röks prästgård, Östergötland. Övervåningens (efter ombyggnad 1938) förändringar mera genomgripande och modernt betonade än undervåningen, vars representativa karaktär bibehållits.

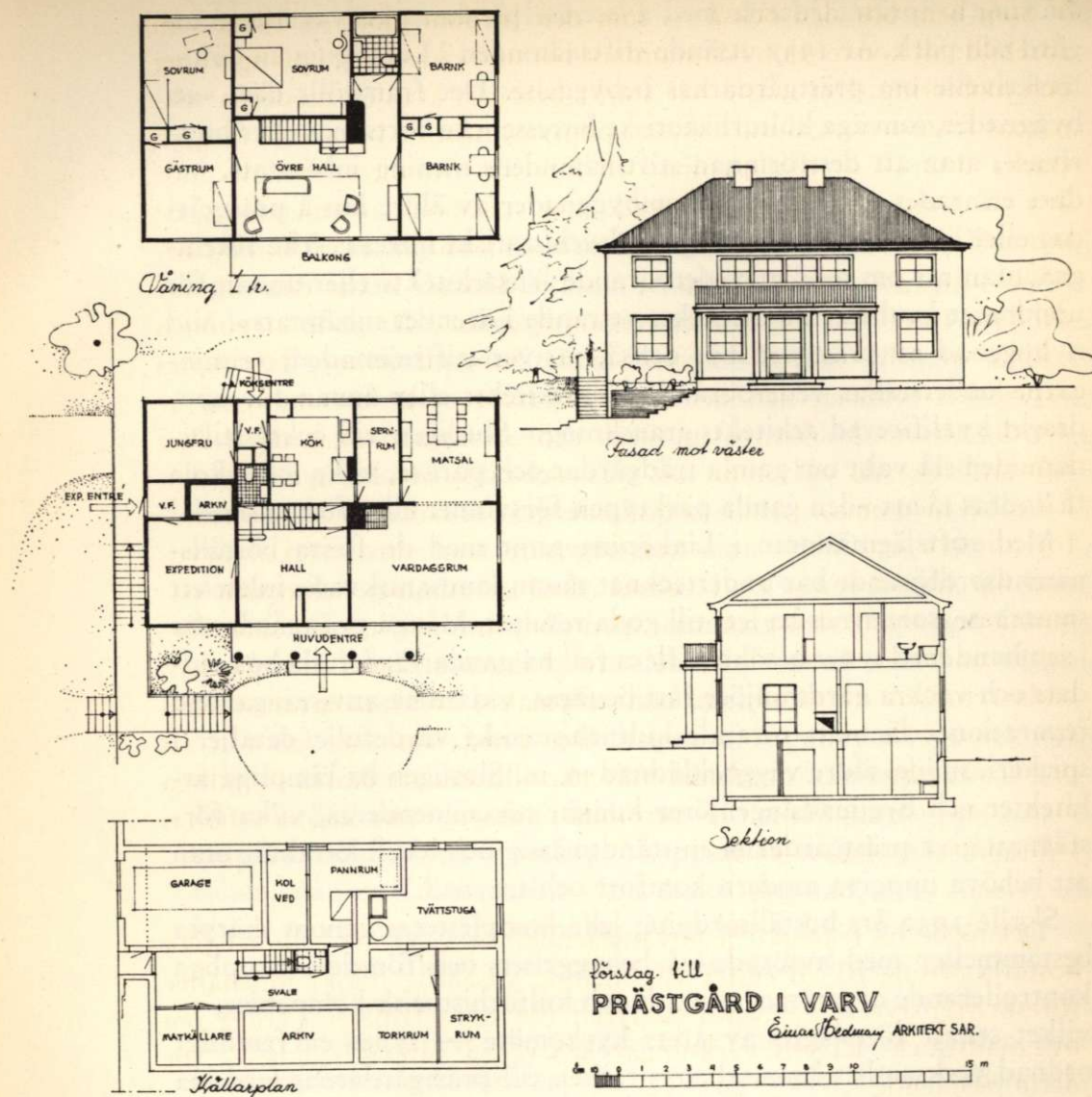
Som hem bör den också — som den fordom gjort — tjäna som förebild: all konvention och standard bör undvikas både i plangivning och möblering. Det måste här starkt betonas, att den moderna teknikens framsteg ingalunda skola uppgivas, men de böra icke få giva starka uttryck åt plangivning och interiör. Ståndets levnadsvanor äro väl ännu icke så mekaniserade som stadsbons, oberoende av de minimala hyreshusvåningarna som prästen ännu är. Hans bostad behöver alltså icke fungera som en maskin. Snarare måste den till stor del ännu uppfattas som representationsbyggnad, där goda utrymmen i kök, sal och »förmak» måste finnas. Särskild omsorg bör ägnas expeditjonsrummet, den del av prästgården, som församlingen är skyldig att inreda. Att förvandla den till en kontorslokal, där folket hämtar betyg, tar ut lysning, får vigas och döpa sina barn, är oriktigt. En enkel men omsorgsfullt vald möblering bör här ordnas, och framför allt bör ett enkelt utformat husaltare med värdig textil prydnad här ha sin plats. Detta altare skall ge rummet helgd och påminna om, att all den profana expedition, som här har sitt säte, försiggår under kyrkans hägnande vård. I detta liksom i prästgårdens båda representationsrum, sal och »förmak», bör innehavaren ägna stor omsorg åt bildutsmyckningen. Den präst, som inte har råd att pryda väggarna med originalkonstverk, tillrådes att skaffa sig billiga men goda reproduktioner av berömda mästare, vilka kunna erhållas från många tyska officiner.¹

*

Det torde ha framgått av ovanstående, att 1932 års ecklesiastika boställsordning på en enligt vår mening väsentlig punkt innehåller föreskrifter av ett slag, som medgivit för stora friheter i fråga om byggnadsskick. Lagens verkningar äro också tillräckliga bevis för detta påstående.

Men lyckligtvis ha redan röster höjts för en skärpning i bestämmelserna om ny- och ombyggnad av prästgårdarna. I ett par fall ha stiftsnämnderna, som letts av behjärtade och omtänksamma personer, genom cirkulärskrivelser till boställsnämnderna anvisat åtgärder för att förebygga att alltför stora misstag skola begås. Sålunda ha stiftsnämnderna i Göteborgs och tidigare i Linköpings stift erinrat boställsnämndsordförandena om vikten av att pietet iakttages vid om-

¹ Den intresserade hänvisas till den nyligen utkomna, rikt illustrerade katalogen över alla dessa firmor och deras alster: Deutsche Kunst im christlichen Haus, utgiven av Kunst-Dienst, Berlin, W 35, 1937.

Ritningar till nytt kyrkoherdeboställe i Varv, Östergötland, av arkitekt E. Hedman, Linköping. Bottenvåningen utformad med hänsyn till representation och församlingsarbete, övervåningen renodlad som privatvåning.

ändring av prästgårdarna med avseende på deras bebyggelse, trädgård och park. År 1937 utsände stiftsnämnden i Linköping en cirkulärskrivelse om prästgårdarnas bebyggelse. Det framhölls där, »att byggnader, som äga kulturhistoriskt intresse icke bortsynas eller bortrivas», utan att dessförinnan stiftsnämndens mening inhämtats. Vidare erinrades om »att större ombyggnader av äldre hus å prästgårdar eller löneboställen, som äga kulturhistoriskt intresse, icke företagas, utan att om möjligt vederbörande länsarkitekts eller annan för uppdraget kvalificerad arkitekts yttrande i ärendet inhämtats». Vid nybyggnad av prästgård bör också, skriver stiftsnämnden, »ritningarna underställas vederbörande länsarkitekts eller annan för uppdraget kvalificerad arkitekts granskning.» Slutligen vill också stiftsnämnden slå vakt om gamla trädgårdar och parker, vilka icke skola få ändras så att »den gamla parktypen försvinner eller förvanskas».¹

Med stiftsjägmästaren i Linköping samt med de flesta boställsnämndsordförande har undertecknat såsom landsantikvarie inlett ett samarbete, som synes ha lett till goda resultat. Många prästgårdar ha i samband med syner besökts, i flera fall ha gamla värdefulla hus räddats och vackra gårdsmiljöer fått bevaras, vidare ha anvisningar vid reparationer lämnats rörande kulturhistoriskt värdefulla detaljer i snickeri, smide, äldre väggbeklädnad m. m. Slutligen ha lämpliga arkitekter och byggnadsingenjörer kunnat rekommenderas, vilka förstått att giva prästgårdarna en ståndsmässig och ideell karaktär utan att behöva uppgeva modern komfort och trevnad.

Skulle 1932 års boställsordning icke kompletteras genom skärpta bestämmelser med avseende på bebyggelsen och för dem lämpliga kontrollerande organ med estetisk och kulturhistorisk kompetens, — vilket senast föreslagits av årets kyrkomöte — synes en frivilligt ordnad verksamhet i samarbetets tecken till prästgårdarnas fromma kunna ordnas på det sätt, jag antytt. Den förutsätter förståelse från de kyrkliga myndigheternas sida, en förståelse, som man hoppas överallt skall finnas även om den ännu icke kommit till så många tydliga uttryck.

Bengt Cnattingius.

¹ I ett följande häfte av denna tidskrift kommer stiftsjägmästare Eric Wesström att framlägga sina synpunkter på ett för hembygdsvården vitalt problem, nämligen naturskyddet å prästgårdens skogar.

HEMBYGD SVÅRD OCH FOLKBILDNING

Den inventering av den svenska bildningsrörelsens ideal, som nyligen gjordes av Carl Cederblad, framhävde fyra element, frampresade av tidens nöd, nämligen leninismen, fascismen, The New Education och — hembygdsrörelsen. Ett ganska fint sällskap alltså för den lilla oansenliga folkrörelse, som många svenskar i dag identifiera med gammelgårdar och dammig forntidskult. Kunde det ligga någonting bakom? Förvisso. Ty hur underligt det än låter måste hembygdsrörelsen räkna grannskap med en rad internationella rörelser, inte bara den nya uppfostran utan också med fascismen och den nya kroppskulturen t. ex. Det är i själva verket inte så hemskt som det låter. Grannskap är inte detsamma som släktskap. De olika produkterna ha framsprungit ur den kris, som de sista två, tre generationerna upplevt och fortfarande uppleva.

Den ena sidan av hembygdsrörelsen tar sig uttryck i ett räddningsarbete, som med tiden blir mer eller mindre mekaniserat. Artur Hazelius och Skansen bli yttre ideal, som vid sekelskiftet gripa hela det svenska folket. Intet landskap, knappast en socken står utanför rörelsen, nationell, romantisk i sin stolta skepnad, men innerst inne buren av en sund självbesinning. Man har i detta sammanhang med rätta talat om idéer, som bottna »i den ädla driften att vårda och skydda». När industrialismen, som på ett par årtionden blir en maktfaktor, hotar att i ett svep utplåna eller rubba bygden, gården, huset, bohaget, livet, tankevärlden, allt uppbyggt under århundraden, måste reaktionen, där den inte går till överdrift, innebära sund självhävdelse. Nya kulturformer framspringa alltid ur en kompromiss. Det har varit och är hembygdsrörelsens uppgift att åstadkomma den spänning i kulturkampen, som ger utvecklingen sitt och den sunda traditionen sitt. När hembygdsrörelsen i våra dar på många håll verkar steril och verklighetsfrämmande — det finns skräckbilder här och var i de svenska bygderna! — får man inte glömma att rörelsen förde med sig ett helt svep av idéer, som sedan på olika vägar befruktat utvecklingen — trots »tröghetens och livsoduglighetens konservatism».

Släktforskningen skänker, om den rätt ledes, ett rikt material, som för den enskilde kan skapa ansvar och samhörighet och som helhet en fond av levande historia för den egna bygden. — Studiecirkel i Forsa socken, Hälsingland.

Och vi äro då inne på hembygdsrörelsens andra sida — den som inte exponerar sin fasad på samma sätt som hembygdsgården. Naturskyddstanken hör hit. Den nya bebyggelse, som industrialismen pressade fram, gick ut över både bygd och natur. Vakten kring landskapet var från början lika fast som försvaret för byggnaderna och bohaget. Här verkade de idéer, som romantiken väckt. Den sunda instinkten att hävda naturens skönhetsvärden och människans rätt till vederkvickelse i den levande naturen blev dock mer än en tidsbetonad idé. Vilken glänsande bekräftelse, jag ville säga upprättelse, har inte naturskyddstanken givit hembygdsrörelsen i dessa sista dagar, då samhället som sådant gripit in för att ge människorna skydd mot storstadshets och mekanisering. Det finns t. o. m. i kungliga och

kommunala betänkanden någonting som heter fritidsreservat och rekreationsmöjligheter. Det är den praktiska, statsunderstödda utformningen av en idé, som hembygdsrörelsen födde: naturen har andra värden än dem, som kunna uttryckas i mynt och kubik.

I själva verket har hemslöjden, som just pressar sig upp bland de aktuella företeelserna, sprungit fram från samma källa. I sin sovrade form har den visat sig lika livsduglig som vissa former av folkmusik, nöjesliv och traditionsbundna seder. Kanske kan det också i det sammanhanget förtjäna nämnas, att kampen för högre byggnadskultur, som räknar släktskap med striden mot glasveranda och snickarglädje, är en av den nya hembygdsvårdens stora uppgifter.

Rörelsens idéer ha alltså gått ut på att vårda och skydda. Det har varit den sunda livsnerven, som ännu är vid liv.

Med tiden ha andra krafter än de folkliga och frivilliga allt ivrigare gripit sig verket an att vårda, klassificera, publicera kulturarvet. Det är när allt kommer omkring en naturlig och önskvärd utveckling. Det väldiga råmaterial, som samlats genom de frivilliga arbetarnas iver och nit i form av byggnader, inredningar, antikviteter måste till sist omhändertas av fackutbildat folk, samlartiden måste efterföljas av konservering och bearbetning; det samlade har blivit ett arkiv, som när det kommer fram i vetenskapens ljus, kan ge nya sidor av svensk odling och historia. Det har varit och bör absolut förbli en växelverkan mellan det frivilliga, idébetonade hembygdsarbetet och den fackmässiga, statskontrollerade kulturvården. Denna växelverkan behöver inte innebära någon splittring, tvärtom, den ger ett samspel mellan olika krafter, som äro nödvändiga för att undvika ensidighet och sterilitet.

En viss parallell ha vi i den svenska folkskolan och folkbildningen. *Folkskolan*, som den växte fram för 100 år sedan var en produkt av en folklig strävan efter allmän bildning och upplysning — Månsson i Skumparp kallades *ljusets bonde*. Det var en av rötterna till det stora träd, som heter Sveriges folkskola. Den är nu en officiell institution, men den fria folkbildningen lever ännu vid dess sida ett friskt liv.

Hembygdsrörelsen är på samma sätt ännu en levande kraft, på samma gång som den officiella kulturvården verkar med andra medel men mot samma mål. En viss uppdelning av verksamhetsfältet har också skett. Hembygdsrörelsen bygger ännu på sin folkliga grund, men dess kamp mot utvecklingens tvång har blivit mindre fanatisk;

Hembygden är skolans förnämsta materialsamling. Därför har skolan ofta blivit en härd för hembygdsstudier. — Mag. Martin Nilsson i Gärds köpinge, Skåne, har väckt intresset hos många barn för sin bygd och dess beskrivande.

det gäller knappast att hejda utan att påverka. Därför har begreppet *hembygdsvård* mer och mer kommit att omfatta värdet av det växande, blivit en strävan att på gammal grund bygga ett sunt, trivsamt samhälle — man har hävdat den moderata anpassningen.

I *det moderna kulturskapandet* har den aktuella hembygdsrörelsen bevarat och utvecklat några av sina bästa idéer: landskapsvården, byggnadskulturen, vägkulturen, studieverksamheten. Den har vuxit sig stark, under medverkan bl. a. av Samfundet för Hembygdsvård, och samtidigt som *kulturminnesvården*, det fackmässiga, vetenskapliga arbetet fått allt större omfattning och fastare organisation.

Det sades nyligen att hembygden är *skolans förnämsta materialsamling*. Det gäller också för studiecirkeln och den enskilde stude-

randen. Här ligger ett skiftande, nästan outtömligt material, som varken folkbildningen eller skolan har råd att undvara. Ifråga om studiernas praktiska utformning stå vi ännu på experimentstadiet. En del av de gamla hembygdsföreningarna, som främst haft samlandet på sitt program, ha själva inom sin ram ordnat studiearbetet. Men det börjar i allt större utsträckning intressera de organ, som sedan gammalt finnas inom bildningsarbetet, studiecirkelar inom t. ex. S. L. S., J. U. F., S. L. U., A. B. F. ha ej sällan hembygdsstudierna på sitt program. Samfundet för Hembygdsvård tjänstgör som en slags central för dessa studier, som se ut att med varje år få allt större omfattning.

Studierna i hembygden måste i första hand baseras på självständig orientering och spaning, litteraturen skall endast vara ett komplement. Inom en cirkel kan arbetet läggas upp ungefär som i en modern arbetsskola: uppgifterna delas upp på olika grupper, som svara för ett visst område i traktens natur, bebyggelse eller liv. Rekognoscering och insamling av material tar vid, bearbetas och de olika grupparbetena sammanförs till ett helt, där så kan ske.

I sin uppsats om Folkbildning och hembygdsforskning har Karl Hedlund givit några goda praktiska anvisningar för dylikt arbete: en studiecirkel, som hör hemma i en by, samlar sitt studiearbete kring byn, letar fram dess handlingar och kartor, inventerar bykistan, intervjuar byns innevånare för att få fatt på den muntliga traditionen och ställer den i relation till dokumentens vittnesbörd o. s. v. — byn blir ett helt rike.

En annan cirkel kan på liknande sätt ta upp släktforskningen, som förresten just nu är mycket populär. Om den drives rätt ger den ett rikt material, som för den enskilde kan ge känsla av ansvar och samhörighet och som helhet ett levande historiskt material för hela bygden.

Naturstudierna äro också tacksamma. Lorentz Bolin har bl. a. i *Strövtåg i skog och mark* givit några praktiska anvisningar. Namnet — *Strövtåg i skog och mark* — anger i viss mån arbetssättet. Det är mindre fråga om detaljstudier av naturen och dess liv, än en allmän orientering, som tar fasta på skönhetsvärden och söker se de stora sammanhangen. Här har man hunnit ifrån det stadium då suptallen och den krokiga granen voro väsentliga ting för *naturskyddet*. Man har hunnit fram till *landskapsvården*.

En studiecirkel, som sysslar t. ex. med kyrkan och dess historia,

För barn och ungdom måste hembygden, dess natur och historia göras levande och direkt gripbar. Den glädje som föds under studier i det fria, skapar en sund och varm hembygdskänsla.

kan låta ämnet svälla ut och gälla bygdens, socknens religiösa liv, där en så viktig epok som väckelsen och frikyrkans genombrott ej får glömmas; på många håll äro ex. bönhusen och de små kapellen från denna tid kulturminnen som kunna ha åtskilligt att säga. Vi komma här in på ett aktuellt ämne för hembygdscirklarna: folkrörelserna och deras inflytande på våra bygders nuvarande folkliv, en fråga som är väckt av Hj. Gustafson i Dädesjö, som också tagit initiativet till en inventering av arbetarrörelsens historia i Kronobergs län.

Hembygdsstudierna liksom hembygdsvården ha glidit in på marker, som höra vår tid till. Det är en riktig tendens. Tradition och minnen måste knytas an till vår tid och dess intressen, studiet och vården måste gälla även vår egen miljö, så som fallet är både beträffande landskapsvård och byggnadskultur.

Samarbetet mellan folkbildning och hembygdsvård kan bli av stor betydelse inte endast som pedagogisk och fostrande faktor. Den individuella orienteringen och fördjupningen kring och i hembygdens egen miljö kan påverka och befrukta kunskapslivet men också karaktärsdanningen. Sambandet mellan bygden och individen är ingen tom fras. Där den finns och fördjupas skapar den ofta en stark, lycklig människa. Det gäller underligt nog även i vår dynamiska tid. Hembygdsrörelsen växte fram under industrialismens hot på 1800-talet. Den upplever en tydlig renässans i våra dagar. Det beror på ett nytt hot, som kräver starkare vakthållning. Kanske kan det också vara en känsla av att när den allmänna ångestpsykosen föder katastrofstämning är hembygden, sammanhanget i min miljö, hela bygden som jag känner och lever i, ett trygghetsmoment, som jag griper efter och vill hålla fast vid i min nöd.

Hembygdsstudiet har också den praktiska nyttan med sig att hembygdsvården får större förutsättningar att verka. Med kunskap födes intresset för den nuvarande bygdens vård och ans — en viktig samhällsuppgift. De stora förändringarna i bygdernas utseende ske visserligen genom yttre ingrepp. Men i de detaljer som skapa de individuella skiftningarna, skönheten, trivseln kunna de enskilda initiativen kraftigt göra sig gällande. Hembygdsvård och hembygdsstudium har därför blivit ett viktigt samhällsintresse.

John Nihlén.

Mantorps Snickerifabrik

Tel. 9

levererar allt slags
Byggnadsvirke till verkligt
humana priser.

★

Begär offert.

GRÄSBERGS Snickerifabrik

tillverkar alla sorters
BYGGNADSSNICKERIER
INREDNINGAR o. TRAPPOR
SOMMARSTUGOR av egen
tillverkning lev. prompt o. billigt

Telefon Gräsberg 4

Obs! Ångtorkat virke.

A/B E. BJELKES Snickerifabrik

Tillverkar alla slag av
BYGGNADSSNICKERIER

Försäljer alla sorters
BYGGNADSMATERIALIER
såsom plank, listverk, glas,
masonite m. m.

KARLSKOGA - Telefon 316, 1116

Carl Strands Snickerifabrik

SMEDJEBACKEN

Tel. 186

tillverkar alla sorters
Byggnadssnickerier, Inred-
ningar m. m.

★

Allt av ångtorkat trä.

FRÅN HEMBYGDSFRONTEN UNDER 1938

En översikt från olika landskap.

NORRBOTTEN.

Luleå. Den största händelsen under året var den *kurs i hembygdskunskap*, som hölls i Luleå 12—20 juni av Folkuniversitetsföreningen i samarbete med länets hembygdsförening. Ett 90-tal deltagare bevisade under en veckas tid kursens föreläsningar över skilda ämnen och visningar av museets olika avdelningar.

Kursen avslutades med en resa genom kustbygden till Haparanda och Torneå, utefter Torneälven till Övertorneå och vidare nästa dag genom skogslandet till Överkalix, Morjärv och åter till Luleå.

Övertorneå. Under september höll Samfundet för Hembygdsvård en byggmästarekurs i Övertorneå.

Arvidsjaur. Av de lokalt arbetande hembygdsgillena kan nämnas, att man inom Arvidsjaur fått ganska stora samlingar till den vackra bygdegården i Glommersträsk, för vilken byamännen ställt en väl belägen tomt till förfogande. Här skall bli bondekulturens minnesgård, medan lappkulturen skall få sitt monument i »lappstaden» vid Arvidsjaur kyrka.

Länets vägförening har beslutat igångsätta ett arbete för utforskande av länets vägar och deras uppkomst, ett viktigt kapitel i länets historia, som ännu ej är avslutat.

Hembygdsföreningen har inbjudit till en inventering av gamla släktgårdar inom länet. Diplom skola utdelas till gårdar, som under minst 200 år gått i arv inom samma släkt.

VÄSTERBOTTEN.

Västerbottens läns Hembygdsförening har under året av penninglotterimedel fått kr. 50.000:— till en lönfond åt museintendenten.

Degerfors. Under året har i Degerfors en bygdegård invigts. Byggnaden är en av de äldsta i Degerfors gamla kyrkoby och är utmärkt väl lämpad för sitt ändamål.

ÄNGERMANLAND.

Eget förbund. Sedan Medelpad beslutat

utgå ur Västernorrlands läns hembygdsförbund har i Härnösand konstituerats Ångermanlands hembygdsförbund. Stadgarna för det nya förbundet antogs i huvudsaklig överensstämmelse med det förutvarande länsförbundets. Till interimsstyrelse valdes bl. a. biskop T. Bohlin, dr Th. Hellman, konsul N. Isakson och fil. mag. O. Carli. Förbundet beslöt att utge en hembygdsbok enbart för Ångermanland.

Arnäs Hembygdsförening hör till de mer livaktiga inom landskapet. Föreningens stora mål är att få till stånd en Arnäsgård med alla dess åbyggnader och inventarier. Nyligen har J. Byströms gård i Sörbrynge inköpts av föreningen för att transporteras till Överön, där den skall uppföras.

Hembygdsvärksamheten i dessa trakter har under de senaste åren utvecklats kraftigt. Befolkningen visar överallt stor förståelse för arbetet, vilket bl. a. tar sig uttryck i gåvor och ekonomiska handtag till de olika hembygdsföreningarna.

Anundsjö hembygdsförening har inköpt den s. k. Långselegården, en typisk Anundsjögård från slutet av 1700-talet. Gården, som skall användas till hembygds gård, är en rymlig tvåvåningsbyggnad av timmer.

Själövads hembygdsförening får inom kort en egen bygdegård. För ändamålet har inköpts den s. k. Komnäs gård. Den är med säkerhet minst 125 år gammal.

Föreningen för norrländsk hembygdsforskning har för 1939 erhållit ett anslag på 1.000 kronor av länets landsting.

Kulturhistoriska Museet i Härnösand. Styrelsen har beslutat delta i de Bottniska dagarna i Vasa sommaren 1939. Bl. a. beslöt man att uppdraga åt sekreteraren i Göteborgs Stadsteater, fil. kand. Lars Levi Laestadius, att dramatisera något avsnitt av Olof Högborgs Den stora vreden. Programmet för övrigt upptar föreläsningar i bottniskt-historiska ämnen, konserter, konst- och hemslojdsutställningar samt folkdanser.

Av Stigsjö och Viksjö kyrkostämma har museet fått mottaga Viksjö gamla prästgård, som uppfördes 1767 och är en av de få i länet i oförändrat skick bevarade prästgårdarna från äldre tid.

Bröderna Falk STENHUGGERI - Karlstad

Stilrena GRAVVÅRDAR
i granit och marmor utföras.

Specialritningar och förslag
till GRAVANLÄGGNINGAR
lämnas på begäran.

PORTRÄTT i granit och brons
utföras konstnärligt.

TELEFON 4033

Allt till humana priser

Myggbo Sågaktiebolag VÄSTERÅS

Hyvlade och ohyvlade
Trävaror, Listverk, Fib-
rex, Ankarboard, Rock-
board, Plywood och
Byggnadspapp.

Telefon 467, 428.

Barkens Sågverks A.-B.

VAD

Tillverkar och försäljer:
Sågade och hyvlade trä-
varor, cementhålstén till
grunder och cementtak-
tegel och monterings-
färdiga trähus.

Tel. Söderbärke 14, 42, 114.

Kalkstensarbeten

till

TRAPPOR GOLV, FÖNSTER-
BÄNKAR, SPISLAR m. m.

i

HYVLAT, SLIPAT OCH
POLERAT UTFÖRANDE

Telefon Hällabrottet 7

A.-B. Mossby Kalkbrott
KUMLA

JÄMTLAND OCH HÄRJEDALEN.

Vid Torsta lantmannaskola, Ås, hölls i maj en byggmästarkurs anordnad av Samfundet för Hembygdsvård och Jämtlands läns hushållningssällskap. Kursen bevistades av 21 deltagare, eller av så många som det fanns möjlighet att bereda plats för.

Uppmärksammade och livligt besökta hembygdsfester ha hållits bl. a. av Föreningen Hårfjedalsslöjd i Sveg samt av Lillhårdals och Älvros hembygdsföreningar. Med anledning av invigningen av fjällvägen över Flatruet (landets högst belägna landsväg) har Funäsdalens hembygdsförening med sina samlingar införlivat en statlig fotografisamling från vägbygget.

MEDELPAD.

Eget förbund. Den 3 juli konstituerades Medelpads hembygdsförbund, sedan Medelpad beslutat utträda ur Västernorrlands läns hembygdsförbund.

Till förbundsordförande valdes enhälligt rektor Ali Nordgren, Fränsta. I styrelsen invaldes för övrigt bl. a. häradshövding T. Kramer, överlärare E. Dalenius, Matfors, och fru Inger Wärn, Svartvik.

Förbundet skall utgiva egen årsbok, »Medelpad».

Medelpads fornminnesförening har av Västernorrlands läns landsting erhållit ett anslag på kr. 1.000:— för sin verksamhet.

HÄLSINGLAND.

Hembygdsgårdar. En hel rad nya hembygdsgårdar ha tillkommit under 1938. Sålunda har Hanebo hembygdsförening iordningställt interiörerna till Horgagården, som föreningen fick som gåva 1937. Vidare har Järvsö hembygdsförening fortsatt inredningsarbetena i den återuppförda byggnad, som skall tjäna som samlingslokal och verkstäder. För övrigt har hembygdsföreningen varit behjälplig vid restaureringen av de gamla kyrkstallarna, vid inredandet av ett kyrkomuseum i kyrktornet m. m. I Delsbo har en hembygdsgård invigts i Åhs. Den vackra gården rymmer förnäma interiörer, som stramt och stilenligt restaurerats och möblerats. Slutligen kan nämnas, att i Bergsjö har Östigården flyttats till hembygdsföreningens tomt och att i Gnarp Danilsgården flyttats från Frästa till Berga by.

Propaganda. Ett par av landskapets hem-

bygdsföreningar ha gått i spetsen för en hembygdspropaganda av stora mått. Sålunda har Bollnäs hembygdsförening anordnat en rad uppmärksammade studieutflykter i buss. Ljusdals hembygdsförening har börjat med friluftsgudstjänster och en kväll i veckan anordnat lekaftnar. Dessa ha varit besökta av upp till 1.000 människor. I Ljusdal hölls under sommaren en större hembygdsfest, varvid tal hölls av statsrådet Pehrson-Bramstorp och Samfundets sekr. dr Nihlén. Ovanåkers hembygdsförening har under året utgivit första delen av den brett lagda sockenbeskrivningen »Ovanåker, en norrlandssockens öden genom seklerna».

Kurser. För den hembygdsbetonade kursverksamheten inom landskapet har Samfundet för Hembygdsvård gått i spetsen med tvenne uppmärksammade kurser. Sålunda hölls tiden 24 okt.—3 november i samarbete med länets Hushållningssällskap en byggnadskurs vid Forsa folkhögskola i Sörforsa. I anslutning till denna kurs vidtog en 4-dagars kurs i heminredning och hemvård, anordnad i samarbete med Hushållningssällskapet och S. L. S. Kursen avslutades med en stor hembygdsfest, besökt av över 300 personer, varvid en mannekänguppvisning gick av stapeln, visande både arbets- och högtidsdräkter.

Folkminnena ha även under året uppmärksammats. Sålunda har fil. dr Ingeborg Nordin-Grip tilldelats 3.000 kr. av statsmedel för utgivandet av ett verk om hälsingesägnar.

Gästrik-Hälsinge hembygdsförbund har av landstinget fått ett anslag på 1.500 kronor för 1939 års verksamhet med fördelning på de tre kretsarna Gästriklands Kulturhistoriska Förening, södra och västra Hälsingekretsen och norra Hälsinglands Fornminnessällskap med 500 kronor på dem vardera, dels ock ett anslag på 2.000 kronor såsom bidrag till länsintendentens verksamhet.

GÄSTRIKLAND.

Storvik. Tillsammans med rektor Karl Hedlund har Samfundet uppgjort en plan för en längre byggnadskurs vid Västerbergets folkhögskola. Eventuellt kommer denna att utbyggas till en byggmästarskola.

Hamrånge hembygdsförening har under sommaren invigt sin hembygdsgård »Sunds-

Byggmästare
J. A. Andersson

Vindhemsgatan 9, Uppsala

Tel. 1897

★

Utför allt inom branschen

Infordra kostnadsförslag

BYGGMÄSTARE
P. SJÖDÉN

Åsgatan 36, FALUN. Tel. 2001

UTFÖR ALLA SLAGS
husbyggnader och
restaureringsarbeten

Kostnadsförslag och konsulta-
tionsuppdrag m. m. på begäran

Specialitet: Kyrkobyggnader

BYGGMÄSTARE
K. V. HANSSON

Parkgatan 1 B · KARLSTAD

Telefon 2464

UTFÖR ALLA SLAGS
Byggnadsarbeten

INFORDRA OFFERT!

Byggmästare
DAVID BJUR

Norra Rosendal, Sjöändsvägen

Telefon 1599

★

Byggnadsarbeten av alla slag.

Ombesörjer Ritningar och
utför Kostnads-
förslag

margården» i Bergby. Gården innehåller bl. a. nystu, kök och mellankammare, alla tre rummen med vackra, målade dekorationer.

UPPLAND.

Film. Kommunalfullmäktige i Botkyrka ha anslagit kr. 1.000:— till upptagandet av en minnesfilm över Botkyrka. Den skall upptagas som ljudfilm på smalfilm.

Altuna sockens hembygdsförening har inköpt en gammal byggnad i Fröslunda by, som man nu skall söka bevara som hembygdegård.

Kurser. I Uppsala har Samfundet för Hembygdsvård under året hållit en byggmästarkurs. Intresset för kursen var utomordentligt stort — mer än dubbelt så många anmälde sig till deltagande än som kunde beredas plats.

Hembygdsfest. I samarbete med Samfundet anordnades en hembygdsfest i Harbo kyrka söndagen den 30 okt., varvid fil. dr John Nihlén höll föredrag över Hembygdsvården och den nya tiden. — En studiecirkel i hembygdskunskap planeras inom socknen med kyrkoherde H. Bergelin som ledare.

Vägfrågor. I flera uppmärksammade vägfrågor har Samfundets för Hembygdsvård vägbyrå konsulterats. Sålunda ha kompletterande förslag uppgjorts till vägsträckning vid Penningby slott, Helenelund och Saltsjöbaden. I det sistnämnda fallet antogs Samfundets förslag.

SÖDERMANLAND.

Mellösa hembygdsförening har framför allt funnit socknens utforskande som sitt arbetsfält, och mycket omfattande undersökningar av förhistoria, folkminnen, jordbonitet etc. ha företagits. Grammofonupptagning och filmning av sockenlivet äro mycket populära grenar av föreningsarbetet och ett skivarkiv på omkring 200 skivor har under året kommit till stånd.

Överenhörna socken har under året invigt en ny byggnad som bygdegård.

Vingåker. Man söker här att i ett bevarat komplex av gamla hus i Viala by få en lämplig samlingslokal för mindre sammanträden etc. Möjligen kommer denna lokal att kompletteras med en större modern samlingslokal.

Frustuna hembygdsförening har inköpt

en stuga och en loftbod från Björnlunda socken, vilka komma att flyttas och uppställas som bygdegård i Gnesta.

DALARNA.

Lär känna Din bygd är mottot för den hembygdskurs, som under våren anordnades med stor framgång i Stora Tuna och som avsåg att belysa Tunabygdens historiska natur och nutida liv. Denna kurs, till vilken dr K. E. Hällsjö tagit initiativet, har under hösten fortsatt med en rad föreläsningar, framför allt om aktuella problem.

Ore församling har emottagit en större donation, varigenom bl. a. gården Digerhol i Dalbyn skall kunna bevaras som ett kulturminne. Enligt donationen får ingenting hörande till Digerhol försälas. Hus och inventarier skola i den mån det är möjligt för jordens skötsel bibehållas i sitt ursprungliga skick för att kunna som ett minne åt eftervärlden bevara bilden av hur ett nybygge vid 1700-talets slut tedde sig.

I Folkärna har upptagits en sockenfilm. Filmen, som är en 16 mm. smalfilm av 500 meters längd, tager 1 1/2 timme att köra. Den är delvis upptagen som färgfilm. För regi och fotografering har överlärare Helge Hagström, Bäckeby, svarat.

Avesta. En väl besökt kurs i hemvård har hållits i samarbete mellan A. B. F. och Samfundet. Hemutställningen »Bo bättre» besöktes redan första dagen av över 2.000 personer. Alla föreläsningar rönt livligt intresse.

Under året har slutförts den ingående undersökning av Gruddbo by på Sollerön, som Nordiska museet igångsatt och lett. En del av materialet — närmast då det etnografiska — har sedan publicerats i en diger volym, betitlad »Gruddbo by på Sollerön», ett arbete, som måste anses vara av grundläggande betydelse för kännedomen om bylivet i det gamla Dalarna.

VÄRMLAND.

Vägen och kulturminnet. Vid Nysäter i värmlandssocknen Gillberga finns en gammal marknadsplats, som under det senaste året tilldragit sig stor uppmärksamhet. Den har uråldriga anor, därpå tyder en gravhög i närheten. Så finns där också lämningar

En idealisk brunn

med kristallklart vatten, får Ni på Eder tomt om Ni låter borra några meter i berget. För vidare upplysningar tillskriv eller ring

Nordiska Brunns- borrningsfirman

Duvbo, Sundbyberg

Tel. (Duvbo 4 36)
28 24 36.

K. MOSSBERGS Kopparslageri

SÖDERBÄRKE - Tel. 45

Utför alla inom branschen
förekommande arbeten

SPECIALTILLVERKNING:
Varmvattensberedare

Reparationer snabbt och billigt

Tillberga Cementgjuteri E. ANDERSSON & Co.

Tel. Tillberga 93. Västerås 30 94.

Tillverkar under ständig kontroll:
Cementrör, Kulvert, Brunns-
ringar, Brunnar, Hålstén, imit.
Natursten, Slaggplattor, Nop-
sategel, Grindstolpar m. m.

Utför: Murningsarbeten och
Septiktankar. Infordra offert.

Reelt bemötande. Äldsta på platsen.

Elektriska Svetsningskurser

pågå varje månad. Närmare
upplysningar vid

STOCKHOLMS ELEKTRISKA SVETSNINGSINSTITUT

Järnvägsområdet, Liljeholmen

Tel. Liljeholmen 2 64.

Åberopa denna tidning.

av befästningar, och sist men icke minst intresserar själva marknadsgatan med sina två rader marknadsbodar, av vilka en del synbarligen återgå till 1700-talet.

Uppmärksamheten fästes på platsen genom ett planerat vägföretag, vilket såg ut att hota större delen av bodarna med avflyttning. Tack vare ett intresserat stöd från landshövding Vennerströms samt vägmynigheternas sida kom vägfrågan att lösas enligt ett annat alternativ, som lämnar den ålderdomliga anläggningen orörd.

En 5-dagars hembygderskurs har i juli varit anordnad i Arvika. Som anordnare ha stått Värmlands nation i Uppsala, Värmlands Hembygdsförbund och Västra Värmlands fornminnesförening.

Bydegårdar ha invigts i Halla, Silbodol och Upplanda.

Värmlands hembygdsförbund har av landstinget erhållit ett anslag på 7.500 kronor.

Kurs. Under november månad höll Samfundet för Hembygdsvård i samarbete med länets hushållningssällskap en byggnadskurs i Molkom. Kursen samlade 10 deltagare. Som lärare fungerade bl. a. arkitekterna Ernst Auby och L. Giertz, ingenjörerna G. Larsson och F. Rystedt, agronom A. Bengtsson, konsulent E. Jacobsson m. fl.

NÄRKE.

En hembygdsförening har bildats i Snavlunda.

ÖSTERGÖTLAND.

Ydre. 1937 bildades på initiativ av löjtnant Axel Rääf, Forsnäs, en sammanslutning för hembygds-, vilt- och fiskevård i Ydre härad. På en av häradets vackraste utsiktsplatser, Opreda i Sunds socken, har under året en hembygdsgård anlagts, som invigdes i oktober av landshövding Karl Tiselius. Vid hembygdsgården, som delvis skall nyttjas till vandrarhem, skall en person ha sin bostad, och dennes uppgift skall vara att tjäna hembygds- och särskilt viltvårdens intressen i bygden.

Skenninge. Stadens fornminnes- och hembygdsförening har i samverkan med Riksantikvarieämbetet och med hjälp av samvetsömma värnpliktiga fortsatt den omfattande undersökningen av resterna efter S:t Ingridis kloster. Genom grävningar har näs-

tan hela klosterområdet frilagts. En del av detsamma har också återställt som ruinpark.

Rystad. Förberedelser ha träffats för bildandet av en hembygdsförening i Rystads socken utanför Linköping. Föreningens uppgift skulle vara att rädda en manbyggnad hörande till en bondgård, O. Torp, som är en av landskapets värdefullaste allmogebyggnader med bl. a. väl bevarade målningar från 1700-talets början.

I Ringarum har under oktober hållits en väl besökt folkhögskolekurs under ledning av mag. Erik Andersson. Samfundets sekr. har på kursen hållit fyra föreläsningar om hembygdsvård och hembygdsstudier.

VÄSTERGÖTLAND.

Västergötlands hembygdsförbund har uppgått i Västergötlands fornminnesförening. Samtidigt har fornminnesföreningen ändrat sina stadgar därhän, att den i sin verksamhet även kommer att ägna sig åt det gamla hembygdsförbundets uppgifter.

Enligt de nya stadgarna skall styrelsen bestå av ordförande och vice ordförande samt 12 ledamöter och 8 suppleanter. Till ordförande omvaldes landshövding Axel von Sneidern och till vice ordförande landshövding Mannerfelt.

I samband med sammanslagningen firade fornminnesföreningen 75-årsdagen av sin tillvaro.

Kurs. Tiden 24—26 februari hölls en byggnadskurs i Göteborg. Anordnare voro Samfundet för Hembygdsvård och Hushållningssällskapet. Antalet deltagare var 17.

Den 16:de västsvenska hembygdskonferensen hölls 20—21 augusti i Vänersborg. Hembygdsnämndens samtliga ledamöter återvaldes. Arbetsutskottet består av professor H. Lindroth, ingenjör Erik Bergendahl, fil. dr Joh. Alin, stiftssekreterare F. Wildte och amanuens Olof Hasslöf, alla i Göteborg.

DALSAND.

Hembygderskurs. Under tiden 22—30 juli hölls vid Steneby skolor i Dals Långed en fortbildningskurs i hembygdsstudium och hembygdsvård, anordnad av Centralstyrelsen för Sveriges Allmänna Folkskolläraryråelse och Samfundet för Hembygdsvård. Omkring 50 deltagare, lärare och lärarin-

Byggmästare J. E. Lövström

STUREGATAN 25 - UPSALA
TEL. 745

Utför Ny- och Ombyggnader samt
Reparationer av alla slag. Affärs-
inredningar, Vattrivningar
m. m. Villabyggnader
utföras.

INFORDRA ANBUD

David Carlssons CEMENTGJUTERI • ÖREBRO

Telefoner: Verkst. 5226, Bost. 5326.

TILLVERKAR OCH FÖRSÄLJER:
Cementrör och Rördelar, Brun-
nar och Brunnsringar, Diskbänks-
skivor och Plansten i mosaik.

SPECIALITET:

Cementhåltegel för grunder, ga-
rage, ladugårdar m. m. Rännor
för avledning av dagvatten. Grav-
vårdslist och Grindstolpar m. m.

B E G Ä R O F F E R T !

Axel Anderssons

BILD- & STENHUGGERI

Malmö - Tel. 278 63

★

Tillverkning av

Gravvårdar, Monument och
Gravinhägnader

i svart, grå och röd granit samt

Gravräck, Skulpturarbeten

Marmorarbeten

i all slags marmor

Alla slags byggnadsarbeten

i Sandsten, Kalksten
och Granit

G. Juhl

BYGGMÄSTARE - HUDIKSVALL

Kostnadsförslag

Alla slags byggnadsarbeten

Kyrktornsrestaurering

Förgyllning av kyrkspiror m. m.

Byggnadsentreprenader

Värderingar

★

Omsorgsfullt och tillförlitligt utförande.

Tel. 282 Temperance - Håstagatan 16

nor huvudsakligen från Dalsland, Värmland, Västergötland och Bohuslän bevistade kursen. Som ledare för kursen fungerade seminarielärare L. G. Sjöholm, lektor Lorentz Bolin och fil. dr John Nihlén.

I februari hölls på samma plats en av Samfundet anordnad byggnadskurs. I kursen deltog 21 personer.

BOHUSLAN.

Kulturminnesrådet och sällskapet Vikarvet i Göteborg anordnade i juli ett två dagars hembygdsmöte i Lysekil. Hembygdsgårdarna upptogs en rad aktuella föredrag, rundvandringar i museer, industriella anläggningar, fiskelägen m. m. samt förhandlingar och samkväm. I samband med mötet, till vilket ombud från de lokala hembygdsföreningarna infunnit sig, visades en utställning av bohuslänska fiskebåtar.

Mölnåls hembygdsförening, som i den gamla Royska gården skapat ett centrum för hembygdsintresserade sammanslutningar i staden, har för sin verksamhet av stadsfullmäktige erhållit 1.000 kronor.

Kurser. Under året ha två byggnadskurser hållits i landskapet, båda med Samfundets och länets Hushållningssällskap som anordnare. Kurserna ägde rum i Strömstad 16—22 och i Uddevalla 21—26 februari. Antalet elever var inalles 25.

Naturskydd. För de internationellt bekanta skalgrusbankarna vid Uddevalla, som genom nedmalning till hönsfoder hotats att helt förintas, har Naturskyddsföreningens lokalkommitté i Göteborg begärt fridlysning hos Kungl. Maj:t. Avverkaren och Uddevalla stadsfullmäktige ha i avvaktan på sådan fridlysning beslutat att under det närmaste året inställa avverkningen.

Dalslands Gille i Uddevalla har inköpt en typisk gammal Dalslandsstuga att uppföras på Skansberget i staden. Stugan skall inte blott visa exteriören av en exponent för typisk, gammal dalsländsk byggnadskultur utan även rymma ett hembygdsmuseum i smått. Tills vidare skall nedre våningen få en stiltrogen dalsländsk inredning med gamla föremål av olika slag.

HALLAND.

Samfundet för Hembygdsvärd höll 1—3 juli sitt årsmöte i Halmstad. (Se redogörelse i häfte 4 av årets tidskrift.)

I samband med årsmötet anordnade Hallands Naturskyddsförening och Samfundet den 30 juni—2 juli en kurs för studieledare på Lia gård, Lia.

Under december anordnar Samfundet en byggnadskurs på Katrinebergs folkhögskola, Vessigebo. Kursen hålles i samarbete med länets hushållningssällskap.

Kulturvård. Under året har ett flertal betydelsefulla konserveringsarbeten ägt rum inom landskapet. Sålunda har utgrävningen och konserveringen av Övraby medeltida kyrkoruin invid Halmstad avslutats. Vidare har södra kasematten i Västra bastionen vid Karl XI:s väg i Halmstad konserverats liksom arbetena med framgrävningen och konserveringen av Falkenbergshus' medeltida fäste avslutats.

En äldre ryggåstuga från Stensebo nr 1, Torup, har inköpts och återuppförts i Kinareds stationssamhälle. Försedd med äldre inventarier kommer byggnaden att för framtiden underhållas som hembygdsgård.

I Fjärås har genom privat initiativ en ryggåstuga restaurerats och tagits i bruk som hembygdsgård.

För att stå som ett minnesmärke över den gamla kvarnkulturen har en gammal mjölnarbostad vid Bobergs kvarn i Eftra i skiftesverk av ek restaurerats.

Helt nybyggda hembygdsgårdar ha S. L. U.-avdelningarna i Ysby, Laholm och Skottorp under året tagit i bruk.

SKÅNE.

Bygdegård. Trots att Torrlösa socken är en av de största socknarna i Malmöhus län har den hittills saknat en lämplig lokal för möten och större sammankomster. Bristen har nu avhjälpits, genom att man i dagarna invigt en förnämlig bygdegård.

Den tionde S. L. U.-bygdegården har invigts i Finjabygden. Byggnaden, som är hållen i en stil, som går väl ihop med Göingebygden, innehåller bl. a. samlingssal (14×11 meter), klubbrum, biblioteksrum, kök m. m. Den är i första hand förbehållen S. L. U.-avdelningen på platsen, men kommer att i mån av behov uthyras för de allmänna angelägenheter och möten, som kunna förekomma i bygden.

Södersläts Bygdegårdsförening i Håslöv har invigt sin nya bygdegård. Bottenvåningen domineras av en stor samlingssal, 18

Ritningar

Kostnadsförslag och kalkyler på större och mindre ny- och ombyggnader utföras snabbt och billigt. Små och stora ny- och ombyggnader utföras på entreprenad eller löpande räkning

ERNST SUNDH
Avesta Medlem av Samfundet
för Hembygdsvård.

Telefon: 51 34, 52 96

Begär kostnadsförslag.

Tängers Snickerifabrik

ÖVERTÄNGER

Tel. 18, 28.

Byggnadssnickerier.

INFORDRA OFFERT!

HILMER GUSTAFSSONS Snickerifabrik

N. Bryggaregatan 9 (f. d. Folkbladet)

NORRÖPING

Tel. 22 83.

Byggnadssnickerier
Butiksinredningar
Reparationer

INFORDRA OFFERT!

FALU Byggnadsindustri

åtager sig alla till yrket hörande arbeten såsom: SNICKERI, MURNING, MÅLNING, CEMENT- o. GROVARBETEN samt KAKELARBETEN m. m.

Utför samtliga arbeten med största omsorg och till humana priser.

Tel. 881, 1096. - Box 2910.

Införda alltid vårt anbud.

meter lång och 14 meter bred. Andra våningen inrymmer förutom ett styrelserum även kapprum samt en lägenhet för vaktmästaren på två rum och kök. I bottenvåningen finnes förutom toaletter och rymliga kapprum även ett kök med serveringsrum för festliga tillfällen. Byggnaden har dragit en kostnad på omkring 45.000 kronor.

Landskapsvård. Samfundet och Svenska Naturskyddsföreningen i samarbete med bl. a. representanter från Skånes Hembygdsförbund har inventerat vissa kustområden och uppgjort förslag till skydd och bebyggelsekontroll för ömtåligare partier.

SMÅLAND OCH ÖLAND.

Ölands väderkvarnar. Ett praktiskt resultat av senare tidens hembygdsvårdsarbete och kulturminnesskydd i Kalmar län utgör bl. a. arbetet till skydd för Ölands väderkvarnar. De öländska gamla »stubbkvarnarna», ännu bevarade till ett antal av flera hundra, bilda ju icke blott isolerade intressanta kulturminnen, utan sätta sin prägel på ett helt landskap. Inför den allt snabbare förstörelsen av ölandskvarnarna blev det nödvändigt företaga några åtgärder, varför länets fornminnesförening jämte Ölands kulturminnesförening tillsatte en kommitté för frågans handhavande. Genom talrika artiklar i pressen, cirkulär, personliga vädjanden etc. lyckades kommittén få den pågående förstörelsen hejdad och befolkningens intresse väckt. Ett antal kvarnar ha genom denna kommitté inköpts och restaurerats, till andra ha bidrag lämnats för reparation, varvid man särskilt beaktat de kvarnar, som äro belägna vid de stora vägarna. Medel till detta arbete ha åstadkommits på olika sätt, dels genom smärre anslag av landstingen, dels genom anslag av Kooperativa förbundet samt många privata gåvor. Flera ungdomsföreningar och hembygdsföreningar på Öland ha medverkat. Arbetet pågår ännu och åsyftar räddandet av det stora flertalet av nu existerande kvarnar på Öland.

I samband härmed kan nämnas, att tvenne stora väderkvarnar på fastlandet vid norra infartsvägen till Kalmar också räddats genom fornminnesföreningens försorg; kvarnar som utgöra ett markant inslag i vägbilden. Den ena är belägen på ett synnerligen historiskt ställe, Ryssby skans, där

hårda strider utkämpades under Kalmarkriget.

Ett annat monumentalt inslag i vägbilden kring Kalmar är också Sockenmagasinet i Ljungby, en omkring år 1800 tillkommen stor, rödfärgad timmerbyggnad med arkitektoniskt förnämlig entré. För att slå vakt om denna byggnad, som i sitt slag kanske är en av de vackraste i vårt land, har Ljungby hembygdsförening bildats.

Övriga hembygdsföreningar ha var och en i sin stad under året dragit sitt strå till stacken. Söderåkra har bevarat en gammal bondestuga på dess ursprungliga plats samt låtit utföra även för hembygdsvården intressanta och värdefulla etnologiska undersökningar. Vidare har denna förening under året i samband med sin vanliga stora fest i »Möre skans» anordnat en originell utställning, belysande denna sockens utomordentligt livliga gamla skeppsbygge och sjöfart. Från alla gamla sjömanshem i socknen hade fartygsbilder, modeller och sjömansminnen inlämnats. Smålandskustens sjöfarts- och skeppsbyggerihistoria belystes i ett föredrag av dr M. Hofrén.

Torsås, Gullabo, Nybro, Ålem ha låtit utföra undersökningar av olika slag. Örsjö har anskaffat tomt för hembygdsgränd, liksom Vena. I Oskarshamn har den lokala föreningen bevakat pågående vägarbeten, och Mönsterås-föreningen har som vanligt utfört ett livligt och mångsidigt arbete, liksom föreningarna i Vimmerby och Västervik. I Högsby har vid kyrkan rests en enkel och mycket vacker minnessten över byskomakaren Jonas Stolt, författaren till en av vår hembygds litteraturs verkligt klassiska skrifter.

Nya hembygdsföreningar ha under året tillkommit i Nybro, Ljungbyholm, Torslunda, Pjätteryd, Bäckebo och Malmbäck. Något tidigare äro föreningarna i Vena och Mörlunda. Dessa lokala föreningar ha icke blott »gammalstugan» till uppgift, de ha en allmän hembygdsforsknings- och hembygdsvårdsuppgift, de äro avsedda att i samarbete med länsföreningen vara hembygdsvårdens opinionsbildare ute i bygderna.

Kurser. Under våren hölls i Vimmerby en av Samfundet för Hembygdsvård och Hushållningssällskapet anordnad byggmästarkurs. Anslutningen var synnerligen liv-

Vid bosättning

och komplettering av Edert
hem vänd Eder till oss

Specialitet: Allmoge-
möbler, Bord, Stolar,
Skåp, Kistor m. m.

Välgjort arbete. Humana priser.

Delsbo Snickerifabrik

J. Larsson Telefon 66

NORSHOLMS CEMENTFABRIK

(L. K. MALMQVIST)

NORSHOLM

Tel. Norsholm 73

Tillverkar maskinstampade lednings-
rör från 4 tum till 18 tum, källrör i
olika dim. samt 60 cm. kulvertrör,
patenterat cementtegel, passande till
villagrunder, uthus, garage m. m.
T-rör, grenrör samt rensbrunnar.

Billiga priser. Kontrollerade varor.

POOL-STEN

bästa och billigaste byggnadsmaterial
över och under jord, ljud- och vär-
meisolerande. — Dessutom tillverkas:

Avloppsrör, Cementtaktegel
i olika färger, **brunnsringar,**
staketstolpar, golvplattor och
plattor för gårdsbeläggning.

Nore Cementvarufabrik

LJUSDAL - TEL. 405

Röste Tegelbruk

BOLLNÄS

(Innehavare Olsson & Engström)

Tel. Röste 30

*Tillverkar
och försäljer prima murtegel
till synnerligen förmån-
liga priser.*

lig. Av praktiska skäl brukar deltagaran-
talet begränsas till 20 på kurser av detta
slag. Genom det livliga intresse, som visades,
måste emellertid kursbestyrelsen bereda plats
åt ytterligare 11.

En liknande kurs hölls i mars på Höga-
lids folkhögskola i Smedby, bevistad av
24 elever.

Ett stort antal icke närmare specificer-
bara officiella ärenden ha givetvis under
året handlagts, åsyftande kulturminnes- och
hembygdsvård av ena eller andra slaget.
Även inom naturskyddet har åtskilligt fö-
rekommit, t. ex. åtskilliga fridlysnings-
Skyddandet av Stensöskärgården vid Kal-
mar — ett fågelparadis — tillhör de senare
årens vinster på detta område, liksom ock-
så apterandet av »Knisa mosse» på Öland
till fågelskyddsområde.

Slutligen är att nämna den propaganda
för hembygdsvård, som utgår via de män-
ga, av länets folkhögskolekursförening an-
ordnade kurserna i olika bygder, vid vilka
kurser merendels föredrag om hembygds-
vård brukar ingå.

GOTLAND.

Ardre hembygdsförening har under året
fortsatt sina under 1937 påbörjade föredöm-
liga upptagningar av hembygdsfilmer. Före-
ningen har hunnit med en hel serie upptag-
ningar från Ardre av gamla arbetsmetoder,
såsom töjning, laggkärlstillverkning, sådd
m. m. Inspelningar ha även gjorts inom
Norrlanda socken. Regissören, konstnär Da-
vid Ahlqvist, har här skickligt och med sä-
ker smak inarbetat en hel rad av de arbets-
moment, som tillhörde arbetet på en gam-
mal Gotlandsgård. Det ypperliga folkma-
terial, som David Ahlqvist arbetar med,
förstärker i hög grad det goda helhetsin-
trycket.

Ardre hembygdsförenings initiativ är värt
uppmuntran och manar till efterföljd hos
andra föreningar, som äro måna om att
göra en insats i hembygdsarbetet.

Kurs. I januari hölls en av Samfundet för
Hembygdsvård och Hushållningssällskapet
anordnad byggmästarkurs i Visby. Kursen
samlade 16 deltagare.

Gotlands Hembygdsförbund har beslutat
utgeva en skriftserie i aktuella hembygds-
ämnen på ön. Man ämnar börja med en
skrift i naturskydd.

Hembygds- litteratur

TURISTHANDBÖCKER
RESEHANDBÖCKER
KARTOR = SJÖKORT
KAMEROR = KIKARE
FILMS = PLÅTAR

Einar Floréns Bokhandel

ÅMÅL - Telefon 128

Västerås Ornament- smidesfabrik

Inneh.: A. J. Ask

TILLVERKAR:

Järnkonstruktioner, Ornament-
smiden, Hiss- o. Balkongräcken,
Trädgårds- o. Nätstaket, Koppar,
Mässing, o. andra metallarbeten.

Slottsgatan 6, Västerås.

Tel. 15 94, 34 88.

GRUNDSTEN NOPSASTEN

Cementrör och Brunnringar
Ränsbrunnar och Rördelar

Förstklassiga och kontrollerade tillverkningar. - Billiga priser. Infordra offert.

BLIXBO CEMENTVARUFABRIK

Korsnäs - Tel. Karlsbyheden 2 a

Tillverkning av: Metallmodeller och gjutflaskor av smide. — Bearbetning av metall och allt slags gjutgods. — Dessutom utföres övriga mekaniska arbeten. — Gas- och punktsvetsning.

K. LARSSON & Co.

MEKANISK VERKSTAD - ESKILSTUNA

Telefon 27 39.

Lev. till Statens järnvägar och Arméförvaltningen.

Trädgårdsmästare A. J. Andersohn

Alevägen 4. Djursholm Telefon 9 63.

★

Åtager sig alla slag av
*Trädgårds- och Park-
anläggningar*

Reelt arbete. Facila priser.

Infordra offert.

Olle Heintz

VÄRME- & SANITETSTEKNISK
KONSTRUKTIONSBYRÅ

Borlänge

Vallingatan 5, Telefon 99

★

Upprättar konstruktionsritningar och
program för värme- och sanitets-
tekniska anläggningar.

★

*Kontrollantskap och besiktningar.
Lågt arvode. Förstklassigt arbete.*

M E D D E L A N D E N

Tidskriftens uppgift.

Det har i dessa spalter många gånger påpekats värdet av ett gemensamt organ för den svenska hembygdsvården. Det är icke nog med lokala publikationer. Det måste finnas ett organ, som samlar erfarenheter och intryck från olika delar av landet och som publicerar sakartiklar, som kunna bli till vägledning för hembygdsvårdare av olika kategorier.

Ofta få vi uppmuntrande bevis på att tidskriften fyller sin uppgift. Nyligen meddelade en av våra vänner i Skåne, som tagit initiativet till Sandhammarens räddande, att Tidskrift för hembygdsvård hade givit honom värdefulla uppslag just ifråga om skyddet och vården av de skånska stränderna. De uppsatser, som i år publicerats i årsboken angående Haverdalsområdet och utfärderna i Halland för en inventering av kusten, hade bl. a. givit uppslaget till en liknande inventering av Skåne-kusten, var till bl. a. Skånes hembygdsförbund anslagit medel.

Hembygdkursen i Stora Tuna,

som omfattat inte mindre än ett 50-tal föreläsningar och givit en brett upplagd exposé över Tunabygdens historia, folk, seder och bruk, ekonomiska och kulturella liv m. m. avslutades den 23 oktober med en anslående festlighet. Hembygdkursens general och allt i allo dr K. E. Hällsjö summerade därvid kursens lärdomar i följande ord:

Vi ha nu nått därhän, att man kan börja fråga sig, om dessa hembygdkurser givit något resultat, men då kan jag bara svara, att det får framtiden utvisa — skörden kommer aldrig omedelbart på sådden. På frågan, om kurserna beaktats kan man nog svara ja. Tillslutningen har varit god alla kursdagar och från främmande orter har det kommit förfrågningar om våra kurser. Det goda ha de under alla omständigheter haft med sig, att vi lärt känna och upp-

skatta varandra och vår bygd. — Vi ha kommit varandra närmare, bygdens verksamhetsgrenar ha framstått för oss i klarare ljus och vi ha mycket att vara de enskilda föreläsarna — ingen nämnd och ingen glömd — tacksamma för. Ungdomen har visserligen varit tunnsådd på kurserna, men den kom till avslutningen och då hedrade den sig.

Dessa kurser skulle ha kunnat anordnas som studiecirkel och nu, när upptakten är given, så är det bara att fortsätta arbetet, gärna i studiecirkeln form. Ämnena äro givna i vårt program! Gärna hade jag velat ha med även flera ämnen t. ex. bygdemålet. Dialekten i Domnarvet kan behöva komma under behandling ty jag måste instämma med Berggren, som skrev en dikt om Bergslagstunatypen, att typen är bra men tungomålet kunde vara bättre.

Dr Hällsjö hyllades under festen livligt för sitt energiska och oförtröttliga arbete för kursens tillblivelse och lyckliga genomförande.

J. U. F:s studieverksamhet.

Redogörelse för 20:e arbetsåret för J. U. F:s studieverksamhet har i dagarna utkommit. Under året ha 62 cirklar nybildats så att hela antalet nu uppgår till 484. Ungefär var 6:e medlem av förbundet har varit ansluten till någon studiecirkel. Ett icke ringa antal cirklar har till ämne haft hembygdsstudier och naturskydd. Inalles äro 27 studieplaner utarbetade. Riksstudieledare har varit lektor Lorentz Bolin, Falun.

Till våra läsare!

Red. önskar inlösa alla lyckade fotografier, som togos under sommarens möte i Halland den 1—3 juli. De som använde sina kameror anmodas därför vänligen att sända in sina bilder, även de rent amatörmässiga. De komma att införlivas med Samfundets arkiv.

Kungligt villebråd
på kornet.
GYTTORPS

jaktpatroner
i bössan.

NITROGLYCERIN AKTIEBOLAGET
GYTTORP

Trönninge Tegelbruks A.-B.

TRÖNNINGE - Tel. 6

**MURTEGEL,
BRUNNSTEGEL och
DRÄNERINGSRÖR**
i alla dimensioner.

Specialite: Håltegel för bjälklag i alla dimensioner. Högorösa mellanväggsplattor och högorösa tegel med stor värmeisoleringsförmåga och ljuddämpning. Användas även med fördel till bak- och kakelugnar.

Gravvården bör äga konstvärde

Om Ni meddelar Edra önskemål
erhåller Ni efter ett par dagar
speciellt utarbetad ritning
med kostnadsuppgift.

**SKULPTÖR
ERIK NILSSON**

HARPLINGE - TEL. 136

L I T T E R A T U R

Naturen och Vi.

Bonniers förlag. kr. 10:— per år, lösnnummer 65 öre. 20 nummer om året.

Det Bonnierska förlaget har vågat försöket att ge oss en ny, naturvetenskaplig, främst biologisk, tidskrift, som fått namnet »Naturen och Vi». Det är inte tu tal om annat än att en sådan tidskrift är önskvärd. Det är bara att hoppas, att önskningsarna äro tillräckligt starka och tillräckligt utbredda för att tillförsäkra tidskriften en framtid. Starten är emellertid god. Tidskriftens innehåll är omväxlande och av god kvalitet, och innehållsförteckningen för närmaste nummer lovar också gott. Illustrationsmaterialet är utmärkt med rundhänt tilltagna bildtyor på konsttrycksbetonat papper. Naturligtvis kunna önskemål framställas i fråga om en och annan av artiklarna, men i stort sett stå de på ett högt plan.

Vad som gör, att vi naturälskare och landskapsvårdare ha särskild anledning att hälsa denna nya tidskrift med intresse, är, att den efter allt att döma kommer att ägna stor uppmärksamhet åt just landskapsvården och naturvårderna. Det borgar bl. a. redaktörens namn för. Såsom redaktör för tidskriften står nämligen Svenska Naturskyddsföreningens sekreterare, fil. lic. N. Dahlbeck, och i redaktionskommittén sitter bl. a. förf. Sten Selander. I detta första nummer märkas icke mindre än två stora och väl illustrerade artiklar, som ta direkt syfte på med naturskyddet samhörande problem. Redaktören själv ger oss en roande framställning av några gamla grönsaksväxter, som övergivits av människan men som ha hemortsrätt i svensk flora och därför fortfarande leva kvar i vår natur. Och Gösta Notini skriver om »Bina och vi», en likaså rikt illustrerad artikel. Den är så till vida av stort intresse för varje naturskyddsintresserad, att den avlivar den gamla myten om humlornas nödvändighet som pollenörförare för rödklövern. En negativ vinst visserligen för naturskyddet. Men vi önska klara linjer. — För nästa nummer utlovas en artikel av skriftställaren Mårten Sjöbeck om »Forntidsnatur och nutidslandskap i Sverige». Landskapstyperna komma

där att skildras i vackra och belysande bilder. Vidare kommer redaktör Valton Johansson att skriva om en utdikad fågelmyr, som för en sommar återfick sitt sjudande liv.

I det nu föreliggande numret märkas för övrigt artiklar om »Naturvetenskapen och de sociala och politiska problemen», gräs-hoppssångaren, vår senast inflyttade sångare, »Basedowska sjukan», »Läkaren förr och nu» (den kunde dock ha varit mera klarläggande), mexikanarnas dyrkade kak-tus m. fl.

Lorentz Bolin.

S:t Ragnhilds Gilles årsbok 1938

innehåller utom föreningsmeddelanden o. dyl. en uppsats av Artur Nordén: Ny runsten från franciskanernas klostergrund, samt ortnamnstudier av Thord Lindell: Från Måsjön till Söred. Båda uppsatserna beröra intressanta kulturhistoriska problem i Östergötland.

Långasjö,

kallas »försök till en sockenbeskrivning» och är utgiven av Långasjö sockens hembygds- och fornminnesförening. Redigeringen har skötts av lektor Eric Elgqvist. Det är en sockenbeskrivning, som i flera avseenden bryter av mot den vanliga typen. En lång rad medarbetare från vetenskapsmän och författare till enkla allmogemän lämna en handfull skiftande bidrag från socknens olika hörn och förhållanden. Där behandlas inte endast geologi och arkeologi utan också näringar och befolkningens förhållanden, historiska sägner och folklivsskildringar, social verksamhet och bildningsarbete. Naturligtvis skulle mycket kunna tilläggas, och vad man framför allt hade önskat till en så förnämlig bok, är en mer påkostad utstyrelse, men arbetet är i sin nuvarande form utan tvivel en av årets märkligaste hembygdsböcker med huvudvikten dock lagd på de historiska synpunkterna. Man observerar att en del av materialet är samlat av »logen 4.805, Höstrosen av I. O. G. T. studiecirkel». Många av hembygdsföreningens medlemmar ha också flitigt medverkat.

Världens nordligaste byggnadskurs

anordnade Samfundet i samarbete med Norrbottens läns hushållningssällskap i Övertorneå den 12—22 september.

Tolv av Hushållningssällskapet genom dess egnahemsombud utsedda tornedalsbyggare, representerande socknarna Pajala, Tjärendö, Korpilombolo, Övertorneå, Hietaniemi och Överkalix deltog i kursen.

Till föreläsningar av mera allmänt intresse hade även folkhögskolans elever m. fl. tillträde och inleddes därvid diskussioner. Bl. a. diskuterades möjligheten av att vid nutida bebyggelse kunna till det yttre bibehålla något av den särkaraktär, som är utmärkande för Tornedalens äldre bebyggelse. Vidare diskuterades möjligheterna för modernisering och ombyggnad av äldre byggnader. Frågorna *stort eller litet kök* samt *stort eller litet skaffer* voro även i stöpsleven och rönt livligt intresse.

Två mil söder om polcirkeln är denna bild av deltagarna i världens nordligaste byggnadskurs tagen.

Under diskussionerna bröto sig meningarna rätt avsevärt och gävo, som man får hoppas, de närvarande en del att tänka på, så att de, då de i praktiken möta dessa frågor, icke hava en alltför ensidig inställning till problemen.

Kursen hölls i Matarengi folkhögskola och öppnades av Hushållningssällskapets sekreterare, agronom I. Risberg.

Såsom huvudlärare fungerade Samfundets tjänstemän, arkitekt E. Auby och ingenjör G. Larsson samt Hushållningssällskapets byggnadskonsulent R. Andersson.

Avslutningen förrättades av folkhögskolans rektor C. Fr. Carlström, som på allt sätt visade kursen välvilja och intresse.

Bo bättre

var måttet på den kurs i hembygdsvård och bostadshygien, som Samfundet för Hembygdsvård och ABF:s lokalavdelningar i Avesta och Krylbo anordnade den 17—23 september. I samband med kursen pågick en utställning av enkla möbler och heminredningar till vilken bl. a. Paul U. Bergström och Kooperativa förbundet sänt material. Utställningen blev en stor framgång och besöktes första dagen av över 2.000 personer.

Kursen, som bestod av kvällsföreläsningar, öppnades av borgmästaren Erik Persson, varefter dr John Nihlén höll inledningsföredraget över ämnet Bostaden och byggnadskulturen — ett viktigt område för modern hemvård. Följande dag talade lektor Lorentz Bolin om Människan och naturen. På onsdagskvällen föreläste Samfundets arkitekt Ernst Auby om Bostadens planlösning och trädgårdsarkitekten Sven H. Linde om Trädgården och dess planering. Påföljande dag föreläste stadsingenjören Nils Lindbäck om Bostadens placering och stadsplane frågor och konstnären Oscar Jonsson om Heminredning. Sista dagen talade fröken Karin Collin över ämnet *Det moderna hemmet*, varefter den sista föreläsningen hölls av stadsläkaren Karl Kvarnström, vars ämne var Bostaden och vår hälsa.

Kursen, som ekonomiskt stöddes både av ABF och Avesta stad, var väl besökt och på allt sätt lyckad. Kursledaren och företagets allt i allo redaktör Harry Backlund har heder av detta företag, som vi hoppas skall befrämja både hem- och hembygdsvården och det fortsatta goda samarbetet med vårt Samfund.

Den gamla gråstenskyrkan med dess förnäma stapel, allt hägnat av lövträd.

Byggnadens placering

i terrängen och naturen är ett svårt kapitel, där ofta grova fel begås, som kan rubba hela bygdens estetiska jämvikt. Även planteringar utföras ofta felaktigt och med hård hand. En gammal kyrka med omgivande mur, som ligger på slätt eller hed, bör ej, som nyligen skett i södra Sverige, skämmas av genom en lång rad lövträd, som placerats framför kyrkan. En norrländsk kyrka, som ligger på en höjd med hänförande utsikt över sjö och fjäll, bör ej ramas in av björkar, som till sist låter kyrkan försvinna.

Ett avskräckande exempel för dagen är det som bilderna illustrera. På den första bilden synes den vackra uppländska gråstenskyrkan med en förnäma klockstapel, allt hägnat av gamla lövträd.

På den andra bilden synes samma kyrka och till vänster den nya stapeln, kringplanterad av silvergranar. Här äro två fel be-

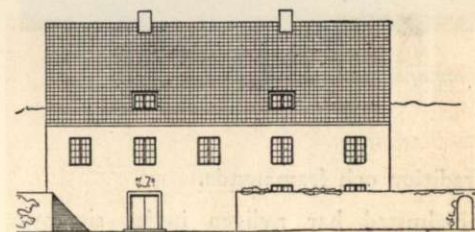
Samma kyrka med ny, örkeslös stapel — som väl är dold av en annars meningslös plantering.

gångna: dels har man byggt en låg och örkeslös stapel (jämför den gamla!), dels har man placerat silvergranar i ring, vilka, när de växa upp, fullständigt komma att dölja stapeln. I detta speciella fall är ingen skada skedd om stapeln försvinner, men planteringen som sådan är meningslös.

Den säkra stilkänslan har försvunnit. I detta fall hade mycket vunnits om man givit akt på det gamla.

Gamla apoteket i Ystad,

en av stadens märkligaste och vackraste byggnader, som länge hotats av rivning, synes nu kunna räddas. Tack vare en donation ser det ut, som om staden genom köp skulle kunna förvärva byggnaden. Därigenom bevaras åt Ystad ett både ur kulturhistorisk och estetisk synpunkt intressant parti av staden. Sker köpet, kommer byggnaden att genomgå en grundlig konservering.

Det nya biskopshuset i Visby.

Biskopshuset i Visby.

Ritningarna till nya biskopshuset i Visby föreligga nu klara. Vår skiss ger en bild av hur biskopshuset kommer att ta sig ut, med fasaden åt Biskopsgatan avgränsad med en mur. Representationsrummen förläggas huvudsakligen till våningen en trappa upp, och för övrigt har byggnaden utformats i överensstämmelse med de bästa gotländska traditioner. Vid rivning av nuvarande huvudbyggnaden bibehålles den däri befintliga medeltida källaren, vars inre restaureras och förmodligen förenas med biskopsgården genom en pergola.

Kommunalhuset i Roslagsbro,

som uppförts efter anvisningar av Samfundets byggnadsbyrå, står nu fullt färdigt på sin vackra plats nedanför den medeltida gråstenskyrkan. Vårt ombud meddelar, att alla i bygden äro nöjda med det prydliga huset, som på ett utmärkt sätt fogats in i det känsliga landskapet. Samfundet vill för sin del endast göra en reservation beträffande färgen på byggnaden. Knutar och vindskidor ha färgats vita, vilket ger huset en orolig karaktär, men det är ju en sak, som i framtiden kan rättas till.

Kommunalhuset i Roslagsbro.

Tradition och framåtanda.

Halmstad har nyligen invigt sitt nya pampiga rådhus. Vid högtidligheten yttrade Samfundets ordförande landshövding Kjellman bl. a. följande tänkvärda ord:

»Hela länet gläds åt det tillskott av monumentalitet och representation, som tillkommit i residenstaden. Vi sitta därborta i vårt gamla slott och vi sänder över en hälsning till denna nya ultramoderna bostad. Dessa två monumentala byggnader skall efter denna dag vara symboler för Halmstad, slottet för det gamla Halmstad och rådhuset för det nya. Låt mig tolka denna symbolik så, att samarbetet skall präglas av den framåtanda, som hör den nya tiden till, och den vördnad för tradition och det goda, som hör den gamla tiden till, här representerat av Halmstads slott.»

Fasaderna få icke förstöras.

Statsrådet Gustav Möller framförde vid invigningen av Halmstads nya rådhus en artig kritik av dess yttre form, genom att prisa dess inre skönhet. Frågan har väckt diskussion, som visar dess stora aktualitet just nu. Morgontidningen i Göteborg gör bl. a. följande tänkvärda reflexioner:

Var tid skall ge sitt, visa prov på sin stil, säger man. Det är sant och riktigt. Men det är en ödesdiger tendens som alltjämt förefinnes inom vissa arkitektkretsar att söka förneka själva stilbegreppet. Den s. k. funktionalismen är utan tvivel en stil i hävdvunnen mening. Mot alla nyttoteorier har det blivit en stilform. Men det myckna prattet om ändamålet, nyttsynpunkten framför allt, har gjort att ett flertal arkitekter vägra att betrakta den nya stilen som en konststil. Man anser sig befriad från att i husbyggandet även söka ge uttryck åt en konstnärlig tanke. Detta må möjligen vara berättigat då det gäller fabriks- och bostadsbyggen. Men då det gäller offentliga byggnader, som genom sin placering och den funktion byggnaden har i samhällsliv och samhällsbild bli vad man i konsthistorien menar med monument, äro de till synes medvetna försöken att avstå från konstnärlig harmoni och konstnärlig vilja ett ödesdigert fel.

Det har funnits många tidsperioder, då man byggde fasader utan mycken tanke på vad som skulle finnas bakom. Och så försöker man nu låtsas som om »fasad» var ett begrepp som inte fanns eller något som till varje pris borde avskaffas. Dumt! Hur man vrider och vänder på ett hus, så får det ändå en fasad och eftersom massan av samhällets invånare alltid befinner sig utanför varje byggnad och blott ser dess yttre är det i fråga om en offentlig byggnad precis lika viktigt att fasaden blir tillfredsställande som att interiören är det.

Och det är betydelsefullt att fasaden inte bara ger uttryck för vad som finns bakom — utan också att de passa in i den miljö, den omgivning där de för framtiden skola vittna om vår konst och vår kultur. Annars kan det lätt hända att de främst bli vittnesbörd om vår kortsynta arrogans och okultur.